

॥ ॐ अर्हम् ॥

जीवविचारदि प्रकरणो अने अनेक मौलिक आगमोना दोहनरूप

॥ सिद्धान्त-रहस्य (शोकडासंग्रह) ॥

भाग पहिलो

संपादक अने संशोधक:—

उपाध्याय विद्वद्वर्य श्रीदेवचंद्रजी महाराज.

प्रकाशक:—कच्छपट्टी निवासी शाह गंगजी वीरजी.

प्रथमावृत्ति-प्रतिक २०००

सन् १९३७

मूल्यम् १-८-०

संवत् १९९४

मुद्रकः—

मेनेजर—बालचंद हीरालाल

श्री जैन भास्करोदय प्रि. प्रेस—जामनगर.

अर्पणपत्रिका.

परमोपकारी प्रातःस्मरणीय सद्गुरुवर्य उपाध्याय श्रीदेवचंद्रजी महाराज !
आपश्री पारमेश्वरी प्रव्रज्यानी निर्मळ भावनाना प्रतापे आ जगत्ना अज्ञान मनुष्यने ज्ञानरूपी प्रवाहने
पुस्तकोद्वारा जुदाजुदा रूपमां अवारनवार प्रगट करी अनेक जीवो पर उपकार करी रखा छो एटलुंज
नहिं परंतु प्रकरण ग्रंथो, जेवाके जीवविचार. नवतत्त्व, दंडक आदि ग्रंथोमां आपश्रीनी सविशेष
अभिरुचीना कारणे मने आ ग्रंथ प्रकाशन करवामां आपे जे सहानुभूति आपी मारा आ मार्गने
सरळ करी आप्यो छे ते माटे आ ग्रंथ आपना हस्त कमळमां समर्पण करी कृतार्थता अनुभवुं छुं.

लि. सेवक:-

गांगजी वीरजी.

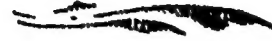
અ ગ્ર વ ષ ન.

પરમોપકારક શ્રી જિનેશ્વરોએ જ્ઞાન અને ક્રિયા વડે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ પ્રતિપાદન કરેલું છે, તેમાં પળ પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી ક્રિયા માટે મુક્તિના ઇચ્છકોએ અવશ્ય જ્ઞાન મેલવવું જોઈએ. તે જ્ઞાન-૧ દ્રવ્યાનુયોગ, ૨ ચરણકરણાનુયોગ, ૩ ગણિતાનુયોગ અને ૪ ધર્મકથાનુયોગ એ ચાર વિભાગથી સિદ્ધાંતમાં કથન કરાયેલું છે. તે મૂલ સિદ્ધાંત માગધી (પ્રાકૃત) ભાષામાં છે અને પૂર્વાચાર્યોએ વૃત્તિ વગેરે અનેક ગ્રંથો પળ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલાં છે. તેનું જ્ઞાન સામાન્ય જીવોને સમજવું મુશ્કેલ થાય માટે તેનું રહસ્ય (સાર) આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલું છે. તેથી આનું નામ “સિદ્ધાંતરહસ્ય” રાખવામાં આવેલું છે. આ પુસ્તકમાં જીવ વિચાર, નવતત્ત્વ વગેરે વત્રીશ વિષયો છે. એનું અપર નામ “થોકડા સંગ્રહ” પળ રાખેલું છે. આ ગ્રંથમાં મુખ્યત્વે દ્રવ્યાનુયોગ અને ગૌણતાએ ચરણકરણાદિ અનુયોગોને પળ સ્થાન આપવામાં આવેલું છે. યદ્યપિ થોકડા (પ્રકરણ સંગ્રહાદિ)ના પુસ્તકો પ્રથમ છપાઈ ગયા છે તથાપિ તેમાં પ્રાયઃ ગતાનુગતિકતા માથે રુઢિનું પ્રાબલ્ય પળ વિશેષજ્ઞોને જણાશે. આ ગ્રંથમાં ઘણોજ સુધારો-વધારો કરવામાં આવ્યો છે. આગતિ-ગતિ અને ગુણસ્થાન જેવા વિષયોમાં તો ઘણીજ નવીનતા જણાશે. પરંતુ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી અવલોકન કરનારને સત્ય વસ્તુ રૂપાલમાં આવી જશે, તેમજ કર્મપ્રકૃતિમાં પળ સ્વાસ ઉત્તર પ્રકૃતિની સ્થિતિ વગેરે અને લેશ્યા તથા સમુદ્ઘાત અને જ્ઞાનસ્વરૂપનું વર્ણન પળ શાસ્ત્રનું મંથન કરી લખવામાં આવ્યું છે. અને સ્થાને સ્થાને આવશ્યક ટિપ્પણો પળ લખેલ છે જેથી વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજવું સુગમ પડે. આ પુસ્તક લખતી વખતે-૧ શ્રીઠાણાંગસૂત્ર ૨ શ્રીભગવતિસૂત્ર

૩ જીવાભીગમ ૪ પદ્મવળા ૫ અનુયોગદ્વાર ૬ નંદી ૭ ઉત્તરાધ્યયન ૮ જંબૂદ્વીપ પદ્મતી તથા તે સૂત્રોની ટીકાઓ, આવશ્યકનિર્ણય, વિશેષાવશ્યક, કર્મગ્રંથ, કર્મપ્રકૃતિ. પંચસંગ્રહ, પ્રવચનસારોદ્ધાર, વિચારસાર. લોકપ્રકાશ, સંગ્રહણી, ક્ષેત્રસમાસ, પંચનિર્ણયી, તથા હસ્તલિખિત પાનાઓ, ગોરેની સહાય લેવામાં આવી છે, જેથી જે કાંઈ સુધારો વધારો કરેલ છે તે ઉપરોક્ત સૂત્ર અને ગ્રંથોના આધારે કરવામાં આવેલ છે. આમાં જે કોઈને ન સમજાય અગર વિરુદ્ધતા માસે તો લેખકને પૂછ્યું, તો તેનો લેખક ખુલાશો કરી આપશે. આ ગ્રંથ લખવાનું પરમોપકારી ચિદ્વદ્વર્ચ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીદેવચંદ્રજી સ્વામીની પ્રેરણા અને અનુગ્રહથીજ બનેલ છે કારણ, પ્રેસમેટર સુધારવાનું તથા મુકો સુધારવાનું કામ તેઓજ કરેલ છે અને ટીપણીઓ પણ તેઓની કૃપાદ્રષ્ટિથી બનેલ છે માટે તેઓશ્રીનો અનન્ય ઉપકાર છે. તથા સ્વર્ગસ્થ પરમોપકારી સ્યાદ્વાદ તત્ત્વનાજ્ઞાતા પરમપૂજ્ય ગુરુવર્ચસ્વી વિજય-પાલજીસ્વામી તથા પૂજ્યશ્રી કાનજીસ્વામીનો પણ અનહદ ઉપકાર છે કારણ. કેટલાક સૂક્ષ્મ તત્ત્વની ગવેષણા તો પરમોપકારીના અનુગ્રહથીજ થાય છે. આ પુસ્તકને આદિથી અંત સુધી વાંચી જવા દરેકને મલામળ છે. આ ગ્રંથ લખવામાં ઘણી કાલજી રાખવામાં આવેલ છે છતાં દ્રષ્ટિ દોષથી કે પ્રેસ દોષથી જે કાંઈ ભૂલો રહી હોય તો તેની સજ્જનો પાસેથી ક્ષમા માગું છું અને ખાસ વિષયોની ભૂલ જણાય તો લખવા કૃપા કરવી. વિશેષ આ ગ્રંથના અગાઉથી ગ્રાહક તરીકે પોતાના નામો નોંધાવી અમોને અમારા પ્રકાશનમાં મદદ કરી છે તે માટે તેમનો પણ આભાર માનું છું. એજ.

લિ. શ્રી સંઘનો સેવક,
શાહ ગાંગજી વીરજી (કચ્છ પત્રી.)

विषयानुक्रमणिका.

	पृष्ठ.		पृष्ठ.		पृष्ठ.
१ जीवतिचार	१	१३ विरहविचार	११८	२५ चक्रवर्तिचतुर्दशद्वार	१९९
२ नयतरव	७	१४ चोधीशजिनना आंतरां	११९	२६ वासु० बलदेवना २२ द्वार	२०२
३ दउक	२३	१५ पांचदेवनो चिन्तार	१२७	२७ गणधरोना १२ द्वार	२०७
४ गतिआगति	४६	१६ दिसाणुवाग	१३१	२८ वीशविहरमान जिनना सोलद्वार	२०९
५ गुणठाणा	५२	१७ सयतविचार	१३४	२९ लेइयाविचार	२१२
६ चासठ-बोल-विचार	६९	१८ पट्टम्वयविचार	१४६	३० भवसवेध	२१७
७ छ-आशानो विचार	८१	१९ रुपिअरुपिना बोल	१६१	३१ समुद्धातरुपरुप	२२३
८ अठाणुबोलनो अल्पबहुत्व	९१	२० प्रमाणबोध	१६२	३२ ज्ञानरुपरुप	२२९
९ कर्मप्रकृतिविचार	९४	२१ सिद्धांतमान	१६८		
१० धर्मध्यानविचार	१०६	२२ ३२-असशाय विचार	१७४		
११ पदधीविचार	११२	२३ नियंठाविचार	१७६		
१२ सिद्धाणाद्वार	११५	२४ कायस्थितिविचार	१९०		

शुद्धि	अशुद्धि	पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धि	अशुद्धि	पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धि	अशुद्धि	पृष्ठ	पंक्ति
२८	८	६	१२	पल्यनो	पापल्यनो	४३	२	चोधु	त्रीजुं	७८	२
उदधिकु०	उदयिकु०	१२	५	आवे	आपे	४५	६	लेशे	लीघेल छे	८९	१४
पिशाच	पिशाचि	१२	८	मेद	मे	४७	६	मारा नधी	माराधी	११०	४
आयुष्यनी	गतिनी	१७	१३	५२७	५२९	४९	३	१०	१०८	११७	११
आराधवो	आरधवो	२०	२	४२३	३२३	५१	१४	१०८	१०	११७	१२
बंध	गंध	२०	१४	प्रत्याख्या०	अप्रत्याख्या०	५४	१०	उत्तर	मूल उत्तर	१३६	१३
रसनी	कषायनी	२१	१३	कोडाकोडी	कोडी	५८	१४	मादि	अनादि	१५५	११
अस्थिनिचय	शरीरनी रचना	२४	६	छठा	सातमा	६०	१०	नक्षत्रं	नक्षत्रं	२०८	१३
वानमतर	वानमंत	२८	१४	सातमे आठमे	आठमे	६०	११				
साढात्रण	त्रण	३२	१३	६२	७२	६१	१४				
पृथक्त्व	प्रत्येक	३६	१२	पहेले त्रीजे	पहेले	६४	१२				
पदर	त्रीस	४१	४	विशेषाधिक	विपाधिक	७५	१०				
लेश्या-१तेजु	लेश्या	४२	७	भव थवानो	भव	७७	१३				

प्रथमधी प्रादक धयेल सदगृहस्थना सुधारक नामो.

- मुद्रा.
 १००] एक सदगृहस्थ
 भुज.
 १००] एक सदगृहस्थ
 १०] एक सदगृहस्थ
 १०] शा. माधवजी जीवराज नगरीया
 अंजार.
 २५] शा. देवसी कानजी
 ५] मेता मगनलाल मोणसी
 मांडवी.
 १५] शा. जोसा पानाचंद
 हुबली.
 ५०] शा. दामजी जादवजीनी कुं.
 पथी.
 ५०] शा. उमरसी केसवजी
 २०] शा. घेला जेसरा
 २५] शा. तेणु आशारीया
 २०] घोरा माधजी रतनसी
 १५] शा. लालजी भीमसी
 १०] शा. रवजी भोजराज
 १०] शा. भूला मालसी
 १०] शा. खीमजी मोणसी

- १०] शा. लखमसी भीमसी
 ५] शा. ताला शिवजी
 ५] शा. जेठा धारसी
 लाखापर.
 २५] शा. भाणजी पांचाना सुत कानजी
 भाणजी
 २५] शा. रतनसी शिवराज
 २५] शा. वेरसी हीरजी
 १५] शा. पचाण मोणसी
 १५] शा. लालजी पालण
 १०] शा. धारसी माणक
 ५] शा. चांपसी जेतसी
 ५] शा. खीमजी गुणपत
 नवीनार.
 ४०] शा. देवराज जेठा
 [धर्मपत्नीना स्मरणार्थे]
 २५] शा. जेठा चांपसी
 २०] शा. राजपार शामर पटेल
 १०] शा. मोनजी धारसी
 भाडिया.
 २५] शा. पासु आणद
 ५] शा. रतनसी खीमजी

- ५] शा. धनजी आणंद
 ५] शा. रवजी वेलजी
 ५] शा. देवसी डाया
 ५] शा. पुजा देवसी
 देशलपुर.
 २५] शा. आणंदजी भूला
 २५] न्हेन शाणगाइ
 रताडिया
 १०] शा. मुरजी देवसी
 १०] शा. रवजी जादवजी
 ५] शा. वेरसी खीसी
 लुणी.
 ५०] शा. चापसी देवसी
 [मातुश्री पशानाहना स्मरणार्थे]
 २०] शा. करमसी हरधोर
 कपाया.
 १५] शा. देवजी डाया
 ५] शा. लालजी मुरजी
 बेराजा.
 १०] न्हेन मोंधीवाइ मेघजी
 ५] शा. भीमसी जादव
 —०—

ॐ वीरः

सिद्धान्त-रहस्य भाग १

(थोकडा संग्रह भाग १)

ॐकारबिंदुसंयुक्तं, नित्यं ध्यायन्ति योगिनः । कामदं मोक्षदं चैव, ॐकाराय नमोनमः १
मङ्गलं भगवान् वीरो, मंगलं गौतमः प्रभुः । मंगलं स्थूलिभद्राद्याः, जैनोधर्मोऽस्तु मंगलम् २
अज्ञानतिमिरान्धानाम्, ज्ञानाञ्जनशलाकया । नेत्रमुन्मीलितं येन, तस्मै श्रीगुरुवे नमः ३

अथ श्रीजीवविचार लिख्यते—प्रथम छ जीव-निकायना नाम कहे छे १ इंद्रस्थावरकाय, २ ब्रह्मस्थावरकाय, ३ शिल्पस्थावरकाय, ४ सम्मतिस्थावरकाय, ५ प्राजापत्यस्थावरकाय अने ६ जंगमकाय. हवे छ जीवनिकायना गोत्र कहे छे १ पृथिवीकाय, २ अप्काय, ३ तेजस्काय, ४ वायुकाय, ५ वनस्पतिकाय अने ६ त्रसकाय. हवे पृथिवीकायिक जीवना बे भेद, सूक्ष्म अने बादर. सूक्ष्म ते आपणी नजरे न आवे ज्ञानी जाणे देखे. बादर ते नजरे आवे चली रू० ने वा० पृथिवीकायना बे भेद, पर्याप्त अने अपर्याप्त. बादर पृथिवीना नाम कहे छे:-१ माटी ने

x प्राकृत भाषामा छ कायना नाम आ प्रमाणे छे—इंद्र थावरकाय, ब्रंभथा०, सिप्पथा०, सम्महथा०, पायावद्धथा० ने जंगमकाय.

મીઠાની જાતિ, ૨ ટ્વડી ને ટ્વરાની જાતિ, ૩ કાલમીંઢ ને મરડિયા પાહાણાની જાતિ, ૪ હીંગલો ને હરતાલની જાતિ, ૫ ગેરુ ને ગોપીચંદની જાતિ, ૬ રત્ન-પરવાલાની જાતિ, ૭ સોલ જાતિના રત્નો, સુવર્ણાદિ ધાતુ, અબ્રક સુરમો વગેરે તેંતાલીસ જાતિની પૃથિવી છે. તેના એક કકડામાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રીભગવંતે કહ્યા છે. જુવાર કે પીલુ જેટલી પૃ. કાચ લઈએ તેમાંથી એકેકો જીવ જો પારેવા જેવડી કાચા કરે તો આ જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિં. તેનાં કુલ ચાર લાખ ક્રોડ છે. તેની અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની છે. તેનું આયુષ્ય-સૂ. પૃથ્વીકા-યિકનું જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્તનું અને બા. પૃ. કાચિકનું જ. અંત. અને ઉ. બાવીસ હજારવર્ષનું છે. તેની જો દયા પાલીએ તો અનંત મોક્ષનાં સુખ પામીએ. હવે અપ્કાયિકના બે ભેદ-સૂ. ને બા. વલી તેના બે ભેદ પર્યા. ને અપ. સૂક્ષ્મ પૂર્વવત્. હવે વાદર પાણીના ભેદ કહે છે-૧ વર્ષાદને કરાના પાણી, ૨ જ્ઞાકરને ધુમરના પાણી, ૩ કૂવા ને તલાવના પાણી, ૪ સમુદ્રને શરણાના પાણી, ૫ ટ્વરાં-ટ્વટાં પાણી, ૬ મીઠાં-મોઢાં પાણી અને ઘનોદધિ આદિ અનેક જાતિના પાણી છે. તેના એક વિંદુમાં અસંખ્યાત જીવ કહ્યા છે. તેમાંથી એકેકો જીવ જો સરસવના દાણા જેવડી કાચા કરે તો આ જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિં. તેના કુલ સાત લાખ ક્રોડ છે. તેની અવગાહના, અંગુ-લના અસંખ્યાતમા ભાગની છે. તેનું આયુષ્ય-સૂ. અપ્કાયનું જ. ને ઉ. અંત.નું અને બા. અપ્કાયનું જ. અંત. ને ઉ. સાત હજાર વર્ષનું છે. તેની દયા પાલીએ તો અનંત મોક્ષના સુખ પામીએ. હવે તેજસ્કાયિક (અગ્નિના જીવ)ના

-૨ કરેક સ્થાવર સૂ. ને બા. ના અપર્વાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બને ભેદ જાણવા.

બે મેદ સૂ૦ ને ઘા૦, વલી તેના બે મેદ પર્યાપ્ત ને અપ૦, સૂક્ષ્મ પૂર્વવત્ હવે ઘાદર અગ્નિના મેદ કહે છે. ૧ ચૂલા ને
 મટ્ટીની અગ્નિ, ૨ ધૂમાડી ને તાપણીની અગ્નિ, ૩ ચકમક ને વીજલીની અગ્નિ, ૪ દીવા ને ઉમાડાની અગ્નિ, ૫ ઘગ-
 ઘગતા લોઢા ને અરણીની અગ્નિ અને ઉલ્કાપાતાદિ અનેક જાતિની અગ્નિ છે. તેના એક તણામાં અસંખ્યાત જીવ
 કહ્યા છે. તેમાંથી એકેકો જીવ, જો સ્વસ્વસના ઢાળા જેવડી કાયા કરે તો આ જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિ. તેના
 કુલ ત્રણ લાખ ક્રોડ છે. સૂક્ષ્મ તેડકાયિકનું જ૦ ને ઉ૦ આયુષ્ય અંત૦નું અને વા૦ તેડકા૦નું જ૦ અંત૦ ને ઉ૦
 ત્રણ અહોરાત્રિનું છે. તેની દયા પાલીં તો અનંત મોક્ષના સુખ પામીં. હવે વાયુકાયિક (વાયુના જીવ)ના બે
 મેદ સૂ૦ ને ઘા૦, સૂક્ષ્મ તે પૂર્વવત્. તેના વલી બે મેદ પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત. વા૦ વાયુકા૦ ના મેદ કહે છે—

૧ પૂર્વને પશ્ચિમનો વાયુ, ૨ ઉત્તરને દક્ષિણનો વાયુ, ૩ ઉંચો નીચો ને તિરછો વાયુ, ૪ વંટોલિયો ને મંડલિયો
 વાયુ, ૫ ગુંજ વાયુ ને શુદ્ધ વાયુ અને ઘન વાયુ આદિ અનેક જાતિના વાયુ છે. હવે વાયુના જીવ જે નિમિત્તથી
 હણાય છે તે કહે છે—૧ ઉઘાડે મોઢે બોલવાથી, અતિ જ્ઞાપટ નાચવાથી, સૂપડે સોજવાથી, જ્ઞાટકવાથી, કાંત-
 વાથી, વીંછણે વીંછવાથી, તાલોટા વગાડવાથી, હીંચોલે હીંચકવાથી, એ આદિ અનેક શસ્ત્રથી હણાય છે. વાયુનો
 એકેકો જીવ વડના બીજ જેવડી કાયા કરે તો આ જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિ, તેના કુલ સાત લાખ ક્રોડ છે અને
 અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની છે. તેનું આયુષ્ય સૂ૦ વાયુકાયિકનું જ૦ ને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તનું અને વા૦
 વાયુકા૦ નું જ૦ અંત૦ અને ઉ૦ ત્રણ હજાર વર્ષનું છે. તેની દયા પાલીં તો અનંત મોક્ષના સુખ પામીં હવે વન-

સ્પતિકાધિકના બે ભેદ સૂ० નેં બા०, સૂક્ષ્મ પૂર્વવત્. તેના બે ભેદ પ० અને અપ०. બા० વનસ્પતિકાધિકના બે ભેદ પ્રત્યેક ને સાધારણ. એક શરીરને વિષે એક જીવ હોય તેને પ્રત્યેક કહીં અને એક શરીરને વિષે અનંત જીવ હોય તેને સાધારણ કહીં. સાધારણ ને પ્રત્યેકનું વિશેષ લક્ષણ કહે છે—જેની નસો, સાંધા (સંધિ) અને પર્વ ગુપ્ત હોય, તથા સમાન ભંગ થાય—ભાંગતાં તાંતળા ન દેખાય અને છેલ્લા થકા ફરીથી ઉગે તે સાધારણ કહેવાય; તેથી વિપરીત લક્ષણ હોય તે પ્રત્યેક કહેવાય છે. પ્રત્યેકના ભેદ કહે છે—૧ વૃક્ષને વેલાની જાતિ, ૨ રીંગળી તુલસી અને ગુલ્મની જાતિ. ૩ ઇરંડા આકડા ને ધતુરાની જાતિ, ૪ ઢાઢમ શેલડી ને કેલાની જાતિ, ૫ ધ્રો કેવડો દામડો ને તરણાની જાતિ, ૬ ફૂલ—કમલ ને નાગરવેલની જાતિ, ૭ બોરડી કેરડો ને કસેલાની જાતિ, ૮ જુવાર બાજરો મઠ ને મકાઈની જાતિ, ૯ તાંજલજો સુવા મોઘરી ચાલોર ફલીની જાતિ, ૧૦ આદિ અનેક જાતિની પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે. તેમાં સંખ્યાતા અસંખ્યાતા જીવ કહ્યા છે. તેની અવગાહના જ० અંગુલના અસં० ભાગની અને ૩૦ એક હજાર યોજનની શ્રાક્ષેરી છે. તેનું આયુષ્ય જ० અંત० અને ૩૦ ૧૦ હજાર વર્ષનું. હવે સાધારણ વનસ્પતિના નામ કહે છે—

૧ લીલફૂલ ને સેવાલની જાતિ, ૨ ગાજર—મૂલાની જાતિ, ૩ હુંગઢી—લશણની જાતિ, ૪ આદુ—ગરમરની જાતિ, ૫ રતાલુ—પિંડાલુની જાતિ, ૬ કંટાલો થોર ચુરસાળી કુંવાર ને શેલરાની જાતિ, ૭ મોથ ને લુણીની જાતિ, ૮ ઉગતાઅંકુરા ને કોમલફલની જાતિ, તથા વજ્રકંદ સૂરણકંદ અને ગલો આદિ અનેક જાતિની સાધા-

૨ મૂલ, કંદ, સ્કંધ, ત્વચા, શાખા, પ્રવાલ, પત્ર, પુષ્પ, ફલ અને બીજ ને ભાગવાથી સમભગ વગેરે લક્ષણ હોય તો એ વધા અનંત જીવાત્મક છે.

રણ બનસ્પતિ છે. કંદમૂલના એક કકડામાં (સોયના અગ્રભાગે રહે તેમાં) અનંત જીવ કહ્યા છે. તેની અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની છે. તેનું આયુષ્ય જ૦ ને ૬૦ અંતર્મુદ્ધર્તનું છે. તે બન્નેના મલીને કુલ અઠાવીશ લાખ ક્રોડ છે તેની દયા પાલીએતો અનંત મોક્ષના સુખ પામીએ. હવે ત્રસકાયના ચાર ભેદ કહે છે:-૧ બેઈન્દ્રિય, ૨ તેઈન્દ્રિય, ૩ ચરિન્દ્રિય અને ૪ પંચેન્દ્રિય. બેઈન્દ્રિયના બે ભેદ-અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા. બેઈન્દ્રિય કોને કહીએ? જેને કાયા (સ્પર્શનેન્દ્રિય) ને જીભ (રસનેન્દ્રિય) હોય તેને બેઈન્દ્રિય કહીએ. તેના નામ-જ઼્ઞો, કીડા, પોરા, કરમિયા, સરમિયા, અલસિયા, લાટ, શંખ, છીપ, કોડા અને ચંદનકેઆદિ અનેક જાતિના બેઈન્દ્રિય જીવો છે. તેના કુલ સાત લાખ ક્રોડ છે. અવગાહના જ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ને ૬૦ બાર યોજનની છે. તેનું આયુષ્ય જ૦ અંત૦ અને ૬૦ બાર વર્ષનું છે. તેની દયા પાલીએ તો અનંતમોક્ષના સુખ પામીએ તેઈન્દ્રિયના બે ભેદ અપર્યા૦ ને પર્યા૦ તેઈન્દ્રિય કોને કહીએ? જેને કાયા, જીભ અને નાસિકા (ઘ્રાણેન્દ્રિય) હોય તેને તેઈન્દ્રિય કહીએ. તેના નામ-લીંચ, ચાંચડ, માંકડ, કીડી, કુંથુઆ, માટલા, ધનેડાં, રતડી, જવા, ળીંગોડા, ધીમેલ, ગઘૈયા, કાનખજુરા, મકોડા; રત્યાદિ ઘણી જાતિના તેઈન્દ્રિયજીવો છે. તેના કુલ આઠ લાખ ક્રોડ છે. અવગાહના જ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ૬૦ ત્રણ ગાડની છે. તેનું આયુષ્ય જ૦ અંત૦ અને ૬૦ ઉગણપચાસ દિવસનું છે. તેની દયા૦ ॥ ચરિન્દ્રિયના બે ભેદ અપ૦ ને પર્યા૦, ચરિન્દ્રિય કોને કહીએ? જેને

૧ એ શંખની જાતિ છે અર્ચિત્ત 'ચંદનક' ને સ્થાપનાચાર્ય તરીકે ઉપયોગ અમૂક ગચ્છવાલા કરે છે.

કાયા, જીભ, નાસિકા અને આંખ (ચક્ષુઃઇન્દ્રિય) હોય તેને ચતુરિન્દ્રિય કહીએ તેના નામ માંઘી, મસલા, દાંસ, મચ્છર, ભમરા, તીડ, પતંગ, કરોલિયા, કંસારી, વીચ્છુ, ચડમાંકડી, બગાઈ, ધુલિયા, ફૂદા, ઇત્યાદિ ઘણી જાતિના ચતુરિન્દ્રિય જીવો છે. તેના કુલ નવલાખ ક્રોડ છે. અવગાહના જ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ૩૦ એક યોજનની છે. તેનું આયુષ્ય જ૦ અંત૦ અને ૩૦ છ માસનું છે. તેની દયા૦ ॥ પંચેન્દ્રિયના બે ભેદ અપ૦ ને પર્યા૦ પંચેન્દ્રિય તે કોને કહીએ? જેને કાયા, જીભ, નાસિકા, આંખ અને કાન (શ્રોત્રેન્દ્રિય) હોય તેને પંચેન્દ્રિય કહીએ. તેના ચાર ભેદ ૧ નારક, ૨ તિર્યચ, ૩ મનુષ્ય અને દેવ. તેમાં ચૌદ ભેદ નારકના, અડતાલીસ ભેદ તિર્યચના, ત્રણસે ત્રણ ભેદ મનુષ્યના અને એકશો અઠાણુ ભેદ દેવના. મનુષ્યના ચાર ભેદ-૧ પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય, ત્રીશ અકર્મ ભૂમિના મનુષ્ય, છપ્પન અંતરદ્વીપના મનુષ્ય અને ચૌદ સ્થાનકના સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય. દેવના ચાર ભેદ-૧ ભવનપતિ, ૨ વ્યન્તર, ૩ જ્યોતિષ્ક અને ૪ વૈમાનિક. નારકના કુલ પચીશલાખ ક્રોડ છે. તિર્યચના કુલ સાડત્રેપનલાખ ક્રોડ છે. મનુષ્યના કુલ બાર લાખ ક્રોડ છે અને દેવના કુલ છવીશ લાખ ક્રોડ છે- અવગાહના નારકીની જ૦ અંગુ૦ અસંખ્યા૦ છે અને ૩૦ પાંચસે ધનુષ્યની છે. મનુષ્યની

૧ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયના ૨૦ ભેદમાં એકેન્દ્રિયાદિના ૮ ભેદ મેલવતા ૪૮ થાય છે.

૨ સાઢાબાર લાખ ક્રોડ જલચરના, ૧૦ લાખ ક્રોડ થલચરના. ૧૦ લાખ ક્રોડ ઊપરિસર્પના, ૯ લાખ ક્રોડ યુગપરિસર્પના, ૧૨ લાખ ક્રોડ લેચરના, સર્વ મલી ૫૩૧ લાખ ક્રોડ.

જઃ અંગુઃ અસંખ્યાઃ અને ઉઃ ત્રણ ગાડની છે. તિર્યચની જઃ અંગુઃ અસંખ્યાઃ અને ઉઃ એક હજાર યોજનની છે. દેવની જઃ અંગુઃ અસંખ્યાઃ અને ઉઃ સાત હાથની છે. નારક અને દેવનું આયુષ્ય જઃ દશ હજાર વર્ષનું અને ઉઃ તેત્રીશ સાગરોપમનું છે. તિર્યચ અને મનુષ્યનું આયુષ્ય જઃ અંતઃ અને ઉઃ ત્રણ પલ્લો-પમનું છે. તેની દયા પાલીએ તો અનંત મોક્ષના સુખ પામીએ ॥ ઇતિ જીવ વિચાર સમાપ્ત. ॥

અથ શ્રીનવતત્ત્વ લિખ્યતેઃ—હવે વિવેકી સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવને, નવપદાર્થ જેવા છે તેવા-તથા રૂપ બુદ્ધિ પ્રમાણે ગુરુ-આમ્નાયથી ધારવા. નવ પદાર્થ-(તત્ત્વ)ના નામ કહે છેઃ-૧ જીવતત્ત્વ, ૨ અજીવતત્ત્વ, ૩ પુણ્યતત્ત્વ, ૪ પાપતત્ત્વ, ૫ આશ્રવતત્ત્વ, ૬ સંવરતત્ત્વ, ૭ નિર્જરાતત્ત્વ, ૮ બંધતત્ત્વ અને ૯ મોક્ષતત્ત્વ. જીવતત્ત્વ તે કોને કહીએ? ચૈતન્યલક્ષણ, સદાસુખયોગી, અસંખ્યાત પ્રદેશી સુખદુઃખનો જાણ-સુખ દુઃખનો જે વેદક તેને જીવ કહીએ. અજીવતત્ત્વ કોને કહીએ? જે જડ લક્ષણ-ચૈતન્યરહિત તેને અજીવ કહીએ પુણ્યતત્ત્વ કોને કહીએ? આત્માનો જે શુભ અધ્યવસાય (પરિણામ) તે પુણ્ય કહીએ. પાપતત્ત્વ તે કોને કહીએ? જે આત્માનો અશુભ અધ્યવસાય તે પાપ કહીએ. આશ્રવતત્ત્વ તે કોને કહીએ? અવ્રત-અપચક્ષ્ણાણવડે વિષય-કષાયને સેવવાથી જીવરૂપ તલાવને

૧ પ્રથમ છપાણલ થોકડામાં પુણ્ય-પાપનીજે વ્યાખ્યા કરી છે તે કારણ-કાર્યરૂપ છે લાક્ષણિક વ્યાખ્યા નથી.

ધિપેં इन्द्रियरूप घडनाळ्ठाथी कर्म (पाप) रूप जे जलनो प्रवाह आवे तेने आश्रव कहीए. संवरतत्त्व कोने कहीए? जीवरूप तलावने धिषे कर्म (पाप) रूप जलना प्रवाहने व्रत-पञ्चक्खाणरूपद्वारथी रोकीए तेने संवर कहीए, निर्जरातत्त्व कोने कहीए? बार भेदे तपस्याए करी आत्माना प्रदेशथी देश थकी कर्मनुं निर्झरवुं-आत्मप्रदेशथी दूर थवुं तेने निर्जरा कहीए. बंधतत्त्व कोने कहीए? आत्माना प्रदेशो अने कर्मपुद्गलना दल, खीर-नीरनी परे, लोहपिंड-अग्निनी परे, एकरूप थइने बंधाय तेने बंध कहीए. मोक्षतत्त्व कोने कहीए? आत्माना सकल प्रदेशथी सर्व कर्मनुं छूटवुं, सर्वथा बंधथी मुक्त थवुं अने संपूर्ण कार्यनुं सिद्ध थवुं; तेने मोक्ष कहीए. ए जीवादिकनुं जीवपणुं वगેरे तेने तत्त्व कहीए. संग्रहनयनी अपेक्षाए सर्व जीवोनुं चैतन्यलक्षण एकज छे, माटे एक भेदे जीव कहीए. व्यवहार नयनी अपेक्षाए जीवना बे भेद छे १ त्रसने २ स्थावर, अथवा सिद्धने संसारी, तथा त्रण भेदे जीव कहीए १ स्त्रीवेद, २ पुरुषवेद ३ नपुंसक वेद. अथवा भवसिद्धिया, अभवसिद्धिया, नो भवनो अभवसिद्धिया. तथा चार प्रकारना जीव कहीए-१ नारक, २ तिर्यच, ३ मनुष्य ४ देव. अथवा चक्षुदर्शनी, २ अचक्षुदर्शनी, ३ अवधिदर्शनी, केवलदर्शनी. तथा पांच प्रकारना जीव कहीए १ ऐकेंद्रिय, २ वेइंद्रिय, ३ तेइंद्रिय, ४ चउरिंद्रिय, ५ पंचेंद्रिय. अथवा १ सयोगी, २ मनयोगी, ३ वचनयोगी, ४ काययोगी, ५ अयोगी. तथा छ प्रकारना जीव छे-१ पृथिवीकायिक, २ अप्कायिक, ३ तेउकायिक, ४ वायुकायिक, ५ वनस्पतिकायिक, ६ त्रसकायिक. अथवा १ सकषायी, २ क्रोधकषायी, ३ मानकषायी, ४

૬ અકષાયી. તથા સાત પ્રકારના જીવ છે-૧ નારક ૨ તિર્યચ, ૩ તિર્યચણી, ૪ મનુષ્ય, ૫ મનુષ્યણી, ૬ દેવ, ૭ દેવી. આઠ પ્રકારના જીવ છે-૧ સલેશી, ૨ કૃષ્ણલેશી, ૩ નીલલેશી, ૪ કાપુતલેશી, ૫ તેજુલેશી, ૬ પદ્મલેશી ૭ શુક્લલેશી, ૮ અલેશી. તથા નવ પ્રકારના જીવ છે-૧ પૃથ્વીકાં, ૨ અપ્કાં, ૩ તેડકાં, ૪ વાયુકાં, ૫ વનસ્પતિકાં, ૬ બેહંદ્રિય, ૭ તેહંદ્રિય, ૮ ચતુરિન્દ્રિય, ૯ પંચેન્દ્રિય. તથા દશ પ્રકારના જીવ છે-એકેન્દ્રિયથી યાવત્ પંચેન્દ્રિય એ પાંચના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. તથા ઇગ્યાર પ્રકારના જીવ છે-૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેહંદ્રિય, ૩ તેહંદ્રિય, ૪ ચતુરિન્દ્રિય, ૫ નારક, ૬ તિર્યચ, ૭ મનુષ્ય, ૮ ભવનપતિ, ૯ વ્યંતર, ૧૦ જ્યોતિષ્ક ૧૧ વૈમાનિક. તથા વાર પ્રકારના જીવ છે:-પૃથ્વીકાયિક આદિ છકાયના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. તથા તેર પ્રકારના જીવ છે-કૃષ્ણલેશીથી યાવત્ શુક્લલેશી, એ છના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એવં વાર. અને ૧૩ અલેશી. તથા ચૌદ પ્રકારના જીવ છે-૧ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય, ૨ બાદર એકેન્દ્રિય, ૩ બેહંદ્રિય, ૪ તેહંદ્રિય, ૫ ચતુરિન્દ્રિય, ૬ અસંજીપંચેન્દ્રિય, ૭ સંજીપંચેન્દ્રિય એ સાતના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. હવે વિસ્તારથી જીવના પાંચસેં ત્રેસઠ ભેદ કહે છે-ત્રણસોને ત્રણ ભેદ મનુષ્યના, એકસો અઠાણુ ભેદ દેવના, અડતાલીશ ભેદ તિર્યચના અને ચૌદ ભેદ નારકના એવં પાંચસો ત્રેસઠ ભેદ થયા. હવે ત્રણસો ત્રણ ભેદ મનુષ્યના, કહે છે:-પન્નર કર્મભૂમિ, ત્રીશ અકર્મભૂમિ અને છપ્પન અંતર-દ્વીપ. એવં એકસોને એક ક્ષેત્રના. ગર્ભજ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. એવં બસોને બે અને એકસોને એક ક્ષેત્રના સમૂર્ણિષ્ઠ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા સર્વ મલીને ત્રણસો ત્રણ ભેદ મનુષ્યના છે. કર્મભૂમિ તે કોને કહીએ? અસિ,

મધી અને કુબિ એ ત્રણ પ્રકારના વ્યાપારે કરી જીવે તેને કર્મભૂમિ કહીએ. તે કર્મભૂમિના પન્નરક્ષેત્ર છે, પાંચ ભરત પાંચ એરાવત અને પાંચ મહાવિદેહ. એ કર્મભૂમિના ક્ષેત્રો ક્યાં છે? એક લાખ યોજનનો જંબૂદ્વીપ છે, તેમાં ભરત, ૧ એરાવત અને ૧ મહાવિદેહ છે. તેને ફરતો બે લાખ યોજનનો લવણસમુદ્ર છે, તેને ફરતો ચાર લાખ યોજનનો ધાતકીલંડ દ્વીપ છે, તેમાં ૨ ભરત ૨ એરાવત અને ૨ મહાવિદેહ છે. તેને ફરતો આઠ લાખ યોજનનો કાલોદધિ સમુદ્ર છે, તેને ફરતો આઠ લાખ યોજનનો અર્ધપુષ્કરદ્વીપ છે, તેમાં ૨ ભરત, ૨ એરાવત અને બે મહાવિદેહ છે. એ ક્ષેત્રોમાં રહેનાર પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય કહ્યા. હવે અકર્મભૂમિ તે કોને કહીએ? ત્રણ પ્રકારના કર્મ રહિત અને દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષવડે જીવે તેને અકર્મભૂમિ કહીએ. તે કેટલા છે? ૫ હૈમવત, ૫ હૈરણ્યવત, ૫ હરિવર્ષ, ૫ રમ્યકવર્ષ, ૫ દેવકુરુ, અને ૫ ઉત્તરકુરુ એવં ત્રીશ છે. જંબૂદ્વીપમાં ૧ હૈમવત, ૧ હૈરણ્યવત, ૧ હરિવર્ષ ૧ રમ્યકવર્ષ, ૧ દેવકુરુ ને ૧ ઉત્તરકુરુ, એ છ ક્ષેત્ર છે. ધાતકીલંડમાં બે જાણવા. તેમજ અર્ધપુષ્કરદ્વીપમાં પણ બે જાણવા. એવં ત્રીશ અકર્મભૂમિના મનુષ્યો કહ્યા. હવે છપ્પન અંતરદ્વીપના મનુષ્યો કહે છે:-જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરનાર ચૂલહિમવંત પર્વત છે, તે પીઠા સોનામય છે. તે એકસો યોજનનો ઊંચો, એકસો ગાડનો ઊંડો, એક હજાર બાવન યોજન ને બાર કંલોનો પહોલો છે અને ચોવીસ હજાર નવસે બત્રીશ યોજનનો લાંબો છે. તેની પૂર્વ-પશ્ચિમને છેડે બે દાઢા નીકળી છે. એકેકી

દાઢા, ચોરાસીસેં ચોરાસીસેં યોજનની જાણેરી લાંબી છે; તે એકેકી દાઢા ઉપર સાત સાત અંતરદ્વીપા છે. તે
 અંતરદ્વીપા કયાં છે ? જગતીના કોટથી ત્રણસેં યોજન લવણસમુદ્રમાં જઈએ ત્યારે પહેલો અંતરદ્વીપ આવે તે ત્રણ-
 સેં યોજનનો લાંબો-પહોલો છે. ત્યાંથી ચારસે યોજન લ૦ સ૦ માં જઈએ ત્યારે બીજો અંતરદ્વીપ આવે તે
 ચારસો યોજનનો લાંબો પહોલો છે. એ પ્રમાણે પાંચસો, છસો, સાતસો, આઠસો અને નવસો યોજન લવણ સ૦ માં
 જઈએ ત્યારે અનુક્રમે ત્રીજાથી માંડી યાવત્ નવમો અંતરદ્વીપ આવે તે ત્રણસો યોજનથી યાવત્ નવસો યોજનના
 લાંબા-પહોલા છે, એવં સાત ચોકું અઠાવીસ અંતરદ્વીપ જાણવા. એરાવતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરનાર શિખરી પર્વત
 છે, તે ચુલ હિમયંત સરખો જાણવો, ત્યાં પળ અઠાવીસ અંતરદ્વીપા છે. વન્ને મલીને છપન અંતરદ્વીપા કહ્યા
 અંતરદ્વીપ તે શું ? હેઠે સમુદ્ર છે ઉપર અધર દાઢા છે તેમાં જે દ્વીપ છે તેને અંતરદ્વીપ કહીએ. તેમાં મનુષ્યો
 રહે છે, માટે અંતરદ્વીપના મનુષ્ય કહીએ. હવે એકસોને એક સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય, ચૌદ સ્થાનકમાં ઉપજે છે તે
 કહે છે:-૧ ઉચ્ચારે સુવા-તે વિષ્ટામાં ઉપજે, ૨ પાસવળેસુવા-તે સુત્રમાં ૩, ૩ સ્વેલેસુવા-તે કફ, વઘ્વા વગેરેમાં
 ૪, ૪ સિંઘાળેસુવા-તે લીંટ-સેડામાં ૫, ૫ વંત્તેસુવા-તે વમનમાં ૬, ૬ પિત્તેસુવા-તે નીલા-પીલા પિત્તમાં
 ૭, ૭ પુદ્ગલેસુવા-તે પશુમાં ૮, ૮ સોણિયેસુવા-તે રુધિરમાં ૯, ૯ સુક્કેસુવા-તે વીર્યમાં ૧૦, ૧૦ સુક્કપુગ્ગલ
 પરિસાદિયેસુવા-તે વીર્યાદિકના પુદ્ગલો ફરીથી જે ધીનાં થાય તેમાં ૧૧, ૧૧ વિગય જીવકલેવરેસુવા-તે

૨ વીર્યાદિકના પુદ્ગલો સડે તેમાંપળ સમુર્ચ્છિમ ઉપજે.

જીવ રહિત મનુષ્યાદિના કલેવરમાં ૩૦, ૧૨ હતી—પુરિસસંજોગે સુવા-તે સ્ત્રી-પુરુષના સંયોગમાં ૩૦, ૧૨
 નગર-નિધમણેસુવા-તે નગરની શાલોમાં ૩૦, ૧૪ સર્વેસુચેવ અસુહ ઠાણે સુવા-તે સર્વ (મનુષ્યાદિ સંબંધી)
 અશુચિ સ્થાનકોમાં ઉપજે. એવં એકસોને એક ક્ષેત્રના સંમુર્ચિષ્ઠ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, સર્વ મલીને ત્રણસેં ત્રણ
 ભેદ મનુષ્યના કહ્યા. હવે એકસો અઠાણુ ભેદ દેવના કહે છે— તેમાં દશ ભવનપતિના નામ ૧ અસુરકુમાર,
 ૨ નાગકુળ, ૩ સુવર્ણકુળ, ૪ વિદ્યુતકુળ, ૫ અગ્નિકુળ, ૬ દ્વીપકુળ, ૭ ઉદયિકુળ, ૮ દિશાકુળ, ૯ પવનકુળ, ૧૦
 થર્ણિતકુળ, પન્નર પરમાધામીના નામ—૧ અંબ, ૨ અંબરીષ, ૩ શ્યામ, ૪ શબલ, ૫ રૌદ્ર, ૬ મહારૌદ્ર, ૭ કાલ,
 ૮ મહાકાલ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ ૧૨ વાલુક, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ સ્વરસ્વર, ૧૫ મહાઘોષ, સોલ
 વ્યંતરના નામ—૧ પિશાચિ, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિંપુરુષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગાંધર્વ, ૯ અણ-
 પત્ની, ૧૦ પણપત્તિ, ૧૧ હસિવાહ, ૧૨ ભૂયવાહ, ૧૩ કંદિય, ૧૪ મહાકંદિય, ૧૫ કોહંહિય, ૧૬ પયંગ. દશ
 જંભકાના નામ—૧ અન્નજંભકા, ૨ પાનજંભ, ૩ વત્થજંભ, ૪ લયણજંભ, ૫ સયણજંભ, ૬ પુષ્પજંભ, ૭ ફલજંભ,
 ૮ પુષ્પફલજંભ, ૯ વિર્જજંભ, ૧૦ અવિયત્તજંભકા. દશ જ્યોતિષ્કના નામ—ચંદ્રમા, ૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર,

૨ સુવર્ણકુળ પણ નામ છે. ૩ સ્તનિત કુળ ૪ લયણ=ગૃહ, ૫ વિદ્યાજંભ, જંમૃકદેવોના જે જે નામો છે તે તે વસ્તુઓની
 હાની વૃદ્ધિ સરસ કે નીરસ કરનારા હોય છે અને શ્રાપ કે અનુગ્રહને પણ કરનારા છે. ૧૧ જાતિના નામો કેટલાક પ્રાકૃત ભાષામાં અને ગુજરાતી
 ભાષામાં લખેલા છે. ૬ નવ પ્રવેયકના નામ પન્નવણામાં હિઠિમ હિઠિમ ક્રિયાદિ નામો છે.

૫ તારા, ૧ અઢી દ્વીપમાં છે તે ચલ છે અને અઢી દ્વીપથી બહાર છે તે સ્થિર છે. ત્રણ કિલ્લિવધિકનાનામઃ—ત્રણ પલિયા, ૨ ત્રણસાગરિયા, ૩ તેરસાગરિયા. નવ લોકાંતિકના નામ—૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વહ્નિ, ૪ અરુણ, ૫ ગર્દતોય, ૬ તુષિત, ૭ અન્યાવાધ, ૮ આગ્નેય, ૯ અરિષ્ટામ. બાર દેવલોકનાનામઃ—૧ સુધર્મદેવલોક, ૨ હ્શાન દે૦, ૩ સનત્કુમાર દે૦, ૪ માહેંદ્ર, દે૦ ૫ વ્રહ્મા દે૦, ૬ લાંતક દે૦, ૭ મહાશુક્ર દે૦, ૮ સહસાર દે૦, ૯ આનત દે૦, ૧૦ પ્રાણત દે૦, ૧૧ આરણ દે૦, ૧૨ અચ્યુત દેવલોક. નવ ગ્રૈવેયંકના નામઃ—૧ ભદ્ર, ૨ સુભદ્ર, ૩ સુજાત, ૪ સુમાનસ, ૫ પ્રિયદર્શન, ૬ સુદર્શન, ૭ આમોહ, ૮ સુપ્રતિબદ્ધ, ૯ યશોધર. પાંચ અનુત્તર વિમાનનામઃ—૧ વિજય, ૨ વૈજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ. ૧ નૈવાણુ જાતિના દેવના અપ૦ અને પર્યાષ્ઠા. એવં એકસોને અઠાણુ. અઢતાલીશ ભેદ તીર્થચના કહે છેઃ—૧ પૃથિવીકાયિક, ૨ અપ્કા૦, ૩ તેડકા૦, ૪ વાયુકા૦, ૫ ચાર સૂક્ષ્મ ને ચાદર ૧ આઠના અપર્યા૦ ને પર્યા૦ એવં સોઢ, વનસ્પતિકા૦ ના ત્રણ ભેદ સૂક્ષ્મ, પ્રત્યેક અને સાધારણ, ૧ ત્રણના અપર્યા૦ ને પર્યા૦ એવં છ મલીને બાવીશ ભેદ એકેંદ્રિયના બેંદ્રિય, તેંદ્રિય અને ચડરિંદ્રિય ૧ ત્રણ વિકલેંદ્રિયના અપર્યા૦ ને પર્યા૦ ૧ છ મલીને અઠાવીશ. જલચર, થલચર, ડરપરિસર્પ, મુજપરિસર્પ અને સ્વેચર ૧ પાંચ સમુર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ, ૧ દશના અપર્યા૦ ને પર્યાષ્ઠા. સર્વમલી અઢતાલીશ ભેદ તીર્થચના. ચૌદભેદ નારકના કહે છેઃ—સાત નરકના નામ કહે છેઃ—૧ ઘમા, ૨ વંશા, ૩ શિલા, ૪ અંજના, ૫

૧ તથા ૨ નોટ ૧૨માં પેજમાં છે ત્યાંથી જોડ લેવી. ૩ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તે નારક' કહેવાય આધારાધેય સંબંધથી નારકના ભેદ કહેવાથી નરકના ભેદ સમજવા, 'નરક' આધાર છે અને નારક [જીવ] આધેય છે. 'નારકી' શબ્દ અશુદ્ધ છે.

રિષ્ટા, ૬ મઘા, ૭ માઘવતી. તેના સાત ગોત્ર કહે છે:-૧ રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરા પ્ર૦, ૩ વાલુ પ્ર૦, ૪ પંક પ્ર૦, ૫ ધૂમ પ્ર૦, ૬ તમઃપ્ર૦, ૭ મહાતમ પ્રભા. એ સાતના અપર્યાં ને પર્યાપ્તા એવં ચૌદ. સર્વ મલીને પાંચસોને ત્રેસઠ મેદ જીવતત્ત્વના કહ્યા. ઇતિ જીવ તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે અજીવ તત્ત્વના મેદ કહે છે:-ધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ. અધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ. આકાશાસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ અને અદ્ધાસમય; એ દશ મેદ અરૂપી અજીવના કહ્યા. રૂપી અજીવના ચાર મેદ કહે છે:-પુદ્ગલાસ્તિકાયનો સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ; એ ચાર મલીને ચૌદ મેદ અજીવના છે. હવે વિસ્તારથી પાંચસો સાઠ મેદ કહે છે:-પ્રથમ ત્રીશ મેદ અરૂપી અજીવના કહે છે:-૧ ધર્માસ્તિકાય ૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી આઠા લોક પ્રમાણે, ૩ કાલથી અનાદિ અનંત, ૪ ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ રહિત-અમૂર્ત, ૫ ગુણથી ચલણ સહાય. અધર્માં ૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી આઠા લોક પ્રમાણે, ૩ કાલથી અનાદિ અનંત, ૪ ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ રહિત-અમૂર્ત, ૫ ગુણથી સ્થિર સહાય. આકાશાં ૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લોકાલોક પ્રમાણે ૩ કાલથી અનાદિ અનંત, ૪ ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ રહિત-અમૂર્ત, ૫ ગુણથી અવગાહનાદાન. કાલ ૧ દ્રવ્યથી અનંત, ૨ ક્ષેત્રથી અઢી ઢીપ પ્રમાણે, ૩ કાલથી અનાદિ અનંત, ૪ ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ રહિત-અમૂર્ત, ૫ ગુણથી વર્તના લક્ષણ. એ વીશ અને દશ પૂર્વે કહ્યા. હવે પાંચસો ત્રીશ મેદ રૂપી અજીવના કહે છે:- પાંચ વર્ણ-૧ કાઢો, ૨ નીલો, ૩ રાતો ૪ પીઢો ને ધોઢો. એકેક વર્ણમાં વીશ મેદ હોય તે કહે છે:-

૨ ગંધ, ૫ રસ, ૬ સંઠાણ અને ૮ સ્પર્શ. એવં વીશને પાંચ વર્ણથી ગુણતાં એકસો થાય. હવે બે ગંધ-સુરભિગંધ ને દુરભિગંધ. એકેકા ગંધમાં ત્રેવીશ ભેદ હોય, તે કહે છે:-૫ વર્ણ, ૬ રસ, ૬ સંઠાણ અને આઠ સ્પર્શ. એવં ત્રેવીશ ને બે ગંધથી ગુણતાં ૪૬ થાય. હવે પાંચ રસ-૧ તીવ્રો, ૨ કડવો, ૩ કસાયેલો, ૪ ટાટો, ને ૬ મીઠો. એકેકા રસમાં વીશ ભેદ હોય તે ૬ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૬ સંઠાણ અને ૮ સ્પર્શ. એવં વીશને પાંચ રસથી ગુણતાં એકસો થાય. હવે પાંચ સંઠાણ-૧ પરિમંડલ સંઠાણ, ૨ વૃત્ત સંઠાણ, ૩ ત્ર્યંશ સંઠાણ, ૪ ચતુરંશ સંઠાણ, ૫ આયત સંઠાણ. એકેકા સંઠાણમાં વીશ ભેદ હોય તે ૬ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૬ રસ, અને ૮ સ્પર્શ. એવં વીશ ને પાંચ સંઠાણથી ગુણતાં એકસો થાય. હવે આઠ સ્પર્શ-૧ કર્કશ, ૨ સુંહાલો, ૩ ભારી, ૪ હલકો, ૫ ટાટો, ૬ ડોળો, ૭ લુલ્હો, ૮ ચીકળો. એકેકા સ્પર્શમાં ત્રેવીશ ભેદ હોય-પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંઠાણ, છ સ્પર્શ. એ ત્રેવીશ હોય, કારણ? કર્કશમાં કર્કશ ને સુંહાલો એ બે વર્જવા; એમ બે બે સ્પર્શ દરેકમાં વર્જવા. એ ત્રેવીશને આઠ સ્પર્શથી ગુણતાં ૧૮૪ થાય. તે સર્વ મલીને પાંચસો સાઠ ભેદ અજીવ તત્ત્વના જાણવા. ઇતિ અજીવ તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે પુણ્ય તત્ત્વ કહે છે:-નવ પ્રકારે પુણ્ય ઉપજે (થાય) તે કહે છે-૧ અન્ન પુણ્ય ૨ પાણ પુણ્ય, ૩ લયણ પુણ્ય,

૧ મૃદુ ૨, ગુરુ ૩, લઘુ ૪, શીત ૫, ઉષ્ણ ૬, લુષ્ણ ૭, સ્નિગ્ધ, ૮ નામ શુદ્ધ છે, ૨ પુણ્યના નવકરણોમાં કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી પુણ્યના પાંચ નવ પ્રકારે કહેલ છે. અન્નાદિનું દાન કરવાથી-આપવાથી પુણ્ય થાય છે. દુઃખી દીન અને અનાથ વગેરેને અનુકંપા બુદ્ધિએ આપવાથી પુણ્ય થાય છે. ૩ લયણ-ગૃહ.

४ सयण पु०, ५ वत्थ पु०, ६ मत्त पु०, ७ वयण पु०, ८ कायपु०, ९ नमुक्कार पुत्रे, तेना शुभ फल ४२ प्रकारे भोग-
वाय ते कहे छे:- १ सात्तावेदनीय, २ उच्च गोत्र, ३ मनुष्य-गति, ४ मनुष्यानुपूर्वी, ५ देवगति, ६ देवानुपूर्वी, ७ पंचे-
न्द्रियजाति, ८ औदारिक शरीर, ९ वैक्रिय श०, १० आहारक श०, ११ तैजस श०, १२ कर्मण श०, १३ औदा०ना
अंगोपांग, १४ वैक्के०ना अंगो० १५ आहारकना अंगो० १६ वज्रकृष्णभनागचसंघयण, १७ समचउरंस संठाण, १८
शुभवर्ण, १९ शुभ गंध, २० शुभरस, २१ शुभस्पर्श, २२ अगुरु लघु नाम, २३ पराघात नाम, २४ उच्छ्वास
नाम, २५ आतापनाम, २६ उद्योत नाम, २७ शुभविहायोगति, २८ निर्माणनाम, २९ त्रसनाम, ३० बादरनाम, ३१
पर्याप्तनाम, ३२ प्रत्येकनाम ३३ स्थिरनाम, ३४ शुभनाम, ३५ सौभाग्य नाम, ३६ सुस्वरनाम, ३७ आदेयनाम,
३८ यशोकीर्त्ति नाम, ३९ देवनुं आयुष्य, ४० मनुष्यनुं आयुष्य, ४१ तिर्यचनुं आयुष्य, ४२ तीर्थकर नाम. ए
वेतालीश भेद पुन्यना जाणवा. इति पुन्य तत्त्व समाप्त.

हवे पाप तत्त्व कहे छे:- अठार प्रकारे पाप उत्पन्न थाय ते कहे छे- १ प्राणातिपात, २ मृषावाद, ३ अदत्तादान,
४ मैथुन, ५ परिग्रह, ६ क्रोध, ७ मान, ८ माया, ९ लोभ, १० राग, ११ द्वेष, १२ कलह, १३ अभ्याख्यान,
१४ पैशुन्य, १५ परपरिवाद, १६ रति-अरति, १७ मायामृषावाद, १८ मिथ्या दर्शनशक्त्य. तेना अशुभ फल
८२ प्रकारे भोगवाय तेना नाम कहे छे:- १ मति ज्ञानावरणीय, २ श्रुत ज्ञानावरणीय, ३ अवधि ज्ञानावरणीय,

२ शुभ चालवानी गति:- इसके हाथीनी चाले चालवुं ते.

૪ મનઃપર્યાયજ્ઞાનાં, ૫ કેવલજ્ઞાનાં, ૬ દાનાંતરાય, ૭ લાભાંતરાય, ૮ ભોગાંતરાય, ૯ ઉપભોગાંતરાય, ૧૦ વીર્યાં-
 તર, ૧૧ ચક્ષુદર્શનાં, ૧૨ અચક્ષુદર્શનાં, ૧૩ અવધિદર્શનાં, ૧૪ કેવલદર્શનાં, ૧૫ નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, ૧૭ પ્રચલા,
 ૧૮ પ્રચલાપ્રચલા, ૧૯ થિણદ્વિનિદ્રા, ૨૦ નીચગોત્ર, ૨૧ અસાતાવેદની, ૨૨ મિથ્યાત્વમોહનીય, ૨૩ સ્થાવરનામ,
 ૨૪ સૂક્ષ્મનામ, ૨૫ અપર્યાપ્ત નામ, ૨૬ સાધારણ નામ, ૨૭ અસ્થિર નામ, ૨૮ અશુભ નામ, ૨૯ દૌર્ભાગ્ય નામ,
 ૩૦ દુસ્વર નામ, ૩૧ અનાદેય નામ, ૩૨ અયશોકીર્તિ નામ, ૩૩ નરક ગતિ નામ, ૩૪ નરકાનુપૂર્વી, ૩૫ નર-
 કાયુષ્ય, ૩૬ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૩૭ અંમાન, ૩૮ અં માયા, ૩૯ અં લોભ, ૪૦ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ
 ૪૧ અપ્રં માન, ૪૨ અપ્રં માયા, ૪૩ અપ્રં લોભ, ૪૪ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, ૪૫ પ્રં માન, ૪૬ પ્રં માયા,
 ૪૭ પ્રં લોભ, ૪૮ સંજ્વલનનો ક્રોધ, ૪૯ સંં માન, ૫૦ સંં માયા, ૫૧ સંં લોભ, ૫૨ હાસ્ય, ૫૩ રતિ, ૫૪
 અરતિ, ૫૫ ભય, ૫૬ શોક, ૫૭ દુગંઢા, ૫૮ સ્ત્રી વેદ, ૫૯ પુરુષ વેદ, ૬૦ નપુંસક વેદ, ૬૧ તિર્યંચ ગતિ, ૬૨
 તિર્યંચાનુપૂર્વી, ૬૩ એકેન્દ્રિય જાતિ, ૬૪ બેદ્વિન્દ્રિય જાતિ, ૬૫ તેદ્વિન્દ્રિય જાતિ, ૬૬ ચતુર્વિન્દ્રિય જાતિ, ૬૭ અશુભ
 ચાલવાની જાતિ, ૬૮ ઉપઘાત નામ, ૬૯ અશુભ વર્ણ, ૭૦ અશુભ ગંધ, ૭૧ અશુભ રસ, ૭૨ અશુભ સ્પર્શ, ૭૩

૧ તિર્યંચની ગતિ અને અનુપૂર્વી એ બન્નેની ઉં સ્થિતિનો યથા અશુભ અધ્યવસાયથી થાય છે અને તિર્યંચનું ઉં આયુષ્યબંધ, શુભ અધ્યવમા-
 યથી થાય છે માટે તેને પુણ્ય પ્રકૃતિમાં ગણેલ છે. નરકાયુષ્ય સિવાય ત્રણ ગતિની ઉં સ્થિતિ, ત્રિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી બંધાય છે. ગતિ અને અનુપૂર્વી
 એ બે નામ કર્મની પ્રકૃતિ છે અને આયુષ્ય આયુષ્ય કર્મની પ્રકૃતિ છે.

રુખભના રાત્ર સં૦ ૭૪ નારાત્ર સં૦, ૭૫ અર્ધનારાત્ર સં, ૭૬ કલિકા સં૦, ૭૭ છેવટું સં૦, ૭૮ નિગ્ગોહ પરિ-
મંડલ સંઠાણ, ૭૯ સાદિસં૦, ૮૦ વામન સં૦, ૮૧ કુબ્જ સં૦, ૮૨ હુંડ સંઠાણ, ૯૨ ભેદ પાપતત્ત્વના જાણવા.
ઇતિ પાપ તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે આશ્રવ તત્ત્વના સામાન્ય પ્રકારે વીશ ભેદ કહે છે:-૧ મિથ્યાત્વ તે આશ્રવ, ૨ અવ્રત તે આ૦, ૩
પ્રમાદ તે આ૦, ૪ કષાય તે આ૦ ૫ અશુભયોગ તે આ૦, ૬ પ્રાણાતિપાત તે આ૦ ૭ મૃષાવાદ તે આ૦ ૮ અદત્તા-
દાન તે આ૦ ૯ મૈથુન તે આ૦ ૧૦ પરિગ્રહ તે આ૦ ૧૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય-અસંવરે તે આ૦, ૧૨ ચક્ષુ ઇન્દ્રિય અસં૦ તે
આ૦ ૧૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય-અસં૦ તે આ૦, ૧૪ રસનેન્દ્રિય-અસં૦ તે આ૦, ૧૫ સ્પર્શનેન્દ્રિય-અસં૦ તે આ૦, ૧૬ મન-
અસં૦ તે આ૦, ૧૭ વચન-અસં૦ તે આ૦, ૧૮ કાય-અસં૦ તે આ૦, ૧૯ મંડોપ કરણ- ઉષધિ, જેમ તેમ લીધે
મૂકે તે આ૦ ૨૦ સુચિ કુસગ્ગ અસં૦ તે આ૦, હવે વિસ્તારથી ૪૨ ભેદ આશ્રવના કહે છે:-પ્રાણાતિપાતાદિ
પાંચ આશ્રવ, પાંચ ઇન્દ્રિયનો અસંવર ૯ દશ, ચાર કષાય અને ત્રણ અશુભયોગ ૯ સત્તર અને પેંચીશ ક્રિયા-
૧ કાયિકી ક્રિયા, ૨ અધિકરણકી, ૩ પાડસિયા, ૪ પરિતાવણિયા, ૫ પાણાહવાહ્યા, ૬ આરંભિયા, ૭ પરિ-
ગ્ગહિયા, ૮ માયાવત્તિયા, ૯ અપચ્છાન્નવાણાવત્તિયા, ૧૦ મિચ્છાદંસણવત્તિયા, ૧૧ દિઢિયા, ૧૨ પુઢિયા, ૧૩

૧ સોય વગેરે શસ્ત્ર સાચવી ન રાખવાથી આશ્રવ થાય છે. ૨ ક્રિયાનો કરનાર જીવ હોવાથી આશ્રવને નય શૈલીથી જીવ કહીએ અને
ક્રિયા જન્ય કર્મ, પુદ્ગલ હોવાથી અજીવ પણ કહીએ. આશ્રવના કારણ ભેદથી આશ્રવના ભેદો થાય છે.

પાઙ્ગિયા, ૧૪ સામંતોવણિયા, ૧૫ નેસત્થિયા, ૧૬ સહત્થિયા, ૧૭ આણવણિયા, ૧૮ વિદારણિયા, ૧૯ અણ-
ભોગિયા, ૨૦ અણ વકંઘવત્તિયા, ૨૧ અણાપડગી, ૨૨ સામુદાણી, ૨૩ પેજ્જવત્તિયા, ૨૪ દોસવત્તિયા, ૨૫,
ઈરિયાવહિયા કિરિયા. એ પચ્ચીશ અને પ્રથમના સત્તર મેઢવતાં ૪૨ મેદ આશ્રવ તત્ત્વના જાણવા. ઇતિ
આશ્રવ તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે સામાન્ય પ્રકારે સંવરના વીશ મેદ કહે છે:-૧ સમકિત તે સંવર, ૨ વ્રત-પચ્ચક્ષાણ તે સં૦, ૩ અપ્ર-
માદ તે સં૦. ૪ અકષાય તે સં૦, ૫ શુભ યોગ તે સં૦, ૬ જીવ-દયા તે સં૦, ૭ સત્ય વચન તે સં૦, ૮ અદત્ત-
ત્યાગતે સં૦, ૯ શીયલ તે સં૦, ૧૦ અપરિગ્રહ તે સં૦, પાંચ ઇન્દ્રિય અને ત્રણ અશુભ યોગનું સંવરવું તે સં૦
૧૧ ૧૮, ૧૯ મંડોપગરણ અને ઉપધિ. યતનાએ લીએ સૂકે તે સં૦ ૨૦ સુચિં કુસગ્ગ ન કરે તે સં૦ હવે વિશેષ
મેદ ૫૭ કહે છે:—પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણિ એ આઠ પ્રવચન માતાને પાલવી અને વાવીશ પરિષદને જીતવા,
તેના નામ:—૧ શ્રુધાનો પરિષદ, ૨ તૃષાનો પ૦, ૩ ટાઢનો પ૦, ૪ તાપનો પ૦, ૫ દંસમશકનો પ૦, ૬ અચેલનો
પ૦, ૭ અરતિનો પ૦, ૮ સ્ત્રીનો પ૦, ૯ ચર્યાનો પ૦, ૧૦ વેસવાનો પ૦, ૧૧ શય્યાનો, ૧૨ આક્રોશનો પ૦, ૧૩
વધનો પ૦, ૧૪ યાચનાનો પ૦, ૧૫ અલાંભનો પ૦, ૧૬ રોગનો પ૦, ૧૭ તૃણસ્પર્શનો પ૦, ૧૮ મલનો પ૦, ૧૯

૧ જ્યવહાર નયથી 'શુભ યોગ સંવર કહેવાય છે, નિશ્ચય નયથી તે આશ્રવ છે. ૨ સોય વગેરે કાચને સંભારી રાખવા-હિંસાના નિમિત્ત ન
થાય તો સંવર નીપજે. ૩ ચાલવાનો.

સત્કાર-પુરસ્કારનો ૫૦, ૨૦ પ્રજ્ઞાનો ૫૦, ૨૧ અજ્ઞાનનો ૫૦, ૨૨ દર્શન પરિષદ્દ એવં ૩૦ અને દશ યતિ ધર્મને આરધ્વો, તેના નામઃ—૧ સ્વંતિ, ૨ મુતિ, ૩ અજ્ઞે, ૪ મંદ્વે, ૫ લાંધવે, ૬ સર્જે, ૭ સંજમે, ૮ તવે, ૯ ચિયાં, ૧૦ બંમચરે, એવં ચાલીશ. અને બાર ભાવના ભાવવી. તેના નામઃ—અનિત્ય ભાવના, ૨ અશરણ ભા. ૩ સંસાર ભા. ૪ એકત્વ ભા. ૫ અન્યત્વ ભા. ૬ અશુચિ ભા. ૭ આશ્રવ ભા. ૮ સંવર ભા. ૯ નિર્જરા ભા. ૧૦ લોક ભા. ૧૦ બોધિ દુર્લભ ભા. ૧૨ ધર્મ દુર્લભ ભાવના, એવં બાવન. અને પાંચ ચારિત્ર આદરવા તેના નામઃ—સામાયિક ચારિત્ર, ૨ છેદોપસ્થાપનીય ચા. ૩ પરિહાર વિશુદ્ધ ચા. ૪ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચા. ૫ યથાર્થ્યાત ચારિત્ર, એવં ૫૭ મેદ સંવરતત્ત્વના જાણવા. ઇતિ સંવર તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે નિર્જરા તત્ત્વના બાર પ્રકાર કહે છેઃ—૧ અનશન, ૨ ડળોદરિકા, ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪ રસપરિત્યાગ, ૫ કાય કલેશ, ૬ સંલીનતા, ૭ છ બાહ્ય તપ કલ્યા. છ અભ્યંતર તપ કહે છેઃ—૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય ૩ વૈયાવહ, ૪ સજ્ઞાય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાયોત્સર્ગ. એ બાર પ્રકારના તપથી નિર્જરા થાય છે. ઇતિ નિર્જરા તત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે બંધ તત્ત્વના ચાર મેદ કહે છેઃ—૧ પ્રેકૃતિબંધ, ૨ સ્થિતિબંધ. ૩ અનુભાવ, ૪ પ્રદેશબંધ, પ્રકૃતિબંધ તે

૧ ક્ષમા. ૨ નિર્લોભતા. ૩ સરલતા. ૪ નિરભિમાનતા—કોમલતા. ૫ લઘુતા. ૬ સત્ય. ૭ ત્યાગ—અર્કિચનતા. ૮ અધ્યવસાય મેદથી સંવરના અસંખ્ય મેદ થાય. કારણ મેદને લઘુને સત્તાવન મેદ સંવરના થાય છે, એ ડ્યવહાર નયથી. નિશ્રય નયથી પરભાવનો ત્યાગ તે સંવર. ૯ પ્રકૃતિબંધ, અને પ્રદેશબંધ યોગથી થાય છે અને સ્થિતિબંધ ને અનુભાવબંધ કપાયથી થાય છે. અનુભાવને અનુભાગબંધ અથવા રસબંધ પણ કહેવાય છે.

કર્મનો સ્વભાવ અથવા પરિણામ, જે કર્મની જેટલી સ્થિતિ હોય છે તે સ્થિતિબંધ, કર્મનો જે તીવ્રમંદાદિ રસ તે અનુ-
ભાવબંધ અને કર્મપુદ્ગલના દલ તે પ્રદેશબંધ. આ ચાર પ્રકારના બંધનું સ્વરૂપ મોદકના હપ્તાંતથી કહે છે. જેમ કોઈ
મોદક, ઘણા પ્રકારના દ્રવ્યના સંયોગબદે બનાવેલ તે (લાડુ)માં વાયુને પિત્તને કે કફને હરવાનો સ્વભાવ હોય છે,
તેમ કર્મપ્રકૃતિમાં કોઈનો જ્ઞાનને આવરણ કરવાનો, કોઈનો દર્શનને આવરણ કરવાનો સ્વભાવ હોય છે, વલી
તેજ મોદક, એક પક્ષ, માસ કે બે માસ સુધી રહે, તેમ કોઈ કર્મપ્રકૃતિ બીશ ત્રીશ કે સિત્તેર કોડાકોડી
સુધી રહે તે સ્થિતિબંધ, તે મોદક અલ્પ કે તીવ્ર, કડવો કે મીઠો હોય તેમ કર્મપ્રકૃતિ પળ મંદ કે તીવ્ર, શુભ કે
અશુભ રસવાળી હોય તે અનુભાવબંધ, તેજ મોદક કોઈ અલ્પદલવાળું કે બહુદલવાળું હોય, તેમ કોઈ પળ કર્મપ્ર-
કૃતિ અલ્પદલ કે બહુદલવાળી હોય તે પ્રદેશબંધ કહેવાય છે. એ ચાર પ્રકારનો કર્મબંધ જાણવો. ઇતિ બંધતત્ત્વ સમાપ્ત.

હવે મોક્ષતત્ત્વ કહે છે:—સર્વ કર્મથી મુક્ત થઈને સિદ્ધ પદને પ્રાપ્ત કરણું, તે સિદ્ધના પદ્મર ભેદ છે:—૧
તીર્થ સિદ્ધ, ૨ અતીર્થ સિં, ૩ તીર્થકર સિં, ૪ અતીર્થકર સિં, ૫ ગૃહસ્થાલિંગ સિં, ૬ અન્યલિંગ સિં, ૭ સ્વ-
લિંગ સિં, ૮ છિલિંગ સિં, ૯ પુરુષ લિંગ સિં, ૧૦ નપુંસક લિંગ સિં, ૧૧ સ્વયંબુદ્ધ સિં, ૧૨ પ્રત્યેકબુદ્ધ
સિં, ૧૩ બુદ્ધબોધિત સિં, ૧૪ એક સિદ્ધ, ૧૫ અનેક સિદ્ધ. જીવ ચાર કારણે મોક્ષ જાય—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર

અને તપવડે. હવે મોક્ષતત્ત્વ ઉપર નવ દ્વાર ઉતારે છે:—૧ સત્પદ-પ્રરૂપણા તે મોક્ષગતિ પૂર્વ કાલે હતી, હમણા
 છે અને આગામિકાલે પણ હશે; તે છતી 'અસ્તિ' છે પણ આકાશના ફૂલનીપરે 'નાસ્તિ' નથી. ૨ દ્રવ્ય પ્રમાણ—તે
 સિદ્ધ અનંત છે, તે પાંચમે અનંત છે. અભવ્યંજીવથી અનંતગુણ અધિક છે, વનસ્પતિનાજીવ વર્જીને ત્રેવીશ દંડ-
 કથી સિદ્ધના જીવ અનંત ગુણ અધિક છે. ૩ ક્ષેત્રદ્વાર—તે સિદ્ધશિલા પ્રમાણ, સિદ્ધશિલા ૪૫ લાખયોજનની
 લાંબી-પહોળી છે અને ત્રિગુણી ઝાણેરી પરિધિ છે. તેના એક ગાઉના છઠ્ઠે ભાગે—ત્રણસેતેત્રીશ ધનુષ્ય અને બત્રીશ
 અંગુલ ડાંગણે લોકાંતે રહ્યા છે. ૪ સ્પર્શનાદ્વાર—તે સિદ્ધક્ષેત્રથી કાંઈક સિદ્ધની સ્પર્શના અધિક છે. ૫ કાલદ્વાર—તે
 એક સિદ્ધ આશ્રયી સાદિઅનંત અને સર્વ સિદ્ધ આશ્રયી અનાદિઅનંત છે, ૬ અંતરદ્વાર—તે ફરીને સિદ્ધને સંસારમાં
 અવતરવું નથી અથવા જ્યાં એક સિદ્ધ છે ત્યાં અનેક સિદ્ધ છે અને અનેક સિદ્ધ છે ત્યાં એક સિદ્ધ છે. ૭ ભાગદ્વાર—તે સઘલા જીવના અનંતમે ભાગે
 સિદ્ધ સિદ્ધમાં અંતર નથી; જ્યોતિમાં જ્યોતિ સમાઈ ગયેલ છે. ૮ ભાવદ્વાર—તે સિદ્ધમાં ક્ષાયકભાવે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન
 સિદ્ધના જીવ છે, લોકના અસંખ્યાતમે ભાગે છે. ૯ અલ્પ બહુત્વદ્વાર—તે સર્વથી થોડા નપુંસક
 અને ક્ષાયકસમકિત છે અને પરિણામિક ભાવે જીવપણું જાણવું. ૧ અલ્પ બહુત્વદ્વાર—તે સર્વથી થોડા નપુંસક

૧ જે એક પદ હોય તે શુદ્ધ પદ કહેવાય, મોક્ષ એક પદ છે માટે 'સત્' છે. શશ-શૃંગાદિ બે પદનું નિર્ધાર ન હોય—અસત્—પણ હોય. ૨ જ્યારે (કોઈ
 પણ સમયે) કેવલી પ્રભુને પૂછવામાં આવે ત્યારે એકજ જવાબ મળે કે 'સર્વ સિદ્ધના જીવ' એક નિગોદના જીવોથી અનંતમે ભાગે છે. ૩ સિદ્ધ પણ
 જીવ છે, કારણ? અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત અગ્યાબાધ સુખ અને અનંત વીર્ય, એ ચાર ભાવવડે સદા જીવે છે; માટે સિદ્ધમાં જીવપણું કશું છે.

સિદ્ધ, તેથી સ્ત્રી સિદ્ધ સંખ્યાતગુણા, તેથી પુરુષ સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા છે. એક સમયમાં નપુંસક ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ સિદ્ધ થાય, સ્ત્રી ૨૦ સિદ્ધ થાય અને પુરુષ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય. હવે માર્ગના કહે છે:—૧ ત્રસ પળે, ૨ બાદર પળે, ૩ સંજી પંચેન્દ્રિયપળે, ૪ વજ્રરુષભનારાચ સં૦ પળે, ૫ શુક્લધ્યાન પળે, ૬ મનુષ્ય ગતિ પળે, ૭ ક્ષાયક સમકિતવાલો, ૮ યથાખ્યાત ચારિત્રવાલો, ૯ પંડિતવીર્યવાન, ૧૦ કેવલજ્ઞાની ૧૧ કેવલદર્શની, ૧૨ ભવ્ય સિદ્ધિક, ૧૩ પરમ શુક્લેશી, ૧૪ ચરમ શરીરી, એ ચૌદ બોલનો ધણી હોય તે મોક્ષે જાય. જઘન્ય બે હાથની અવગાહનાવાલો અને ૩૦ પાંચસેં ધનુષ્યની અવ૦ વાલો, જઘન્ય નવ વર્ષનો અને ૩૦ પૂર્વ ક્રોડના આયુષ્યવાલો; તે પળ કર્મ ભૂમિનો હોય અને ત્રીજા ચોથા આરાનો જન્મેલો હોય તે મોક્ષે જાય. ઇતિ નવતત્ત્વ સમાપ્ત.

અથ દંડક લિખ્યતે—શરીરોગાહન સંઘ,—યળ સંઠાળે કસાય તહ સંજાઓ, હેસિંદિય સમુગ્ધાઓ, સન્ની-વેદેય પજ્જત્તી, ૧ દિટ્ઠી દંસળ નાળે, જોગુવઓગે તહા કિમાહારે; ઉવવાયઠિઈ સમુહાએ, ચવળ ગઈ આગઈ ચેવ. ૨

૧ માર્ગનાનો જે વિચાર કરેલ છે. તે મૂલ માર્ગના ૧૪ છે:—૧ ગતિ માર્ગના, ૨ ઇન્દ્રિયમા૦ ૩ કાયમા૦ ૪ યોગ મા૦ ૫ વેદ માર્ગના૦ ૬ કપાયમા૦ ૭ જ્ઞાન મા૦ ૮ સંયમમા૦ ૯ દર્શનમા૦ ૧૦ લેક્ષ્યામા૦ ૧૧ ભવ્યમા૦ ૧૨ સમકિતમા૦ ૧૩ સંજીમા૦ ૧૪ આહાર માર્ગના. તેની ઉત્તર માર્ગના ૬૨ થાય છે. હવે ૧૪ મૂલ માર્ગનામાં દશમાર્ગનામાંથી જીવ મોક્ષ જાય છે. તે આ પ્રમાણે:—૧ નર ગતિ, ૨ પંચેન્દ્રિય, ૩ ત્રસ, ૪ ભવ્ય, ૫ સંજી, ૬ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૭ ક્ષાયકસ મકિત, ૮ અણાહાર, ૯ કેવલજ્ઞાન, ૧૦ કેવલ દર્શન, એ દશ માર્ગના સિવાય બાકીની ચાર મૂલ માર્ગના વેદાદિ અને બાવન ઉત્તરમાર્ગનામાંથી જીવ મોક્ષે ન જાય. એમ નવતત્ત્વપ્રકરણમાં કહેલું છે.

સૂત્રની આ વે ગાથા કહી તેનો અર્થ કહે છે:—શરીર^૧ કેતાં શરીર પાંચ તૈં ઔદારિક, ^૨ વૈક્રેય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ. ડગાહના કેતાં અવગાહના તે ઔદારિક શ૦ ની જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટિ એક હજાર યોજનની જ્ઞાણેરી, કમલના ડોડાની અપેક્ષા. વૈક્રેય શ૦ ની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ અને જ૦ પાંચસો ધનુષ્યની. ઉત્તર વૈક્રેય શ૦ ની જ૦ અંગુ૦ સંખ્યાતમા ભાગની અને ૩૦ લાખ યોજનની જ્ઞાણેરી. આહારક શ૦ ની જ૦ ગુંડા હાથની અને ૩૦ એક હાથની. તૈજસ ને કાર્મણ શ૦ ની૦ જ૦ અંગુ૦ અસંખ્યા૦ અને ૩૦ પોતાના શરીર પ્રમાણે અથવા ચૌદ રાજલોક પ્રમાણે જાણવી. સંઘયણ કેતાં સંઘયણ (શરીરની રચના) છ. ઘજ્રરુષભનારાચ સં૦, રુષભનારાચ સં૦ નારાચ સં૦ અર્દ્ધનારાચ સં૦ કિલિકા સં૦ અને છેવટું સંઘયણ. સંઠાણ, કેતાં સંસ્થાન (શરીરના આકાર) છ. સમચ્ચરંસ સંઠાણ, નિગ્ગોહ પરિમંડલ સં૦, સાદિ સં૦, વામન સં૦, કુબ્જ સં૦, અને હુંડ સંઠાણ. કસાય કે૦ કષાય ચાર. ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ. તહ કે૦ તેમજ સન્નાઓ કે૦ સંજ્ઞા ચાર. આહાર સંજ્ઞા, ભય સં૦, મૈથુન સં૦, અને પરિગ્રહ સંજ્ઞા. લેસા કે૦ લેશ્યા છ. કૃષ્ણ લેશ્યા,

૧ આ ગાથા જીવામિગમસૂત્રની ટીકામા છે, અમૂલરુપિજીવાલી પ્રતમા મૂલમા છે. ૨ અવગાહના શરીરની અપેક્ષા છે. ૩ શ્રીદેવીના કમલની હોય. ૪ કેવલ સમુદ્ઘાતની અપેક્ષા. ૫ મોહનીય અને વેદનીય કર્મના ઉદયથી 'સંજ્ઞા' હોય છે. ૬ યોગ જન્ય લેશ્યા છે. 'યોગ પરિણામ લેસા' અન્વય-ન્યતિરેક વહે યોગ અને લેશ્યાનો સંબંધ છે. યોગ હોય તો લેશ્યા હોય અને યોગનો અભાવ હોય તો લેશ્યાનો અભાવ હોય લેશ્યાનો વિશેષ સ્વરૂપ 'લેશ્યાના થોકડા'થી જોયું.

નીલલે૦, કાપોતલે૦, તેજોલે૦ પદ્મલે૦, શુક્લ લેશ્યા. ઇન્દ્રિય કે૦ ઇન્દ્રિય પાંચ. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુ ઇન્દ્રિય, ગ્રાણેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય અને સ્પર્શનેન્દ્રિય. સમુદ્ઘાત કે૦ સમુદ્ઘાત સાત. વેદની સમુદ્ઘાત, કષાયસ૦, મારણાંતિકસ૦, વૈક્રેયસ૦, તૈજસસ૦, આહારકસ૦, અને કેવલ સમુદ્ઘાત. સન્ની કે૦ સંજી-અસંજી, મન હોય તે સંજી અને મન નહોય તે અસંજી. વેદેય કે૦ વલી વેદ ત્રણ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષ વેદ અને નપુંસક વેદ. પજ્જત્તી કે૦ પર્યાપ્તિ છ આહાર-પર્યાપ્તિ, શરીરપ૦, ઇન્દ્રિયપ૦, શ્વાસોચ્છ્વાસપ૦, ભાષાપ૦, અને મનપર્યાપ્તિ. દિટ્ઠી કે૦ દૃષ્ટિ ત્રણ. સમકિતદૃષ્ટિ, મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ, અને મિશ્રદૃષ્ટિ, દંસણ કે૦ દર્શન ચાર. ચક્ષુદર્શન અચક્ષુદ૦, અવધિદ૦, અને કેવલદર્શન. નાળેકે૦, જ્ઞાનપાંચ અને ત્રણ અજ્ઞાન. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞા૦. અવધિજ્ઞા૦, મનઃપર્યાયજ્ઞા૦, અને કેવલજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅ૦, વિભંગઅજ્ઞાન. જોગ કે૦ યોગપદ્ધત્તર, ચાર મનના, ચાર વચનના અને સાત કાયાના. સત્યમનોયોગ. અસત્યમનોયોગ, મિશ્રમનોયોગ અને વ્યવહારમનોયોગ. સત્યવચનયોગ, અસત્યવચનયોગ, મિશ્રવચનયોગ અને વ્યવહારવચનયોગ. ઔદારિક, ઔદા૦-મિશ્ર, વૈક્રેય, વૈક્રેયમિશ્ર, આહારક, આહા૦-મિશ્ર અને કાર્મણયોગ. ઉવઓગે કે૦ ઉપયોગ બાર. પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શન. તદ્દા કિમાહારે કે૦ તેમજ આહાર. દ્રવ્યથી અનંત પ્રદેશી પુદ્ગલો, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલો, કાલથી જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાલા પુદ્-

૧ મન અને વચન યોગના જે ચાર ચાર મેદ કહેલ છે, તે વ્યવહારનયથી અને નિશ્ચયનયથી પ્રથમના જે બે બે મેદ છે તે જાણવા; દમ પદ્મવળા સૂત્રથી જણાય છે. વ્યવહાર વચનયોગને અસત્યા મૃષા નામથી જણાવેલ છે.

ગલો અને ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શવાલા પુદ્ગલોનો આહાર કરે. તે પળ ફરસેલા પુદ્ગલો-અનંતરાવ-
 ગાઢ પુદ્ગલોનો આહાર કરે. અને વલી સ્વપિષ્યાનુપૂર્વી-ઉર્ધ્વ આદિ ત્રણ અને પૂર્વાદિ છ દિશામાંથી આહાર
 કરે. તે આહાર ત્રણ પ્રકારનો છે ઓજ, રોમ અને કવલ. અથવા સચિત્ત, અચિત્તને મિશ્ર. ઉવવાયકે. આવીને
 ઉપજે તે આગલ કહેવાસે. ઠિઠ કે. સ્થિતિ. જ. અંતર્મુદ્દર્ત અને ઉ. ૩૩ સાગરોપમની. સમુદ્દાએ કે. મારણાં-
 તિક સમુદ્દાત સહિત મરણ, તે બે પ્રકારનું છે; સમોદ્દા અને અસમોદ્દા. ફલિકાની ગતિ પ્રમાણે જે
 (સમુદ્દાત સહિત) મરણ તે સમોદ્દા મરણ અને સમુદ્દાત રહિત, બંદુકના ભડાકાની પરે જીવના
 પ્રદેશ સામટા નીકળે તે અસમોદ્દા મરણ. પવણ કે. ચવીને જેટલા દંડકમાં જીવ જાય તે આગલ કહેવાસે.
 ગઈ. આગઈ કે. ગતિ ને આગતિ. જેમાં જાવું તે ગતિ, તે પાંચ છે; નરકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ, દેવગતિ
 અને મોક્ષગતિ. જેમાંથી આવવું તે આગતિ ચાર-નરકની આગતિ, તિર્યચની આ., મનુષ્યની આ., દેવની
 આગતિ. ચેવ કે. નિશ્ચય, એ બે ગાથાનો અર્થ કણો. હવે ચોવીશ દંડકના નામ કહે છે પહેલો નારકનો દંડક,
 સાત નરક નામ:-ઘમા, વંશા, શિલા, અંજના, રિઢા, મઘા, માઘવતી. હવે ગોત્ર કહે છે:-રત્નપ્રભા, શર્કરા-
 પ્રભા, વાલુકાપ્ર., પંકપ્ર., ધૂમપ્ર., તમ:પ્ર., તમ: તમ: પ્રભા. એ સાત નરકનો એક દંડક. હવે દશ ભવનપ-
 તિના દશ દંડક:-અસુરકુમાર યાવત્ સ્તનિતકુમાર. એવં ૧૧ દંડક. હવે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડકના નામ:-

૧ 'સમોદ્દા ને અસમોદ્દા' શબ્દ શુદ્ધ જણાય છે શુદ્ધો પદ્મવળાસૂત્રની ટીકા.

૧ ઇન્દ્રસ્થાવરકાય, ૨ બ્રહ્મસ્થા૦, ૩ શિલ્પસ્થા૦, ૪ સમ્મતિસ્થા૦, ૫ પ્રાજ્યાપત્યસ્થા૦, ૬ જંગમસ્થાવરકાય. હવે તેના ગોત્ર કહે છે. પૃથવીકાયિક યાવત્ અસકાયિક. એવં ૧૬ દંડક. હવે ત્રણ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકના નામ કહે છે:—બે ઇન્દ્રિય, તે ઇન્દ્રિયને ચતુરિન્દ્રિય. એવં ૧૯ દંડક. હવે વીશમો તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયનો દંડક તેના પાંચ ભેદ કહે છે:—જલચર, સ્થલચર, ઊરપરિસર્પ, ભુજપરિસર્પ અને સ્થેચર. જે જલમાં ચાલે તેને જલચર કહીએ, તેના પાંચ ભેદ—મચ્છ, કચ્છપ, ગાહા, મગર અને સુસુમાર પ્રમુખ. જે પૃથવીપર ચાલે તેને સ્થલચર કહીએ, તેના ચાર ભેદ—એગચુરા, દુચુરા, ગંડીપયા અને સળપયા. એગચુરા તે એકચુરીવાલા—ઘોડા પ્રમુખ. દુચુરા તે બે ચરીવાલા—ગાય ભેંસ પ્રમુખ. ગંડીપયા તે સુંહાલાપગ—સોનીની ઇરણ જેવા પગ જેના હોય તે—હાથી, ગેંડા પ્રમુખ. સળપયા તે નચવાલા પગ જેના હોય તે—વાઘ, સિંહ, ચિત્રા કુતરા અને ચિલાડા પ્રમુખ. ઊરપરિસર્પ તે હૈયાભર ચાલે તે સર્પની જાતિ તેના બે ભેદ, એક ફળ માંડે અને એક ફળ ન માંડે. ભુજપરિસર્પ તે ભુજાવડે ચાલે, તેના અનેક ભેદ નોલિયા, કાર્કિંડા, ગોહ, ઊંદર અને સ્ત્રીસકોલી પ્રમુખ. સ્થેચર તે આકાશમાં ચાલે, તે પક્ષીની જાતિ તેના ચાર ભેદ—ચર્મપક્ષી, રોમપક્ષી, વિતતપક્ષી અને સમુદ્ગપક્ષી. ચર્મપક્ષી તે ચામડાની પાંચવાળા છાપા, વાગુલ પ્રમુખ. રોમપક્ષી તે રોમરાયની પાંચવાળા સુડા, ચકલા, પારેવા પ્રમુખ. એ બે જાતિના પક્ષિઓ, અઢીદ્વીપની અંદર અને બાહર છે. વિતત પક્ષી તે જેની પાંચ સદા પહોળી રહે છે અને સમુદ્ગ પક્ષી તે જેની પાંચ સદા ઢાવ-

૧ 'ગંડી' શબ્દનો અર્થ પત્રવળા સૂત્રની વૃત્તિમાં 'સોનીની ઇરણ' કરેલ છે અને ઉત્તરાધ્યયનની વૃત્તિમાં 'કર્ણિકા' અર્થ કરેલ છે; અર્થાત્ તેના જેવા પગ છે.

ઢાની પરે વીડેલી રહે છે. એ બે જાતિના પક્ષીઓ, અઢી દ્વીપની બાહરે છે. એ પાંચે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય સમૂર્ણિષ્ઠમ અને ગર્ભજ જાણવા. એવં વીશ દંડક હવે એકવીશમો મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયનો દંડક કહે છે:-પન્નર કર્મભૂમિ, ત્રીશ અકર્મભૂમિ અને છપન્ન અંતરદ્વીપ, એવં ૧૦૧ ક્ષેત્રના ગર્ભજ મનુષ્યના અપર્યાપ્તાને પર્યાપ્તા; એવં ૨૦૨ અને એકશોને એક ક્ષેત્રના સમૂર્ણિષ્ઠમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા. એ સર્વ મલીને ૩૦૩ ભેદ. એ એકવીશમો દંડક. હવે બાવીશમો વ્યંતરનો દંડક કહે છે:-તે સોઠ જાતિના છે તેના નામ ૧ પિશાચ, યાવત્ ૧૬ કોહંડિક. એ બાવીશમો દંડક. હવે ત્રેવીસમો જ્યોતિષ્કનો દંડક કહે છે-ચંદ્રમા આદિ પાંચ અઢી દ્વીપમાં ચર છે અને અને અઢીદ્વીપની બાહરે સ્થિર છે. બે ચંદ્ર અને બે સૂર્ય, જંબૂદ્વીપમાં છે. ચાર ચંદ્રને ચાર સૂર્ય, લવણસમુદ્રમાં છે. બાર ચંદ્રને બાર સૂર્ય, ધાતકી-ચંડદ્વીપમાં છે. બેતાલીશ ચંદ્રને બેતાલીશ સૂર્ય, કાલોદધિ સમુદ્રમાં છે. બડંતેર ચંદ્રને બડંતેર સૂર્ય, પુષ્કરાદિદ્વીપમાં છે. સર્વ મલી ૧૩૨ ચંદ્રને ૧૩૨ સૂર્ય, પરિવાર સહિત ચર છે. હવે પરિવાર કહે છે:-જ્યાં એક ચંદ્રને એક સૂર્ય હોય ત્યાં ૮૮ ગ્રહ, ૨૮ નક્ષત્ર અને છાસઠહજાર નવસેં પંચોતેરકોડાકોડ તારા છે. એમ સર્વ ચંદ્ર-સૂર્યનો પરિવાર જાણવો. અસંખ્યાત ચંદ્ર અને સૂર્ય, પરિવાર સહિત મનુષ્ય ક્ષેત્રથી બાહરે અસંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રમાં સ્થિર છે. એ ૨૩મો દંડક. હવે ૨૪મો વૈમાનિકનો દંડક કહે છે. તેના ૨૬ ભેદ:-૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર-વિમાન. સુધર્માદિ બાર દેવલોક, ભદ્રાદિ નવ ગ્રૈવેયક અને વિજયાદિ પાંચ અનુત્તરવિમાન. એ ૨૪ દંડક. અંચ

૧ 'વ્યતર' શબ્દને બદલે 'વાનમત' શબ્દ શાસ્ત્રમા વપરાયેલ છે પરંતુ 'વાણવ્યતર' શબ્દ બરોબર જણાતો નથી. ૨ બાર દેવ લોકો વગેરે દેવોના નામ નવતત્ત્વમાં લખેલા છે માટે અહિં લખેલ નથી.

આદિ પન્નર પરમાધામી, અસુરકુમારમાં ભळे છે, દશ જેંભકદેવો, વ્યંતરમાં ભळे છે. ત્રણ કિલ્વિધિકો, દેવલોક અંતર નિવામી છે, માટે વૈમાનિકમાં ભळे છે. નૈવલોકાંતિક, બ્રહ્મલોકવાસી છે; માટે ઉત્તમ વૈમાનિકમાં ભळे છે. એ ચોવીશ દંડકના નામ કહ્યા. હવે સાતક્રોડ બહુંતેર લાખ, ભવનપતિના ભવન છે. ચોરાસી લાખ નરકાવાસા છે. અસંખ્યાતા વ્યંતરના નગરો છે. અસંખ્યાતા જ્યોતિષ્કના વિમાનો છે અને અસંખ્યાતા દ્વીપો છે. ચોરાસીલાખ સતાણુહજાર ને ત્રેવીશ, વૈમાનિકના વિમાનો છે. સંખ્યાતાવાસો મનુષ્યના છે. શેષ નવ દંડકના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા વાસો છે. તેનું વર્ણન અન્યશાસ્ત્રથી જાણવું. હવે સિદ્ધ શિલાના બાર નામો કહે છે:—૧ ઇસીતિવા, ૨ ઇસિપ્પભારાતિવા, ૩ તણુતિવા, ૪ તણુ તણુતિવા, ૫ સિદ્ધીતિવા, ૬ સિદ્ધાલયેતિવા, ૭ મુત્તીતિવા, ૮ મુત્તાલયેતિવા, ૯ લોયગ્ગેતિવા, ૧૦ લોગથુભિયેતિવા, ૧૧ લોયપહિવોહેતિવા, ૧૨ સવ્વપાણભૂયજીવસત્તસુ-હાવહેતિવા, એ મોક્ષના બાર નામ કહ્યા. એ નામ દ્વાર કિંચિત્માત્ર સમાપ્ત.

હવે ૨૪ દંડક ઉપર ૨૪ દ્વાર ઉતારે છે:—પહેલો નારકનો દંડક, તેમાં શરીર ત્રણ વૈક્રેય, તૈજસ ને કાર્મણ. ૧ અવગાહના, ભવધારણીય શરીરની જ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ૩૦ પાંચસો ધનુષ્યની; જો ઉત્તરવૈક્રેય, કરે તો જ૦ અંગુ૦ સંખ્યાતમા ભાગની અને ૩૦ એકહજાર યોજનની. પહેલી નરકે ભવધા૦ અવ૦ જ૦

૧ એ દેવો વ્યંતર જાતિના છે અને વૈશ્રમણ લોકપાલના તાવામાં હોય છે. ૨ લોકાંતિક દેવો, સમ્યક્દષ્ટિ અને ગત્ય સંસારી હોય છે; વલી તે ઇકાવતારી અથવા સાત-આઠ ભવ કરનારા છે.

અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. પોળાઆઠ ધનુષ્યની ને છ અંગુલની અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. સાડાપત્રર ધનુષ્ય ને ચાર અંગુલની. ત્રીજી નરકે ભવ. અવ. જ. અંગુ. અસંખ્યા, ને ૩. સાડાપત્રર ધનુષ્ય ને ચાર અંગુલની, ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. સવાએકત્રીશ ધનુષ્યની. ત્રીજી નરકે ભવ. અવ. જ. અંગુ. અસં. ને ૩. સવાએકત્રીશ ધનુષ્યની અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. સાડાબાસઠ ધનુષ્યની. ચોથી નરકે ભવ. જ. અંગુ. અસં. ને ૩. સાડાબાસઠ ધનુષ્યની અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. સવાસો ધનુષ્યની. પાંચમી નરકે ભવ. જ. અંગુ. અસં. ને ૩. સવાસો ધનુષ્યની અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. અઢીસો ધનુષ્યની. છઠી નરકે ભવ. જ. અંગુ. અસં. ને ૩. અઢીસો ધનુષ્યની. અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. પાંચસો ધનુષ્યની. સાતમી નરકે ભવ. જ. અંગુ. અસં. ને ૩. પાંચસો ધનુષ્યની અને ઉત્તર વૈ. કરે તો જ. અંગુ. સંખ્યા. ને ૩. એક હજાર ધનુષ્યની. ૨ નારક ને સંઘયણ નથી. ૩ સંઠાણ એક હુંડ. ૪ કષાય ચાર, પળ નારક ને ક્રોધ ઘણો. ૫ સંજ્ઞા ચાર, પળ નારકને ભય સંજ્ઞા ઘણી. ૬ નારકમાં સમુચ્ચયથી પહેલી ત્રણ લેશ્યા. પહેલી ને ત્રીજી નરકમાં એક કાપોત લેશ્યા, ત્રીજી નરકે બે લેશ્યા, કાપોત ઘણી ને નીલ થોડી. ચોથી નરકે એક નીલ લેશ્યા, પાંચમી નરકે બે લેશ્યા, નીલલે. ઘણી ને કૃષ્ણલે. થોડી. છઠી નરકે એક કૃષ્ણલેસા. સાતમી નરકે મહાકૃષ્ણલેશ્યા. ૭ ઇન્દ્રિય પાંચ. ૮ સમુદ્ઘાત ચાર. વેદનીય, કષાય, મારણાંતિક અને વૈક્રિય સમુદ્ઘાત. ૯ પહેલી નરકે સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી બે હોય,

બીજીથી સાતમી સુધી એકલા સંજી છે. ૧૦ વેદ એક નપુંસક. ૧૧ પર્યાપ્તિ પાંચ આહાર પર્યાપ્તિ, શરીરપ૦, ઇન્દ્રિય
 પ૦, શ્વાસોચ્છવાસ પ૦, અને ભાષા-મનપર્યાપ્તિ મેઢી બાંધે છે. ૧૨ દૃષ્ટિ ત્રણ, સમકિત દ૦, મિથ્યા દ૦, ને મિશ્ર-
 દૃષ્ટિ, ૧૩ દર્શન ત્રણ, ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદ૦, અવધિદર્શન ૧૪ જ્ઞાન ત્રણ, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞા૦, અવધિ જ્ઞાન,
 અજ્ઞાન ત્રણ, મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અ૦, વિભંગ જ્ઞાન. ૧૫ યોગ ઇગ્યાર, ચાર મનના, ચાર વચનના અને ત્રણ
 કાયાના, તે વૈક્રેય, વૈ૦નો મિશ્ર અને કાર્મણકાય યોગ. ૧૬ ઉપયોગ નવ-ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન.
 ૧૭ તેમજ આહાર—નારકને છે દિશાનો હોય, તે બે પ્રકારનો ઓજ આહાર ને રોમ આ૦ તે પળ અશુભ ને
 અચિત્ત હોય. ૧૮ ઉવવાય તે આવીને ઉપજે તે કહે છે:—પહેલી નરકમાં ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ તિર્યચ કે
 સમૂર્ચ્છિમ એ બે દંડકમાંથી ઉપજે. બીજીથી સાતમી સુધીમાં ગર્ભજ તિર્યચ ને ગર્ભજ મનુષ્ય ઉપજે. ૧૯ સ્થિતિ—
 પહેલી નરકે જ૦ દશ હજાર વર્ષની અને ઉ૦ એક સાગરોપમની. બીજી નરકે જ૦ એક સા૦ ને ઉ૦ ત્રણ સા૦ની.
 ત્રીજી નરકે જ૦ ત્રણ સા૦ ને ઉ૦ સાત સા૦ની. ચોથી નરકે જ૦ સાત સા૦ ને ઉ૦ દશ સા૦, પાંચમી નરકે
 જ૦ દશ સા૦, ને ઉ૦ સત્તર સા૦, છઠ્ઠી નરકે જ૦ સત્તર સા૦ ને ઉ૦ બાવીશ સા૦, સાતમી નરકે જ૦ બાવીશ
 સા૦ ને ઉ૦ ત્રીશ સાગરોપમની ૨૦ સમોહ્યા ને અસમોહ્યા મરણ બે છે. ૨૧ ચવળ તે ચવીને પહેલી નરકથી

૧ વ્યાઘાત ન હોવાથી છ દિશામાંથી નરકના જીવો, આહાર ગ્રહણ કરે છે. જ્યાંસુધી શરીરપર્યાપ્તિ પૂરણ ન કરી હોય ત્યાંસુધી ઓજ
 આહાર અને શરીર પર્યાપ્તિ પૂરણ કર્યા બાદ રોમ આહાર હોય. ૨ સંખ્યાતા વર્ષવાલા અને પર્યાપ્તા મનુષ્ય વગેરે સમજવા.

છઠ્ઠી નરક સુધીના જીવો પર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યચમાં જાય. ૨૨ ગતિ ને આગતિ-પહેલીથી છઠ્ઠી નરક સુધીના જીવો, મનુષ્ય ને તિર્યચની ગતિમાં જાય અને એમાં આવે પળ એ બે ગતિમાંથી સાતમીનરકના જીવો, એક તિર્યચની ગતિમાં જાય અને આવે મનુષ્ય ને તિર્યચગતિમાંથી, ૨૩-૨૪. પ્રાણ દશ હોય તે પાંચ ઇન્દ્રિય-પ્રાણ, ત્રણ બલ, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આયુષ્ય. इति प्रथम दंडक समाप्त.

હવે દશ ભવનપતિના દશ દંડક-તેમાં શરીર ત્રણ વૈક્રેય, તૈજસ ને કાર્મણ. તેની અવગાહના જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ભાગની ને ૩૦સાત હાથની અને ઉત્તર વૈ૦ની જ૦અંગુ૦ સંખ્યા૦ને ૩૦એક લાખ યોજનની. સંઘયણ નથી. સંઠાણ એક સમચરસં. કષાય ચાર પળ લોભ ઘણો, સંજ્ઞાચાર પળ પરિગ્રહસંજ્ઞા ઘણી. લેશ્યા ચાર કૃષ્ણાદિ પહેલી. ઇન્દ્રિય પાંચ. સમુદ્ઘાત પાંચ. વેદની આદિ. સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી બે છે. વેદ બે સ્ત્રીવેદ ને પુરુષવેદ. પર્યાપ્તિ પાંચ, ભાષા-મનપ૦ મેઢી બાંધે. દૃષ્ટિ ત્રણ. દર્શન ત્રણ પ્રથમના. જ્ઞાન ત્રણ પ્રથમના. અજ્ઞાન ત્રણ. યોગ ઇગ્યાર-ચાર મનના, ચાર વચનના અને ત્રણ કાયાના તે વૈક્રેય, વૈ૦નો મિશ્ર ને કાર્મણકાય યોગ. ઉપયોગ નવ-ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન. તેમજ આહાર છ એ દિશાનો લે, તે બે પ્રકારનો ઓજ ને રોમ; તે પળ શુભ ને અચિત્ત. ઉચવાય તે આવીને ભવનપતિમાં મનુષ્યને તિર્યચ એ બે દંડકના ઉપજે. સ્થિતિ દક્ષિણ દિશાના અસુરકુમારની જ૦ દશહજાર વર્ષની ને ૩૦ એક સાગરની, તેની દેવીની જ૦ દશહ૦ વર્ષની ને ૩૦ ત્રણ પલ્યોપમની, તેના નવ

નિકાયદેવની જ૦ દશહ૦ વર્ષની ને ઉ૦ દોઢ પલ્યની, તેની દેવીની જ૦ દશહ૦ વર્ષની ને ઉ૦ પોળા પલ્યની, હવે ઉત્તરાદિશાના અસુરકુ૦ની જ૦ દશહ૦ની ને ઉ૦ એક સાગર જ્ઞાણેરી. તેની દેવીની જ૦ દશહ૦ ને ઉ૦ સાડા-ચાર પલ્યની. તેના નવનિકાયના દેવની જ૦ દશહ૦ ને ઉ૦ દેશેડળા બે પલ્યની. તેની દેવીની જ૦ દશહ૦ ને ઉ૦ દેશેડળા એક પલ્યની. સમોહયા—અસમોહયા બે મરણ છે. ચવળ તે ચવીને ભવનપતિ, પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, મનુષ્ય અને તિર્યચ એ પાંચ દંડકમાં જાય. ગતિ—આગતિ તે મનુષ્ય ને તિર્યચ એ બે ગતિમાં જાય અને ભવનપતિમાં એજ બે ગતિમાંથી આવે. પ્રાણ દશ હોય. ઇતિ ભવનપતિના દશ દંડક સમાપ્ત.

હવે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, તેમાં પૃથ્વી, પાણી, તેડ અને વનસ્પતિકાયિકમાં શરીર ત્રણ ઔદારિક, તૈજસ ને કાર્મણ. વાયુકાયિક ને શરીર ચાર તે વૈક્રેય વધ્યું. અવગાહના પ્રથમના ચાર સ્થાવરકાયની જ૦ ને ઉ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને વનસ્પતિકાયિકની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ઉ૦ એક હજાર યોજનની જ્ઞાણેરી, કમલ પ્રમુખની. સંઘયળ એક હેવડુ. સંઠાળ એક હુંડ. પાંચે સ્થાવરકાયના સંઠાળ જુદા જુદા કહે છે:—પૃથ્વીનું સંઠાળ, મસુરની ઢાલ અને ચંદ્રમાને આકારે હોય. અપ્કાયનું સં૦ પાણીના પરપોટાને આકારે. તેડકાયનું

૧ અસંખ્યાત વર્ષવાળા મનુષ્ય ને તિર્યચ પણ ભવનપતિમાં ઉપજે, તેમજ સમુર્લ્લિમ તિર્યચ ઉપજે, પરંતુ સમુર્લ્લિમ મનુષ્ય ન ઉપજે. વલી સૂક્ષ્મ પૃથ્વી આદિ અને સાધારણ વનસ્પતિમાં ભવનપતિ ન ઉપજે. ૨ પ્રત્યેક વનસ્પતિ આશ્રયી જાણવી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકની જ૦ ને ઉ૦ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અવગાહના હોય.

સં. સોમના ભારાને આકારે. વાયુકાયનું સં. ધજા-પતાકાંને આકારે. વનસ્પતિકાયનું સં. નાનાપ્રકારનું. કષાય નાર. સંજ્ઞા ચાર. લેશ્યા પૃથ્વીકાં. અપ્કાં. અને વનસ્પતિકાં. માં અપર્યાપ્તા વેલાં ચાર પહેલી અને પર્યાપ્તા વેલાં પાંચે સ્થાવરકાયમાં લેશ્યા ત્રણ પહેલી. ઇન્દ્રિય એક સ્પર્શન (કાયા)ની. સમુદ્ઘાત-પૃથ્વીકાં. અપ્કાં. તેડકાં. અને વનસ્પતિકાં. ને ત્રણ વેદની, કષાય ને મરણાંતિક. વાયુકાં. ને ચાર એક વૈક્રેય સમુદ્ઘાતવધી. પાંચ સ્થાવર, અસંજ્ઞી છે. વેદ એક નપુંસક. પર્યાપ્તિ ચાર આહાર પર્યાપ્તિ, શરીર પં. ઇન્દ્રિય પં. ને શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ. હૃષ્ટિ એક મિથ્યાત્વની. દર્શન એક અચક્ષુદર્શન. જ્ઞાન નથી. અજ્ઞાન બે મતિ અં. શ્રુત અં. યોગ— પૃથ્વી કાં, અપ્કાં. તેડકાં. અને વનસ્પતિકાં. ને ત્રણ ઔદારિક, ઔદાં. નો મિશ્ર ને કાર્મણકાય યોગ અને વાયુકાં. ને પાંચ વૈક્રેય અને વૈં. નો મિશ્ર, એ બે વધ્યા. ઉપયોગ ત્રણ બે અજ્ઞાન ને એક દર્શન. તેમજ આહાર- વ્યાઘાત આશ્રયી જઘન્ય ત્રણ દિશાનો, મધ્યમ ચાર પાંચ દિશાનો અને નિર્વ્યાઘાત આશ્રયી છ એ દિશાનો આહાર છે, તે ઓજ ને રોમ એ બે પ્રકારનો તે પણ સચિત્ત, અચિત્ત ને મિશ્ર આહાર છે. ઉવવાય તે આવીને ઉપજે પૃથ્વીકા, અપ્કાં. અને વનસ્પતિકાં. માં એક નારકનો દંડક છોડીને ત્રેવીશ દંડકના ઉપજે. તેડકાં. ને વાયુકાં. માં પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય; એ દશદંડકના ઉપજે. સ્થિતિ પૃથ- વીકાયિકની જં. અંતર્મુહૂર્તની અને ઉં. બાવીશહજાર વર્ષની. અપ્કાં. ની જં. અંતં. ને ઉં. સાતહજાર વર્ષની. તેડકાં. ની જં. અંતં. ને ઉં. ત્રણ અહોરાત્રની. વાયુકાં. ની જં. અંતં. ને ઉં. ત્રણહજાર વર્ષની. વનસ્પતિકાં.

ની જ૦ અંત૦ ને ૩૦ દશહજાર વર્ષની. સમોહયા ને અસમોહયા બે મરણ હોય. ચવણ તે ચવીને પૃથ્વીકા૦, અપ્કા૦ ને વનસ્પતિકાથિક, તે પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્ગચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય એ દશ દંડકમાં જાય. તેડકા૦ ને વાયુકા૦ તે મનુષ્ય વર્જિને નવ દંડકમાં જાય, ગતિ-આગતિ તે પૃથ્વીકા૦, અપ્કા૦ ને વન-સ્પતિકાથિક, મનુષ્ય ને તિર્યચ એ બે ગતિમાં જાય અને તેમાં આવે ત્રણ ગતિના-મનુષ્ય, તિર્યચ અને દેવગ-તિના. તેડકા૦ ને વાયુકા૦, તે એક તિર્યચની ગતિમાં જાય અને તેમાં આવે બે ગતિના-મનુષ્ય ને તિર્યચ ગતિના. પ્રાણ ચાર-ઇન્દ્રિયે પ્રાણ, કાયવલ, શ્વાસોચ્છવાસ ને આયુષ્ય. इति પાંચ સ્થાવરનો દંડક સમાપ્ત.

હવે ત્રણ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડક કહે છે:-બે ઇન્દ્રિય, તે ઇન્દ્રિય ને ચતુરિન્દ્રિયમાં શરીર ત્રણ-ઔદા૦, તૈ૦ ને કાર્મણ. અવગાહના, બે ઇન્દ્રિય, તે ઇન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ વાર યોજનની ત્રણ ગાડની અને ચાર ગાડની. સંઘયણ એક છેવટું. સંઠાણ એક હુંડ. કષાય ચાર. સંજ્ઞા ચાર. લેશ્યા ત્રણ પહેલી-ઇન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય ને બે સ્પર્શનેન્દ્રિય અને રસનેન્દ્રિય. તે ઇન્દ્રિય ને ત્રણ, એક નાસિકા ઇન્દ્રિય વધી. ચતુરિન્દ્રિયને ચાર. એક ચક્ષુ ઇન્દ્રિય વધી. સમુદ્ઘાત, ત્રણ-બેદની, કષાય ને મરણાંતિક. ત્રણે અસંજ્ઞી છે. વેદ નપુંસક. પર્યાપ્તિ પાંચ. એક મનઃપર્યાપ્તિ નહિ. દૃષ્ટિ બે સમકિત ને મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ. દર્શન બે ચક્ષુદ૦ ને અચક્ષુદર્શન. જ્ઞાન બે-મતિજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન. અજ્ઞાન બે-મતિ અ૦ ને શ્રુત અ૦, યોગ ચાર. વ્યવહારવચન, ઔદા૦, ઔદા૦નો મિશ્ર ને કાર્મણકાયયોગ.

ઉપયોગ બેઈંદ્રિય તેઈંદ્રિય ને પાંચ-બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન ને એક અચક્ષુદર્શન. ચતુરિંદ્રિય ને છ ઉપયોગ એક ચક્ષુ-
 દર્શન વધ્યું. તેમજ આહાર-છ વિશાનો લે, તે ઓજ, રોમ ને કવલ આહાર લે, તે પળ સચિત્ત અચિત્ત ને મિશ્ર
 આહાર લે, ઉવવાય તે આવીને ઉપજે વિકલેંદ્રિયમાં પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, તિર્યચ પંચેંદ્રિય અને
 મનુષ્ય એ દશ દંડકના ઉપજે. સ્થિતિ, બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય ને ચતુરિંદ્રિયની જ૦ અંત૦ને ૩૦ બાર વર્ષની, ઉગળપ-
 ચાસ દિવસની અને છ માસની. સમોહ્યા-અસમોહ્યા બે મરણ હોય. ચતુરણ તે ચવીને વિકલેંદ્રિય, પાંચ સ્થા૦
 ત્રણ વિક૦, તિર્યચ પં૦ અને મનુષ્ય એ દશ દંડકમાં જાય. ગતિ-આગતિ તે વિકલેંદ્રિય, તિર્યચ ને મનુષ્ય એ બે
 ગતિમાં જાય. એમાં આવે પણ એ બે ગતિના. પ્રાણ બે ઇંદ્રિયને છ બે ઇંદ્રિયના બે પ્રાણ, વચનબલ, કાયબલ, શ્વાસો-
 ચ્છ્વાસ ને આયુષ્ય, પ્રાણ તેઈંદ્રિય ને સાત પ્રાણ-નાસિકા વધી. ચતુરિંદ્રિય ને આઠ પ્રાણ-ચક્ષુ વધી. ઇતિ
 ત્રણ વિકલેંદ્રિયનો દંડક સમાપ્ત.

હવે વીશમો તિર્યચપંચેંદ્રિયનો દંડક કહે છે:-પાંચ તિર્યચ સમુર્ચ્છિમ ને શરીર ત્રણ ઔદા૦, તૈ૦ ને કાર્મણ
 શરીર. તિર્ય૦ પંચે૦ ગર્ભજ ને શરીર ચાર વૈક્રેય વધ્યું જલચર સમુર્ચ્છિમ અને ગર્ભજની અવગાહના જ૦ અંગુ૦
 અસં૦ ને ૩૦ એક હજારે યોજનની. સ્થલચરે સમુર્ચ્છિમની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ પ્રત્યેક ગાડની, ગર્ભજની

૧ સ્પર્શન-રસનેંદ્રિય. ૨ ઉપર કહેલી જલચરની અવગાહના સ્વયંભૂગમણ સમુદ્રના મચ્છોની હોય. લવણમા પાચસોની, કાલોદધિમાં સાતસો
 યોજનની હોય. બાકીના સમુદ્રમાં ઓછી અવગાહના હોય છે ૩ ચતુષ્પદ=ચાર પગવાલા.

જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ છ ગાડની. ૩૦ પરિસર્પ સમુ૦ ની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ પ્રત્યેક યોજનની; ગર્ભજની
જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ એક હજાર યોજનની. મુજપરપરિસર્પ સમુ૦ ની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ પ્રત્યેક ધનુ-
ષ્યની, ગર્ભજની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦ પ્રત્યેક ગાડની. ચેચરની સમુ૦ ને ગર્ભજની જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ને ૩૦
પ્રત્યેક ધનુષ્યની, ઉત્તર વૈક્રેય કરે તો જ૦ અંગુ૦ સંખ્યા૦ ને ૩૦ નવસો યોજનની. સંઘયણ, સમુ૦ પાંચેને છેવટ
અને ગર્ભજ પાંચેને છ હોય. સંઠાણ પાંચ સમુર્ચ્છિમને હુંડ અને પાંચ ગર્ભજને છ હોય. કષાય ચાર. પળ માયા
ઘણી. સંજ્ઞા ચાર પળ આહાર સંજ્ઞા ઘણી. લેશ્યા સમુ૦ ને ત્રણ પહેલી અને ગર્ભજને છ લેશ્યા. ઇન્દ્રિય પાંચ.
સમુદ્ઘાત, સમુ૦ ને ત્રણ વેદની, કષાય ને મરણાંતિક; ગર્ભજને પાંચ વૈક્રેય ને તૈજસ સમુ૦ વધી. સમુ૦, અસંજ્ઞી
અને ગર્ભજસંજ્ઞી હોય. વેદ, સમુ૦ ને એક નપુંસક અને ગર્ભજને ત્રણ વેદ. પર્યાપ્તિ, સમુ૦ ને પાંચ. ગર્ભજને છ.
દૃષ્ટિ, સમુ૦ ને બે સમકિત દૃ૦ ને મિથ્યા દૃષ્ટિ અને ગર્ભજ ને ત્રણ દૃષ્ટિ. દર્શન, સમુ૦ ને બે ચક્ષુદ૦, અચક્ષુદ૦
અને ગર્ભજને ત્રણ દર્શન પ્રથમ. જ્ઞાન, સમુ૦ ને બે તથા અજ્ઞાન બે; ગર્ભજને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન. યોગ સમુ૦
ને ચાર વ્યવહાર વચન, ઔદા૦, ઔ૦ નો મિશ્ર ને કાર્મણકાયયોગ. ગર્ભજને તેર, આહારકના બે નહિં. ઉપ-
યોગ, સમુ૦ ને છ બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન ને બે દર્શન; ગર્ભજને નવ. ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન. તેમજ
આહાર જ૦ ને ૩૦ છ દિશાનો લે, તે ત્રણ પ્રકારનો ઓજ, રોમ ને કવલ; તે પળ મચિત્ત, અચિત્ત ને મિશ્ર આહાર
લે. ઉવવાય તે આવીને સમુ૦માં પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ને મનુષ્ય એ દશ દંડકના. અને

ગર્ભજમાં ચોવીસ દંડકના ઉપજે. સ્થિતિ, જલચર સમુ० ને ગર્ભજની જ० અંતર० ને ૩૦ પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની. સ્થલ-
 ચર સમુ०ની જ० અંતર० ને ૩૦ ચોરાસી હજાર વર્ષની અને ગર્ભજની જ० અંતર० ને ૩૦ ત્રણ પલ્લવની. ઉરપરિ-
 સર્પ સમુ०ની જ० અંતર० ને ૩૦ ત્રેપન ૬૦ વર્ષની અને ગર્ભજની જ० અંતર० ને ૩૦ પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની. મુજપરિ-
 સર્પ સમુ०ની જ० અંતર० ને ૩૦ બેંતાલીશ ૬૦ વર્ષની અને ગર્ભજની જ० અંતર० ને ૩૦ પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની. શ્વેચર સમુ०
 ની જ० અંતર० ને ૩૦ બહુંતેર હજાર વર્ષની અને ગર્ભજની જ० અંતર० ને ૩૦ પલ્લવોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની.
 સમોહ્યા ને અસમોહ્યા બે મરણ હોય. ચવણ તે ચવીને સમુર્ચ્છિમ બાવીશ દંડકમાં જાય; જ્યોતિષ્ક અને વૈમા-
 નિકમાં ન જાય અને ગર્ભજ ચોવીશ દંડકમાં જાય. ગતિ-આગતિ તે સમુ० ચાર ગતિમાં જાય. સમુ० માં
 મનુષ્ય ને તિર્યચ એ બે ગતિના આવે. ગર્ભજ, ચાર ગતિમાં જાય અને તેમાં ચાર ગતિમાંથી આવે. પ્રાણ, સમુ० ને
 નવ મન પ્રાણ નહિ અને ગર્ભજને દશ પ્રાણ. ઇતિ વીશમો તિર્યચ પંચેન્દ્રિયનો દંડક સમાપ્ત.

હવે એકવીશમો મનુષ્યનો દંડક કહે છે:—સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય ને શરીર ત્રણ, ઔદા० તૈજસ ને કાર્મણ. યુગ-
 લિયાને પણ તેજ ત્રણ શરીર અને કર્મભૂમિના મનુષ્યને શરીર પાંચ. અવગાહના, સમુ०ની જ० ૩૦ અંગુલના અસં-
 ખ્યાતમા ભાગની. ગર્ભજ મનુષ્યની ભરત-એરાવત ક્ષેત્રમાં આરાના પ્રમાણે જાણવી. પહેલો આરો બેસતાં ત્રણ
 ગાડની અને ઉતરતાં બે ગાડની. બીજો આરો બેસતાં બે ગાડની અને ઉતરતાં એક ગાડની. ત્રીજો આરો બેસતાં

૧ એકી સાથે (યુગવત્) ચાર શરીર હોય, પરંતુ શક્તિ રૂપે પાંચ હોય.

एक गाउनी अने उत्तरतां पांचसो धनुष्यनी. चौथो आरो बेसतां पांचसो धनुष्यनी ने उत्तरतां सात हाथनी. पांचमो आरो बेसतां सात हाथनी ने उत्तरतां एक हाथनी. छटो आरो बेसतां एक हाथनी ने उत्तरतां मुंडा हाथनी ए अवसर्पिणी काल आश्रयी अने उत्सर्पिणी काल आश्रयी एथी विपरीत जाणवी. पांच महाविदेहमां ज० अंगु० असं० अने उ० पांचसो धनुष्यनी, उत्तर वैकेय करे तो ज० अंगु० संख्या० ने उ० एक लाख योजननी झाझेरी. हैमवत-हैरण्यवतमां ज० अंगु० असं० ने उ० एक गाउनी. हरिवर्ष-रम्यकवर्षमां ज० पूर्ववत् अने उ० बे गाउनी. देवकुरु-उत्तरकुरुमां ज० पूर्ववत् ने उ० त्रण गाउनी. छपन्न अंतर द्वीपमां ज० पूर्ववत् ने उ० आठसो धनुष्यनी. संघयण, समुच्छिमने छेवहु. युगलियाने वज्ररुषभनाराच सं० अने कर्मभूमिना गर्भज मनुष्यने छ संघयण. संठाण, ममु० ने हुंड, युगलियाने समचउरंस सं० अने कर्मभूमिना ग० मनुष्यने छ संठाण. कषाय चार पण मनुष्यने मान घणो. संज्ञा चार पण मैथुन संज्ञा घणी. लेइया, ममु० ने त्रण पहेली, युगलियाने चार अने कर्मभू० ग० मनुष्य ने छ लेइया. इंद्रिय पांच, समुद्धात, ममु० ने त्रण वे० क० ने मारणांतिक, युगलियाने पण त्रण, कर्मभू० ग० मनुष्य ने सात समुद्धात. ममु० असंज्ञी अने गर्भज संज्ञी. वेद, ममु० ने नपुंसक, युगलियाने बे स्त्री ने पुरुष अने कर्म भू० ग० मनुष्य ने त्रण स्त्री, पुरुष ने नपुंसक. पर्याप्ति, ममु० ने चार, भाषा ने मन नहिं. गर्भज ने छ पर्याप्ति. दृष्टि, ममु० ने एक मिथ्या ह० अने गर्भज ने त्रण दृष्टि. दर्शन, ममु० ने अने युगलियाने बे चक्षुद० अचक्षुद० अने कर्मभू० ग० मनुष्यने चार दर्शन, ज्ञान,

સમુ०ને નથી. અજ્ઞાન બે મતિઅ-શ્રુત અ०, યુગલિયાને બે જ્ઞાન, ને બે અજ્ઞાન અને કર્મભૂ० મનુષ્યને પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન. યોગ સમુ० ને ત્રણ ઔદા०, ઔદા०નો મિશ્ર ને કાર્મણકા०, યુગલિયાને ઇગ્યાર-ચાર મનના, ચાર વચનના ને ત્રણ કાયાના ઔદા० ઔદા०નો મિશ્ર ને કાર્મણકા० અને કર્મભૂમિના મનુષ્યોને પન્નર યોગ. ઉપ-યોગ, સમુ०ને ચાર બે અજ્ઞાન ને બે દર્શન. યુગલિયાને છ બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન ને બે દર્શન. કર્મભૂ० મનુષ્યને બાર ઉપયોગ. તેમજ આહાર—જ० ને ઉ० છ દિશાનો લે, તે પળ ત્રણ પ્રકારનો ઓજ, રોમ ને કવલ. તે સચિત્ત, અચિત્ત ને મિશ્ર આહાર લે. ઉવવાય તે સમુ० માં પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ને મનુષ્ય એ આઠ દંડકના આવીને ઉપજે. યુગલિયામાં તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય એ બે દંડકના ઉપજે અને કર્મભૂ० મનુષ્યમાં બાવીશ દંડકના ઉપજે, તેઉવાયુ વર્જિને. સ્થિતિ, સમુ०ની જ० ને ઉ० અંતર० ને ગર્ભજ મનુ-ષ્યની આરાના પ્રમાણે જાણવી. પહેલો આરો બેસતાં ત્રણ પલ્યોપમની, ઉત્તરતાં બે પલ્યની. બીજો આરો બેસતાં બે પલ્યની ને ઉતરતાં એક પલ્યની. ત્રીજો આરો બેસતાં એક પલ્યની, ઉતરતાં ક્રોડપૂર્વની. ચોથો આરો બેસતાં ક્રોડ પૂર્વની, ઉતરતાં સો વર્ષ જ્ઞાણેરાની. પાંચમો આરો બેસતાં સો વર્ષ જ્ઞાણેરાની, ઉતરતાં વીશ વર્ષની. છઠ્ઠો આરો બેસતાં વીશ વર્ષની, ઉતરતાં સોઠ વર્ષની. એ અવસર્પિણી કાલઆશ્રયી અને ઉત્સર્પિણી કાલઆશ્રયી વિપરીત જાણવી. હૈમવત ને હૈરણ્યવતમાં એક પલ્યની, હરિવર્ષ ને રમ્યક વર્ષમાં બે પલ્યની, દેવકુરુ-ઉત્તર કુરુમાં ત્રણ પલ્યની.

૧ એ પ્રાથિક વચન છે સો વર્ષથી વિશેષ આયુષ્યનો સંભવ છે.

છપત્ર અંતરદ્વીપમાં પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની અને પાંચ મહાવિદેહમાં ક્રોડપૂર્વની. સમોહ્યા ને અસમો-
હ્યા બે મરણ હોય. ચવણ તે સમુ० ચવીને પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ને મનુષ્ય એ દશ
દંડકમાં જાય. છપત્ર અંતરદ્વીપના દશભવનપતિ ને વ્યંતર એ હગ્યાર દંડકમાં જાય. ત્રીશ અકર્મભૂમિના દશ
ભવ०, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક ને વૈમાનિક એ તેર દંડકમાં જાય. ત્રીશ કર્મ ભૂ० મનુષ્ય ચોવીશદંડકમાં જાય. ગતિ
આગતિ તે સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય ને તિર્યચ, મનુષ્ય ને તિર્યચની ગતિમાં જાય અને તેમાં આવે પળ બે ગતિના. યુગ-
લિયા, એક દેવગતિમાં જાય અને તેમાં આવે મનુષ્યને તિર્યચના, કર્મભૂ० મનુષ્ય, પાંચ ગતિમાં જાય અને તેમાં
આવે ચાર ગતિના. પ્રાણ, સમુ०ને આઠ, ભાષા ને મન નહિં. ગર્ભજને દશપ્રાણ. એ મનુષ્યનો એકવીશમો દંડક સમાપ્ત.

હવે ધાવીશમો વ્યંતરનો દંડક કહે છે:—તેમાં શરીર ત્રણ વૈક્રેય, તૈ० ને કાર્મણ. અવગાહના જ० અંગુ०
અસં० ને ૩૦ સાત હાથની. ઉત્તરવૈ० કરે તો જ० અંગુ० સંખ્યા० ને ૩૦ લાખ યોજનની. સંઘયણ નથી. સંઠાણ,
સમચતુરસ. કષાય ચાર પળ લોભ ઘણો. સંજ્ઞા ચાર. પળ પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઘણી. લેશ્યા ચાર પહેલી. ઇન્દ્રિય પાંચ.
સમુદ્ઘાત પાંચ, આહારક ને કેવલ સમુ० નહિં. સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી બે છે, વેદ બે સ્ત્રીને પુરુષ વેદ. પર્યાપ્તિ પાંચ, માપા-
મન પર્યા० મેઢી બાંધે. દૃષ્ટિ ત્રણ. દર્શન ત્રણ. જ્ઞાન ત્રણ. અજ્ઞાન ત્રણ. યોગ હગ્યાર, ચાર મંના, ચાર વંના
ત્રણ કાયાના-વૈક્રેય, વૈ०નો મિશ્ર ને કાર્મણકાય યોગ. ઉપયોગ નવ ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન.

તેમજ આહાર-જ૦ ને ૩૦ છ દિશાનો આહાર લે, તે બે પ્રકારનો-રોમ ને ઓજ, તે પળ શુભ ને અચિત્ત લે. ઉવ-
વાય તે વ્યંતરમાં તિર્યચ અને મનુષ્ય એ બે દંડકના ઉપજે. સ્થિતિ વ્યંતરની જ૦ દશ હ૦ વર્ષની અને ૩૦ એક
પલ્યની. તેહની દેવીની જ૦ દશ હ૦ વર્ષની ને ૩૦ અર્ધ પલ્યની. સમોહ્યા-અસમોહ્યા બે મરણ હોય. ચવળ તે
વ્યંતર, ચવીને પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, તિર્યચ અને મનુષ્ય એ પાંચ દંડકમાં જાય. ગતિ-આગતિ તે વ્યંતર, મનુ-
ષ્ય ને તિર્યચની ગતિમાં જાય. અને તેમાં આવે પળ બે ગતિના. પ્રાણ દશ. ઇતિ બાવીશમો વ્યંતરનો દંડક સમાપ્ત.

હવે ત્રેવીશમો જ્યોતિષ્કનો દંડક કહે છે:—તેમાં શરીર, અવગાહના, સંઘયળ, સંઠાળ, કષાય, સંજ્ઞા,
લેશ્યા, ઇન્દ્રિય, સમુદ્ઘાત, એટલા દ્વારો વ્યંતર પ્રમાણે જાણવા. સંજ્ઞી (દ્વારમાં) એકલા સંજ્ઞી છે. વેદ, પર્યાપ્તિ,
દૃષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, તેમજ આહાર, ઉવવાય, એ દ્વારો પળ વ્યંતરવત્ જાણવા. સ્થિતિ
ચંદ્રમાના દેવની જ૦ પા પલ્યની ને ૩૦ એક પલ્યને એક લાખ વર્ષની, તેની દેવીની જ૦ પા પલ્યની ને ૩૦ અર્ધ
પલ્યને પચાશ હજાર વર્ષની, સૂર્યના દેવની જ૦ પા પલ્યની ને ૩૦ એક પલ્ય ને એક હ૦ વર્ષની, તેની દેવીની જ૦
પા પલ્યની ને ૩૦ અર્ધ પલ્ય ને પાંચસો વર્ષની. ગ્રહના દેવની જ૦ પા પલ્યની ને ૩૦ એક પલ્યની, તેની દેવીની
જ૦ પા પલ્ય ને ૩૦ અર્ધ પલ્યની. નક્ષત્રના દેવની જ૦ પા પલ્યની ને ૩૦ અર્ધ પલ્યની, તેની દેવીની જ૦ પા

૧ અસંજ્ઞી તિર્યચ, મરીને ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં ઉપજે છે, તેથી તેમાં અપર્યાપ્તા અવસ્થા એ 'અસંજ્ઞી' હોય; પરંતુ જ્યોતિષ્કમાં અસંજ્ઞી ઉપ-
જતા નથી. માટે જ્યોતિષ્ક સંજ્ઞી હોય.

પલ્ય ને ઉં પા પલ્ય જ્ઞાણેરી. તારાના દેવની જં પલ્યનો આઠમો ભાગ અને ઉં પા પલ્યની, તેની દેવીની જં પલ્યનો આઠમો ભાગ અને ઉં પા પલ્યનો આઠમો ભાગ જ્ઞાણેરી. સમોહ્યા-અસમોહ્યા બે મરણી હોય. ચવણ તે જ્યોતિષ્ક ચવીને પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય એ પાંચ દંડકમાં જાય. ગતિ-આગતિ તે જ્યોતિષ્ક બે ગતિમાં જાય અને તેમાં આવે પળ બે ગતિના. પ્રાણ દશ. ઇતિ ત્રેવીશમો જ્યોતિષ્કનો દંડક સમાપ્ત.

હવે ચોવીસમો વૈમાનિકનો દંડક કહે છે:-તેમાં શરીર ત્રણ વૈંતૈંને કાર્મણ શરીરં, અવગાહના જંપહેલા દેવલોકથી યાવત્ પાંચમા અનુત્તર વિમાન સુધી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ઉં ૧-૨ દેવલોકે સાત હાથની. ૩-૪ દેં છ હાથની. ૫-૬ દેં પાંચ હાથની ૭-૮ દેં ચાર હાથની. ૯-૧૦-૧૧-૧૨ દેં ત્રણ હાથની. નવ ગ્રૈવેયકમાં બે હાથની. ચાર અનુત્તર વિમાનમાં એક હાથની અને સર્વાર્થ સિદ્ધમાં મુંડા હાથની. ઉત્તર વૈં કરે તો જં અંગું સંખ્યાં ને ઉં એક લાખ યોજનની. સંઘયણ નથી. સંઠાણ, સમચડરંસં, કષાય-ચાર પળ લોભ ઘણો. સંજ્ઞા ચાર પળ પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઘણી. લેશ્યા-૧-૨ દેવલોકે એક તેજોલેશ્યા. ૩-૪-૫ દેં પદ્મ લેશ્યા. ૬ઠ્ઠા દેંથી યાવત્ નવ ગ્રૈવેયક સુધી શુક્લ લેશ્યા અને પાંચ અનુત્તરવિમાનમાં પરમ શુક્લ લેશ્યા. ઇન્દ્રિય પાંચ. સમુદ્ધાત-ચાર દેવલોકમાં પાંચ, આહારક ને કેવલ સમું નહિં. નવ ગ્રૈવેયક ને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં સમું

૧ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિં માં મુંડા હાથની અવગાહના છે. એવો વિશેષ પાઠ જોવામાં આવેલ નથી.

ત્રણ પહેલી. વૈમાનિક સંજ્ઞી છે. વેદ ૧-૨ દેવ૦માં બે સ્ત્રી ને પુરુષ વેદ. ત્રીજા દેવ૦થી યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધી એક પુરુષવેદ. પર્યાપ્તિ પાંચ, વ્યંતરવત્. દૃષ્ટિ પહેલા દેવથી યાવત્ નવગ્રૈવેયક સુધી ત્રણ અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક સમ્યક્ દૃષ્ટિ. દર્શન ત્રણ. જ્ઞાન પહેલા દેવ૦થી યાવત્ નવ ગ્રૈ૦ સુધી ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન અને પાંચ અનુત્તર વિ૦માં ત્રણ જ્ઞાન, અજ્ઞાન નથી. યોગ ઇગ્યાર વ્યંતરવત્. ઉપયોગ, નવ ગ્રૈ૦ સુધી નવ અને પાંચ અનુત્તર વિ૦માં છ ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન. તેમજ આહાર-છ દિશાનો લે, તે બે પ્રકારનો ઓજ ને રોમ; તે પણ શુભ ને અચિત્ત લે. ઉવવાય તે પહેલા દેવ૦થી યાવત્ આઠમા દે૦માં તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય ને મનુષ્ય એ બે દંડકના ઉપજે. નવમા દે૦થી યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધમાં એક મનુષ્ય દંડકનો ઉપજે. સ્થિતિ-પહેલા દે૦ના દેવની જ૦ એક પત્ન્યની ને ૩૦ બે સાગરની. તેની પરિગ્રહિત દેવીની જ૦ એક પત્ન્યની ને ૩૦ સાત પત્ન્યની. અપરિગ્રહિત દેવીની જ૦ એક પત્ન્યની ને ૩૦ પચાસ પત્ન્યની. બીજા દે૦ના દેવની જ૦ એક પત્ન્યની જ્ઞાજ્ઞેરી ને ૩૦ બે સાગરની જ્ઞાજ્ઞેરી. તેની પરિગ્રહિત દેવીની એક પત્ન્ય જ્ઞા૦ ને ૩૦ નવ પત્ન્યની. અપરિ૦ દેવીની જ૦ એક પત્ન્ય જ્ઞા૦ ને ૩૦ પંચાવન પત્ન્યની. ત્રીજે દે૦ જ૦ બે સાગરની ને ૩૦ સાત સાગરની. (બીજા દેવ૦થી ઉપર દેવી નથી તેડાવી-જાય) ચોથે દે૦ જ૦ બે સાગરની જ્ઞા૦ ને ૩૦ સાત સાગર જ્ઞાજ્ઞેરી. પાંચમે દે૦ જ૦ સાત સા૦ ને ૩૦ દશ સા૦, છઠ્ઠે દે૦ જ૦ દશ સા૦ ને ૩૦ ચૌદ સા૦, સાતમે દે૦ જ૦ ચૌદ સા૦ ને ૩૦ સત્તર સા૦, આઠમે દે૦ જ૦ સત્તર

સાં ને ૩૦ અઢાર સાં, એમ અનુક્રમે એકેક સાગર વધારતાં નવમાઘ્રેવેયકમાં જ૦ ત્રીશ સાં ને ૩૦ એકત્રીશ સાગરની. ચાર અનુત્તર વિ૦માં જ૦ એકત્રીસ સાં ને ૩૦ ત્રેત્રીસ સાં અને સર્વાર્થસિદ્ધમાં જ૦ ને ૩૦ ત્રેત્રીસ-સાગરોપમની. સમોહ્યા અસમોહ્યા બે મરણ હોય. ચવણ તે ૧-૨ દે૦ના દેવ, ચવીને પૃથવી, પાણી, વનસ્પતિ, તિર્યચ પંચે૦ અને મનુષ્ય એ પાંચ દંડકમાં ઉપજે. ત્રીજાથી આઠમા દે૦ના દેવ, તિર્યચ પંચે૦ ને મનુષ્ય એ બે દંડકમાં ઉપજે. નવમાંથી સર્વાર્થ સિદ્ધ વિ૦ના દેવ, એક મનુષ્યના દંડકમાં ઉપજે. ગતિ-આગતિ-પહેલાથી આઠમા દે૦ના દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચ એ બે ગતિમાં જાય અને એમાં આપે પણ બે ગતિના. નવમાંથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિ૦ના દેવ, એક મનુષ્યની ગતિમાં જાય અને એમાં આવે પણ મનુષ્યગતિમાંથી. પ્રાણ દશ હોય. ઇતિ ચોવી-શમો વૈમાનિકનો દંડક સમાપ્ત.

હવે સિદ્ધનો દ્વાર કહે છે:—સિદ્ધને શરીર નથી. અવગાહના સિદ્ધની જ૦ એક હાથ ને આઠ અંગુલની મ૦, ચાર હાથને સોઠ અંગુલની અને ૩૦ ત્રણસો ત્રેત્રીસ મનુષ્ય ને બત્રીસ અંગુલની. સંઘયણ નથી, સંઠાણ નથી. કષાય નથી. સંજ્ઞા નથી. લેહ્યા નથી. ઇન્દ્રિય નથી. સમુદ્ઘાત નથી. સંજ્ઞી-અસંજ્ઞીપણુ નથી. વેદ નથી. પર્યાપ્તિ

૧ બાર દેવલોકથી ઉપર ઉત્તરવૈકેય કરવાનું નથી. ૧માં દે૦થી ૧માં ગ્રૈ૦માં જ૦ ૩૦ ૧૮-૧૯-૧૯-૨૦-૨૦-૨૧-૨૧-૨૨-૨૨-૨૩
૨૩-૨૪-૨૪-૨૫-૨૫-૨૬-૨૬-૨૭-૨૭-૨૮-૨૮-૨૯-૨૯-૩૦-૩૦-૩૧. ૨ અમૂર્ત જીવના પ્રદેશના ઘનની અવગાહના પૂર્વ (ચરિમ) શરીરના ત્રિભાગ ૩ ન્યૂન હોય.

નથી. દૃષ્ટિ એક સમક્તિદૃષ્ટિ. દર્શન એક કેવલ દર્શન. જ્ઞાન એક કેવલ જ્ઞાન. અજ્ઞાન નથી. ઉપયોગ બે કે. જ્ઞા. ને કે. દર્શન. આહાર નથી. ઉવવાય તે એક મનુષ્યના દંડકમાંથી ઉપજે. સ્થિતિ તે સાદિ-અપર્યવસિત છે. સમોહયા-અસમોહયા મરણ નથી. ચવણ તે સિદ્ધને ચવવું નથી. ગતિ પણ નથી. આગતિ એક મનુષ્યની છે. ઇન્દ્રિયાદિ દ્રવ્ય પ્રાણ સિદ્ધને નથી. ભાવ પ્રાણ ચાર-અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર (અવ્યાવાધ સુખ) અને અનંત વીર્ય છે. ઇતિ સિદ્ધનો દ્વાર સમાપ્ત. ઇતિ લઘુદંડક સમાપ્ત.

આગતિ-ગતિ વિચાર કહે છે:—પહેલી નરકે આગતિ, પચીશ ભેદની તે પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય, પાંચ સંજી તિર્યચ અને પાંચ અસંજી તિર્યચ. એ પચીશના પર્યાપ્તાની. ગતિ ચાલીશ ભેદની તે પન્નર કર્મભૂ. મનુષ્ય અને પાંચ સંજી તિર્યચ, એ વીશના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તાની. બીજી નરકે આગતિ, વીશ ભેદની તે પચીશમાંથી પાંચ અસંજી તિર્યચના પર્યાપ્તા વર્જવા. ગતિ, ચાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. ત્રીજી નરકે આગતિ, ઉગળીશ ભેદની, તે પૂર્વોક્ત વીશમાંથી એક મુજપરિસર્પની વર્જવી; ગતિ, ચાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. ચોથી નરકે આગતિ, અઠાર ભેદની તે પૂર્વોક્ત ઉગળીશમાંથી ચલચરની વર્જવી; ગતિ ચાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. પાંચમી નરકે આગતિ, સત્તર ભેદની તે પૂર્વોક્ત અઠારમાંથી થલચરની વર્જવી; ગતિ ચાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. છઠી નરકે આગતિ, સોઠ ભેદની, તે પૂર્વોક્ત સત્તરમાંથી ઉરપરિસર્પની વર્જવી; ગતિ ચાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. સાતમી નરકે આગતિ, સોઠ ભેદની

તે પન્નર કર્મભૂં મનુષ્ય અને જલચર (મચ્છ) એ સોઢના પર્યાપ્તાની અને ગતિ, દશ ભેદની તે પાંચ સંજી તિર્યંચના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તાની. દશ ભવનપતિ, સોઢ વાનમંતર એ છવીશ જાતિના દેવમાં આગતિ, એકશો ઇગ્યાર ભેદની તે એકશોને એક ક્ષેત્રના સંજી મનુષ્ય, પાંચ સંજી તિર્યંચ અને પાંચ અસંજી તિર્યંચ; એ એકશો ઇગ્યાર ભેદના પર્યાપ્તાની. ગતિ છંતાલીશ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ચાલીશ ભેદ અને પૃથ્વી, પાણી ને વનસ્પતિ એ ત્રણના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ છ મલીને ૪૬ ભેદની. પન્નર પરંમાધામીમાં આગતિ, વીશ ભેદની તે પન્નર કર્મના મનુષ્ય અને પાંચ સંજી તિર્યંચના પર્યાપ્તાની. ગતિ, છંતાલીશ ભેદની પૂર્વવત્. દશ જુંમકામાં આગતિ પચાશ ભે ની ત્રીશ અકર્મભૂમિ. પન્નર કર્મભૂં મનુષ્ય અને પાંચ સંજી તિર્યંચના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૪૬ ભેદની પૂર્વવત્. જ્યોતિષ્ક અને પહેલા દેવલોકમાં આગતિ ૫૦ ભેદની ને ગતિ ૪૬ ભેદની તે જુંમકાવત્. વીજા દેવમાં આગતિ, ચાલીશ ભેદની તે પૂર્વોક્ત પચાશમાંથી પાંચ હૈમવત ને પાંચ હૈરણ્યવતની વર્જવી. ગતિ, ૪૬ ભેદની પૂર્વવત્. પહેલા કિલ્વિષિકમાં આગતિ, વીશ ભેદની તે પન્નર કર્મભૂં મનુષ્ય અને પાંચ સંજી તિર્યંચ એ વીશના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૪૬

૧ સાતમી નરકે ૧૬ ભેદની સ્ત્રી વર્જવી. ૨ અહિં પૃથ્વી આદિ ત્રણે, કર્ણ અપર્યાપ્તા સમજવા, કારણ ? લબ્ધિ અપર્યાપ્તાનાં દેવો ઉત્પન્ન થતા નથી. ૩ પરમાધામીમાં યુગલિયાનું ઉત્પન્ન થવું સંભવતું નથી, કારણ ? તે સરલ સ્વભાવી અને અલ્પ કપાયી હોવાથી પરમાધામીનાં ઉત્પન્ન ન થાય. તેમજ અસંજી પણ તથાવિધ ક્રૂર અધ્યવસાયવાળા હોતા નથી માટે તે પણ ત્યાં ઉત્પન્ન ન થઈ શકે. ૪ જુંમકાનું આયુષ્ય એક પલ્લોપમનું હોવાથી, તેમાં અંતરદ્વીપવાલા અને અસંજી, ઉત્પન્ન થતા નથી; જુંમક દેવો ઘ્રિછા લોકમાં વસનારા હોય છે.

છપ્પ અંતરદ્વીપમાં આગતિ ૨૫ ભેદની તે ૧૫ કર્મભૂં મનુષ્ય, ૫ સંજી તિર્યંચ અને ૫ અસંજી તિર્યંચના પર્યા-
પ્તાની. ગતિ ૫૨ ભેદની તે દશ ભવનપતિ, સોઢ વ્યંતર ૫ ૨૬ના અપ૦ ને પર્યાપ્તાની. ૫ ચોવીશ દંડક આશ્રયી
આગતિ ગતિ જાણવી.

હવે તીર્થંકર દેવમાં આગતિ ૩૮ ભેદની તે ચાર દેવ૦ નવ લોકાંતિક, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિ૦ અને
ત્રણ નરક પહેલી ૫ ૩૮ ભેદના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૬૦ મોક્ષની. ચક્રવર્તીમાં આગતિ ૮૨ ભેદની તે પર્યાપ્ત ૯૯
જાતિના દેવમાં ૧૫ પરમાધામીને ત્રણ કિલ્વિષિક ૫ ૧૮ જાતિના દેવ છોડીને શેષ ૮૧ અને પહેલી નરક ૫ ૮૨ના
પર્યાપ્તાની. ગતિ ૮૪ ભેદની તે ૧૨ દેવ૦, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિ૦ ૫ ૩૫ જાતિના દેવ અને
સાત નરક ૫ ૪૨ના અપ૦ ને પર્યાપ્તા. બલદેવમાં આગતિ ૮૩ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ૮૨ ભેદ અને બીજી નરક ૫ ૮૩
ભેદના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૭૦ ભેદની તે ૧૨ દેવ૦, ૯ લોકાં૦, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિ૦ ૫ ૩૫ના અપર્યા૦
ને પર્યાપ્તાની. વાસુદેવમાં આગતિ ૨૩ ભેદની તે ૧૨ દેવ૦, ૯ ગ્રૈવે૦ ૫ ૨૧ જાતિના દેવ અને પહેલી બે નરક ૫
૨૩ના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૧૪ ભેદની ૭ નરકના અપ૦ ને પર્યાપ્તાની. કેવલીમાં આગતિ ૧૦૮ ભેદની તે પર્યાપ્ત
૯૯ જાતિના દેવમાંથી ૧૫ પરમાધામીને ૩ કિલ્વિષિક ૫ ૧૮ છોડીને શેષ ૮૧ જાતિના દેવ, ૧૫ કર્મભૂં
મનુષ્ય, ૫ સંજી તિર્યંચ, પહેલી ચાર નરક, પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિ. ૫ ૧૦૮ના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૬૦ મોક્ષની.
સાધુમાં આગતિ ૨૭૫ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ૧૭૯ ભેદમાંથી તેડ-વાયુકા૦ના ૮ ભેદ છોડી ને શેષ ૧૭૧, ને ૯૯

જાતિના દેવ અને પાંચ નરક એ ૨૭૫ ભેદની. ગતિ ૭૦ ભેદની તે ૧૨ દેવ૦, ૯ લોકાં૦, ૯ ગ્રૈવે૦ અને ૫ અનુ-
 ત્તર વિ૦ એ ૩૫ જાતિના દેવના અપર્યા૦ ને પર્યાપ્તાની. શ્રાવકમાં આગતિ ૨૭૬ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ૨૭૫ અને છટ્ટી
 નરક, એ ૨૭૬ ભેદની. ગતિ ૪૨ ભેદની તે ૧૨ દેવ૦ ને ૯ લોકાંતિક, એ ૨૧ જાતિના દેવના અપ૦ ને પર્યાપ્તાની.
 સમહૃષ્ટિમાં આગતિ ૩૬૩ ભેદની તે ૯૯ જાતિના દેવના પર્યાપ્તા, ૧૦૧ સંજ્ઞી મનુષ્યના પર્યાપ્તા, ૧૦૧ સમુચ્છિમ
 મનુષ્યના અપર્યાપ્તા ૧૫ કર્મભૂ૦ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, તિર્યચના ૪૮ ભેદમાંથી તેડ-વાયુકા૦ના ૮ છોડીને શેષ
 ૪૦ અને સાત નરકના પર્યાપ્તા, એ સર્વ મલીને ૩૬૩ ભેદની. ગતિ ૪૩૦ ભેદની તે ૯૯ જાતિના દેવ, ૧૦૧ સંજ્ઞી
 મનુષ્ય, ૫ સંજ્ઞી તિર્યચ અને ૬ નરક એ ૨૧૧ના અપ૦ ને પર્યાપ્તા એવં ૪૨૨ અને ૩ વિકલેન્દ્રિય, ૫ અસંજ્ઞી તિર્યચ
 એ આઠના અપર્યાપ્તા એ સર્વ મલીને ૪૩૦ ભેદની. મિથ્યાત્વીમાં આગતિ ૩૬૬ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ૩૬૩ ભેદમાંથી
 ૫ અનુત્તર વિ૦ છોડીને શેષ ૩૬૮ તેમાં તેડ-વાયુકા૦ના ૮ ઉમેરતાં, એવં ૩૬૬ ભેદની. ગતિ ૫૩૫ ભેદની તે
 ૫૬૩માંથી ૯ લોકાંતિક ને ૫ અનુત્તર વિ૦ એ ૧૪ના અપર્યા૦ ને પર્યાપ્તા, એ ૨૮ ભેદ છીડીને શેષ ૫૩૫ની. સ્ત્રી
 વેદ ને પુરુષ વેદમાં આગતિ ૩૭૧ ભેદની તે પૂર્વોક્ત ૩૬૬ ભેદમાં ૫ અનુત્તર વિ૦ ઉમેરવા. ગતિ પુરુષ વેદની ૫૬૩
 ભેદની અને સ્ત્રી વેદની ૫૬૧ ભેદની તે સાતમી નરકના અપ૦ ને પર્યાપ્તાની વર્જવી. નપુંસક વેદમાં આગતિ ૨૮૫
 ભેદની તે ૯૯ જાતિના દેવના પર્યાપ્તા, પૂર્વોક્ત-લટ ૧૭૯ ભેદ અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા, એ સર્વ મલી ૨૮૫ ભેદની.

૧ શ્રીમાન્ દેવચંદ્રજી મહારાજ (સ્વરત્નગચ્છીય) કૃત " વિચારસાર " ગ્રન્થમાં ચોથે ગુણઠાળે જીવના ભેદ ૩૨૩ કહેલ છે.

૨ નારક, દેવ અને યુગલિયા, અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં મૃત્યુ નાપાપમેશ્વરિયાદેના આસ્તિમાં નારક, દેવને યુગલિકના અપર્યાપ્તાના ભેદો ગણવા નહિ.

ગી મન્નાર જેન અર્થ - - - - - ફોના,

ગતિ ૫૬૩ મેદની. ઇતિ આગતિ-ગતિ વિચાર સમાપ્ત.

ગુણસ્થાનદ્વાર લિખ્યતે— નામ લેખણ ગુણ ઠિઠ્ઠી, કિરિઆ સત્તાબંધ વેદેય; ઉદય ઉદીરણા ચેવ, નિજરા ભાવ કારણં ચ. ૧ પરિસહ મગ્ગણ આયા,—ય જીવ મેયાય જોગ ઉવઓગા; લેસ્સા ચરણ સમ્મત્તં, અપ્પાબહુત્તં ગુણઠાણે. ૨ વે ગાથાનો અર્થ કહે છે:—૧ નામદ્વાર, ૨ લક્ષણદ્વાર, ૩ સ્થિતિદ્વાર, ૪ ક્રિયાદ્વાર, ૫ સત્તાદ્વાર, ૬ બંધદ્વાર, ૭ વેદદ્વાર, ૮ ઉદયદ્વાર, ૯ ઉદીરણાદ્વાર, ૧૦ નિર્જરાદ્વાર, ૧૧ ભાવદ્વાર, ૧૨ કારણદ્વાર, ૧૩ પરીષહ-દ્વાર, ૧૪ માર્ગણાદ્વાર, ૧૫ આત્મદ્વાર, ૧૬ જીવમેદદ્વાર, ૧૭ યોગદ્વાર, ૧૮ ઉપયોગદ્વાર, ૧૯ લેશ્યાદ્વાર, ૨૦ ચારિત્રદ્વાર, ૨૧ સમકિતદ્વાર, ૨૨ અલ્પબહુત્વદ્વાર, એ પ્રમાણે બાવીશ દ્વાર કહ્યા.

હવે ૧ નામ દ્વાર છે:—૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન, ૨ માસ્વાદન ગુ૦, ૩ મિશ્રગુ૦, ૪ અવિરતિસમ્યક્દષ્ટિ ગુ૦, ૫ દેશવિરતિ ગુ૦, ૬ પ્રમત્ત સંયત ગુ૦, ૭ અપ્રમત્ત સંયત ગુ૦, ૮ નિયદ્વિવાદર ગુ૦, ૯ અનિયદ્વિવાદર ગુ૦, ૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુ૦, ૧૧ ઉપશાંતમોહગુ૦, ૧૨ ક્ષીણમોહગુ૦, ૧૩ સયોગિકેવલી ગુ૦, ૧૪ અયોગિકેવલી ગુણ-સ્થાન. ૨ લક્ષણદ્વાર—પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે:—શ્રીવીતરાગના પ્રવચનથી ઓછું અધીકું કે વિપરીત સર્દહવું—પ્રરુપવું તે મિથ્યાત્વ કહીએ. જેમ કોઈ કહે કે 'જીવ' અંગુઠા માત્ર છે. તે ઓછી પ્રપ્રરુણા, કોઈ

૧ આ વે ગાથા કયા શાસ્ત્રમાં છે તે જણાયુ નથી, છતાં યથામતિ શુદ્ધ લખેલ છે. ગુણસ્થાનનો વિચાર, વિચારસાર પ્રકરણ પ્રવચનસારોદ્ધાર લોકપ્રકાશ અને કર્મગ્રન્થ વગેરે શાસ્ત્રને અનુસારે લખેલ છે.

કહે કે-‘જીવ’ સર્વ લોક (બ્રહ્માંડમાત્ર)માં વ્યાપી રહેલો છે તે અધિક પ્રરૂપણા. વઢી કોઈ કહે કે- ‘જીવ’ પંચચભૂતથી જૂદો નથી, પંચભૂતના સંયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તેના વિયોગથી જીવ નાશ પામે છે; તે વિપરીત પ્રરૂપણા. આ રીતે જોવાદિક નવ પદાર્થોનું વિપરીત શ્રદ્ધાન તે મિથ્યાત્વ. અથવા જિન પ્રવચનમાં શ્રદ્ધા હોવા છતાં ‘જમાલીની’ જેમ એકજ પદને ન સદ્દે તેને પણ મિથ્યાત્વી કહીએ. જૈન દર્શનમાં ‘આત્મા’ દ્રવ્યાર્થિક ન યે નિત્ય, અકૃત્રિમ, અઘંડ, અવિનાશી છે અને પર્યાયાસ્તિકનયે જીવના પર્યાયો વદલાય છે માટે અનિત્ય પણ કહીએ સંસારીજીવ શરીરમાત્ર વ્યાપક છે, પરિણામી છે. ૧વી રીતે નય પ્રમાણાદિ પૂર્વક સ્થાદ્વાદ શ્રદ્ધા રહિતજ હોય તે પણ મિથ્યાત્વીજ જાણવો. તે જીવ ગેડી-દડાના ન્યાયે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે પણ ભવનો પાર પામે નહિં. હવે ત્રીજા ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે-જેમ કોઈ પુરુષ ગ્વીરગ્વાંડનું ભોજન કરીને વમન કરે તો પણ તેને કાંડક ‘રસ’નો સ્વાદ રહે છે તેમ સમકીતનું વમન કરતાં કાંડક સમકીતનો અંશ રહ્યો, તેને સાસ્વાદન ગુણસ્થાન કહીએ. અથવા સમકીતરૂપી મહેલથી પડતાં જ્યાંસુધી મિથ્યાત્વરૂપભૂમિ ઉપર આવ્યું થયું નથી, ત્યાંસુધી સાસ્વાદનગુ. કહીએ. જીવને સાસ્વાદન સમકીત એક ભવમાં એકજ વસ્તવ આવે અને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં પાંચવાર આવે. હવે ત્રીજા ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે:-જેમ ગોઠ અને દહીંના સંયોગથી વે રસનો મિશ્ર થાય છે તે મિશ્રમો-

૧ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ. ૨ દેશથી મિથ્યાત્વ છે. ૩ સાસ્વાદન ગુણગણનાને અનતાનુંગંધી કયાયનો અવદ્ય ઉદ્ય થાય છે, તેથી તેનું પડવું થાય છે.

હનીય કર્મના ઉદયથી જીવને કંઠક મિથ્યાત્વ-અંશ અને કંઠક સમ્યક્ત્વ-અંશરૂપ મિશ્રણ પરિણામ થાય છે. અથવા નાલિયેર દ્વીપમાં રહેનાર મનુષ્યને જેમ 'અન્ન' ઉપર રાગ કે દ્વેષ ન હોય તેમજ જીવને જૈન ધર્મ ઉપર રાગ કે દ્વેષ ન હોય; તેને એક અંતરમુદૂર્ત કાલમાત્ર સ્થિતિવાલું મિશ્ર ગુણસ્થાન હોય છે. એ ગુણઠાણે જીવ પરભવનું આયુષ્ય બાંધે નહિં અને મરણ પળ કરે નહિં. હવે ચોથા અવિરતિ સમકીતદૃષ્ટિ ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે:-જે જીવ, જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલા નવતત્ત્વને યથાશક્તિ સદ્દે, પળ અવિરતિના ઉદયથી એક નવકારશી પચ્ચક્ષાણ કરી શકે નહિં તેને અવિરતિ સમકીતદૃષ્ટિગુ. કહીએ. અનંતાનુંબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, અને સમકીતમોહનીય એ સાત પ્રકૃતિઓના ઉપશમથી ઉપશમ સમકીત હોય. મિથ્યાત્વના દલ જે ઉદયમાં આવેલ તેને ક્ષય કરે અને સત્તામાં જે દલ છે તેને ઉપશમાવે તેને ક્ષયોપશમસમકીત કહીએ. અને સાત પ્રકૃતિઓનો સર્વથા ક્ષય કરે તેને ક્ષાર્યિક સમકીત કહેવાય. હવે પાંચમા દેશવિરતિ ગુણઠાણના લક્ષણ કહે છે:-જે જીવ સ્થૂલાહિંસાદિથી વિરમીને અલ્પ પળ 'વિરતિપણું, અંગીકાર કરે તે દેશવિરતિ કહેવાય. એ ગુણઠાણે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો ઉદય હોવાથી સર્વ વિરતિપણું અંગીકાર ન કરી શકે. દેશવિરતિપણું એક ભવમાં પૃથક્ત્વ હજાર વચ્ચત આવે અને સર્વ સંસાર કાલમાં અસંખ્યાતવાર આવે. હવે છઠ્ઠા પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનના લક્ષણ

૧ ઉપશમ સમકીતીને મિથ્યાત્વના દલ, પ્રવેશોદયે કે વિપાકોદયે પળ ન હોય, ક્ષયોપશમ સમકીતીને મિથ્યાત્વના દલ પ્રવેશોદયે હોય અને વિપાકોદયે સમ્યક્ત્વમોહનીયના દલ હોય; તેથી ક્ષયોપશમકીતથી ઉપશમ સમકીત શુદ્ધ છે, અપૌદ્ગલિક છે.

કહે છે:-પ્રત્યાઘ્યાનાવરણીય કષાયના અભાવથી સર્વ સાવચ યોગથી સર્વદા વિરતિભાવ હોય છે પરંતુ યોગનો ચપલતા અને કષાયોદિ પ્રમાદથી અશુભયોગ તથા કૃષ્ણાદિ લેહ્યા પરિણમે છે; તેથી 'પ્રમત્ત સંયત' કહેવાય છે. હવે સાતમા અપ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે:-જે સંયત, પાંચ પ્રકારના પ્રમાદ-મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રાને વિકથા-રહિત અને વિશુદ્ધ ચારિત્રવાલો હોય તે 'અપ્રમત્ત સંયત કહેવાય' એ ગુણઠાણે વિશુદ્ધ લેહ્યા અને અધ્યવસાયની નિર્મલતા હોય છે. હવે આઠમા અપૂર્વકરણગુણઠાણના લક્ષણ કહે છે:-કરણ તે જીવનો પરિણામ વિશેષ, તે પૂર્વે કદી પળ આવેલ ન હોય તેવા ઉત્તમ પરિણામની ધારાને 'અપૂર્વકરણગુ' કહીએ વલી એ ગુણઠાણાનું 'નિયદ્વિ વાદર' નામ હોવાથી એ ગુણઠાણાને પ્રાપ્ત થયેલા જીવોના અધ્યવસાયસ્થાનો ત્રણ કાલની અપેક્ષાએ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રમાણ હોય છે, તેને 'નિવૃત્તિ' કહે છે. ઉપરના ગુણઠાણાની અપેક્ષાએ આઠમે ગુણઠાણે કષાય પળ વાદર (સ્થૂલ) હોય છે, તેથી નિવૃત્ત વાદર પળ કહેવાય છે. વલી એ ગુણઠાણે પરિણામની વિશેષ વિશુદ્ધિને લઈને ૧ સ્થિતિઘાત, ૨ રસઘાત, ૩ ગુણશ્રેણિ, ૪ ગુણસંક્રમ અને અપુનઃસ્થિતિ એ પાંચ કાર્ય થાય છે. આ ગુણઠાણાથી શ્રેણિનો પ્રારંભ થાય છે. શ્રેણિના બે ભેદ છે:-૧ ઉપશમ શ્રેણિ, અને ૨ ક્ષપક શ્રેણિ. ઉપશમ શ્રેણિથી ક્ષપક શ્રેણિની વિશુદ્ધિ વિશેષ હોય છે. નવમા અનિવૃત્તિ વાદર ગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે-

૧ કૃષ્ણાદિ લેહ્યામાં વર્તતા જીવોને પ્રમત્ત સંયતાદિ ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિ ન થાય પળ 'પૂર્વપ્રતિપન્ન' ને મદ અધ્યવસાયવાલી અશુભ લેહ્યા હોય છે. લેહ્યાના અધ્યવસાય સ્થાનની વિચિત્રતા છે.

આ ગુણઠાણે ચહેલા જીવોના અધ્યવસાય-સ્થાનોની નિવૃત્તિ થતી નથી. અર્થાત્ ત્રણે કાલઆશ્રયી થયા જીવોના અધ્યવસાયો સમાન હોય છે; તેથી અનિવૃત્તિવાદર કહેવાય છે. દશમા સૂક્ષ્મસંપરાયગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે:—એ ગુણઠાણે સંજ્વલનનો લોભ તેના અનેક સ્વંડ કરી રાખાવે છે, શેષ સૂક્ષ્મ 'કિટ્ટી' રૂપ લોભનો ઉદય હોવાથી તે સૂક્ષ્મસંપરાય કહીએ. હવે અગીયારમાં ઉપશાંતમોહનીય ગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે:—મોહની ૨૮ પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવવાથી કષાય રહિત છે, અર્થાત્ મત્તામાં હોવા છતાં ઉદયમાં ન હોવાથી ઉપશાંત વીતરાગ કહેવાય છે એ ગુણઠાણાથી જીવ અવશ્ય પડે, જો કાલસ્થિતિ પૂરણ થયે પડે તો પશ્ચાન્નુપૂર્વીય પડતાં—ઉત્તરતા છેક પ્રમત્ત ગુણઠાણે અટકે અને કોઈક પાંચમે કે ચોથે આવે; કોઈક સાસ્વાદનપણું પામીને મિથ્યાત્વે પળ જાય. ઉપશમશ્રેણિએ ચહેલ જીવ તેજ ભવે મોક્ષ ન જાય, ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલ કાંઈક ન્યૂન સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે અને આયુષ્ય પૂરણ થયે છતે ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતો જીવ કોઈ એ ગુણઠાણે કાઢ કરે તો અવશ્ય અનુત્તરવિમાનમાં જાય. હવે બારમા ક્ષીણમોહનીય ગુણસ્થાનના લક્ષણ કહે છે:—સર્વથા મોહનીય કર્મનો મત્તામાંથી ક્ષય કરેલ છે છતાં સત્તામાં જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ હોવાથી તે છદ્મસ્થ ક્ષીણ મોહ વીતરાગ કહેવાય છે. હવે તેરમા સયોગિકેવલીગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે:—ચાર ઘાતી કર્મને સર્વથા ક્ષય કરી, અનંત

૧ ઉપશમશ્રેણિ અને ક્ષપક શ્રેણિનું વિશેષ સ્વરૂપ 'શ્રેણિસ્વરૂપ' વિચારથી જાણવું. આઠમા ગુણઠાણાથી ચારમા ગુણઠાણાનું સ્વરૂપ અતિશય ગહન છે. તો પણ વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાયાલાળ પંચસંગ્રહાદિક ગ્રંથમાં જોવું.

જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર અને અનંત વીર્ય એ અનંત ચતુષ્ટય સહિત હોવા છતાં પણ ભવોપગ્રાહી અઘાતી ચાર કર્મ, બઢેલ વીજ સમાન રહેલ છે, એ ગુણઠાણે ૮૫ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય છે. તેમજ સશરીરી, સલેશી હોવાથી અને યોગ નિમિત્તથી બે સમયની સ્થિતિવાળો શાતાવેદનીયનો વંધ હોય છે. વલી એ ગુણઠાણે જ૦ અંતર્મુહૂર્ત અને ૩૦ દેશે ઉગા ક્રોડ પૂર્વ સુધી ધ્યાનાંતરિકાએ એટલે શુક્લધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચ્ચે હોય છે. સયોગીકે-વલીને યોગનો વ્યાપાર હોવાથી સયોગી કેવલી કહેવાય છે. સમયાંતર જ્ઞાન દર્શનનો ઉપયોગ હોય છે. ચૌદમા અયોગી કેવલી ગુણઠાણના લક્ષણ કહે છે:—સયોગી કેવલી, અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે લેશ્યાતીત ધ્યાનમાં એકાગ્ર થવા માટે યોગોને રુંધે છે તેનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે:—પ્રથમ સ્થૂલ મન વચનના યોગને રુંધે, પછી સ્થૂલકાયાના યોગને રુંધે, ત્યારબાદ શુક્લધ્યાનના ત્રીજા પાયા (સૂક્ષ્મક્રિય અનિવૃત્તિ' ધ્યાન)ને પ્રાપ્ત કરી સૂક્ષ્મ મન, વચનને રુંધે છે, પછી સૂક્ષ્મ કાયાના યોગને રુંધે છે. ત્યારપછી 'સનુચ્છિન્નક્રિય' રૂપ શુક્લધ્યાનના ચોથા પાયામાં તલ્લીન રહી પંચ લઘુ અક્ષર (અ, ઇ, ઉ, ઋ, લઃ)ના ઉચ્ચાર માત્ર કાલ જેટલી સ્થિતિવાળું 'શૈલેશીકરણરૂપ' ચોદમું ગુણઠાણું પ્રાપ્ત થાય છે, અને એ ગુણઠાણના છેલ્લાથી પહેલાના સમયમાં ૭૨ પ્રકૃતિને સ્વપાવીને ચરમ (છેલ્લે) સમયે ૧૩ પ્રકૃતિને સ્વપાવે. એમ સર્વ કર્મની પ્રકૃતિઓનો સર્વથા ક્ષય કરી, સર્વ સંગથી મુક્ત થઈ એક સમયમાં અન્ય આકાશ પ્રદેશને સ્પર્શ્યા વિના મુક્તિને પામે. પૂર્વ પ્રયોગથી, ધનુષ્યમુક્ત બાણવત્ તથા ગતિ (ઉર્ધ્વગતિ) પરિણામથી, અગ્નિશિખાવત્ નિર્લેપ-અસંગપણાથી તુંબીવત્ અને બંધનમુક્ત થવાથી એરંડ

બીજવત્ 'અક્રિય' છતાં પણ ગતિ કરી લોકાંતે પહોંચે. અલોકને અડકીને સાદી અનંત ભાંગે સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત,
 પારંગત, નિષ્ઠતાર્થ થાય. અશરીરી સિદ્ધના જીવો, પૂર્વ (ચરમ) શરીરથી ત્રીજા ભાગે ન્યૂન જીવપ્રદેશના ઘન-
 ચાલા હોય. સાકારોપયોગે સિદ્ધ થાય અને જ્ઞાનદર્શનોપયોગ સહિત હોય. બીજો લક્ષણદ્વાર સમાપ્ત. હવે ત્રીજો
 સ્થિતિદ્વાર કહે છે:-પહેલા ગુણઠાણની સ્થિતિ ત્રણ ભાંગે છે:-૧ અનાદિ અપર્યવસિત (અનંત) જે મિથ્યાત્વનો આદિ
 નથી અને અંત પણ નથી, તે અભવ્યજીવના મિથ્યાત્વઆશ્રયી. ૨ અનાદિ સપર્યવસિત (સાંત), જે મિથ્યાત્વનો
 આદિ નથી પણ અંત છે, તે જેણે ગ્રંથિનો ભેદ કરેલ નથી એવા ભવ્ય જીવના મિથ્યાત્વઆશ્રયી. ૩ સાદિસપર્યવસિત,
 જે મિથ્યાત્વની આદિ છે અને અંત પણ છે, તે સમકિતને પામીને પતિત થઈ પુનઃ મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થયેલ જીવ
 આશ્રયી. તેની સ્થિતિ જ૦ અંતર્મુહૂર્તની અને ઉ૦ દેશે ઉણા અર્ધપુદ્ગલ પરોવર્તનની છે. ત્યારબાદ સમકિત પામીને
 અવશ્ય મોક્ષ જાય. બીજા ગુણઠાણની સ્થિતિ જ૦ એક સમયની ઉ૦ છ આવલિકાની. ત્રીજા ગુણ૦ની સ્થિતિ
 જ૦ ને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની. ચોથા ગુણ૦ની સ્થિતિ જ૦ અંત૦ ને ઉ૦ ૩૩ સાગરોપમ જ્ઞાણેરી. તે અનુત્તર વિમાનથી
 ચવી મનુષ્યભવમાં આવીને જ્યાંસુધી વિરતિપણું ન પામે ત્યાંસુધી અધિક સ્થિતિ જાણવી, પછી ઉપરલે ગુણ-
 ઠાણે અવશ્ય ચહે. પાંચમા અને તેરમા ગુણ૦ની સ્થિતિ-જ૦ અંત૦ ને ઉ૦ દેશે ઉણા (નવ વર્ષ ન્યૂન) પૂર્વક્રોડની.

૧ અંત કરશે. ૨ સાદી અનંત ભાગો મિથ્યાત્વમાં હોય નહિ. ૩ એકવાર સમકિત પામી પુનઃ મિથ્યાત્વે જાય તો પણ મોહનીય કર્મનો
 બંધ એક કોઢીથી અધિક કરે નહિ. ૪ પાંચમાં ગુણઠાણની જ૦ દેશે ઉણા આઠ વર્ષની.

છઠ્ઠાથી અગીયારમા ગુણની સ્થિતિ-જ૦ એક સમયની, ૩૦ અંતની. ચારમા ગુણની સ્થિતિ-જ૦ ને ૩૦ અંતની. ચૌદમા ગુણઠાણાની સ્થિતિ-અ ઇ ઉ ઋ લૃ ઇ પાંચ લઘુ અક્ષરના ઉચ્ચાર કાલ પ્રમાણની. ચોથો ક્રિયાદ્વાર કહે છે:-૧, ૨, ૩ એ ત્રણ ગુણઠાણે ઇર્યાવહી વર્જીને ક્રિયા ૨૪ હોય, ચોથે ગુણઠાણે ૨૩ ક્રિયા હોય, ઇર્યાવહીની અને મિથ્યાત્વની એ બે વર્જીને. પાંચમે ગુણઠાણે ક્રિયા ૨૨ હોય, ઇરિયાવહીની, મિથ્યાત્વની અને અપ્રત્યાખ્યાનની એ ત્રણ વર્જીને છઠ્ઠે ગુણ ૧૩ ક્રિયા હોય ૧ કાઢ્યા ૨ અહિગણિયા, ૩ પાડસિયા ૪ પારિતાવણિયા ૫ આરંભિયા, ૬ માયાવત્તિયા. ૭ દિઠિયા, ૮ પુઠિયા, ૯ વિચારણિયા ૧૦ અણામોગિયા, ૧૧ અણવકાંચવત્તિયા, ૧૨ પેજ્જવત્તિયા અને ૧૩ દોસવત્તિયા. સાતમે ગુણઠાણે આરંભિયા સિવાય, ૧૨ ક્રિયા હોય. આઠમે નવમે ગુણઠાણે માયાવત્તિયા સિવાય ૧૧ ક્રિયા હોય. દશમે ગુણઠાણે દોસવત્તિયા સિવાય ૧૦ ક્રિયા

૧ ભગવતી સૂત્રમાં પ્રમત્ત અપ્રમત્ત ગુણઠાણાની સ્થિતિ દેશે ડગા ક્રોડ પૂર્વની કહેલ છે, તેનો ભાવાર્થ એ છે કે એ બન્ને ગુણઠાણા અંતર્મુહૂર્તે અંતર્મુહૂર્તે બદલે છે. પ્રમત્ત ગુ.નું અંતર્મુહૂર્ત મોટું અને અપ્રમત્ત ગુ.નું અંતર્મુહૂર્ત નાનું હોય છે. માટે સર્વ અંતર્મુહૂર્ત મેળા કરતાં દેશે ડગા પૂર્વ ક્રોડ પ્રમત્ત ગુ.નો કાલ માન થાય અને અપ્રમત્ત ગુણઠાણા માટે જે સ્થિતિ કહેલ છે તે કેવલીની અપેક્ષા જાણવી. પ્રમત્ત સિવાયના સર્વ સંયતો અપ્રમત્ત જ હોય છે સંયમના સ્થાનો અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રમાણે છે, તેમાં સંકલેશ સ્થાનો અને વિશુદ્ધ સ્થાનો છે સંકલેશ સ્થાનમાં વર્તતાં પ્રમત્ત ગુણસ્થાન હોય અને વિશુદ્ધ સ્થાનમાં વર્તતાં અપ્રમત્ત ગુ. હોય કોઈ પણ એક સ્થાનમાં અંતર્મુહૂર્ત ઉપરાત સ્થિતિ નથી, માટે વન્ને ગુ.નો પલટો થાય છે. ૨ આઠમે ગુણઠાણે જો કે માયા કષાય છે, પરંતુ માયા ક્રિયા નથી; કારણ ? સૂદમ માયા હોવાથી તેનો સંગ્રહ રાગવત્તિયા ક્રિયામાં હોવાથી માયાવત્તિયા ક્રિયા વર્જી છે.

હોય. ૧૧, ૧૨, ૧૩મે ગુણઠાણે એક હરિયાવહી ક્રિયા હોય ચૌદમે ગુણઠાણે એક ક્રિયા નથી અર્થાત્ અક્રિય છે. પાંચમો સત્તાદ્વાર કહે છે:—પહેલા ગુણઠાણાથી ઇગ્યારમા ગુણઠાણા સુધી આઠ કર્મની સત્તા. બારમે ગુણઠાણે મોહનીય વર્જીને સાત કર્મની સત્તા. તેરમે ચૌદમે ગુણ૦ વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર એ ચાર કર્મની સત્તા. છઠ્ઠો વંધ દ્વાર કહે છે:—૧, ૨, ૪, ૫, ૬ અને ૭માં ગુણઠાણા સુધી, આઠ અથવા સાત કર્મ બાંધે. ત્રીજે, આઠમે ને નવમે ગુણ૦ આયુષ્ય વર્જીને સાત કર્મ બાંધે. દશમે ગુણ૦ આયુષ્ય ને મોહનીય એ બે કર્મ સિવાય છ કર્મ બાંધે. ૧૧, ૧૨ ને ૧૩મે ગુણ૦ એક સાતાવેદનીય બાંધે. ચૌદમો ગુણસ્થાન અવંધક છે. સાતમો વેદદ્વાર કહે છે:—પહેલાથી નવમા ગુણઠાણા સુધી ત્રણ વેદ હોય. ઉપરલા પાંચ ગુણઠાણા અવેદી છે. આઠમો ઉદયદ્વાર કહે છે:— પહેલા ગુ૦થી દશમા ગુ૦, સુધી આઠ કર્મનો ઉદય છે. ઇગ્યારમે બારમે ગુ૦ મોહનીય સિવાય સાત કર્મનો ઉદય છે. તેરમે ચૌદમે ગુ૦, વેદ૦ આ૦ના, ને ગો૦ એ ચાર કર્મનો ઉદય છે. નવમો ઉદીરણા દ્વાર કહે છે:—ત્રીજું ગુ૦ વર્જીને પહેલાથી સાતમા ગુ૦, સુધી સાત અથવા આઠ કર્મની ઉદીરણા કરે, જ્યારે આયુષ્ય કર્મની ઉદી૦ ન કરે ત્યારે સાતની ઉદી૦ કરે. ત્રીજે ગુણ૦ અવશ્ય આઠ કર્મની ઉદી૦ કરે. આઠમે ને નવમે ગુ૦ વેદનીય ને આયુષ્ય, એ બે સિવાય છ કર્મની ઉદી૦ કરે. દશમે ગુ૦૬ અથવા ૫ કર્મની ઉદી૦ કરે, છની કરે તો વેદ૦ ને આ૦ સિવાય અને પાંચની કરે તો મોહનીય સિવાય કરે. ઇગ્યારમે ગુ૦ વેદ૦, આ૦ ને મોહ૦

વર્જીને પાંચની કરે, બારમે ગુ० પાંચની અથવા વેની ઉદી० કરે, પાંચની કરે તો પૂર્વવત્ અને વેની કરે તો નામ ને
 ગોત્ર કર્મની કરે. તેરમે ગુ०, નાં ને ગો० એ વે કર્મની ઉદી० કરે. ચૌદમે ગુ० ઉદી० કરે નહિં. દશમો નિર્જરા
 દ્વારં કહે છે:— પહેલાથી ત્રીજા ગુ० સુધી અકામ નિર્જરા છે. ચોથાથી સકામ નિર્જરા છે પાંચમાથી બારમા ગુ०
 સુધી બાર પ્રકારની નિર્જરા છે. તેરમે ચૌદમે ગુ० એક શુક્લધ્યાન રૂપનિર્જરા છે. ૧૧મો ભાવદ્વાર કહે છે:—
 ૧ ઉદય ભાવ, ૨ ઉપશમ ભાવ, ૩ ક્ષાયકભાવ, ૪ ક્ષયોપશમભાવ અને ૫ પારિણામિકભાવ (એ સૂલ પાંચ
 ભાવના ઉત્તર મેદ ૫૩ થાય છે.) પહેલે, બીજે ને ત્રીજે ગુ०, ૩ ભાવ ઉદય, ક્ષયોપશમ ને પારિણામિક. ચોથાથી
 સાતમા ગુ० સુધી, ૩ અથવા ૪ ભાવ તે ક્ષયોપશમ સમકિતીને ૩ ભાવ પૂર્વવત્ અને ઉપશમ કે ક્ષાયક સમકિ-
 તવાલાને ચારે ભાવ તે ઉપ० સમકિતીને ઉપ० ભાવ વધ્યો અને ક્ષાયક સમ०વાલાને ક્ષા० ભાવવધ્યો. આઠમે,
 ગુ० ચાર ભાવ હોય તે પૂર્વના ત્રણ ભાવ અને ઉપ० વાલાને ઉપ० ભાવ અને ક્ષાયકવાલાને ક્ષાયક ભાવ હોય.
 નવમાંથી ઇગ્યારમાં ગુણ० સુધી, ક્ષપકશ્રેણિવાલાને ઉપશમભાવ સિવાય ચાર ભાવ હોય અને ઉપશમ શ્રેણિ-
 વાલાને ઉપશસમકિત હોય તો ચાર ભાવ હોય અને જો ક્ષાયકસમકિત હોય તો પાંચ ભાવ હોય. બારમે ગુ०
 ઉપશમ સિવાય ચાર ભાવ હોય. તેરમે ચૌદમે ગુ० ત્રણ ભાવ હોય ઉદય, ક્ષાયક ને પારિણામિક. સિદ્ધમાં લે
 ભાવ હોય—ક્ષાયક ને પારિણામિક. બારમો કારણદ્વાર કહે છે—કારણ તે કર્મવંધના હેતુ તે પાંચ ૧ મિથ્યાત્વ

૨ અવિરતિ, ૩ પ્રમાદ, ૪ કષાય અને ૫ યોગ. પહેલે ગુણઠાણે પાંચ કારણ હોય. બીજે, ત્રીજે, ચોથે. ગુ. મિથ્યા-
 ત્વ સિવાય ચાર કારણ. પાંચમે ગુ., પળ કારણ ચાર (એક ત્રસકાયની અવિરતિ ટલ્લી છે ૧૧ અવિરતિ રહી છે.)
 છઠ્ઠે ગુ. ત્રણ કારણ પ્રમાદ, કષાય ને યોગ. સાતમા ગુ.થી દશમા ગુ. સુધી બે કારણ-કષાય ને યોગ. ઇગ્યા-
 રમાંથી તેરમાં સુધી એક યોગ હોય. ચૌદમે ગુ. કારણ કોઈ નથી. તેરમો પરિષદ્વાર કહે છે:—પહેલા ગુ.થી
 નવમા ગુ. સુધી ૨૨ પરિષદ્ હોય. (પળ સંવરરૂપ તો છઠ્ઠાથીજ ગણાય) એક જીવ આશ્રયી એકી સાથે (યુગ-
 વત્) ૨૦ પરિષદ્ હોય. ટાઢનો પરિ. હોય ત્યાં તાપનો પરિ. ન હોય, અને ચાલવાનો પરિ. હોય. ત્યાં બેસવાનો
 પરિ. ન હોય; તેમજ બેસવાનો ત્યાં ચાલવાનો અને તાપનો ત્યાં ટાઢનો ન હોય. દશમે ઇગ્યારમે ને બારમે ગુ.
 ૧૪ પરિષદ્ હોય. મોહનીય કર્મના આઠ પરિષદ્નો ? અચેલનો ૨ અરતિનો, ૩ સ્ત્રીનો, ૪ બેસવાનો ૫ આક્રોશનો,
 ૬ યાચનાનો અને ૭ સત્કાર પુરસ્કારનો એ સાત ચારિત્ર મોહના અને દર્શન મોહનીનો ૧ દર્શન પરિષદ્, એ આઠ
 ન હોય. એક સમયે ચાર હોય, પૂર્વવત્ વિરોધિ બે પરિ. ન હોય. તેરમે ચૌદમે ગુ., ૧૧ પરિ. વેદનીય કર્મના
 હોય. જ્ઞાનવરણીયના બે પરી., પ્રજ્ઞા ને અજ્ઞાન અને અંતરાય કર્મનો ૧ અલાભ એ ત્રણ પરિ. ન હોય. એક સમયે
 નવ હોય પૂર્વવત્. ચૌદમો માર્ગનાદ્વારકહે છે:—પહેલે ગુણઠાણે માર્ગના ૪ ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે ને સાતમે જાય.
 બીજે ગુ. માર્ગના ૧ પડીને પહેલે આવે, ચડવું નથી, ત્રીજે ગુ. માર્ગના ૪ પડે તો પહેલે, આવે ને ચડેતો ચોથે,

પાંચમે ને સાતમે જાય. ચોથે ગુ० માર્ગણા ૫ પડે તો પહેલે, બીજે, ને ત્રીજે, આવે. ચહે તો પાંચમે ને સાતમે જાય. પાંચમે ગુ० માર્ગણા ૫ પડે તો પહેલે, બીજે, ત્રીજે ને ચોથે આવે. અને ચહે તો સાતમે જાય. છઠ્ઠે ગુ० માર્ગણા ૬ પડે તો પહેલે, બીજે, ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે આવે અને ચહે તો સાતમે જાય. સાતમે ગુ० માર્ગણા ૩ પડે તો છઠ્ઠે ચોથે આવે અને ચહે તો આઠમે જાય. આઠમે ગુ० માર્ગણા ૩ પડે તો સાતમે ચોથે આવે અને ચહેતો નવમે જાય. નવમે ગુ० માર્ગણા ૩ પડે તો આઠમે ચોથે આવે અને ચહે તો દશમે જાય. દશમે ગુ० માર્ગણા ૪ પડે તો નવમે ચોથે આવે અને ચહે તો ઇગ્યારમે બારમે જાય. ઇગ્યારમે ગુ० માર્ગણા ૨ કાલ કરે તો અનુત્તર વિમાને જાય. અને પડે તો દશમાથી અનુક્રમે સાતમે અટકે, અથવા ચોથે બીજે અને પહેલે પળ આવે; ચડવું નથી, બારમે ગુ० માર્ગણા ૧ તેરમે જાય, પડવું નથી. તેરમે ગુ० માર્ગણા ૧ ચૌદમે જાય, પડવું નથી. ચૌદમે માર્ગણા એકે નથી મોક્ષે જાય. પંદરમો આત્મદ્વાર કહે છે:—આત્મા આઠ-૧ દ્રવ્ય આત્મા, ૨ કષાય આ०, ૩ યોગ આ०, ૪ ઉપ-યોગ આ०, ૫ જ્ઞાન આ०, ૬ દર્શન આ०, ૭ ચારિત્ર આ० ને ૮ વીર્ય આત્મા. પહેલે, ત્રીજે ગુ०, જ્ઞાન આ० ને ચારિત્ર આ० સિવાય છ આત્મા. બીજે ને ચોથે ગુ० ચારિત્ર આ० સિવાય સાત આત્મા. પાંચમે ગુ० સાત આત્મા

૧ શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયે એકજ આત્મા છે. ચતુર્થ સ્થાનાંગે—“એગે આયા” ઇતિ વચનાત્. અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયે જ્ઞાનાદિ શુદ્ધ પર્યાય અને કષાયાદિ અશુદ્ધ પર્યાયને ‘આત્મા’ કહીને વર્ણવેલ છે. કારણ? ગુણ-ગુણિનો કથંચિત્ અભેદ છે માટે જ્ઞાન વગેરેને અને યોગાદિકને આત્મા કહેલ છે.

૨ દેશથી ચારિત્ર છે, સર્વ બિરતિ ન હોવાથી ૭ આત્મા કહ્યા.

પૂર્વવત્, છઠ્ઠાથી દશમા ગું સુધી આઠ આત્મા. ફગ્યારમે ચારમે ને તેરમે ગું કષાય આં સિવાય સાત આત્મા. ચૌદમે ગું કષાય આં ને યોગ આં સિવાય છ આત્મા. સિદ્ધમાં જ્ઞાન આં, દર્શન આં, દ્રવ્ય આં ને ઉપ-યોગ આં એ ચાર આત્મા હોય. સોલમો જીવભેદદ્વાર કહે છે:—પહેલે ગું જીવના ૧૪ ભેદ. બીજે ગું ૬ ભેદ બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય, ચરિંદ્રિય અને અસંજ્ઞિ તિર્યચ પંચેંદ્રિય, એ ચારના અપર્યાપ્તા અને સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિયના અપ-ર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા. ત્રીજે ગું એક સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિયનો પર્યાપ્ત. ચોથે ગું સંજ્ઞિપંચેંદ્રિયના અપં ને પર્યાપ્ત બે ભેદ. પાંચમાંથી ચૌદમા ગું સુધી એક સંજ્ઞિપંચેંદ્રિયનો પર્યાપ્ત. સત્તરમો યોગદ્વાર કહે છે:—પહેલે, બીજે ને ચોથે ગું આહારક ને આહારકનો મિશ્ર એ બે સિવાય ૧૩ યોગ હોય. ત્રીજે ગું ૪ મનના ૪ વચનના, ૧ ઉદારિક ને ૧ વૈક્રેય, એ દશ યોગ હોય. પાંચમે ગું આહારકના બે અને કાર્મણકાય યોગ એ ૩ સિવાય ૧૨ યોગ હોય. છઠ્ઠે ગું કાર્મણ યોગ સિવાય ૧૪ યોગ. સાતમે ગું ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઉદાં, ૧ વૈં ને ૧ આહારક, એ ૧૧ યોગ હોય. આઠમાંથી ચારમા ગું સુધી ૪ મનના ૪ વચનના, ને ૧ ઉદારિકનો એ ૯ યોગ હોય. તેરમે ગું, સત્ય મનો-યોગ, વ્યવહારમનો, સત્યવચનયોગ, વ્યવહારવચં ઉદારિક, ઉદાંનો મિશ્ર ને કાર્મણં, એ સાત યોગ હોય. ચૌદમે ગું યોગ નથી. અઠારમો ઉપયોગ દ્વાર કહે છે:—પહેલે ગું, ૬ ઉપયોગ ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન. બીજે ચોથે ને પાંચમે ગું, ૬ ઉપં, ૩ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન. છઠ્ઠાથી ચારમા ગું સુધી ૭ ઉપં, ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન. તેરમે, ચૌદમે તથા સિદ્ધમાં ૨ ઉપં, કેવલજ્ઞાન કેવલ દર્શન. ઊગળીશમો લેશ્યાદ્વાર કહે છે:—પહેલાથી છઠ્ઠા ગું સુધી

૬ લેશ્યા. સાતમે ગું, ૩ લેં ઉપરલી. આઠમાથી બારમા ગું સુધી એક શુક્રલેશ્યા. તેરમે ગું, પરમશુક્ર લેશ્યા. ચૌદમે લેશ્યા નથી. વીશમો ચારિત્રદ્વાર કહે છે:—પહેલાથી ચોથા ગું સુધી એકે ચારિત્ર નથી. પાંચમે ગું, દેશથી સામાયિક ચાં છે. છઠ્ઠે, સાતમે ગું ૩ ચારિત્ર સામાયિક ચાં, છેદોપસ્થાપનીય ચાં અને પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રં આઠમે, નવમે ગું. બે ચાં સામાં ને છેદોં ચારિત્ર. દશમે ૧ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર. ઇગ્યારમાંથી ચૌદમા ગું સુધી ૧ યથાભ્યાત ચારિત્ર. એકવીશમો સમકિતદ્વાર કહે છે:—પહેલે-ત્રીજે ગું સમકિત નથી. બીજે ગું, સાસ્વાદન સમકિત છે. ચોથાથી સાતમા ગું સુધી સમં ૪ ઉપશમ મં, ક્ષયોપશમસં, વેદ-કસં, ક્ષાયકસમકિત. આઠમે, નવમે, દશમે, ઇગ્યારમે ગું, સમં ૨ ઉપશમ ને ક્ષાયકસમકિત. બારમે, તેરમે, ને ચૌદમે ગું, ક્ષાયકસમકિત. બાવીશમો અલ્પબહુત્વદ્વાર કહે છે:—સર્વથી થોડા ઇગ્યારમા ગું વાલા, ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયે ૫૪ હોય, તેથી બારમા ગુણવાલા, સંખ્યાતગુણા-એકસમયે ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ હોય. તેથી આઠમા, નવમા ને દશમા ગુંવાલા, વિશેષાધિક અને પરસ્પર તુલ્ય છે; ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ હોય. તેથી તેરમા ગુંવાલા, સંખ્યાતગુણા-પૃથક્ત્વ ક્રોડ હોય. તેથી સાતમા ગુંવાલા, સંખ્યાતગુણા-શતપૃથક્ત્વ ક્રોડ હોય. તેથી છઠ્ઠા ગુંવાલા, સંખ્યાતગુણા-સહસ્ર પૃથક્ત્વ ક્રોડ હોય. તેથી પાંચમા ગુંવાલા, અસંખ્યાતગુણ હોય તિર્યચ આવક

૧ કોઈક સમયે ઉપસમવાલા ઘણા હોય અને ક્ષણકવાલા થોડા પણ હોય; પરંતુ ઉપવાલા વધારે જો હોય તો ૫૪૭ હોય, એ અપેક્ષાએ અલ્પબહુત્વ જાણવું.

મળવાથી. તેથી બીજા ગુંવાલા, અસંખ્યાતગુણા. તેથી ત્રીજા ગુંવાલા, અસંખ્યાતગુણા. ચાર ગતિમાં વિશેષ
હોય. તેથી ચોથા ગુંવાલા, અસંખ્યાતગુણા ઘણી સ્થિતિ હોવાથી. તેથી ચૌદમા ગુંવાલા અનંતગુણા, સિદ્ધ
મળવાથી. તેથી પહેલા ગુંવાલા, અનંતગુણા, વનસ્પતિના જીવો મળવાથી, इति बावीश द्वार समाप्त.

હવે ક્ષેપક દ્વાર કહે છે:— ૧ હેતુદ્વાર-મિથ્યાત્વ ૫, અવિરતિ ૧૨, કષાય ૨૫ ને યોગ ૧૫. એ ૫૭ ઉત્તર હેતુ.
પહેલે ગુણઠાણે હેતુ ૫૫ બે આહારકના વર્જવા. બીજે ગું હેતુ ૫૦ તે ૫૫માંથી ૫ મિથ્યાત્વ વર્જવા. ત્રીજે ગું,
હેતુ ૪૩ તે ૫૦માંથી અનંતાનુબંધી-ચોકડી, ૧ ઉદારિક-મિશ્ર, ૧ વૈક્રેય-મિશ્ર અને કાર્મણકાયયોગ. એ સાત
વર્જવા. ચોથે ગું હેતુ ૪૬ તે ૪૩ પૂર્વના અને ૧ ઉદાં મિશ્ર, ૧ વૈં મિશ્ર ને કાર્મણં યોગ એ ત્રણ વધ્યા.
પાંચમે ગું ૪૦ હેતુ તે ૪૬માંથી અપ્રત્યાખ્યાનની ચોકડી, ત્રસકાયની અવિરતિ ને કાર્મણં એ છ વર્જવા. છઠ્ઠે
ગું હેતુ ૨૭ તે ૪૦માંથી પ્રત્યાખ્યાનની ચોકડી, ૧૧ અવિરતિ (૫ સ્થાવરની ૫ ઇન્દ્રિયની અને ૧ મનની) એ ૧૫
વર્જવાથી શેષ ૨૫ અને આહારકના બે વધારવાથી ૨૭ હેતુ. સાતમે ગું હેતુ ૨૪ તે ૨૭માંથી ૧ ઉદાં મિશ્ર, ૧
વૈં મિશ્રને ૧ આહાંમિં એ ૩ વર્જવા. આઠમે ગું હેતુ ૨૨ તે ૨૪માંથી વૈક્રેય તથા આહારક એ બે વર્જવા. નવમે
ગું હેતુ ૧૬ તે ૨૨માંથી હાસ્યાદિ છ નોકષાય વર્જવા. દશમેગું હેતુ ૧૦ તે ૧૬માંથી ત્રણ વેદ અને સંજ્વલ-
નના ક્રોધ, માનને માયા, એ છ વર્જવા. ઇગ્યારમે બારમે ગું હેતુ ૯ તે ૧૦માંથી સંજ્વલનનો લોભ વર્જવો. શેષ

ચાર મનના, ચાર વચનના ને ૧ કાર્મણં એ ૧ હોય. તેરમે ગું હેતુ ૭ તે ૧ સત્યમનં, ૨ વ્યવહારમં, ૩ સત્યવચનં, ૪ વ્યવહારવં ૫ ઉદાં ૬ ઉદાં મિશ્ર ને ૭ કાર્મણં એ સાત હોય. ચૌદમે ગું હેતુ નથી. ૨ દંડકદ્વાર કહે છે:—પહેલેગું ૨૪ દંડક. બીજે ગું ૫ સ્થાવર સિવાય ૧૯ દંડક. ત્રીજે, ચોથે ગું, ૩ વિકલેન્દ્રિય સિવાય ૧૬ દંડક. પાંચમે ગું સંજ્ઞિ તિર્યચ ને સંજ્ઞિ મનુષ્ય એ બે દંડક. છઠ્ઠાથી ચૌદમા સુધી સંજ્ઞિમનુષ્યનો ૧ દંડક હોય. ૩ જીવ-યોનિદ્વાર કહે છે:—પહેલે ગું ૮૪ લાખ જીવ યોનિ. બીજે ગું ૩૨ લાખ તે એકેન્દ્રિયની ૫૨ લાખ યોનિ વર્જવી. ત્રીજે ચોથે ગું છ લાખ વિકલેન્દ્રિયના વર્જીને ૨૬ લાખ, પાંચમે ગું ૧૮ લાખ તે ૪ લાખ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ને ૧૪ લાખ મનુષ્યની. છઠ્ઠાથી ચૌદમા ગું સુધી ૧૪ લાખ મનુષ્યની. ૪ અંતરદ્વાર કહે છે:—પહેલે ગું અંતર, જં અંતર્મુહૂર્તં અને ૩૦ ૧૩૨ સાગરોપમ જ્ઞાણેન, તે ૬૬ સાગરોપમ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં રહી અંતર્મુહૂર્ત ત્રીજે ગું આવીને પાછો ૬૬ સાગર ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વે રહીને મિથ્યાત્વ ગુણઠાળે આવે. બીજે ગું અંતર, જં પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગનું, ૩૦ દેશે ઉપા અર્ધપુદ્ગલ પરાવ-

— ૧ પૃથ્વી કાલ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં-દેવભવમાં ચોથું ગુણઠાળું અને મનુષ્યભવમાં પાંચમું ને છઠ્ઠું ગુણઠાળું પણ હોય. ૧૩૨ સાગરોપમ પાદ અવશ્ય મોક્ષ જાય, અથવા મિથ્યાત્વે આવે. અર્થાત્ એથી વધારે મિથ્યાત્વનું અંતર નથી. ૨ સાસ્વાદનનું પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી ન્યૂન (ઓછું) અંતર ન થાય. કારણ? સમ્યક્ત્વમોહની ને મિશ્ર મોહની, એ બે પ્રકૃતિને ઉવેલી સત્તામાંથી કાઢી ને ૨૬ પ્રકૃતિની સત્તાવાળો થાય; ત્યારે તેની 'ઉદ્વલન' પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી ન્યૂન होती નથી. વિશેષ જિજ્ઞાસુ પચસંગ્રહ ટીકાનું અવલોકન કરવું.

वर्त्तनुं. त्रीजाथी इग्यारमा गु० सुधी अंतर, ज० अंत० ने उ० देशे उणा अर्द्धगु० नुं. बारमे, तेरमे ने चौदमे गु० अंतर नथी; ते एक जीव आश्रयी जाणवुं. ५ ध्यानद्वार कहे छे:—पहेले, बीजे ने त्रीजे गु० ध्यान बे-आर्त्त ने रौद्र. चोथे ने पांचमे गु० त्रण ध्यान-आ०, रौ० ने धर्मध्यान. छठे गु० बे ध्यान-आर्त्त ने धर्मध्यान. सातमे गु० १ धर्मध्यान. आठमाथी चौदमा गु० सुधी १ शुक्लध्यान. ६ स्पर्शनाद्वार कहे छे:—पहेलुं गुणस्थान, चौद राजलोक स्पर्श. बीजुं गु० नीचे पंडकवनथी ते छट्टी नरक सुधी अने उपर अधोगाम विजयथी ते नव ग्रैवेयक लगे स्पर्श. त्रीजुं गु० लोकनो असंख्यातमो भाग स्पर्श. चोथुं गु० उपर अधोगाम विजयथी बारमा देवलोक लगे स्पर्श. नीचे पंडकवनथी छट्टी नरक लगे स्पर्श. पांचमुं गु० उपर अधोगाम विजयथी बारमा देवलोक लगे स्पर्श. छट्टा गु० थी इग्यारमा गु० सुधी उपर अधोगाम विजयथी पांच अनुत्तर विमान लगे स्पर्श. बारमुं गु०, लोकनो असंख्यातमो भाग स्पर्श. तेरमुं गु०, सर्व लोक स्पर्श. चौदमुं गु०, लोकनो असंख्यातमो भाग स्पर्श. ७ तीर्थ-कर गोत्रद्वार कहे छे:—चोथो, पांचमो, छट्टो, सातमो ने आठमो ए पांच गुणठाणे तीर्थकरगोत्र बंधाय, शेष गुण० न बंधाय. ८ तीर्थकर स्पर्शनाद्वार कहे छे:—तीर्थकर देव पहेलो, बीजो, त्रीजो, पांचमो अने इग्यारमो. ए पांच गु० छोडीने शेष ९ गु० स्पर्श. ९ शाश्वतद्वार कहे छे:—पहेलो, चोथो, पांचमो, छट्टो, सातमो अने तेरमो ए छे गु०, शाश्वता छे शेष ८ गु०, अशाश्वता छे १० कालद्वार कहे छे:—त्रीजे, बारमे ने तेरमे ए ३ गु० मां

१ ए छगुणठाणे वर्त्तता जीवो, हमेशां होय छे; माटे शाश्वता कहेल छे. छ सिवाय आठ गुणठाणे जीवो क्यारे नषण होय माटे अशाश्वता कस्सा.

મરણ ન કરે, શૈષ ૧૧ ગુંમાં મરણ કરે. ૧૧ પરમવિકદ્વાર કહે છે—૧-૨ ને ૪થું એ ત્રણ ગુણઠાણા, પરમવમાં સાથે જાય. શૈષ ૧૧ ગું પરમવે સાથે આવે નહિં. ૧૨ સંઘયણ દ્વાર કહે છે:—પહેલાથી સાતમા ગું સુધી ૬ સંઘયણ હોય. આઠમાથી દગ્યારમા ગું સુધી પહેલા ૩ સંઘયણ હોય. બારમાથી ચૌદમા ગું સુધી ૧ વજ્રક્રમ-મનારાચ સંઘયણ હોય. ૧૨ સંહરણ દ્વાર કહે છે:—૧ આર્યાજી, ૨ અવેદી, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન, ૪ પુલાકલબ્ધિવાળા, ૫ અપ્રમત્ત સાધુ. ૬ ચૌદ પૂર્વધરમુનિ અને ૭ આહારક શરીરી, એ સાતનો અપહરણ કોઈ દેવ પણ કરી શકે નહિં. ઇતિ ક્ષેપક દ્વાર સમાપ્ત. શ્રીગુણસ્થાન વિચાર સમ્પન્ન.

અથ વાસઠ બોલ-વિચાર—

ગાથા જીવ ગઈ ઇંદિય કાણ, જોગે વેળે કસાય લેસાય; સમ્મત નાણ દંસણ, સંજય ઉવઓગ આહારે. ૧
ભાસગ પરિત પજ્જ,—તે સૂહુમ સન્ની ભવ ચારિમેય; જીવ ગુણઠાણ જોગુવ,—ઓગ લેસાય અપ્પ વહુત્તં ૨. હવે ૧
જીવદ્વાર:—સમુચ્ચ જીવમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬. ॥૨ ગતિદ્વાર:—નર-
કની ગતિમાં જીવના ભેદ ૩ તે સંજિનો અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત અને અસંજિનો અપ, ગું ૪ પહેલા, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના

૧ ગુણસ્થાનનો વિચાર, અનેક ગ્રંથોની સહાયતાથી લખેલ છે. જોકે “ વિચારસારાદી ” ગ્રંથોમાં ગુણઠાણાને ત્રિપે યોગ ઉપયોગાદિ, કર્મ-ગ્રંથ પ્રમાણે લખેલ છે. તથાપિ અત્રે તો સિદ્ધાંતામ્નાણ લખેલ છે, સિદ્ધાંત અને કર્મગ્રંથમાં વિવિધ-ચિન્તતા જોવામાં આવે છે, તે પણ નયનીન્યાયાણ વિચારતા વાસ્તવિક ભેદ જણાતો નથી. કર્મગ્રંથાદિ શાસ્ત્રો પણ ઘણા પ્રાચીન છે પૂર્વથી ઉદ્ધૃત થયેલ છે. પરમાર્થથી વિચારનારને સત્ય સમજાય છે.
૨ ઉપરની ગાથામાં ૨૧ દ્વાર છે તેમાં ૬૨ બોલ વિચારવાના હોઈ ને તે વાસઠ્યો કહેવાય છે.

૪ વચનના, ૨ વૈક્રેયના ને ૧ કાર્મણં. ઉપં, ૯ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન. લેશ્યા ૩ પહેલી ॥ તિર્યચની ગતિમાં જીવં ૧૪, ગું ૫ પહેલા, યોગ આહારકના ૨ વર્જીને ૧૩, ઉપં ૯ પૂર્વવત્, લેશ્યા ૬. ॥ તિર્યચનીમાં જીવં ૨ તે સંજ્ઞીના અપંને પર્યાપ્ત, ગુણઠાણાદિ તિર્યચની ગતિ પ્રમાણે. ॥ મનુષ્યની ગતિમાં જીવં ૩ તે સંજ્ઞીના અપં ને પર્યાપ્ત અને અસંજ્ઞીનો અપં, ગું ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપં ૧૨, લેશ્યા ૬. ॥ મનુષ્યનીમાં જીવં ૨ સંજ્ઞીના અપંને પં, ગું ૧૪, યોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપં ૧૨, લેં ૬. દેવની ગતિમાં જીવં ૩ સંજ્ઞી પંચેંના ૧ અં ને પં ૨ અને અસંજ્ઞી પંચેં અપં, ગું ૪ પહેલા, યોગ ૧૧ નરક ગતિવત્, ઉપં ૯ નરકગતિવત્, લેં ૬. દેવીમાં જીવં ૨ સંજ્ઞીના અં ને પં, ગું ૪, યોગ ૧૧, ઉપં ૯, લેં ૪ પહેલી ॥ સિદ્ધ ગતિમાં જીવં નથી, ગું નથી, યોગ નથી, ઉપં ૨ કેવલજ્ઞાન કેંદર્શન, લેશ્યા નથી. ઇઓનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડી મનુષ્યની, ૨ તેથી મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા સમુર્જિતમ ભલ્યા માટે. ૩ તેથી નારકી અસંખ્યાતગુણા, ૪ તેથી તિર્યચની અસંખ્યાં, ૫ તેથી દેવ અસંખ્યાં ૬ તેથી દેવી સંખ્યાત ગુણી, ૭ તેથી સિદ્ધ અનંતગુણા, ૮ તેથી તિર્યચ અનંતગુણા. ૩ ઇન્દ્રિયદ્વાર:--સંદિયામાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૨ ઉપરના બે નહિં. યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવલજ્ઞાને કેવલદર્શન એ બે નહિં. લેશ્યા છ ॥ એકેન્દ્રિયમાં જીવં ૪ તે સૂક્ષ્મ ને ચાદર એકેંના અપંને પર્યાપ્તા, ગું ૧ પહેલું યોગ ૬ તે ઉદારિકના ૨ વૈક્રેયના ૨ ને કાર્મણં, ઉપં ૩ બે અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુ દર્શન, લેશ્યા ૪ પહેલી. ॥

૧ કેવલીને પ્રથેન્દ્રિય હોવા છતાં પણ પ્રાથેન્દ્રિયના અભાવથી પ્રાથેન્દ્રિય કહેલ છે, પ્રાથેન્દ્રિય, ક્ષયોપશમ માટે હોય; કેવલીને ક્ષાયકભાવ છે.

બેંદ્રિય, તેંદ્રિય ને ચરિંદ્રિયમાં જીવ ૦ ૨ પોતપોતાના અપ ૦ ને પર્યાપ્તા, ગુ ૦ ૨ પહેલા, યોગ ૪ તે ઉદા ૦ ૨
 કાર્મણકા ૦ ને વ્યવહાર વચન, ઉપ ૦ બેંદ્રિય અને તેંદ્રિયને ૫ બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન ને એક અચક્ષુદ ૦, ચરિં-
 દ્રિયને ૬ એક ચક્ષુદર્શન વધ્યું, લે ૦ ૩ પહેલી ॥ પંચેંદ્રિયમાં જીવ ૦ ૪ તે અસંજી પં ૦ ને સંજી પં ૦ ના અપ ૦ ને
 પર્યાપ્તા, ગુ ૦ ૧૨ પ્રથમના, યોગ ૧૫, ઉપ ૦ ૧૦ કે ૦ જ્ઞાન ને કે ૦ દર્શન નહિં, લે ૦ ૬ ॥ અણિંદિયામાં જીવ ૦ ૧
 સંજીપંચેં ૦ નો પર્યાપ્ત, ગુ ૦ ૨ છેલા, યોગ ૭ તે સત્યમનો ૦, વ્યવહારમનો ૦, સત્યવચન ૦, વ્યવહારવચન ૦, ઉદારિ-
 કના ૨ ને કાર્મણકાયયોગ, ઉપ ૦ ૨ તે કે ૦ જ્ઞાન ને કે ૦ દર્શન, લે ૦ ૧ શુક્લ. હવે અલ્પબહુત્વ:—૧ સર્વથી થોડા
 પંચેંદ્રિય, ૨ તેથી ચરિંદ્રિય વિશેષાધિક, ૩ તેથી તેંદ્રિય વિશેષાધિક, ૪ તેથી બેંદ્રિય વિશેષા ૦ ૫ તેથી અણિં-
 દ્રિય અનંતગુણા, ૬ તેથી એકેંદ્રિય અનંતગુ ૦. ૭ તેથી સંદ્રિય વિશેષાધિક ॥ ૪ કાયિક દ્વાર:—સકાયિકમાં
 જીવ ૦ ૧૪, ગુ ૦ ૧૪ યોગ ૧૫, ઉપ ૦ ૧૨, લે ૦ ૬ ॥ પૃથ્વીકાયિક, અપ્કા ૦ ને વન ૦, ૧ ૩માં જીવ ૦ ૪, ગુ ૦ ૧
 પહેલુ, યોગ ૩ તે ઉદા ૦ ૨ ને કાર્મણ ૦, ઉપ ૦ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદ ૦, લે ૦ ૪ પહેલી ॥ તેડ ૦ ને વાડ ૦ માં
 જીવ ૦ ૪, ગુ ૦ ૧, યોગ તેડ ૦ માં ૩ ને વાડ ૦ માં ૫ તે વૈક્રેયના ૨ વધ્યા, ઉપ ૦ ૩ તે ૨ અજ્ઞાનને ૧ અચ-
 ક્ષુદ ૦, લે ૦ ૩ પહેલી. ત્રસકા ૦ માં જીવ ૦ ૧૦ ચાર એકેંદ્રિયના ત્રજ્યા. ગુ ૦ ૧૪. યોગ ૧૫, ઉપ ૦ ૧૨, લે ૦ ૬ ॥
 અકાયિકમાં જીવના ભેદ, ગુ ૦ યોગ, અને લેશ્યા નથી, ઉપ ૦ બે, કેવલજ્ઞાન ને કે ૦ દર્શન. એઓનું અલ્પબહુત્વ:—૧
 સર્વથી થોડા ત્રસકાયિક ૨ તેથી તેડ ૦ અસંખ્યાતગુણા, ૩ તેથી પૃથ્વી ૦ વિશેષાધિક તેથી અપ્કા ૦ વિશેષા ૦,

તેથી વાડ૦ વિશેષા૦, તેથી અકાથિક અનંતગુણા, તેથી સકાથિક વિશેષાથિક ॥ ૫ યોગદ્વાર—સજોગીમાં
 જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૩ એક છેલો નહિં. યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥ મનયોગીમાં જીવનો ૧ સંજી પંચે૦નો પર્યાપ્ત,
 ગુ૦ ૧૩ પૂર્વવત્, યોગ ૧૪ કાર્મણ૦ નહિ. ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥ વચનયોગીમાં જીવ૦ ૫ બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય, ચડ-
 રિંદ્રિય, અસંજીપંચેંદ્રિય, સંજીપંચેંદ્રિય, એ પાંચના પર્યાપ્તા. ગુ૦ ૧૩, યોગ ૧૪ પૂર્વવત્ ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥
 કાયયોગીમાં જીવ૦ ૧૪ ગુણ૦ ૧૩ પૂર્વવત્ યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥ અયોગીમાં જીવ૦ ૧ સંજીપં૦નો
 પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૧ ચૌદમું, યોગ નથી, ઉપ૦ ૨ કે૦ જ્ઞાન ને કે૦ દર્શન, લે૦ નથી. એઓનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી
 થોડા મનયોગી, ૨ તેથી વચનયોગી અસંખ્યા૦, ૩ તેથી અયોગી અનંતગુણા, ૪ તેથી કાયયોગી અનંતગુણા, ૫
 તેથી સયોગી વિશેષાથિક. ॥ ૬ વેદદ્વાર—સવેદીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૯ પહેલા, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ કે૦ જ્ઞાન
 ને કે૦ દર્શન નહિં, લે૦ ૬ ॥ સ્ત્રીવેદી ને પુરુષવેદીમાં જીવ૦ ૨ સંજીપં૦ના અપ૦ ને પર્યાપ્ત. ગુ૦ ૯ પ્રથમના યોગ
 સ્ત્રીવેદમાં ૧૩ આહારકના બે નહિં અને પુરુષવેદમાં ૧૫, ઉપ૦ ૧૦, લે૦ ૬ ॥ નપુંસકવેદમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૯,
 યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ લે૦ ૬ ॥ અવેદીમાં જીવ૦ ૧ સંજીપં૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૬ નવેમાંથી ચૌદમા સુધી, યોગ ૧૧ તે
 મનના, ૪ વચનના, ૪ ઉદાંના ૨ ને ૧ કાર્મણ૦, ઉપ૦ ૯ પાંચ જ્ઞાન ને ચાર દર્શન, લે૦ ૧ શુક્લ. એઓનું અલ્પબહુ-
 ત્વ-૧ સર્વથી થોડા પુરુષવેદી, ૨ તેથી સ્ત્રીવેદી સંખ્યાતગુણા, ૩ તેથી અવેદી અનંતગુણા, ૪ તેથી નપુંસકવેદી અનંત૦,

૫ તેથી સવેદી વિશેષાધિક. કષાયદ્વારઃ—સકષાયીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૦ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ દ૦ નહિ, લે૦ ૬. ॥ ક્રોધ, માન ને માયા કષાયીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ નવ અને લોભકષાયમાં ગુ૦ ૧૦ શેષ યોગ વગેરે સકષાયીવત્ ॥ અક્રુષાયીમાં જીવ૦ ૧ સં૦ પં૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૪ હગ્યારમાંથી ૧૪માં સુધી, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઉદાઁના ને ૧ કાર્મણ૦, ઉપ૦ ૨ પાંચ જ્ઞાન ને ૪ દર્શન, લે૦ ૧ શુક્લ. ઇઓનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા અકષાયી, ૨ તેથી માન કષાયી અનંતગુણા, ૩ તેથી ક્રોધ૦ વિશેષાધિક, ૪ તેથી માયા૦ વિશે૦, ૫ તેથી લોભ૦ વિશે૦, ૬ તેથી સકષાયી વિશેષાધિક. ૮ લેશ્યાદ્વાર-સલેશીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૩, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨. લે૦ ૬ ॥ કૃષ્ણ, નીલ ને કાપોતલેશીમાં જીવના૦ ૧૪, ગુ૦ ૬ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ દ૦ નહિ, લે૦ પોતપોતાની, તેજોલેશીમાં જીવ૦ ૩ તે બાદર એકે૦નો અપર્યાપ્ત અને સંજીના બે, ગુ૦ ૭ પહેલા, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ દ૦ નહિ, લે૦ ૧ તેજોલે૦, પદ્મલેશીમાં જીવ૦ ૨ સંજીના અપ૦ ને પ૦, ગુ૦ ૭ પહેલા, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ લે૦ ૧ પદ્મ ॥ શુક્લ લેશીમાં જીવ૦ ૨ સંજીના, ગુ૦ ૧૩, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨. લે૦ ૧ શુક્લ. અલેશીમાં જીવનો૦ ૧ સંજીપં૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૧ ચૌદમું, યોગ નથી, ઉપ૦ ૨ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ દ૦, લે૦ નથી. ઇઓનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા શુક્લેશી. ૨ તેથી પદ્મલેશી સંખ્યાતગુણા, ૩ તેથી તેજોલેશી સંખ્યા૦, ૪ તેથી અલેશી અનંતગુણા, ૫ તેથી કાપોતલેશી અનંત૦, ૬ તેથી નીલલેશી વિશેષાધિક, ૭ તેથી કૃષ્ણલેશી વિશેષા૦, ૮ તેથી સલેશી વિશેષાધિક ॥ ૯ સમ્યક્ત્વદ્વારઃ—સમુચ્ચ સમ્યક્દૃષ્ટિમાં જીવ૦ ૬ ચેદ્રિય, તેજ૦,

ચડ૦, અસં૦ પંચે૦ ૧૪ ના અપર્યાપ્ત અને સં૦ પં૦ ના અપ૦ ને પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૧૨ પહેલું ને ત્રીજું નહિ, યોગ
 ૧૫, ઉપ૦ ૯ તે ૬ જ્ઞાન ને ૪ દર્શન, લે૦ ૬ ॥ સાસ્વાદન સમ્યક્દષ્ટિમાં જીવ૦ ૬ પૂર્વવત્, ગુ૦ ૧ બીજું, યોગ
 ૧૩ આહારકના ૨ નહિ, ઉપ૦ ૬ જ્ઞાન ૩ દર્શન ૩, લે૦ ૬ ॥ ઉપશમસંમાં જીવ૦ ૨ સંજ્ઞીના, ગુ૦ ૮ તે ચોથાથી
 હૃગ્યારમા સુધી, યોગ ૧૩ આહારકના ૨ નહિ, ઉપ૦ ૭ જ્ઞાન ૪ ને ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬ ॥ ક્ષયોપશમ તથા વેદક
 સંમાં જીવ૦ ૨ સંજ્ઞીના, ગુ૦ ૪ તે ચોથાથી સાતમા સુધી, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન, લે૦ ૬ ॥
 ક્ષાયક સંમાં જીવ૦ ૨ સંજ્ઞીના, ગુ૦ ૧૧ તે ચોથાથી ચૌદમા સુધી, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૯ ત્રણ અજ્ઞાન નહિ,
 લે૦ ૬ ॥ મિથ્યાદષ્ટિમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧ પહેલું, યોગ ૧૩ આહારકના ૨ નહિ, ઉપ૦ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ને ૩
 દર્શન, લે૦ ૬ ॥ મિશ્ર દષ્ટિમાં જીવનો ૧ સંજ્ઞી પં૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૧ ત્રીજું, યોગ ૧૦ તે ૪ મનના, ૪ વચનના,
 ૧ ઉદારિક ને ૧ વૈક્રેય. ઉપ૦ ૬ અજ્ઞાન ૩ ને ૩ દર્શન, લે૦ ૬ ॥ એઓનું અલ્પબહુત્વ—૧ સર્વથી થોડા સાસ્વા-
 દનસમકિતી, ૨ તેથી ઉપશમસમ૦ સંખ્યાતગુણા, ૩ તેથી મિશ્ર દ૦ સંખ્યા૦, ૪ તેથી ક્ષયોપશમસમ૦ અસં-
 ર્યા૦, ૫ તેથી ક્ષાયક સમ૦ અનંતગુણા, ૬ તેથી સમુચ્ચયસમ૦ વિશેષાધિક, ૭ તેથી મિથ્યાદષ્ટિ અનંતગુણા ॥
 ૧૦ જ્ઞાનદ્વાર—સમુચ્ચયજ્ઞાનીમાં જીવ૦ ૬ તે ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અસંજ્ઞી પં૦ એ ચારના અપ૦ ને સંજ્ઞી પં૦ અપ૦

૧ વેદક સમકિતનો કાલ એક સમય છે, વેદકસમકિતી જીવ સહ્યાતા હોય અને ક્યારે ન પણ હોય તેથી વેદકને ક્ષયોપશમાં ગણીને
 જૂથો અલ્પબહુત્વ કહેલ નથી.

ने पर्याप्ता, गु० १२ पहेलुं ने त्रीजुं नहिं, योग १५, उप० ९ अज्ञान ३ नहिं, ले० ६ ॥ मति श्रुतज्ञानीमां जीव०
 ६ पूर्ववत्, गु० १०, ते पहेलुं-त्रीजुं-तेरसुं ने चौदसुं नहिं, योग १५, उप० ७ ते ४ ज्ञान ने ३ दर्शन, ले० ६ ॥
 अवधिज्ञानीमां जीव० २ संज्ञीना, गु० १० योग १५, उप० ७, ले० ६ ॥ मनःपर्यायज्ञानीमां जीव० १ संज्ञी-
 पं०नो पर्याप्त, गु० ७ छद्वाथी बारमा सुधी, योग १४ कर्मण० नहिं. उप० ७, ले० ६ ॥ केवलज्ञानीमां जीव० १
 संज्ञीपं०नो पर्याप्त, गु० २ उपरला, योग ७, उप० २, ले० १ परमशुक्ल ॥ अज्ञानीमां जीव० १४, गु० २ पहेलुं
 ने त्रीजुं, योग १३ आहारकना बे नहिं, उप० ७ ३ अज्ञाने ३ दर्शन, ले० ६ ॥ मति-श्रुतअज्ञानीमां जीव० १४
 गु० २ पूर्ववत्, योग १३, उप० ६, ले० ६ ॥ विभंगज्ञानीमां जीव० २ संज्ञीना, गु० २, योग १३, उप० ६, ले०
 ६. एओनुं अल्पबहुत्व—१ सर्वथी थोडा मनःपर्यायज्ञानी, २ तेथी अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा, ३ तेथी मति-
 श्रुतज्ञानी विशेषाधिकने मांहोंमांहे तुल्य० ४ तेथी विभं० असंख्या०, ५ तेथी केवल० अनंतगुणा, ६ तेथी समु-
 चयज्ञानी विशेषा०, ७ तेथी मति-श्रुतअज्ञानी० अनंतगु० ने मांहोंमांहे तुल्य, ८ तेथी अज्ञानी विषाधिक ॥ ११
 दर्शनद्वार—चक्षुदर्शनीमां जीव० ६ ते चउरिंद्रिय, असंज्ञीपं० ने संज्ञीपं०ना अप०ने पर्याप्त, गु० १२ उपरना बे
 नहिं, योग १४ कर्मण० नहिं, उप० १० के० ज्ञा० ने के० द० नहिं, ले० ६ ॥ अचक्षुदर्शनीमां जीव० १४,
 गु० १२, योग १५, उप० १०, ले० ६ ॥ अवधि द०मां जीव० २ संज्ञीना बे, गु० १२ योग १५, उप० १०, ले०

६ ॥ केवलद्व०मां जीव० १ संज्ञी पं०नो पर्याप्त, गु० २ उपरला, योग ७, उप० २, ले० १ परमशुक्ल. एओनुं अल्प-
 बहुत्व—१ सर्वथी थोडा अवधिद०, २ तेथी चक्षुद० असंख्या० ३ तेथी केवलद० अनंतगुणा, ४ तेथी अचक्षुद०
 अनंत० ॥ १२ संयतद्वार—संयतमां जीव० १ संज्ञीपं०नो पर्याप्त, गु० ९ छट्ठाथी चौदमा सुधी, योग १५, उप०
 ९ अज्ञान ३ नहिं, ले० ६. सामायिक—छेदोपस्थापनीय संयतमां जीव० १ संज्ञीपं०नो पर्याप्त, गु० ४ छट्ठाथी
 नवमा सुधी, योग १४ कर्मण० नहिं, उप० ७ चारज्ञानने त्रण दर्शन, ले० ६ ॥ परिहार विशुद्ध सं०मां जीव० १
 गु० २ छट्ठुं ने सातमुं, योग ९ ते ४ मनना, ४ वचनना ने १ उदा०नो, उप० ७ ले० ३ उपरली सूक्ष्मसंपराय
 सं०मां जीव० १, गु० १ दशमुं, योग ९, उप० ७, ले० १ शुक्ल ॥ यथाख्यातसं०मां जीव० १, गु० ४ उपरला,
 योग ११ ते ४ मनना ४ वचनना २ उदारिकना ने १ कर्मण०, उप० ९ अज्ञान ३ नहिं, ले० १ शुक्ल ॥ संयता
 संयतमां जीव० १ संज्ञी पं०नो पर्याप्त, गु० १ पांचमुं, योग १२ आहारकना बे ने १ कर्मण० नहिं, उप० छ ३
 ज्ञान ३ दर्शन, ले० ६ ॥ असंयतमांजी० १४, गु० ४ पहेला, योग १३ आहारकना बे नहिं, उप० ९ ते ३ ज्ञान
 ३ अज्ञान ने ३ दर्शन, ले० ६नो संयत नो असं० नो संयतासंयतमां उप० २ के० ज्ञा०ने के०द० शेष भेद नथी.
 एओनुं अल्पबहुत्व—१ सर्वथी थोडा सूक्ष्मसंपरायसं०. २ तेथी परिहार वि० सं० संख्यात०, ३ तेथी यथा-
 ख्यातसं० संख्या०, ४ तेथी छेदोप० सं० संख्या०, ५ तेथी सामायिक सं० संख्या०, ६ तेथी संयत विशेषा०,
 ७ तेथी संयतासंयत असंख्या०, ८ तेथी नो संय० नो असंय० नो संयतासंयत अनंतगुणा. ९ तेथी असंयत

અનંતગુણા. ૧૩ ઉપયોગદ્વાર-સાકારોપયોગીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૪, યોગ ૧૫ ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥ અનાકારોપ-
યોગીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૩ દશમું નહિં, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬. એનો અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા અના-
કારોપયોગી, ૨ તેથી સાકારોપયોગી સંખ્યાતગુણા. ૧૪ આહારકદ્વાર-આહારકમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૩ છેલ્લો
નહિં, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬. અનાહારકમાં જીવ૦ ૮ તે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાદિ સાતના અપર્યા૦ ને એક સંજી-
પ૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૫ પહેલું, બીજું, ત્રીજું, તેરમું ને ચૌદમું, યોગ ૧ કાર્મણ૦, ઉપ૦ ૧૦ મનઃપર્યાયજ્ઞાન ને ચક્ષુ
દર્શન એ બે નહિં, લે૦ ૬. એનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા અનાહારિક, ૨ તેથી આહારિક અસંખ્યાતગુણા. ૧૫
ભાષકદ્વાર-ભાષકમાં જીવ૦ ૫ બેન્દ્રિય, તેજ૦ ચત૦ ને અસંજી પ૦, ને સંજીપ૦ના પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૧૩ છેલ્લો નહિં,
યોગ ૧૪ કાર્મણ નહિં, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬. અભાષકમાં જીવ૦ ૧૦ ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને અસંજીપ૦ એ ચારના
પર્યાપ્ત વર્જવા. ગુ૦ ૫ પહેલું, બીજું, ત્રીજું, તેરમું ને ચૌદમું, યોગ ૫ ઉદાઁના ૨ વૈક્રેઁના ૨ અને ૧ કાર્મણ૦,
ઉપયોગ ૧૦ મનઃપર્યાયજ્ઞાન ને ચક્ષુદર્શન એ બે નહિં, લે૦ ૬ એનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વ થોડા ભાષક, ૨ તેથી
અભાષક અનંતગુણા. ૧૬ પરિત્તદ્વાર-પરિત્તસંસારીમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥

૧ સાકારોપયોગ ને અનાકારોપયોગ બન્ને સાથે ન હોય “ જુગવં દો નરિથિ ઉવઓગા ” इति वचनात् खरीरीते तो साकारोपयोगीમાં ૮
ઉપ૦ ને અનાકારોપયોગીમાં ૪ ઉપ૦ હોઈ શકે. સાકાર૦ ને અના૦માં ૧૨ ઉપ૦ કહેલ છે તે વિચારણીય છે. ૨ અભાષકમાં ચક્ષુ ૬૦ ગણતા ૧૧
ઉપ૦ હોઈ શકે, કોઈક આચાર્યોં ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પર્યાપ્ત ને ચક્ષુ ૬૦ માનેલ છે

અપરિત્ત સં० માં જીવ ૧૪, ગુ० ૧ પહેલું, યોગ ૧૩ આહારકના બે નહિં, ઉપ० ૬ અજ્ઞાન ૩ ને દર્શન, લે० ૬. નો પરિત્ત નો અપરિત્તમાં ઉપ० ૨ કે० જ્ઞા० ને કે० દ૦, શેષ ભેદ નથી. એનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા પરિ-
ત્તસં०, ૨ તેથી નો પ૦ નો ણપ૦ અનંતગુણા, ૩ તેથી અપરિત્તસં० અનંતગુણા ॥ ૧૭ પર્યાપ્તદ્વાર-પર્યાપ્તામાં જીવ૦
૭, ગુ० ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપ० ૧૨, લે० ૬, અપર્યાપ્તામાં જીવ૦ ૭, ગુ० ૩ પહેલું, બીજું ને ચોથું, યોગ ૫ ઉદા०ના
૨ વૈક્ર૦ના બે ને કાર્મણ૦ ઉપ० ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન. લે० ૬ ॥ નો પર્યાપ્ત નો અપર્યાપ્તમાં ઉપ० ૨
કે० જ્ઞા० ને કે० દ૦, શેષ ભેદ નથી. એનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા નો પર્યા૦ નો અપર્યા૦, ૨ તેથી અપ-
ર્યાપ્ત અનંતગુણા, ૩ તેથી પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા. ॥ ૧૮ સૂક્ષ્મદ્વાર-સૂક્ષ્મમાં જીવ૦ ૨ ભેદ સૂક્ષ્મ એકે૦ના અપ૦
ને પર્યાપ્ત, ગુ० ૧ પહેલું, યોગ ૩ ઉદા० ના બે ૧ કાર્મણ૦, ઉપ० ૩ બે અજ્ઞાન ને એક અચક્ષુદર્શન, લે० ૩ પહેલી.
બાદરમાં જીવ૦ ૧૨ સૂક્ષ્મના ૨ વર્જવા, ગુ० ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપ० ૧૨, લે० ૬ ॥ નો સૂક્ષ્મ નો બાદરમાં ઉપ० ૨
કે० જ્ઞા० ને કે० દ૦, શેષ ભેદ નથી. એનું અલ્પબહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા નો સૂ૦ નો વા૦, ૨ તેથી બાદર અનં-
તગુણા, ૩ તેથી સૂક્ષ્મ અસંખ્યાતગુણા ॥ ૧૯ સંજ્ઞીદ્વાર-સંજ્ઞીમાં જીવ૦ ૨ સંજ્ઞીના અપ૦ને પર્યાપ્ત, ગુ० ૧૨

૧ પરિત્તસં० જીવો પાંચમે અનંતે છે અને નો પ૦ ને નો ને અપ૦ [સિદ્ધ]ના જીવો પણ પાંચમે અનંતે છે; પરંતુ 'અનંત'ના અનેક ભેદ
હોવાથી પરિત્તસં० જીવ અનંત હોવા છતાં પણ નો પ૦ નો અપ૦ અનંતગુણા ઘટી શકે છે. પરિત્તઅર્થપુદ્ગલ સંસાર વાકી જેનો રહ્યો હોય તે,
અથવા પ્રત્યેક શરીરી. ૨ તેરમે ચૌદમે ગુ० યથાપિ સંજ્ઞી પર્યાપ્ત છે તથાપિ 'સંજ્ઞી' વિશેષણ, ભાવ મન આશ્રયી છે, કેવલીને દ્રવ્ય મન હોય છે; તે-

પહેલા, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૦ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ ૬૦ નહિં, લે૦ ૬. અસંજીમાં જીવ૦ ૧૨ સંજીના બે નહિં, ગુ૦ ૨
 પહેલા, યોગ ૬ ઉદા૦ના ૨ વૈક્રે૦ના ૨ કાર્મણકા૦ને વ્યવહારવચન, ઉપ૦ ૬ બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન ને બે દર્શન, લે૦
 ૪ પહેલી ॥ નો સંજી નો અસંજીમાં જીવ૦ ૧ સંજીપં૦નો પર્યાપ્ત, ગુ૦ ૨, તેરમું ને ચૌદમું, યોગ ૭ ઉપ૦ ૨ કે૦
 જ્ઞા૦ ને કે૦ ૬૦, લે૦ ૧ શુદ્ધ. એનું અલ્પવહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા સંજી, ૨ તેથી નો સં૦ નો અસં૦ અનંતગુણા, ૩
 તેથી અસંજી અનંતગુણા ॥ ૨૦ ભવ્યદ્વાર-ભવ્યમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬ ॥ અભવ્યમાં
 જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧ પહેલું. યોગ ૧૩ આહારકના બે નહિં, ઉપ૦ ૬ ત્રણ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લે૦ ૬ ॥ નો ભવ્ય નો
 અભવ્યમાં ઉપ૦ ૨ કે૦ જ્ઞા૦ ને કે૦ ૬૦, શોષ ભેદ નથી. એનું અલ્પવહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા અભવ્ય, ૨ તેથી નો
 મ૦ નો અમ૦ અનંતગુણા. ૩ તેથી ભવ્ય અનંતગુણા ॥ ૨૧ ચરિમદ્વાર-ચરિમમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧૪, યોગ
 ૧૫, ઉપ૦ ૧૨, લે૦ ૬. અચરિમમાં જીવ૦ ૧૪, ગુ૦ ૧ પહેલું. યોગ ૧૩ આહારકના બે નહિં, ઉપ૦ ૮ તે ૧-કેવ-
 લજ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન ને ૪ દર્શન. લે૦ ૬. એનું અલ્પવહુત્વ-૧ સર્વથી થોડા અચરિમ, ૨ તેથી ચરિમ અનંતગુણા ॥
 ૨૧ દ્વાર સમાપ્ત.

યોગ, જન્ય છે. માવ મન, ક્ષાયોપશમિક છે, તેથી કેવલીને માવ મન ન હોય. ૧ ચોથે અનંતે છે, ૨ પાંચમે અનંતે છે. ૩ આઠમે અનંતે છે.
 ૪ જેનો છેલ્લો ભવ હોય તે. ૫ અભવ્ય, તથા સિદ્ધ, અચરિમમાં સિદ્ધને ગણવાનું કારણ સિદ્ધનો હવે છેલ્લો ભવ થવાનો નથી, કેમકે સિદ્ધ ને ભવ
 છેજ નહિં. એન્કમે સિદ્ધ પણ અચરિમ કહેવાય, અભવ્યને-અચરિમ પડેલે જેનો છેલ્લો ભવ થવાનો નથી.

હવે ક્ષેપકદ્વાર કહે છે:—વાટે વહેતા જીવમાં જીવં ૭ તે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાદિક સાતના અપર્યાપ્તા. ગું ૩ પહેલું, બીજું ને ત્રીજું, યોગ ૧ કાર્મણંનો, ઉપં ૮ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન, અચક્ષુદં ને અવધિદં એ બે દર્શન, લેં ૬ ॥ યુગલિયામાં જીવં ૨ સંજીના, ગું ૪ પહેલું, બીજું, ત્રીજું ને ચોથું, યોગ ૧૧ તે ચાર મનના ૪ વચ-
 લેં ૬ ॥ યુગલિયામાં જીવં ૨ સંજીના, ગું ૪ પહેલું, બીજું, ત્રીજું ને ચોથું, યોગ ૧૧ તે ચાર મનના ૪ વચ-
 નના, ૨ ઉદાંના, ૧ કાર્મણં, ઉપં ૬ બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન ને બે દર્શન, લેં ૪ પહેલી ॥ અસંજી તિર્યચ પંચેંમાં
 જીવં ૨, ગું ૨, યોગ ૪ તે વૈક્રેયના ૨ કાર્મણં ને વ્યવહાર વચન, ઉપં, ૬ બે જ્ઞાં બે અજ્ઞાં ને બે દં, લેં
 ૩ પહેલી ॥ સમુર્દ્ધિમ મનુષ્યમાં જીવનો ૧ અસંજીપંનો અપર્યાપ્ત, ગું ૧ પહેલું, યોગ ૩ ઉદાંના ૨ ને ૧
 કાર્મણં, ઉપં ૩ બે અજ્ઞાન ને એક અચક્ષુદં, લેં ૩ એનું અલ્પબહુત્વ—૧ સર્વથી થોડા યુગલિયા, ૨ તેથી
 સમૂં મનુષ્ય અસંખ્યાતં ૩ તેથી અસંજી પંચેં તિર્યચ અસંખ્યાતગુણા. ઉદારિકશરીરમાં જીવં ૧૪, ગું
 ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપં ૧૨, લેં ૬ ॥ વૈક્રેય શંમાં જીવં ૪ તે ૨ સંજીના, ૧ અસંજીતિર્યચ પંચેંનો અપર્યાપ્ત
 ને ૧ વાયુકાંનો પર્યાપ્ત, ગું ૭ પહેલા, યોગ ૧૨ તે ૨ આહારકના ૧ કાર્મણં નહિં, ઉપં ૧૦ કેં જ્ઞાં ને
 કેં દં નહિં, લેં ૬ ॥ આહારક શંમાં જીવં ૧ સંં પંં નો પર્યાપ્ત, ગું ૨ છટું ને સાતમું, યોગ ૧૨, ૨ વૈક્રે-
 યના ને ૧ કાર્મણં નહિં. તૈજસ ને કાર્મણ શંમાં જીવં ૧૪, ગું ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપં ૧૨, લેં ૬. અલ્પબહુત્વ-

૧ પ્રથમની છપાયેલી પ્રતમા 'શરીરી' શબ્દ છે પરંતુ તે પ્રમાણે અલ્પબહુત્વ ઘટીશકતું નથી. કારણ ? શરીર અસંખ્યાત છે અને શરીરી
 [શરીરવાળા જીવો] અનંત છે. નિગોદમાં અનંત જીવોનું શરીર [ઉદારિક] એકજ હોય છે અને તૈજસ ને કાર્મણ શરીર, દરેક જીવના મિશ્ર હોય છે.

૧ સર્વથી થોડા આહારકશરીર, ૨ તેથી વૈક્રેય શ૦ અસંખ્યાત૦, ૩ તેથી ઉદારિક શ૦ અસંખ્યા૦, ૪ તેથી તૈજસ—કાર્મણ શ૦ અનંતગુણા ને પરસ્પર તુલ્ય. इति वासठियो समाप्त.

છ આરાનો વિચાર—દશ કોડાકોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા. તેમાં પહેલો આરો ચાર કોડાકોડી સાગરનો સુષમ સુષમ નામે અત્યંત સુખમય જાણવો. એ આરાને વિષે ૩ ગાડનું દેહમાન અને ૩ પલ્યનું આયુષ્ય. ૨૫૬ પાંસલી હોય, ધરતીની સરસાઈ શાકર સરસી જાણવી. અઢમ ભક્તે આહારની ઇચ્છા ઉપજે—તુવર પ્રમાણે આહાર કરે. ઉતરતે આરે ૨ ગાડનું દેહમાન ને ૨ પલ્યનું આયુષ્ય ૧૨૮ પાંસલી હોય. ધરતીની સરસાઈ ટાંડ સરસી જાણવી. વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ, સમચરંસ સંઠાણ અને સ્ત્રીપુરુષમાં રૂપ-સૌભાગ્ય ઘણું હોય. દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ, મનોવંચિછત સુખ આપે છે. તે કહે છે:—તેસિં મતંગ મિંગા, તુડિયંગા જોઈ દીવ ચિતંગા; ચિત્તરસા મણિયંગા, ગેહાગારા અણિયંગા ય ॥ ૧ ॥ પાણં માયણ પિચ્છણ, રવિપહ દીવપહ કુસુમ માહારો; ભૂષણ ગિહ વત્યાસણ, કપ્પદુમ્મા દશવિહારિતિ ॥ ૨ ॥ આ બે ગાથામાં ૧૦ કલ્પવૃક્ષના નામ અને તેથી મલ્લતી સુખ આપનારી વસ્તુના નામ કહે છે:—તેસિં કહેતાં તે યુગલિયાઓને મતંગ કે૦ મતાંગ નામે

પન્નવણામાં પણ શરીરનું અલ્પબહુત્વ કહેલ છે શરીરીનું કહેલ નથી. ૧ આહારક શરીરનો વિરહ જ૦ ૧ સમયનો ને ૩૦ છ માસનો પન્નવણા-વૃત્તિમાં કહેલ છે. આહારક શરીર જ૦ ૧-૨-૩ અને ૩૦ પૃથક્ત્વ સહસ્ર હોય છે. ૨ એ બે આર્યા હંદ છે, તે 'ક્ષેત્ર સમોસ' ગ્રન્થમાં છે. ૩ 'અણિય યરકા' પણ પાઠ જોવામાં આવેલ છે પણ તે પાઠ યોગ્ય સંભવતો નથી.

कल्पवृक्ष, पाणं कहेतां प्राक्ष, खारक वगेरेना मधुरस जेवा मीठा रस आपे. २ भिंगा क० भृतांग नामे कल्प०.
 भायण क० कंचन के रत्नमय थाळी वाटका वगेरे आपे. ३ तुडियंगा क० त्रुडितांगे कल्प०, पिच्छाण क० ४९
 जातिना वाजिंत्र आपे—बत्रीस बद्ध नाटक देखाडे. ४ जोइ क० ज्योतिरंग कल्प०, रविपह क० रात्रिने विषे
 पण सूर्यनी जेम प्रकाश आपे. ५ दीव क० दीपांग कल्प०, दीवपह क० घरने विषे तेजस्वी दीपको करे. ६
 चित्तंगा क० चित्रांग कल्प०, कुसुमं के० पंचवर्णना विविध जातिना सुगंधि फूलो आपे. ७ चित्तरसा क०
 चित्ररस कल्प०, आहारो क० विविध प्रकारना मनोहर भोजन आपे. ८ मणियंगा क० मणितांग कल्प०,
 भूषण क० भूषण—मुगट, कुंडल वगेरे अलंकारो आपे. ९ गेहागारा क० गृहकार कल्प०, गिह क० सूवा—बेस-
 वाना आसनो सहित त्रण भूमिया, पांच भूमिया, सात भूमिया वगेरे आवासो आपे. १० अणियंगा क० अनि-
 तांग कल्प०, चत्था क० रत्नजडाव देवदुष्य वगेरे सुंदर वस्त्रो आपे. ए दश प्रकारना कल्प वृक्षो क्षेत्रस्वभावथी
 मनोवंचित्त दश प्रकारना सुख आपे. छेवट ज्यारे छ मासनुं आयुष्य चाकी रहे त्यारे परभवनुं आयुष्य बांधे
 पछी युगलिणी, एक जोडलुं प्रसवे अने तेनी प्रतिपालना ४९ दिवस करे. युगल ने युगलिणीनो वियोग
 क्षणमात्रनो न होय. छेवटे छींक के बगासुं आवे, सुखे मृत्यु पामे; मरीने देवगतिमां जाय. ए आराने विषे वैर

१ तुर्यांग पण नाम छे परतु जंबूद्वीप पञ्चतीनी दीकमां 'त्रुडितांग' नाम कहेल छे. २ युगलियाना शरीरनुं 'मिहरण' देव करे एवु जंबूद्वीप
 पञ्चतीमां कहेल नथी दीकामां कणुं छे पक्षिओ समुद्रमां फेंके.

વિરોધ કે ઇર્ષ્યા વગેરે ન હોય સરલ સ્વભાવ ને અલ્પકષાયવાળા જીવો હોય. હવે પહેલો આરો ઉતરીને બીજો આરો બેઠો ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યવ અનંત હીન થયા. એ આરો ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમનો સુષમ નામે એકલું સુખ જાણવું. એ આરાને વિષે બે ગાઉનું દેહમાન અને બે પલ્લનું આયુષ્ય હોય. ૧૨૮ પાંસલી હોય, છઠ્ઠા ભક્તે આહારની ઇચ્છા ઉપજે; બોર પ્રમાણે આહાર કરે. ધરતીની સરસાઈ ટાંડ સરસી હોય અને ઉતરતે આરે એક ગાઉનું દેહમાન અને એક પલ્લનું આયુષ્ય હોય. ૬૪ પાંસલી હોય. સંઘયણ વજ્રકૃષ્ણમનાં, સંઠાણ સસુચરંસ હોય. દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનોવંચિત સુખ આપે. છ માસ આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. પછી યુગલિણી એક જોડલું પ્રસવે. ૬૪ દિવસ પ્રતિપાલના કરે. છેવટે મરીને દેવ થાય. શેષ પૂર્વવત્. હવે બીજો આરો ઉતરીને ત્રીજો બેઠો. ત્યારે વર્ણાદિકના પર્યવ અનંત હીન થયા. એ આરો બે કોડા-કોડી સાગરોપમનો જાણવો. એ આરો સુષમ દુષમ નામે જાણવો, એમાં સુખ ઘણું ને દુઃખ થોડું. એ આરાને વિષે એક ગાઉનું દેહમાન ને એક પલ્લનું આયુષ્ય હોય. ૬૪ પાંસલી હોય, ધરતીની સરસાઈ, ગોઠ સરસી જાણવી. ચોથ ભક્તે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, આમલા પ્રમાણે આહાર કરે, વજ્રકૃ. સં. ને સમચ. સંઠા. હોય. દશપ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનોવંચિત સુખ આપે. છ માસ આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. પછી યુગલિણી એક જોડલું પ્રસવે, તેથી ૭૯ દિવસની પ્રતિપાલના કરે. મરીને દેવ થાય. ઉતરતે આરે પાંચસો ધનુષ્યનું દેહ-માન ને ત્રોડ પૂર્વનું આયુષ્ય હોય. ૩૨ પાંસલી, છ સંઘયણ ને છ સંઠાણ હોય. પાંચે ગતિમાં જાય. એ આરાનો

પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે કલ્પવૃક્ષની મંદતા થાય. કુલગરોની ઉત્પત્તિ થાય અને દંડનીતિ શરૂ થાય. છેવટે ૮૪ લાખ પૂર્વ, ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ માસ બાકી રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થ સિદ્ધ મહા વિમાનથી ચવી ૩૩ સાગરનું આયુષ્ય ભોગવીને વિનિતા નગરીમાં નામિકુલકર પિતા, મરુદેવી માતાની કુક્ષીને વિષે ઋષભદેવ ભગવાન્ ઉપના. સવાનવ માસે જન્મ્યા, પ્રથમ સ્વપ્ને ઋષભ (વૃષભ) જોયો તેથી ઋષભનામ દીધું, ઋષભદેવ ભગવાને યુગલ-ધર્મ નિવારીને અસિ, મષી ને કૃષિ વગેરે ૭૨ કલા અનુકંપા નિમિત્તે (માનવ-હિત માટે) લોકોને સીંચવી. ૨૦ લાખ પૂર્વ સુધી કુમારપદે રહ્યા. ૬૩ લાખ પૂર્વ લગેં રાજ્ય ભોગવ્યું. પછી ભરતને વિનિતાનું રાજ્ય અને બીજા પુત્રોને અન્યદેશોનું રાજ્ય આપી ચારહજાર પુરુષ સાથે સંયમ લીધો. એકલાખ પૂર્વ-લગે સંયમ પાલ્યો એકહજાર વર્ષ છદ્મસ્થપણે રહ્યા. બાકીનો કાલ કેવલપણે વિચરી, અંતિમ સમયે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરે પદ્માસને બેસી; દશ હજાર સાધુ સાથે પ્રભુનિર્વાણ પામ્યા. હવે પ્રભુના પાંચ કલ્યાણક કહે છે :—
ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનથી. ચવ્યા, એ પ્રથમ કલ્યાણક. ઉત્ત૦ નક્ષત્રમાં જન્મ્યા, એ બીજું

૧. સ્ત્રી રીતે 'ઇક્વાકુ ભૂમિ' નામ જોઈએ, કારણ ? 'વિનિતા'ની સ્થાપના તો ઇન્દ્રે ઋષભદેવપ્રભુ માટે કરેલ છે. જન્મવચ્ચે વિનિતા નગરીની સ્થાપનાજ થયેલ નહિ. શાસ્ત્રોમાં 'ઇક્વાકુ ભૂમિ' નામ જોવાય છે, ૨ દશહજાર સાધુ સાથે એક નક્ષત્રમાં સિદ્ધ થયા, બાકી એક સમયે ૧૦૮ સિદ્ધ થયેલ છે. ૩ કલ્યાણક પાંચજ કહેવાય, 'રાજ્યામિપેક' કલ્યાણક કહેવા નહિ 'જંબૂદ્વીપ પન્નતી'માં નક્ષત્રની સમાનતા એ રાજ્યામિપેકનું વર્ણન કર્યું છે; ત્યાં 'કલ્યાણિક' શબ્દ કહેલ નથી. કલ્યાણક-પ્રસંગે જીવોને શાંતિ, દેવોનું આગમન અને મહોત્સવ થાય તે કલ્યાણિક કહેવાય.

જન્મક૦ (ઉત્તરાષાઢામાં રાજ્ય બેઠા) ઉત્ત૦ નક્ષત્રમાં સંયમ લીધો, એ ત્રીજું ક૦, ઉત્ત૦ નક્ષત્રમાં કેવલજ્ઞાન
 પામ્યા, એ ચોથું ક૦, અભિજીત ન૦માં મોક્ષે ગયા, એ પાંચમું કલ્યાણક૦, હવે ત્રીજો આરો ઉતરીને ચોથો
 આરો બેઠો, ત્યારે વર્ણાદિકના અનંત પર્યવહીન થયા. એ આરાનો કાલ એક કોડાકોડી સાગરો૦ માં ૪૨
 હજાર વર્ષ ઓછો જાણવો. એ આરો દુષમ સુષમ નામે છે, દુઃસ્વ ઘણું ને સુસ્વ થોડું હોય. એ આરાને વિષે
 પાંચસો ધનુષ્યનું દેહમાન ને ક્રોડ પૂર્વનું આયુષ્ય. ઉતરતે આરે સાત હાથનું દેહમાન ને સો વર્ષ બ્રાહ્મેરું આયુષ્ય
 જાણવું. એ આરે ૩૨ પાંસલી હોય, ઉતરતાં ૧૬ પાંસલી. એ આરે આહારની ઇચ્છા દરરોજ ઉપજે, ત્યારે પુરુષો
 માટે ૩૨ કવલ અને સ્ત્રી માટે ૨૮ કવલ ધરતીની સરસાઈ, ઘણી સારી જાણવી. ઉતરતે આરે થોડી સારી. એ
 આરાને વિષે સંઘયણ છ સંઠાણ છ હોય. એ આરાના છેવટે ૭૫ વર્ષને ૮॥ મામ વાકી રહ્યા. ત્યારે દશમા પ્રાણત
 દેવલોકથી ચવી વીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવીને માહણકુંડ ગ્રામને વિષે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘરે દેવાનંદા-
 જીની કુંસે મહાવીરસ્વામી ઉપના. ત્યાં પ્રભુ ૮૨ રાત્રિ રહ્યા, ૮૩મી રાત્રિના અંતરાલે શકેન્દ્રનું આસન કંપ્યું;
 ત્યારે ઉપયોગ સૂકીને જોયું તો પ્રભુને મિલ્લાગકુલેઉપના દીઠા. એ અચ્છેરું થયું, અનંતકાલે એવા અચ્છેરા થાય
 એમ જાણ્યું, પછી હરણ ગમેષી દેવને આજ્ઞા કરી; તમે શ્રીમહાવીરસ્વામીને દેવાનંદાજીનાગર્ભમાંથી સંહરણ કરીને
 ક્ષત્રિયકુંડ ગ્રામને વિષે સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર, ત્રિશલા દેવીની કુંસે સંક્રમાવો અને ત્રિશલાદેવીની કુંસમાં પુત્રી

પણે જે ગર્ભ છે તેને દેવાનંદાજીની કુંચે સંક્રમાવો. ત્યારે હરણગમેષી દેવ 'તદ્વત્' પ્રમાણ કરી આનંદથી શિષ્ય ત્યાં આવી પ્રભુને વંદન નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે:—‘હે સ્વામિન્ ! રુદ્ધ જાણજો હું આપનો સંહરણકરું છું;’ એમ કહી દેવાનંદાજીમાતાને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી ગર્ભનું સંહરણ કરીને ત્રિશલાજીની કુંચમાં સંક્રમણ કર્યું. ત્યાં પ્રભુ એકંદર સવાનવ માસે જન્મ્યા. ત્રીશ વર્ષ ઘરમાં રહ્યા, પછી એકાકીપણે સંયમ લીધો. સાડાચાર વર્ષ ને એક પગવાડિયા સુધી છદ્મસ્થ રહી ઉગ્ર તપ કરી અને દેવ, મનુષ્ય ને તિર્થંચ કૃત ધોર પરીષદ્-ઉપસર્ગ ને સહન કરીને પ્રભુ કેવલજ્ઞાન ને કેવલદર્શન પામ્યા. કાંઈક ન્યૂન ત્રીશ વર્ષ કેવલ પર્યાય અને ૧૨॥ વર્ષ ને એક પક્ષ છદ્મસ્થ સંયમ પર્યાય એમ ૪૨ વર્ષ સંયમ પાલી, ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરણ કરીને ચોથા આરાના ૩ વર્ષ ૮॥ માસ બાકી રહ્યા ત્યારે કાર્તિક વદિ અમાવાસ્યા (દીવાળી)ની રાત્રિએ સ્વામી મોક્ષે ગયા. તે પ્રભુના છ કલ્યાણક થયા તે ૧ જ્યવન ક૦, ૨ ગર્ભસંહરણ ક૦, ૩ જન્મ ક૦, ૪ દીક્ષા ક૦, ૫ કેવલજ્ઞાન ક૦ એ પાંચ કલ્યા. ‘ઉત્તરાફાલ્ગુની’ નક્ષત્રમાં થયા અને ‘સ્વાતિ’ નક્ષત્રમાં નિર્વાણ પામ્યા. એ આરાને વિષે ગતિ પાંચ હોય. મહાવીરસ્વામી મોક્ષ ગયા તે રાત્રિએ ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપનું. તે ૧૨ વર્ષ કેવલપર્યાય પાલીને નિર્વાણ પધાર્યા, ત્યારે સુધર્માસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપનું. તે ૮ વર્ષ કેવલ પર્યાય પાલીને નિર્વાણ પામ્યા. ત્યારે

૧ મહાવીરપ્રભુના છ કલ્યાણક વિચારણીય છે. કલ્યાણક પાંચ યોગ્ય છે. ગર્ભસંહરણમાં મતભેદ છે, પ્રાચીન ગ્રંથોમાં એ વસ્તુને સ્થાન નથી મળ્યું. શ્રી જિગવલ્લભસૂરીશ્વરશી છ કલ્યાણકનો પ્રવાદ (કથન) છે.

જંબૂસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉપનું. તે ૪૪ વર્ષ સુધી કેવલ પર્યાય પાલીને નિર્વાણ પામ્યા. વીરપ્રભુ મોક્ષે ગયા પછી ૬૪ વર્ષ સુધી ભરતક્ષેમાં કેવલ જ્ઞાન અને મોક્ષગમન રહ્યું. ચોથા આરાનો જન્મેલો પાંચમાં આરામાં મોક્ષે જાય, પણ પાંચમાં આરાનો જન્મેલો મોક્ષે ન જાય. જંબૂસ્વામી મોક્ષ ગયા પછી ૧૦ વસ્તુઓ (બોલ) વિચ્છેદ ગઈ. ૧ પરમ અવધિજ્ઞાન, ૨ મનઃપર્યાય જ્ઞાન, ૩ કેવલજ્ઞાન, ૪ ત્રણ ચારિત્ર (પરિહારવિં, સૂક્ષ્મ સંં ને યથાલ્યા તત્ત્વાં), ૫ પુલાક લબ્ધિ, ૬ આહારક શરીર, ૭ જિનકલ્પી સાધુ, ૮ ઉપશમ શ્રેણિ, ૯ ક્ષપક શ્રેણિ અને ૧૦ મોક્ષગમન. એ ચોથો આરો ઉતરીને પાંચમો આરો બેઠો, ત્યારે વર્ણાદિકના અનંત પર્યાય હીન થયા. એ આરો દુષ્પ્રસાદ નામે—એકલું દુઃખ જાણવું. એ આરો ૨૧ હજાર વર્ષનો જાણવો. એ આરાને વિષે ૭ હાથનું દેહમાન અને એકસો વર્ષ જ્ઞાણેરું આયુષ્ય જાણવું. અને ઉતરતે આરે એક હાથનું દેહમાન ને વીશ વર્ષનું આયુષ્ય એ આરાને વિષે છ સંઘયણ ને છ સંઠાણ, ઉતરતે આરે છેવટુંસંં ને હુંડસંં જાણવું. એ આરાને વિષે ૧૬ પાંસલી, ઉતરતે આરે ૮ પાંસલી હોય. દરરોજ આહારની ઇચ્છા ઉપજે; ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. ધરતીની સરસાઈ

૧ જંબૂદ્વીપપ્રજાતીની ટીકામાં ૧૩૦ વર્ષનું આયુષ્ય કહેલું છે. કોઈક દેશ કે મનુષ્ય આશ્રયી વિશેષ આયુષ્ય હોય તે પણ સંભવિત છે, આઠાલે વધારેમાં વધારે (૨૫૦) વર્ષનું આયુષ્ય સંભવી શકે છે. કારણ? શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરીશ્વરે હંદ્રનું હાથ જોઈ અડીસો વર્ષ ઉપરાંત આયુષ્ય જોયું ત્યારે તેમણે જાણ્યું કે આ ભરતક્ષેગનો નથી, આ ઉપરથી ઉપરની હકીકત સંભવી શકે છે. ' તત્ત્વકેવલિગમ્યં. ' ૨ સ્થૂલીભદ્ર પછી વજ્રાનુપ-ભનારાચસંં વિચ્છેદ ગયું અને આર્યરક્ષિત સૂરિશી ચોથુંસંં વિચ્છેદ ગયું એમ ગ્રન્થાન્તરમાં લેખ છે. ત્યારે વર્તમાનમાં ને સંઘયણ જણાય છે.

કાંઈક સારી તે ઉતરતે આરે કુંભારના નીંખાડાની છાર જેવી જાણવી. હવે પાંચમા આરાના લક્ષણ (ભાવ) કહે છે:—૧ મોટા નગરો તે ગામડા સરખા થાશે, ૨ ગામડા તે મસાણ સરખા થાશે, ૩ ભલાકુલના સંતાનો દાસદાસી પણું કરસે. ૪ પ્રધાન વગેરે લાલચુ થાશે, ૫ રાજા યમદંડ સરખા થાશે, ૬ ભલાકુલની સ્ત્રીઓ લાજ મર્યાદારહિત થાશે, ૭ ઉત્તમ કુલની સ્ત્રીઓ વેશ્યા સમાન થાશે, ૮ પુત્રો પોતાને છાંદે ચાલશે, ૯ શિષ્યો ગુરુના અપવાદ બોલશે, ૧૦ દુર્જન લોક સુખી થાશે, ૧૧ સજ્જનલોક દુઃખી થાશે, ૧૨ દુર્ભિક્ષ-દુષ્કાલ ઘણા પડશે, ૧૩ ઉંદર, સર્પ વગેરેની વાઢ ઘણી વધશે, ૧૪ બ્રાહ્મણો અર્થના લોભી થાશે, ૧૫ હિંસા ધર્મના પ્રરૂપક ઘણા થાશે, ૧૬ એક ધર્મના ઘણા ભેદો થાશે, ૧૭ મિથ્યાત્વી દેવો ઘણા પૂજાશે, ૧૮ મિથ્યાત્વી લોક ઘણા થાશે, ૧૯ મનુષ્યોને દેવદર્શન દુર્લભ થાશે, ૨૦ વિદ્યાધરોની વિદ્યાનો પ્રભાવ ઓછા થાશે, ૨૧ ગોરસ-દૂધ, દહીં વગેરેમાં સરસાઈ ઘટશે, ૨૨ બઢદ પ્રમુખના બલ ને આયુષ્ય અલ્પ થશે, ૨૩ શ્રાવકની ૧૧ પડિમા અને સાધુની ૧૨ પડિમા વિચ્છેદ જાશે, ૨૪ સાધુ-સાધ્વીઓને માસ કલ્પ તથા ચાતુર્માસ કરવા યોગ્ય ક્ષેત્રો થોડાં રહેશે, ૨૫ ગુરુ શિષ્યોને મનાવશે નહિં, ૨૬ શિષ્ય અવિનીત-કલહકારી થાશે, ૨૭ અધર્મિ, શ્લઘડાકારી કુમાણસો ઘણા થાશે, ૨૮ આચાર્યો આપ આપણા ગચ્છની પરંપરા-સમાચારી જૂદી જૂદી પ્રવર્તાવશે, ૨૯ મૂઢ જનને મોહિત કરી મિથ્યાત્વપાશમાં પાડશે, ઉત્સૂત્ર-ભાષણ કરશે, સ્વપ્રશંસા અને પરનિંદામાં રાચશે, ૩૦ સરલ-ભદ્રક ને પ્રમાણિક માણસો થોડા થાશે, ૩૧ અન્યાય, અધર્મ અને કુવ્યસનમાં ઘણા રાચશે, ૩૨ આર્યરાજાઓ અલ્પશ્લદ્ધિ-

વાલા થોડા થાસે અને અનાર્યરાજાઓ બહુ ઋદ્ધિવાળા ઘણા થાસે, એ ૩૨ લક્ષણો જાણવા. એ આરાને વિષે છેવટે સર્વ ધાતુઓ લગભગ વિચ્છેદ જાસે, લોઢાની ધાતુ રહેશે, ચામડાની મહોરો ચાલશે, સવાશેર કાંસું જેના ઘરમાં રહેશે તે ધનવંત કહેવાશે, એક ઉપવાસ પળ માસખમળ સરખો થાશે, જ્ઞાન તથા સૂત્રો વિચ્છેદ જાસે, દશવૈકાલિક સૂત્રના ૪ અધ્યયન રહેશે. તેને આધારે ૪ જીવ એકાવતારી થાશે, તેના નામ-૧ દુષ્પસહ સાધુ, ૨ ફલ્ગુ શ્રી સાધ્વી, ૩ નાગિલ શ્રાવક ને ૪ સત્ય શ્રીશ્રાવિકા. આષાઢ સુદિ ૧૫ ને દિવસે શક્રેન્દ્રનું આસન કંપશે ત્યારે ઉપયોગ સૂકીને જોશે; તેથી જાણશે કે આવતી કાલે પાંચમો આરો ઉતરીને છટ્ટો આરો બેસશે. ત્યારે શક્રેન્દ્ર ત્યાં આવીને તે ચારેને કહેશે કે કાલે છટ્ટો આરો બેસશે, માટે આલવી-પડિક્કમીને નિઃશલ્ય થાઓ. તે સાંભળીને ચાર જણા સર્વ જીવોને યમાવીને-આલોચના કરીને અનશન કરશે, ત્યારે સંવર્તક વાયુ વાસે, તેથી પર્વત, ગઢ, કુવા, -વાવ ને સરોવર વગેરે સર્વ વિસરાલ થાશે. ૧ વૈતાલપર્વત, ૨ ગંગા નદી, ૩ સિંધુ નદી, ૪ ઋષભકૂટ અને ૫ લવણસાગરી ખાડી, એ પાંચ સિવાય બાકીના સર્વ સ્થાનો ત્રૂટી પડશે. ત્યારે તે ૪ જીવ સમાધિભાવે કાલ કરીને સ્વર્ગમાં જાસે, એકાવતારી થાશે. ત્યારે ૪ બોલવિચ્છેદ જાશે. પહેલે પોરે જૈનધર્મ વિચ્છેદ થાશે. બીજે પોરે ૩૬૩ પાતંડી-મિથ્યાત્વિઓનો ધર્મ વિચ્છેદ જાસે, ત્રીજે પોરે રાજનીતિ વિચ્છેદ જાસે.

૧ કેટલાક લક્ષણ વર્તમાનમાં દેખાય છે, કેટલાક ભવિષ્યમાં થશે. ૨ કોઈક સ્થળે દશવૈકાલિક રહેશે એમ કહેલ છે. વલ્પદ્રુમકલિકામાં ૪ અધ્યયન પળ કહેલ છે. ૩ દુષ્પસહસૂરિયું ૨૦ વર્ષનું આયુષ્ય અને ચાર વર્ષે દીક્ષા લીધેલ છે.

अने चोथे पोरे बादर अग्निविच्छेद जाशे. ए आरे वेसतां गति पांच अने उतरतां गति चार जाणवी. हवे पांचमो आरो उत्तरीने छट्ठो आरो बेससे त्यारे वर्णादिकना अनंत पर्याय हीन थशे. ए आरो २१ हजार वर्षनो जाणवो. ए आरो दुमषमदुषम नामे ते अत्यंत दुःखमां दुःख जाणवुं. ए आरे १ हाथनुं देहमान ने २० वर्षनुं आयुष्य; उतरते आरे मूंडा हाथनुं देहमान अने १६ वर्षनुं आयुष्य थशे. ए आराने विषे १ छेवट्टु संघ० ने १ हुंड संठाण जाणवुं, ए आरे ८ पांसली अने उतरते आरे ४ पांसली जाणवी. ए आराने विषे छ वर्षनी स्त्रीओ गर्भ धारण करसे ते काळा, कुदर्शनीय, रोगी, रीसाल अने घणा केश ने नखवाला घणा बालको प्रसवशे; कूत-रीनी परे परीवार भेल्लो फेरवशे. ए आराने विषे वैताढ्यना बे पडखे गंगा ने सिंधु नदीना तट (कांठा) चार चार छे. ते एकेक तटमां नव नव बिल छे, एकंदर गणतां ७२ बिल थाय. तेमां बीजमात्र मनुष्यो अने तिर्यचो रहेशे. गंगा-सिंधुनो ६२॥ योजननो पोहोट छे, तेमां गाडानी धुरीबूडे एटलुं उंडुं पाणी रहेशे; तेमां मच्छ वगेरे घणा थशे. ७२ बिलना मनुष्यो सांझे ने प्रभाते मच्छादिकने काढीने वेळुमां भारसे, सूर्य घणो तपशे अने टाढ घणी पडशे तेथी ते सीझवाइ जशे; तेनो आहार करशे. ते मच्छाविकना हाडका वगेरेने तिर्यचो चाढीने रहेशे. माणसनी तुंबडीमां पाणी लावीने पीशे, वली ते निर्लज्ज, वस्त्र रहित, कठोरभाषी, पिता पुत्री स्त्री माता अने बहेन वगेरेना विवेक रहित मनुष्यो, तिर्यचोना जेवा थाशे. तथा नवकार रहित, समकित रहित अने व्रत-पञ्चक्खाण रहित जे जीव, हशे ते आ आरामां अवतरशे. आवी रीते दुःखमय एकवीश

હજાર વર્ષ પ્રમાણ એ આરો જાણવો. એવા છઠ્ઠા આરાના ભાવ જાણીને જે જીવજીન ધર્મની આરાધના કરશે, તે જીવ પરમસુખ પામશે. इति छ आरा समाप्त.

અઠાણુ બોલનો અલ્પબહુત્વ—

- ૧ સર્વથી થોડા ગર્ભજ મનુષ્ય
- ૨ મનુષ્યની સંખ્યાતગુણી
- ૩ ચાદર તેડકાં પર્યાપ્ત અસં.
- ૪ અનુત્તર વિમાનના દેવ અસં.
- ૫ ઉપરના ૩ ગ્રૈવેયકના દેવો સં.
- ૬ મધ્યમત્રિકના દેવો સં.
- ૭ નીચલીત્રિકના દેવો સં.
- ૮ બારમા દેવલોકના દેવો સં.
- ૯ હગ્યારમાં દેવના દેવો સં.

- ૧૦ દશમા દેવના દેવ સં.
- ૧૧ નવમા દેવ દેવો સં.
- ૧૨ સાતમી નરકના નારકો અસં.
- ૧૩ છઠ્ઠી નરકના નારકો અસં.
- ૧૪ આઠમા દેવના દેવો અસં.
- ૧૫ સાતમા દેવના દેવો અસં.
- ૧૬ પાંચમી નરકના નારકો અસં.
- ૧૭ છઠ્ઠા દેવના દેવો અસં.
- ૧૮ ચોથી નરકના નારકો અસં.

- ૧૯ પાંચમા દેવના દેવો અસં.
- ૨૦ ત્રીજી નરકના નારકો અસં.
- ૨૧ ચોથા દેવના દેવો અસં.
- ૨૨ ત્રીજા દેવના દેવો અસં.
- ૨૩ બીજી નરકના નારકો અસં.
- ૨૪ સમૂર્ણિષ્ઠ મનુષ્યો અસં.
- ૨૫ બીજા દેવના દેવો અસં.
- ૨૬ બીજા દેવની દેવીઓ સં.
- ૨૭ પહેલા દેવના દેવો સં.

२८ पहेला देव०नी देवीओ सं०
 २९ भवनपतिना देवो असं०
 ३० भवन०नी देवीओ सं०
 ३१ पहेली नरकना नारको असं०
 ३२ खेचर-पुरुषो असं०
 ३३ खेचरनी स्त्रीओ सं०
 ३४ स्थलचर-पुरुषो सं०
 ३५ स्थलचरनी स्त्रीओ सं०
 ३६ जलचर-पुरुषो सं०
 ३७ जलचरनी स्त्रीओ सं०
 ३८ व्यंतर देवो सं०
 ३९ व्यंतरनी देवीओ सं०
 ४० ज्योतिषी देवो सं०
 ४१ ज्योतिषीनी देवीओ सं०

४२ खेचर नपुंसको सं०
 ४३ स्थलचर नपुंसको सं०
 ४४ जलचर नपुंसको सं०
 ४५ पर्याप्त चउरिंद्रियो सं०
 ४६ पर्याप्त पंचेंद्रियो विशेषाधिक
 ४७ पर्याप्त बे इंद्रियो विशेषा०
 ४८ पर्याप्त तेइंद्रियो विशेषा०
 ४९ अपर्याप्त पंचेंद्रियो असं०
 ५० अपर्याप्त चउरिंद्रियो विशेषा०
 ५१ अपर्याप्त तेइंद्रियो विशेषा०
 ५२ अपर्याप्त बेइंद्रियो विशेषा०
 ५३ पर्याप्त प्रत्येकवनस्पतिका०अ०
 ५४ पर्याप्तबादर निगोदो अ०
 ५५ पर्याप्तबा०पृथ्वीकायिको असं०

५६ पर्याप्तबा०अप्कायिको असं०
 ५७ पर्याप्तबा० वायुकायिकोअसं०
 ५८ अपर्याप्तबा०तेउकायिको असं०
 ५९ अप० प्रत्येक वनस्पतिका०अ०
 ६० अप०बा०निगोदो अ०
 ६१ अप० बा० पृथ्वीकायिको अ०
 ६२ अप० बादर अप्का० असं०
 ६३ अप० बादर वायुका० असं०
 ६४ सूक्ष्म अप० तेउका० असं०
 ६५ सूक्ष्म अप०पृथ्वीका०विशेषा०
 ६६ सूक्ष्म अप० अप्का० विशेषा०
 ६७ सूक्ष्म अप० वायुका० वि०
 ६८ सूक्ष्म पर्याप्त तेउका० संख्या०
 ६९ सूक्ष्म पर्याप्त पृथ्वीका० वि०

૭૦ સૂક્ષ્મપર્યાં અપ્કાયિકો વિ०
 ૭૧ સૂક્ષ્મપર્યાં વાયુકાયિકો વિ०
 ૭૨ સૂક્ષ્મઅપ०નિગોદનાશરીરોઅ०
 ૭૩ પર્યાંસૂક્ષ્મનિગોદનાશરીરોસં०
 ૭૪ અભવ્યો અનંતગુણાં
 ૭૫ પહિવાઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવો અ०
 ૭૬ સિદ્ધના જીવો અનંત
 ૭૭ બાદર પર્યાં વનસ્પતિકાં અ०
 ૭૮ બાદર પર્યાં વિશેષાં
 ૭૯ બાં અપર્યાં વનસ્પતિકાંઅ०

૮૦ બાદર અપર્યાં વિશેષાં
 ૮૧ સમુચ્ચય બાદર જીવો વિશેષાં
 ૮૨ સૂક્ષ્મ અપ० વનસ્પતિકાં અ०
 ૮૩ સૂક્ષ્મ અપર્યાં વિશેષાં
 ૮૪ સૂક્ષ્મપર્યાં વનસ્પતિકાં સં०
 ૮૫ સૂક્ષ્મપર્યાં વિશેષાં
 ૮૬ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મજીવો વિશેષાં
 ૮૭ ભવ્યસિદ્ધિકો વિશેષાં
 ૮૮ નિગોદિયા જીવો વિશેષાં
 ૮૯ વનસ્પતિકાંના જીવો વિ०

૯૦ એકેન્દ્રિય જીવો વિશેષાં
 ૯૧ તિર્યંચો વિશેષાં
 ૯૨ મિથ્યાદૃષ્ટિઓ વિશેષાં
 ૯૩ અવિરતિઓ વિશેષાં
 ૯૪ સકષાયી જીવો વિશેષાં
 ૯૫ છદ્મસ્થ જીવો વિશેષાં
 ૯૬ સયોગિ જીવો વિશેષાં
 ૯૭ સંસારિ જીવો વિશેષાં
 ૯૮ સર્વ જીવો વિશેષાધિક

इति ९८ बोलनुं अल्पबहुत्व समाप्त.

અથ કર્મપ્રકૃતિ વિચાર—૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, તે આંખના પાટા સમાન. ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ, તે રાજાના પોલીયા સમાન. ૩ વેદનીયકર્મ, તે મધુર્થી સ્વરડેલ સ્વદ્ધ સમાન, ૪ મોહનીય કર્મ, તે મદીરા સમાન. ૫ આયુષ્ય કર્મ, તે હેડ સમાન, ૬ નામ કર્મ, તે ચિતારા સમાન. ૭ ગોત્ર કર્મ, તે કુંભારના ચાકડા સમાન. ૮ અંતરાય કર્મ, તે રાજાના મંડારી સમાન. આઠ કર્મે શું કર્યું છે તે કહે છે:—જ્ઞાનાવરણીય કર્મે, અનંતજ્ઞાન ગુણ ઢાંક્યો છે. દર્શનાવરણીય કર્મે, અનંત દર્શન ગુણ ઢાંક્યો છે, વેદનીય કર્મે, અનંત અવ્યાવાધ આત્મિક સુખ ઢાંક્યું છે. મોહનીય કર્મે, ક્ષાયિક સમક્તિગુણ ઢાંક્યો છે. આયુષ્ય કર્મે, અક્ષયસ્થિતિ ગુણ ઢાંક્યો છે. નામ કર્મે, અમૂર્તગુણ ઢાંક્યો છે. ગોત્ર કર્મે, અગુરુલઘુગુણ ઢાંક્યો છે. અંતરાય કર્મે અનંત આત્મિક શક્તિ ઢાંકી છે. જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મ કયા કયા કારણે બંધાય છે તે કહે છે:—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છ કારણે બંધાય છે. ૧ જ્ઞાન તથા જ્ઞાનિના અવર્ણવાદ બોલવાથી. ૨ જ્ઞાનિનો ઉપકાર ઓલવવાથી. ૩ જ્ઞાન, જ્ઞાનના ઉપકરણો અને જ્ઞાનિની આશાતના કરવાથી. ૪ જ્ઞાનની અંતરાય પાડવાથી. ૫ જ્ઞાન તથા જ્ઞાનિ ઉપર દ્વેષ કરવાથી, અને ૬ જ્ઞાનિ સાથે ચોટા સ્થગડા વિસંવાદ કરવાથી. તેના ફલ (વિપાક) પાંચ તથા દશ પ્રકારે ભોગવે. ૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવ૦, ૩ અવધિજ્ઞાનાવ૦, ૪ મનઃ પર્યાયજ્ઞાનાવ૦, ૫ કેવલજ્ઞાનાવ૦, ૬ પાંચ તે મતિજ્ઞાનાદિ પાંચ ગુણ પ્રગટ થવા ન આપે. દશ પ્રકારે ભોગવે તે ૧ શ્રોત્રાવરણ, ૨ શ્રોત્રવિજ્ઞાનાવરણ. ૩ નેત્રાવરણ, ૪ નેત્રવિજ્ઞાના-

૧ શ્રોત્રેન્દ્રિયના ક્ષયોપશમનું જે આવરણ તે શ્રોત્રાવરણ અને શ્રોત્રેન્દ્રિયના ઉપયોગનું આવરણ, તે શ્રોત્ર વિજ્ઞાનાવરણ. નિર્વૃત્તિ ને ઉપકરણરૂપ

વરણ, ૫ ઘ્રાણાવરણ, ૬ ઘ્રાણવિજ્ઞાનાવરણ, ૭ રસાવરણ, ૮ રસવિજ્ઞાનાવરણ, ૯ સ્પર્શાવરણ, ૧૦ સ્પર્શવિજ્ઞાનાવરણ, ૧૧ દશ પ્રકારે ભોગવે. કર્મની સ્થિતિ કહે છે:—જ્ઞાનાવરણીય કર્મની જ૦ સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત્ત અને ૩૦ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની. અવાધાકાલ જ૦ અંતર્મુહૂર્ત્ત ને ૩૦ ૩ હજાર વર્ષનો. હવે દર્શનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બંધાય—૧ દર્શનના પ્રત્યનીકપણાથી, ૨ દર્શનનાનિન્હવપણાથી, ૩ દર્શનની આશાતનાથી, ૪ દર્શનના

દ્રવ્યેન્દ્રિય, તે નામ કર્મ જન્ય છે. નેત્ર વગેરેમાં પણ એમજ સમજવું, ૧ જ્ઞાનાવરણીયની જ૦ સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત્તની છે તે દશમે ગુણઠાળે હોય, બીજે સ્થળે ન હોય. આઠમા ગુણઠાળા સુધી સંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિયને અંતઃકોડાકોડી સાગરોપમથી ઓછો સ્થિતિવંધ ન હોય. એકેન્દ્રિયને ૩૦ એક સાગરના સાતિયા ત્રણ ભાગનો સ્થિતિવંધ હોય. બેદ્વેન્દ્રિયને તેથી પચ્ચીશ ગુણોવંધ હોય, તેદ્વેન્દ્રિયને પચાસ ગુણો, ચૌરિન્દ્રિયને સો ગુણો અને અસંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિયને હજાર ગુણો વંધ હોય. ૨ જે કર્મની જેટલા સાગરની સ્થિતિ હોય તેટલા સો વર્ષ અવાધાકાલ કહેવાય. તેટલા કાલ સુધી કર્મ ઉદય ન આવે ત્યાંસુધી કર્મપુદ્ગલોની રચના—ઉદયકાલ યોગ્ય ગોઠવણ કરે અવાધાકાલ વાદ અવશ્ય વિપાકોદયકે પ્રદેશોદયે કર્મ આવે, આયુષ્ય કર્મ માટે આ પ્રમાણે છે:— જ્યારે જીવ પરમવર્તુ આયુષ્ય વાંધે, ત્યારે વર્તમાન ભવનો જેટલો કાલ વાકી હોય: તેટલો કાલ અવાધા કાલ જાણવો ચવીને જીવ જે ગતિમાં જાય ત્યાં પ્રથમ સમયે અવશ્ય વિપાકોદયેજ આવે, પ્રદેશોદયે ન આવે. છેવટમાં અપવર્તનાકરણ વહે અપવર્તન કરનાર અને સોપક્રમી આયુષ્યવાલા, પ્રદેશોદયથી આયુષ્ય ભોગવે છે: તેને આયુષ્ય ત્રૂડું એમ કહેવાય છે. આ વિષય માટે 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'ના બીજા અધ્યાયના છેલ્લા સૂત્રનું વિવરણ, તેમજ પંચમ કર્મગ્રંથ અને પન્નવણાનું અવલોકન કરવું.

પ્રદ્રેષથી, ૫ દર્શનના અંતરાયથી, ૬ દર્શનના વિસંવાદના યોગથી. નવ પ્રકારે ભોગવાય-૧ ચક્ષુદર્શનાવરણીય, ૨ અચક્ષુદર્શનાવ૦, ૩ અવધિદર્શનાવ૦, ૪ કેવલદર્શનાવ૦, ૫ નિદ્રા, ૬ નિદ્રાનિદ્રા, ૭ પ્રચલા, ૮ પ્રચલા, પ્રચલા ૯ થીળદ્વિનિદ્રા. દર્શનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ જ૦ અંતર્મુ૦ ને ઉ૦ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરની. અવ્યાવાધાકાલ જ૦ અં૦ ને ઉ૦ ૩ હજાર વર્ષ. વેદનીયકર્મના બે ભેદ-૧ સાતા વેદનીય, ૨ અસાતા વેદનીય. સાતા વેદનીય કર્મ દશ પ્રકારે બંધાય-૧ પ્રાણીઓની અનુકંપાથી, ૨ ભૂતોની અનુકંપાથી, ૩ સત્ત્વોની અનુકંપાથી, ૪ જીવોની અનુકંપાથી, ૫ ઘણા પ્રાણીઓ યાવત્ જીવોને દુઃખ ન દેવાથી, ૬ શોક ન ઉપજાવવાથી, ૭ શ્વેદ ન ઉપજાવવાથી, ૮ વેદના (પીડા) ન કરવાથી, ૯ પરિતાપ નહિં ઉપજાવવાથી, ૧૦ પ્રાણ રહિત ન કરવાથી. ૧૧ પ્રકારે બંધાય અને ૮ પ્રકારે ભોગવાય-૧ મનોજ્ઞ શબ્દો, ૨ મનોજ્ઞ રૂપો, ૩ મનોજ્ઞ ગંધો, ૪ મનોજ્ઞ રસો, ૫ મનોજ્ઞ સ્પર્શો, ૬ મનનું સુખપણું, ૭ વચનનું સુખપણું, ૮ કાય (શરીર)નું સુખપણું. સાતાવેદનીય કર્મની સ્થિતિ અકષાયિક ને જ૦ બે સમયની, સકષાયિકને બાદરે મુહુર્તની અને ઉ૦ ૧૫ કોડાકોડી સાગરની. અવાધાકાલ, દોઢ હજાર વર્ષનો, અસાતાવેદનીય કર્મ બાદર પ્રકારે બંધાય-૧ બીજા (જીવ)ને દુઃખ દેવાથી, ૨ બીજાને શોક ઉપજાવવાથી, ૩ બીજાને શ્વેદ ઉપજાવવાથી, ૪ બીજાને પીડા કરવાથી, ૫ બીજાને પરિતાપના ઉપજાવવાથી, ૬ બીજાને પ્રાણરહિત કરવાથી, ૭ ઘણા પ્રાણિ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વોને દુઃખ ઉપજા૦, ૮ શોક ઉપજા૦ ૯ શ્વેદ-

ઉપજા૦, ૧૦ પીડા ઉપજા૦, ૧૧ પરિતાપના ઉપજા૦, ૧૨ પ્રાણ રહિત કરવાથી. એ ૧૨ પ્રકારે બાંધે તેના ફલ
 ૮ પ્રકારે ભોગવાય—૧ અમનોજ્ઞ શબ્દો, ૨ અમ૦ રૂપો, ૩ અમ૦ ગંધો, ૪ અમ૦ રસો, ૫ અમ૦ સ્પર્શો, ૬ મન-
 નું દુઃખપણું, ૭ વચનનું દુઃખપણું, ૮ કાયનું દુઃખપણું. અસાતાવેદનીય કર્મની સ્થિતિ જ૦ એક પલ્લોપમના સાત
 ભાગ કરીએ તેવા ત્રણ ભાગ ૩ તેમાં એક પલ્લના અસંખ્યાતમા ભાગે હીન અને ૩૦ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરની
 અવાધાકાલ ત્રણહ૦ વર્ષનો. મોહનીયકર્મ છ પ્રકારે બંધાય—૧ તીવ્ર ક્રોધ વડે, ૨ તીવ્ર માનવડે, ૩ તીવ્ર માયા-
 વડે, ૪ તીવ્ર લોભવડે, ૫ તીવ્ર દર્શનમોહનીયવડે, ૬ તીવ્ર ચારિત્રમોહનીયવડે. અને ૨૮ પ્રકારે ભોગવાય—૩
 દર્શનમોહનીયની ૧ સમકિત મોહ૦, ૨ મિથ્યાત્વમોહ૦, ૩ મિશ્રમોહનીય. ૨૫ ચારિત્રમોહનીયની તેમાં ૧૬
 કષાય મોહ૦ની અને ૯ નોકષાય મોહ૦ની તે કહે છે:—૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ તે પર્વતની રાઈ (ફાટ) સમાન, ૨
 અનંતાનુબંધી માન તે પથરના સ્તંભ સમાન, ૩ અનંતાનુબંધી માયા તે વાંશની ગાંઠ સમાન, ૪ અનંતાનુબંધી
 લોભ તે કૂમિજ (કિરમિજ)ના રંગ સમાન. એ ચારની સ્થિતિ જાવજીવની, ઘાત સમકિતની કરે અને નરકગ-

૧ અસાતાવે૦નો બધ, છઠ્ઠા ગુ૦ સુધી હોય; પચેદ્રિયને ત્યાં અંતઃ કોડાકોડીથી ઓછો વંધ ન હોય. જ૦ વંધ ૩ (પલ્લો૦ના સાતિયા ત્રણ
 ભાગ) હોય અને ૩૦એકદ્રિયને ૩ હોય તેથી ન્યૂન પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે તેથી ન્યૂન હોય, અને ક્યાંય પણ ન હોય. ૨ અહિં જે કપાયોની
 સ્થિતિ જાવજીવ વગેરેની કહી છે, તે પ્રાયિક સમજવી. કારણ? પ્રસન્નચંદ્રરાજાર્પિને ક્રોધ અંતર્મુહૂર્તનો હતો, છતાં તે અનંતાનુબંધી હતો. અન્યથા સાતની
 નરકના દલિયા મેળા ન થાય. તેમજ વાહુવલીને માન એક વર્ષ રહેલ છતાં તે સંજ્વલનનું હતું. વસ્તુતઃ કપાયનો આધાર, અધ્યવસાય ઉપર છે.

તિનો બંધ થાય. ૧ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ તે તલાવના ચોટ (ફાટ) સમાન, ૨ અપ્રત્યાં માન તે હાડકાના સ્તંભ સમાન, ૩ અપ્રત્યાં માયા તે ઘેટાના શીંગડા સમાન, ૪ અપ્રત્યાં લોભ તે નગરની ચાલ સમાન. એ ચારની સ્થિતિ એક વર્ષની. ઘાત દેશવિરતિની કરે અને તિર્યચની ગતિનો બંધ થાય. ૧ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ તે વેલુની લીંટી સમાન, ૨ પ્રત્યાં માન તે લાકડાના સ્તંભ સમાન, ૩ પ્રત્યાં માયા તે ગૌમુત્રિકા સમાન, ૪ પ્રત્યાં લોભ તે ગાડાના ચંજન સમાન. એ ચારની સ્થિતિ ચારમાસની, ઘાત સર્વ વિરતિની કરે અને મનુષ્યગતિનો બંધ થાય. ૧ સંજ્વલનનો ક્રોધ તે જલ-રેખા સમાન, સંજ્વં માન તે નેતરની લતા સમાન, સંજ્વંની માયા તે વાંસની છાલ સમાન, સંજ્વંનો લોભ તે હલદરના રંગ સમાન. એ ચારની સ્થિતિ એક પક્ષની. ઘાત યથાચાત-ચારિત્રની કરે અને દેવગતિનો બંધ થાય. એ ૧૬ કષાય. નવ નો કષાય કહે છે:-૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ ભય, ૫ શોક, ૬ દુર્ગંજા, ૭ સ્ત્રીવેદ, ૮ પુરુષવેદ ને ૯ નપુંસકવેદ. એવં ૨૮ પ્રકૃતિ. મોહનીયકર્મની સ્થિતિજં અંતર્મું ને ડં ૭૦ કોડાકોડી સાગરની. અવાધાકાલ ૭ હજારવર્ષનો. આયુષ્ય કર્મ ૧૬ પ્રકારે બંધાય તેમાં નારકનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બંધાય-૧ મહારંભ કરવાથી, ૨ મહાપરિગ્રહથી, ૩ માંસાહાર કરવાથી, ૪ પંચ-

૧ મોહકર્મની જં અંતર્મુંની નવમે ગુણઠાળે સંજ્વલનના લોભની હોય. સંજ્વં માયાની ૧ પક્ષની, સંજ્વં માનની ૧ માસની, સંજ્વં ક્રોધની ૨ માસની, પુરુષવેદની ૮ વર્ષની હોય. શેષ પ્રકૃતિની અંતઃકોડાકોડીથી ન્યૂન ન હોય. ૨ મોહની ડં સ્થિતિ ૭૦ કોડાકોડીની કેવલ 'મિથ્યાત્વ'ની હોય, વાકીની પ્રકૃતિની ન હોય. કષાયની ૪૦ કોડાકોડી સાગરની વગેરે મિત્ર મિત્ર કહેલ છે. જુવો પત્રવળા અને પંચમ કર્મગ્રંથ.

द्रिय जीवोनो बध करवाथी. तिर्यचनुं आयुष्य चार प्रकारे बंधाय-१ माया करवाथी, अतिगूढ कपट करवाथी, ३ असत्य बोलवाथी, ४ खोटा तोला-मापराखवाथी. मनुष्यनुं आयुष्य चार प्रकारे बंधाय-१ स्वाभाविक भद्रक-पणाथी, स्वाभाविक विनीतपणाथी, ३ अनुकंपापणाथी, ४ अमत्सरपणाथी. देवनुं आयुष्य चार प्रकारे बंधाय-१ सराग संयमथी, २ देशविरतिपणाथी, ३ बालतपथी, ४ अकामनिर्जराथी. ए १६ प्रकारे बांधे अने चार प्रकारे भोगवे ते कहे छे:-नारक-देवनुं आयुष्य ज० अंतर्मुहूर्त अधिक दशहजार वर्षनुं अने उ० पूर्व कोडीनो त्रीजो भाग अधिक ३३ सागरनुं. मनुष्य-तिर्यचनुं आयुष्य ज० अंतर्मु० ने उ० पूर्व कोडीनो त्रीजो भाग अधिक ३ पल्यनुं. नाम कर्मना वे भेद-१ शुभनाम २ अशुभनाम कर्म. तेमां शुभनामकर्म चार प्रकारे बंधाय-१ काया-नी सरलताथी, २ भाषानी सरलताथी, ३ भाव(अध्यवसाय)नी सरलताथी, ४ अविसंयादन योगथी (प्रज्ञास्त-त्रण योगनी ऐक्यताथी), ए चार प्रकारे बांधे अने चौद प्रकारे भोगवे-१ इष्ट शब्द, २ इष्ट रूप, ३ इष्ट गंध, ४ इष्ट रस, ५ इष्ट स्पर्श, ६ इष्ट गति, ७ इष्ट स्थिति, ८ इष्ट लावण्य, ९ इष्ट यशः कीर्ति, १० इष्ट उत्थान, कर्म-बल, वीर्य, पुरुषकार ने पराक्रम, ११ इष्ट स्वरपणुं, १२ कान्त स्वरपणुं, १३ प्रिय स्वरपणुं, १४ मनोज्ञ स्वरपणुं.

१ नारक-देवनु ज० आयुः बांधनार तिर्यच के मनुष्य, अंतर्मुहूर्त शेष आयुः रहे लारे परमभवनुं आयुः बांधे. तेदलो काल अधिक जाणवो. तेमज कोइ कोडपूर्वना आयुष्यवालो मनुष्य के तिर्यच, देव नारकनुं उ० आयुष्य; पोताना भवना आयुष्यना त्रीजे भागे बांधे तो तेदलोकाल, आयुष्य क्रमना अबाधाकाल जाणवो.

अशुभ नाम कर्म चारप्रकारे बंधाय-१ कायानी वक्रताथी, २ भापानी वक्रताथी, ३ भावनी वक्रताथी, ४ वि-
 संवादनपणाथी. चौद प्रकारे भोगवे-१ अनिष्ट शब्द, २ अनिष्टरूप, ३ अ० गंध, ४ अ० रस, ५ अ० स्पर्श, ६
 अ० गति, ७ अ० स्थिति, ८ अ० लावण्य, ९ अ० यशः कीर्त्ति, १० अ० उत्थान कर्मबल वीर्यपुरुषकार पराक्रम,
 ११ हीनस्वरपणुं, १२ दीनस्वरपणुं, १३ अनिष्टस्वरपणुं, १४ अकांत स्वरपणुं. नामकर्मनी ९३ प्रकृति कहे छे:-
 प्रथम चौद पिंड प्रकृति-१ गति, २ जाति, ३ शरीर, ४ अंगोपांग, ५ बंधन, ६ संघातन, ७ संघयण, ८ संठाण
 ९ वर्ण, १० गंध, ११ रस, १२ स्पर्श, १३ अनुपूर्वी, १४ विहायोगति. ए १४ पिंड प्रकृति थइ तेनी उत्तर प्रकृति
 ६५ कहे छे:-१ नरक-गति, २ तिर्यच-गति, ३ मनुष्य-गति, ४ देवगति, ५ एकेंद्रिय जाति, ६ बेइंद्रिय जाति,
 ७ तेइंद्रिय जाति, ८ चउरिंद्रिय जाति, ९ पंचेंद्रिय जाति, १० औदारिक शरीर, ११ वैक्रेयश०, १२ आहा-
 रकश०, १३ तैजसश०, १४ कर्मणश०, १५ औदारिक-अंगोपांग, १६ वैक्रेय-अंगो०, १७ आहारक-अंगो०,
 १८ औदारिक बंधन, १९ वैक्रे० बं०, २० आहा० बं०, २१ तैज० बं०, २२ कर्म० बं०, २३ उदा० संघातन,
 २४ वैक्रे० सं०, २५ आहा० सं०, २६ तैज० सं०, २७ कर्म० सं०, २८ वज्रऋषभनाराच संघयण, २९ ऋषभना०
 सं०, ३० नाराच सं० ३१ अधर्धना० सं० ३२ किलिका सं०, ३३ छेवट्टु सं०, ३४ समचउरंस संठाण, ३५ निगो-
 हपरिमंडल सं०, ३६ सादि सं०, ३७ वामन सं०, ३८ कुब्ज सं०, ३९ हुंड सं०, ४० कालोवर्ण, ४१ नीलोव०,
 ४२ रातोव०, ४३ पीळोव०, ४४ धोळोव०, ४५ सुरभिगंध, ४६ दुरभिगंध, ४७ तीखो रस, ४८ कडवो रस, ४९

કષાયલો ર૦, ૫૦ ટાલો ર૦, ૫૧ મીઠો ર૦, ૫૨ તરતરો સ્પર્શ, ૫૩ સુંહાલો સ્પ૦, ૫૪ ભારી (ગુરુ) સ્પ૦, ૫૫
 હઠલો સ્પ૦, ૫૬ ટાલો સ્પ૦, ૫૭ ઉન્હો સ્પ૦, ૫૮ સ્નિગ્ધ (ચોપડેલ) સ્પ૦, ૫૯ લુલ્હો સ્પ૦, ૬૦ નરકાનુપૂર્વી,
 ૬૧ તિર્યચાનુપૂર્વી ૬૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી ૬૩ દેવાનુપૂર્વી, ૬૪ શુભ વિહાયોગતિ, ૬૫ અશુભવિ૦ ગતિ, ૬૬ પરાધા-
 તનામકર્મ, ૬૭ ઉચ્છ્વાસનામ, ૬૮ અગુરુલઘુનામ, ૬૯ આતપનામ, ૭૦ ઉદ્યોતનામ, ૭૧ ઉપધાતનામ, ૭૨ તીર્થ-
 કરનામ, ૭૩ નિર્માણનામ, (૬૬થી ૭૩ સુધી ૮ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ છે) ૭૪ ત્રસનામ, ૭૫ બાદરનામ, ૭૬ પર્યાસ-
 નામ, ૭૭ પ્રત્યેકનામ, ૭૮ સ્થિરનામ, ૭૯ શુભનામ, ૮૦ સૌભાગ્યનામ, ૮૧ સુસ્વરનામ, ૮૨ આદેયનામ, ૮૩
 યશોકીર્તિનામ, ૮૪ સ્થાવરનામ, ૮૫ સૂક્ષ્મનામ, ૮૬ અપર્યાસનામ, ૮૭ સાધારણનામ, ૮૮ અસ્થિરનામ, ૮૯
 અશુભનામ. ૯૦ દૌર્ભાગ્યનામ, ૯૧ દુઃસ્વરનામ, ૯૨ અનાદેયનામ, ૯૩ અયશોકીર્તિનામ, તેમાં ૧૦ પ્રકૃતિબંધ-
 નની મેઢવતાં ૧૦૩ પ્રકૃતિ થાય. અથવા નામકર્મની સામાન્યથી ૪૨ પ્રકૃતિ પળ થાય છે:-૧૪ પિંડપ્રકૃતિ, ૮
 પ્રત્યેક પ્ર૦, ત્રસદશક અને સ્થાવર દશક એવં ૪૨. નામકર્મની સ્થિતિ જ૦ ૮ મુહૂર્તની, ૩૦ ૨૦ કોડાકોડી
 સાગરની. અબાધાકાલ જ૦ અંતર્મુ૦ ને ૩૦ ૨ હજાર વર્ષનો૦ ગોત્રકર્મના બે ભેદ-૧ ઉંચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર
 ઉંચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બંધાય-૧ જાતિમદ ન કરવાથી, ૨ કુલમદ ન કરવાથી, ૩ બલમદ ન કરવાથી, ૪ રૂપ-
 મદ ન કરવાથી, ૫ તપમદ ન કરવાથી ૬ શ્રુતમદ ન કરવાથી, ૭ લાભમદ ન કરવાથી, ૮ ऐश्वर्यમદ ન કરવાથી.

૧ ૭૪થી ૮૩ સુધી 'ત્રસદશક' કહેવાય અને ૮૪થી ૯૩ સુધી 'સ્થાવરદશક' કહેવાય છે. ૨ નામકર્મની જ૦ સ્થિતિ દશમે ગુણઠાણે બંધાય.

આ શ્રી કૈટભમાગર સુરિ જ્ઞાનમ દિર

૧ ————— ૨ ————— ૩ ————— ૪ ————— ૫ ————— ૬ ————— ૭ ————— ૮ ————— ૯ ————— ૧૦ —————

તેના ફલ ૮ પ્રકારે ભોગવાય-૧ જાતિ વિશિષ્ટતા, ૨ કુલવિશિષ્ટતા, ૩ ૩ બલવિશિષ્ટતા, ૪ રૂપવિશિષ્ટતા, ૫ તપવિશિષ્ટતા, ૬ શ્રુતવિશિષ્ટતા, ૭ લાભવિશિષ્ટતા, ૮ ऐश्वर्यવિશિષ્ટતા. નીચ ગોત્ર પળ ૮ પ્રકારે બંધાય-૧ જાતિમદ વગેરે આઠ મદ કરવાથી. તેના ફલ ૮ પ્રકારે ભોગવાય-૧ જાતિવિહીનતા યાવત્ ૮ ऐश्वर्य વિહીનતા. ગોત્રકર્મની સ્થિતિ જ૦ ૮ મુદ્દર્તની, ૩૦ ૨૦ કોડાકોડી સાગરની. અબાધાકાલ જ૦ અંતર્મુ૦ ને ૩૦ ૨ હજાર વર્ષનો. અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે બંધાય-૧ દાનનો અંતરાય કરવાથી, ૨ લાભનો અંતરાય કરવાથી, ૩ ભોગનો અંતરાય કરવાથી, ૪ ઉપભોગનો અંતરાય કરવાથી, ૫ વીર્યનો અંતરાય કરવાથી. તેના ફલ ૫ પ્રકારે ભોગવાય-૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, અંતરાયકર્મની સ્થિતિ જ૦ અંતર્મુ૦, ને ૩૦ ૩૦ કોડાકોડી સાગરની. અબાધાકાલ ૩ હજાર વર્ષનો. જ્ઞાનાવરણીયાદિ ૮ કર્મના બાંધવાના કારણો ૮૫ કહેલ છે અને ૯૩ અથવા ૧૦૮ પ્રકારે ભોગવે તે પૂર્વે કહેલ છે. બંધમાં ૧૨૦ પ્રકૃતિ હોય-જ્ઞાનાવર-ણીયની ૫, દર્શનાવરણીયની ૯, વેદનીયની ૨, મોહનીયની ૨૬, (સમક્તિમોહનીય મિશ્રમોહનીય એ ૨ નહિ) આયુષ્યની ૪, નામની ૬૭, (તે ૯૩માંથી વર્ણાદિના ૧૬ ભેદ, ૫ બંધન ને ૫ સંઘાતન એ ૨૬ વર્જવા). ગોત્રની ૨, અંતરાયની ૫. એવં એકસોવીશ. ઉદયમાં ૧૨૨, તે ૧૨૦ પૂર્વે કહેલી તે અને સમક્તિમો૦ ને મિશ્રમો૦ એ વધી.

૧ પ્રથમની છાપેલી પ્રતોમાં ૮૫ બાંધવાની પ્રકૃતિ અને ૯૩ ભોગવ્યાની પ્રકૃતિ વગેરે કહેલ છે પરંતુ ત્યાં બાંધવાના કારણો ૮૫ છે અને તેના ફલ ૯૩ પ્રકારે ભોગવાય છે એમ જાણવું.

૧૪૮ સત્તામાં તે નામકર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ ગણવાથી અને ૧૦૩ ગણતાં ૧૫૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય. મૂલ આઠ કર્મની સામાન્યથી ઉત્તર પ્રકૃતિ ૩૧ પળ થાય છે—જ્ઞાનાવરણીયની ૫, દર્શનાવરણીયની ૯, વેદનીયની ૨, મોહનીયની ૨, આયુષ્યની ૪, નામની ૨, ગોચ્રની ૨, અંતરાયની ૫, એવં એકત્રીશ. હવે ૧૪૮ ઉત્તર પ્રકૃતિની સ્થિતિ કહે છે:— જ્ઞાનાવરણીયની ૫ પ્રકૃતિની જ૦ સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની, ઉ૦ ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની. દર્શનાવ૦ ૪ પ્રકૃતિની જ૦ અંતમુ૦ ને ઉ૦ ૩૦ કોડા૦, ત્રિદ્રાપંચકની જ૦ સ્થિતિ, એક સાગરના ૭ ભાગ કરીએ તેવા ૩ ભાગ ૩ (પલ્ચના અસંખ્યાતમા ભાગે હીન) અને ઉ૦ ૩૦ કોડા૦, સાતાવેદનીયનીય જ૦ સ્થિતિ અકપાયિક ને વે સમયની, સક-ષાયિકને બાર મુહૂર્તની. ઉ૦ ૧૫ કોડા૦, અસાતાવેદની જ૦ ને ઉ૦ સ્થિતિ, ત્રિદ્રા પંચકની પ્રમાણે જાણવી. સમક્ષિતમોહનીયની જ૦ સ્થિતિ અંતર્મુ૦ ને ઉ૦ ૬૬ સાગર જ્ઞાણેરી. મિથ્યાત્વમોહનીયની જ૦ સ્થિતિ પલ્ચના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક સાગરોપમની, ઉ૦ ૭૦ કોડાકોડી માંની. મિથ્રમોંની જ૦ ને ઉ૦ અંતર્મુંની. પહેલા બાર કષાયની જ૦ સાતિયા ચાર ભાગ ૩ અને ઉ૦ ૪૦ સાગરની. સંજ્વલનના ક્રોધની જ૦ ૨ માસની, માનની ૧ માસની, માયાની ૧ પક્ષની અને લોભની અંતમુંની, ઉ૦ ૪૦ કોડા૦ સાગરની, સ્ત્રીવેદની જ૦ સ્થિતિ સાતિયા દોઢ ભાગ ૬- પલ્ચના અસંખ્યા૦ ભાગ ન્યૂન અને ઉ૦ ૧૫ કોડાકોડી સાંની, પુરુષ વેદની જ૦ ૮ વર્ષની,

૧ અર્થ ૧૫૮ ઉત્તર પ્રકૃતિઓની જ૦ ઉ૦ સ્થિતિ શ્રીપત્રવળાસૂત્રને અનુસારે લખેલ છે જોને તે લંચાણથી ત્યાં લખાયેલ છે: કર્મગ્રંથમાં સંક્ષેપ શૈલીથી સુગમ્ય લખાયેલ છે.

૩૦ ૧૦ કોડાકોડી સાંની, નપુંસકવેદની જ૦ સાતીયા ૨ ભાગ ૧ પલ્લવના અસંખ્યા૦ ભાગ ન્યૂન અને ૩૦ ૨૦
 કોડાકોડી સાંની, હાસ્ય-રતિની જ૦ સાતીયા-૧ ભાગ ૧ પલ્લવના અસંખ્યા૦ ન્યૂન અને ૩૦ ૧૦ કોડા૦ સાંની,
 શોક-અરતિ-અગ ને દુર્ગંઝા ૫ નારની જ૦ ૩૦ સ્થિ૦ નપુંસકવેદ પ્રમાણે. તિર્યગગતિની સ્થિતિ પણ નપુંસકવેદ
 પ્રમાણે, નરકગતિની જ૦ સાતીયા બેહજાર ભાગ અને ૩૦ ૨૦ કોડા૦ સાંની. મનુષ્યગતિની સ્થિતિ સ્ત્રીવેદ
 પ્રમાણે. દેવગતિની સ્થિતિ જ૦ સાતીયા ૧૬ હજાર ભાગ-પલ્લવનો અસંખ્યા૦ ભાગ ન્યૂન અને ૩૦ ૧૦ કોડા૦ સાંની,
 એકંદ્રિય જાતિની જ૦ સાતીયા બે ભાગ અને ૩૦ ૨૦ કોડાકોડી સાગરની, બેંદ્રિયની જ૦ પાંચસિયા નવ
 ભાગ અને ૩૦ ૧૮ કોડા૦ સાંની, તેંદ્રિય અને નરકગતિ માટે એમજ જાણવું, પંચદ્રિયની સ્થિતિ નપુંસકવેદ
 પ્રમાણે. ઔદારિક શરીરની પણ એમજ જાણવી, વૈક્રેયશ૦ની નરકગતિ પ્રમાણે, આહારકશ૦ની જ૦ને ૩૦ અંતઃ
 કોડા૦ સાંની, તૈજસ કાર્મણ શ૦ની નપુંસક વેદ પ્રમાણે, ઔદા૦ના અંગોપાંગ વૈક્રે૦ના અંગો૦ અને આહા૦ના
 અંગો૦ની જ૦ ૩૦ સ્થિતિ ઔદારિકાદિક ૩ શરીરની પ્રમાણે, ૫ યંધન ને ૫ સંઘાતનની પણ પોતપોતાના શરીર
 પ્રમાણે, વજ્રઋષભનારાજ સં૦ની જ૦ સાતીયા ૧ ભાગ અને ૩૦ ૧૦ કોડા૦ સાંની. ક્ષુદ્રભમારાજ સં૦ જ૦ પાંચ-
 સિયા ૬ ભાગ અને ૩૦ ૧૨ કોડા૦ સાંની, નારાય સં૦ જ૦ પાંચસિયા ૭ ભાગ અને ૩૦ ૧૪ કોડા૦ સાં

૧ દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, વૈક્રેય શરીર અને વૈક્રેયનો ઉપાંગ ૫ ૩ પ્રકૃતિ. એકંદ્રિય અને વિકલંદ્રિય ન બાંધે પણ
 અસંખી પંચદ્રિય બાંધે તેનો યંધ હજાર ગુણો હોય માટે ૩ સાતીયા ૬૦ ભાગ સાગરો૦ બાંધે

ની, અર્દ્ધનારાચ સં० જ० પાંત્રિસિયા ૮ ભાગ અને ૩૦ ૧૬ કોડાકોડી સાં ની, કિલિકા સં० જ० પાંત્રિસિયા
 ૧ ભાગ અને ૩૦ ૧૮ કોડાકોડી સાં ની, છેવટું સં० જ० સાતિયા ૨ ભાગ અને ૩૦ ૨૦ કોડાકોડી સાં ની,
 સંઘયણની જેમ સંઠાણની જ० ૩૦ સ્થિતિ જાણવી. સુંહાલો, હલકો, સ્નિગ્ધ ને ડબ્બા એ ૪ સ્પર્શ, સુરભિગંધ,
 શ્વેત વર્ણ અને મધુરરસ એ ૭ની જ० સાતિયા ૧ ભાગ અને ૩૦ ૧૦ કોડાં સાં ની, પીઢો વર્ણ ને ટાટો રસની
 જ० અઘ્યાવિશિયા ૫ ભાગ અને ૩૦ ૧૨૥ કોડાં સાં ની, રાતો વર્ણ ને કષાયેલ રસની જ० અઘ્યાવિશિયા
 ૬ ભાગ અને ૩૦ ૧૫ કોડાં સાં ની, નીલ વર્ણ ને કડવા રસ ને દુરભિગંધની જ० અઘ્યાવિશિયા ૭ ભાગ
 અને ૩૦ ૧૭૥ કોડાં સાં ની, કાલોવર્ણ ને તિલા રસની જ० સાતિયા ૨ ભાગ અને ૩૦ ૨૦ કોડાં સાંની,
 ગુરુ, કર્કશ, રુક્ષ ને શીત એ ૪ સ્પર્શની સ્થિતિ કાલાવર્ણ પ્રમાણે. અગુરુલઘુ નામ, ઉપઘાત નામ, પરાઘાત નામ
 એ ૩ની પળ એમજ જાણવી. નરકાનુપૂર્વીની સ્થિતિ નરકગતિની જેમ જાણવી. તિર્યંચાનુપૂર્વીની તિર્યંચગતિ પ્રમાણે.
 મનુષ્યાનુપૂર્વીની મનુષ્યગતિની જેમ. દેવાનુપૂર્વીની દેવગતિ પ્રમાણે. ઉચ્ચવાસ નામ આતપ નામની તિર્યંચગતિની
 જેમ. ઉદ્યોતનામ તે શુભ વિહાયોગતિ નામની જ० સાતિયા ૧ ભાગ અને ૩૦ ૧૦ કોડાં સાંની, અશુભ
 વિહાયોગતિ નામની તિર્યંચગતિ પ્રમાણે. ત્રસનામ ને સ્થાવરનામની પળ એમજ. સૂક્ષ્મનામની જ० પાંત્રિસિયા
 ૧ ભાગ અને ૩૦ ૧૮ કોડાં સાંની, બાદર નામ ને પચાસ નામની તિર્યંચગતિની જેમ. અપર્યાપ્ત નામ ને માધા-
 રણ નામની સૂક્ષ્મ નામની જેમ. પ્રત્યેક શરીર નામની તિર્યંચગતિની જેમ. સ્થિર નામ, શુભ નામ, સૌમાન્ય

नाम, सुस्वर नाम अने आदेय नाम ए ५ नी ज० सातिया १ भाग अने उ० १० कोडा० सा०नी, स्थिरनाम, अशुभ नाम, दौर्भाग्य नाम, दुःस्वर नाम अने अनादेय नाम ए ५ नी ज० सातिया २ भाग अने उ० २० कोडा० सा०नी, यशोकीर्तिनी ज० ८ मुहूर्त अने उ० १० कोडा० सा०नी, अयशोकीर्तिनी ने निर्माण नामनी तिर्यचगतिनी जेम, तीर्थकर नामनी ज० ने उ० अंतः कोडा० सा०नी उच्च गोत्रनी ज० ८ मुहूर्त अने उ० १० कोडा० सा०नी, नीच गोत्रनी तिर्यचगति प्रमाणे. ४ आयुष्यनी स्थिति प्रथम कहेल छे. ५ अंतरायनी ज० अंतर्मु० अने उ० ३० कोडा० सा०नी. जिन नामनो उ० बंध चोथे गुणठाणे देवायुः अने आहारक द्विकनो उ० बंध सातमे गु०, शेष प्रकृतिनो उ० बंध पहिले गु० होय. पुरुषवेद अने संज्व०नी चोकडीनो ज० बंध नवमे गु०, तीर्थकर नाम अने आहारक द्विकनो ज० बंध आठमे गु०, ज्ञानावरणीय ५, दर्शनावरणीय ४, अंतरायनी ५, उच्चगोत्र यशोकीर्ति, सातावेदनीय ए १७नो ज० बंध दशमे गुण० होय. देवगति, देवानुपूर्वी, नरकगति, नरकानुपूर्वी वैक्रेयद्विक ए ३ प्रकृतिना ज० बंधक असंज्ञी पंचंद्रिय होय. शेष प्रकृतिना ज० बंधक बादर एकेंद्रिय पर्याप्त होय. सम्यक्त्व-मोहनीय ने मिश्रमोहनीय ए बंधमां न होय पण उदयमां होय माटे जे बन्नेनी स्थिति कहेल छे ते उदयनी अपेक्षाए. कर्मप्रकृति समाप्त.

अथ धर्मध्यान विचार—से किं तं धम्मं ज्ञाणे ? धम्मं ज्ञाणे चउविहे चउप्पडोयारे पन्नते तं जहा ? आणाविजए, २ अवायविजए, ३ विवाग विजए, ४ संठाणविजए. धम्मस्सणं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पन्नत्ता.

તંજહા ૧ આણારૂઢ, ૨ નિસગ્ગરૂઢ, ૩ સુત્તરૂઢ, ૪ ઉવ્વેસરૂઢ. ધમ્મસ્સણં જ્ઞાણસ ચત્તારિ આલંબણા પન્નત્તા તં જહા ૧ વાયણા, ૨ પુચ્છણા, ૩ પરિયટ્ટણા, ૪ અણુપ્પેહા. ધમ્મસ્સણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ અણુપ્પે હાપન્નત્તા તં જહા ૧ એગ્ગાણુપ્પેહા, ૨ અણિચ્છાણુપ્પેહા, ૩ અસરણાણુપ્પેહા, ૪ સંસારાણુપ્પેહા. એ સૂત્ર પાઠનો અર્થ કહે છે:- અંતર્મુહૂર્તકાલમાત્ર એક વસ્તુમાં ચિત્તની સ્થિરતા તે ધ્યાન. ધર્મધ્યાનનાંચાર ભેદ. ૧ આજ્ઞાવિજય (વિચય) કહેતાં વીતરાગદેવની આજ્ઞાનો વિચાર કરવો તે આજ્ઞાવિચય. સમકિતપૂર્વક શ્રાવકના ૧૨ વ્રત ૧૧ પઢિમા, પાંચ મહાવ્રત, ૧૨ ભિક્ષુની પઢિમા, શુભધ્યાન, શુભયોગ, જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર અને છ કાયની રક્ષા વગેરેમાં વીતરાગદેવની આજ્ઞા આરાધવા માટે સમય માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો અને ચતુર્વિધ તીર્થના ગુણ કીર્તન કરવા. ૨ અવાયવિજય કહેતાં જીવને દુઃખ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે તેનો વિચાર કરવો તે અપાય વિચય. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, અશુભયોગ, અઠાર પાપસ્થાનક અને છ કાયની હિંસા વગેરે. અપાય (દુઃખ)ના કારણો જાણીને તેનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર કરવો. ૩ વિવાગવિજય કહેતાં શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી જીવ, જે સુખ-દુઃખનો અનુભવ કરે છે, તેનો વિચાર કરવો તે વિષાક વિચય. જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મનું સ્વરૂપ ચિંતવવું કર્મના સ્વરૂપને સમજીને સમભાવ ધારણ કરવું કોઈ ઉપર રાગદ્વેષ ન કરવો. ૪ સંઠાણવિજય કહેતાં લોકનું સ્વરૂપ ચિંતવવું તે સંસ્થાન વિચય. આ લોક ચૌદ રાજ્ય પ્રમાણ અને સુપ્રતિષ્ઠકને આકારે છે; તેમાં છ દ્રવ્યો છે.

૧ કંતવ્યાર્થોપદેશ આજ્ઞા-કરવા યોગ્ય અર્થ (પ્રયોજન વા તત્ત્વ)નો ઉપદેશ તે આજ્ઞા

અધોલોકમાં નારકો તથા ભુવનપતિઓ છે. તિરછાલોકમાં વાનમંતરો, મનુષ્યો, તિર્યંચો, જ્યોતિષ્ક દેવો છે અને અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો છે. સંખ્યાતા (૮૪ લાખ) નરકાવાસો અને ભવનપતિના (૭ ક્રોડ ૭૨ લાખ) ભવનો છે અસંખ્યાતાવ્યંતરના નગરો અને જ્યોતિષ્કના વિમાનો છે. અઢીદ્વીપમાં તીર્થકરો જૉ ૨૦ ને ૩૦ ૧૭૦ હોય, કેવલ જ્ઞાનિઓ પૃથક્ત્વ ક્રોડ અને સાધુઓ પૃથક્ત્વ સહસ્ર ક્રોડ હોય. તેમને વંદન નમન કરું તથા સ્તુતિ ગુણગ્રામ કરું. વઢી અસંખ્યાતા શ્રાવક શ્રાવિકા તિરછા લોકમાં છે તેના ગુણગ્રામ કરું. તિરછાલોકથી અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન ઉપરે ઉર્ધ્વ લોક છે. તેમાં ૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાન છે. તેમાં ચોર્યાસીલાખ સતાણુહજાર ત્રેવીશ વિમાનો છે. સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનથી ૧૨ યોજન ઉપર ૪૫ લાખયોજન પ્રમાણ સિદ્ધશિલા છે, ત્યાં સિદ્ધ પરમાત્માઓ બિરાજે છે; તેમને વંદન કરું યાવત્ પર્યુપાસના કરું. અધોલોક કિંચિત્ ન્યૂન સાત રાજ પ્રમાણ છે, અઢારસો યોજન પ્રમાણ તિરછો લોક છે અને ઉર્ધ્વલોક કિંચિત્ અધિક સાત રાજ પ્રમાણ છે એ ત્રણે લોકમાં સર્વ સ્થાનકે આજીવ અનંતવાર ઉત્પન્ન થયો. એક વાલાગ્ર માત્ર પળ ભૂમિ સ્પર્શ્યા વિના મૂકી નથી. એમ સમજીને શ્રુત ધર્મ અને ચારિત્રધર્મની આરાધના કરીએ તો અજર-અમર-પદ પામીએ. હવે ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણો કહે છે:- ૧ આણારુહ કહેતાં વીતરાગની આજ્ઞા પ્રત્યે અતિશય શુભ રાગ ભક્તિ અને શ્રદ્ધા, ન ઉપજે તે આજ્ઞા રુચિ. ૨ નિસર્ગરુહ કહેતાં સહજ સ્વભાવે (જાતિસ્મરણાદિવડે) ઉપ-દેશ સિવાય શ્રુત-ચારિત્ર ધર્મનું યથાર્થ શ્રદ્ધાન થવું, તે નિસર્ગ રુચિ. ૩ સુત્તરુહ કહેતાં સૂત્ર (નિર્ગ્રંથ પ્રવચન)

ની અભિલાષા તે સૂત્ર રુચિ. સૂત્રનાં બે ભેદ ૧ અંગ પ્રવિષ્ટ અને અંગ બાહ્ય. તેમાં અંગપ્રવિષ્ટ તે ૧૨ અંગ-(૧ આચારાંગ યાવત્ ૧૨ દૃષ્ટિવાદ.) અંગબાહ્યના બે ભેદ ૧ આવશ્યક અને ૨ આવશ્યક વ્યતિરિક્ત. આવશ્યકતે સામાયિકાદિ છ અધ્યયનરૂપ ઉત્કાલિક. આવશ્યક વ્યતિરિક્ત તે ઉત્તરાધ્યયન પ્રમુખકાલિક અને દશવૈકાલિક વગેરે ઉત્કાલિક સૂત્ર-સાંભલવા-ભણવાની રુચિ તે સૂત્ર રુચિ. ૪ ઉવણસરૂઢ કહેતાં ગીતાર્થ મુનિ પ્રમુખના ઉપદેશ-શ્રવણથી જે શ્રદ્ધાન, થાય તે ઉપદેશ રુચિ. ૧ અજ્ઞાનથી બાંધેલ કર્મ, જ્ઞાનથી ક્ષય થાય. ૨ મિથ્યાત્વથી બાંધેલ કર્મ, સમક્તિથી ક્ષય થાય. ૩ અવિરતિથી બાંધેલ કર્મ, વિરતિથી ક્ષય થાય. ૪ પ્રમાદથી બાંધેલ કર્મ, અપ્રમાદથી ક્ષય થાય. ૫ કષાયથી બાંધેલ કર્મ, અકષાયથી ક્ષય થાય. ૬ અશુભ યોગથી સંચિત કરેલ કર્મ, શુભ યોગથી ક્ષય થાય. ૭ પાંચ ઇન્દ્રિય વગેરે આશ્રવથી સંચિત કર્મ, સંવરથી ક્ષય થાય. इत्यादिक ઉપદેશ શ્રવણની જે ઇચ્છા તે ઉપદેશ રુચિ અથવા અવગાઢરુચિ-(વિસ્તારરુચિ)-પણ કહીએ. હવે ધર્મધ્યાનના ૪ આલંબન કહે છે:—૧ વાયણા કહેતાં ગીતાર્થગુરુ પ્રમુખ પાસે સૂત્ર અને અર્થની વાચના લેવી તે વાચના ૨ પુચ્છણા કહેતાં અપૂર્વ અર્થ-મેળવવા માટે, સૂત્ર ને અર્થનો સંદેહ નિવારવા વાસ્તે, જિનશાસનને શોભાવવાને અર્થે, અથવા પરની પરીક્ષા કરવા માટે, યથા યોગ્ય વિનય સહિત ગુર્વાદિકને પૂછવું તે પૂછણા. ૩ પરિચટ્ટણા કહેતાં પૂર્વે જે સૂત્રને અર્થ ભણેલા છે તેને અસ્થલિત (ભૂલી ન જવાય તેમ) કરવા માટે શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત ચારંવાર સૂત્ર ને અર્થનો સ્વાધ્યાય કરવો તે પરિવર્તના. ૪ અણુખેહા કહેતાં જીવાદિક તત્ત્વનું રહસ્ય સમજવા

માટે સૂચને અર્થનું ચિંતન (અનુભવ) કરતું તે અનુપેક્ષા. તે નાર પ્રકારે છે—૧ પદ્મનાભુજ્વેદા કહેતાં પદ્મસ્વાનુ-
 પ્રેક્ષા. નિશ્ચયનયે અસંખ્યાત પ્રવેશી, અમૃત, સદા રાગયોગી, ચૈતન્ય લક્ષણ એવો મારો આત્મા છે, તેમ સર્વ
 આત્માઓ નિશ્ચયનયે તેવાજ છે. જ્ઞાન-દર્શન મારું સ્વરૂપ છે, તે સિવાય પુણ્નલિક ભાવો તે બાણ-ઉપાધિરૂપ છે;
 ૫ મારાથી. હવે જ્યવત્તારનયે આ આત્મા અનાધિકાલનો જાઉં (અચૈતન્ય) વર્ણાદિષાઢા પુણ્નલનો સંગોગી થયો
 થકો સ્થાવર-ત્રસના વિનિમરૂપ પામીને જીવ નાદકિયાની પરે નોર્ગાસીલાલ જીવાગોનિમાં વિવિધ વેળ ધારણ
 કરેલ છે. ત્રસપણે રહેતો જ૦ અંતમુ૦ અને ઉ૦ બે હજાર સાગર જાણેરા કાલ સુખી રહે અને સ્થાવરપણે રહે તો
 જ૦અંતમુ૦ને ઉ૦ અનંત ઉત્સર્ગિની-અવસર્ગિની લગે રહે. ક્ષેત્રથી અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર આકાશ-
 પ્રવેશ રાશિ પ્રમાણ અસંખ્યાતા પુણ્નલ પરાવર્તન કાલલગે રણો. ચલી સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદ અને નપુંસક વેદપણે
 જીવ, પુણ્નલના સંયોગથી નાલ્યો. તેમાં પળ સ્ત્રીવેદ-વેદીપણે, ભવનપતિથી જ્ઞાન વેગલોક સુખી રૂંદ્રની રૂંદ્રા-
 ણીપણે તથા સ્વરૂપવતી અપ્સરાપણે જ૦ ૧૦ હજાર વર્ષ અને ઉ૦ ૫૫ પલ્લની સ્થિતિ ૫ અનંતવાર આ જીવ
 ઉપનો. પુરુષવેદ-વેદપણે ભવનપતિથી ગાવત્ નથ શ્રેવેશક સુખી મહર્ષિક વેદપણે અનંતવાર ઉપનો. મહાશ-
 ક્તિધંત રૂંદ્ર, લોકપાલ પ્રમુક્તપદ પામી જ૦ ૧૦ હ૦ વર્ષ અને ઉ૦ ૩૧ સાગર પર્યંત મનોવંચિત્ત સુખ ભોગલ્યા.
 શર્કેદ્રે એક ભવમાં સાત પલ્લની આયુષ્યવાઢી ૨૨ ક્રોડો ક્રોડ, ૮૫ લાખ ક્રોડ, ૭૧ હજાર ક્રોડ, ૪૨૮ ક્રોડ,
 પદલી વેધીઓ ભોગવી તો પળ તે તૂલ ન થયો. સ્ત્રીવેદ-પુરુષવેદ-મનુષ્યપણે વેવકુરુ ને ઉત્તરકુરુમાં ગુગલિયા

પળે ઉપનો, ત્યાં મનોવંચિછત ૧૦ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ સંબંધી સુખો ત્રણ પત્થ સુધી ભોગવ્યા; જ્યાં સ્ત્રી-પુરુષનો
 ક્ષણમાત્ર વિયોગ પળ પડે નહિં એમ યુગલિકપળે અનંતવાર ઉપનો. વલી કર્મભૂમિ મધ્યે મનુષ્યભવમાં પુરુષ-
 વેદે ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ, અને મંડલિક રાજા થયો અને સ્ત્રીવેદે સ્ત્રીરત્ન આદિ નારીપળે ઉત્પન્ન થયો,
 ક્રોડપૂર્વાદિકના આયુષ્યપર્યંત સુખવિલસ્યા તો પળ તૃપ્તિ ન થઈ, એમજ ઉત્તમ ધનિક શેઠ-સાહુકારને ઘરે
 અનંતવાર ઉપનો. ઘલી દુર્ભાગી અને દરિદ્ર કુલમાં અતિશય દુઃખ ભોગવ્યા. જલચરાદિ તિર્યચ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય
 મધ્યે અનેકવાર ઉપનો. ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યચમાં ત્રણ વેદ હોય. સાત નરક પાંચ એકેન્દ્રિય, ત્રણ વિકલે-
 દ્રિય અને અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં એક નપુંસકવેદ હોય. દેવમાં વે (સ્ત્રીપુરુષ) વેદ હોય હવે ૩ વેદની સ્થિતિ કહે છે
 ૧ સ્ત્રીવેદની જ૦ સ્થિતિ અંતર્મુ૦ ને ઉ૦ પૃથક્ત્વ ક્રોડ પૂર્વે અધિક ૧૧૦ પત્યોપમની. પુરુષવેદની જ૦ અંતર્મુ૦ ને
 ઉ૦ પૃથક્ત્વ સો સાગરની. નપુંસકવેદની જ૦ અંતર્મુ૦ ને ઉ૦ અનંતકાલ ચક્રની. પુદ્ગલ (પરભાવ)ના સંયોગથી
 એમ વિચિત્ર અવસ્થા ધારણ કરી, એ સર્વ અવસ્થા અશુદ્ધ વ્યવહારનયે જાણવી. શુદ્ધ વ્યવહારનયે શુદ્ધ દેવ, ગુરુ
 અને ધર્મની પથાર્ય ઓલખાણ કરી રત્નત્રયનું આરાધન કરવાથી, શુદ્ધ નિશ્ચયનયે જે આત્માનું સ્વરૂપ; શક્તિ-
 રૂપે છે તે વ્યક્તિરૂપે પ્રગટ થાય. કારણ ? પુદ્ગલ તો 'સડળ પડળ વિદ્વંસળ' સ્વભાવવાળો અને રૂપી (મૂર્ત) છે.
 હું અવિનાશી-અરૂપી અમૂર્ત છું. કોઈપણ દ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યમાં નિશ્ચયનયે ભળે નહિં, માટે 'એગોહં' હું એકજ છું;
 એમ એકત્વ ભાવનું ચિંતન કરવું તે એકત્વાનુપ્રેક્ષા. ૨ અગ્નિચાણુપ્પેહા કહેતાં આત્મા દ્રવ્યાર્થિકનયે નિત્ય છે

અને પર્યાયાર્થિકનયે દેવ મનુષ્યાદિ પર્યાયરૂપે અનિત્ય છે; તથાપિ મૂલસ્વરૂપથી આત્મા ક્યારે પણ પલટે નહિં. દેવાદિપર્યાયો કર્મના સંબધથી છે, માટે અનિત્ય છે. ત્યારે પુદ્ગલાદિ જે પરભાવ અનિત્ય છે તેથી મુક્ત થવાનું ચિંતવવું તે અનિત્યાનુપ્રેક્ષા. ૩ અસરણાનુપ્પેહા કહેતાં આ જીવને સંસાર ચક્રમાં પરિભ્રમણ કરવામાં, અન્ય (કોઈપણ) રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી. માતા, પિતા, પુત્ર બંધુ કે સ્ત્રી વગેરે અને મિથ્યાત્વિ દેવ, ગુરુ કે મિથ્યા ધર્મ પણ રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી. પરંતુ કેવલ શુદ્ધ સમક્તિ સહિત વીતરાગ ધર્મજ, આ ભવ કે પરભવમાં જીવને એક શરણ છે. ૪ સંસારાનુપ્પેહા કહેતાં ચાર ગતિ રૂપ સંસારમાં ચોવીશ દંડક ચોર્યાંસી લાખ જીવાયો-નિમાં-અનાદિકાલથી જીવ, રાગ-દ્વેષ ને વશ થઈ પરિભ્રમણ કરે છે. સંસારના મૂલ કારણભૂત મિથ્યાત્વાદિ પાંચ કારણો છે અને સંસારથી મૂકાવનાર સમક્તિ, અવિરતિ, અપ્રમાદ, અકષાય અને યોગ નિરોધનું સ્વરૂપ ચિંતવવું તે સંસારાનુપ્રેક્ષા. એમ ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ સમજીને ધ્યાઈએ-આચરણમાં સૂકીએ તો પરમાનંદરૂપ મોક્ષનું સુખ પામીએ. ઇતિ ધર્મધ્યાન વિચાર સમાપ્ત.

અથ શ્રી પદવીવિચાર-૭ એકેન્દ્રિય રત્ન, ૭ પંચેન્દ્રિય રત્ન અને ૯ મોટી પદવી. એ ૨૩ પદવી. તેમાં ૭ એકેન્દ્રિય રત્નના નામ કહે છે-૧ ચક્રરત્ન, ૨ છત્રરત્ન, ૩ ચરમરત્ન, ૪ દંડરત્ન, ૫ શ્વઙ્ગરત્ન, ૬ મણિરત્ન અને ૭ કાંગણીરત્ન. હવે ૭ પંચેન્દ્રિયરત્નના નામ-૧ સેનાપતિરત્ન, ૨ ગાથાપતિરત્ન, ૩ વાર્દ્ધિકરત્ન, ૪ પુરોહિતરત્ન, ૫ સ્ત્રીરત્ન, ૬ અશ્વરત્ન, ને ૭ ગજરત્ન. હવે નવ મોટી પદવીના નામ-૧ અરિહંતની પદવી, ૨ ચક્રવર્તીની, ૩ બલ-

દેવની૦, ૪ વાસુદેવની૦, ૫ કેવલીની૦, ૬ સાધુની૦, ૭ શ્રાવકની૦, ૮ સમકિતદૃષ્ટિની અને ૯ મંડલિકરાજાની.
 એવં ત્રેવીશ પદવી કહી. હવે ૧૪ રત્નો જે કામ કરે તે કહે છે-૧ ચક્રરત્ન છ સ્વંડ સાધતાં માર્ગ બતાવે. ૨
 છત્ર રત્ન ૪૮ કોશ સુધી છાયા કરે. ૩ ચર્મરત્ન નદી પ્રમુખથી પાર ઉતારે. ૪ દંડરત્ન ગુફાના બારણા ઉઘાડે.
 ૫ અસિ (સ્વર્ગ) રત્ન જાત્રને હળે. ૬ મણિરત્ન ઉદ્યોત કરે. ૭ કાંગળી રત્ન ૪૯ માંડલા આલેખે અને તોલા-
 માપ વધારે. ૮ સેનાપતિ દેશ-સાથે. ૯ ગાથાપતિ ધાન્ય તથા રસવતી નીપજાવે. ૧૦ વાર્દિક આવાસ (ઘર)
 નીપજાવે. ૧૧ પુરોહિત ઘા સાજા કરે, શાંતિ કર્મ કરે અને વિઘ્ન ટાલે. ૧૨ સ્ત્રીરત્ન ભોગ સાધન માટે કામ
 આવે. ૧૩ ૧૪ અશ્વરત્ન-ગજરત્ન એ બન્ને ચડવાને કામ આવે. હવે ૧૪ રત્નના ઉત્પત્તિ સ્થાનો કહે છે-ચક્ર, છત્ર,
 અસિ અને દંડરત્ન એ ૪ આયુધશાલામાં ઉપજે. ચર્મ, મણિ ને કાંગળીરત્ન એ ત્રણ લક્ષ્મીના મંડારમાં ઉપજે,
 સેનાપતિ, ગાથાપતિ, પુરોહિત ને વાર્દિક એ ૪ પોતાના નગરમાં ઉપજે. સ્ત્રીરત્ન વિદ્યાધરની શ્રેણિમાં ઉપજે,
 અશ્વ ને ગજ, ચૈતાહથના સૂલમાં ઉપજે. હવે ૧૪ રત્નનું માન કહે છે-ચક્ર, છત્ર ને દંડરત્ન એ ૩ એક વામના
 (ચાર હાથના) છે. ચર્મરત્ન બે હાથનું છે. અસિરત્ન ૫૦ અંગુલનું લાંબું, ૧૬ અંગુલનું પહોળું અને અર્ધ અંગુલનું
 જાડું છે. મણિરત્ન ૪ અંગુલનું લાંબું ને ૨ અંગુલનું પહોળું છે. કાંગળીરત્ન ૪ અંગુલનું છે. સેનાપતિ, ગાથાપતિ,
 પુરોહિત અને વાર્દિકરત્ન એ ૪ની અવગાહના ચક્રવર્તી પ્રમાણે હોય છે. સ્ત્રીરત્ન, ચક્રવર્તીથી ૪ અંગુલ નીચી

૧ કાંગળીરત્ન અને સ્વર્ગરત્નનું માપ, પ્રથમની છાપેલી પ્રતમાં ભ્રમ છે અર્થે 'સંગ્રહણી'ને અનુસારે લેવાયું છે.

હોય. અશ્વરત્ન ૧૦૮ અંગુલનું લાંબુ, ૮૦ અંગુલનું ડુંચું અને ૯૯ અંગુલ મધ્ય પરિધિવાળું છે. ગજરત્ન, ચક્રવ-
ર્તીથી ચમણું ડુંચું હોય. હવે નરક વગેરેમાંથી ચવીને જીવ કેટલી પદવી પામે તે કહે છે-પહેલી નરકનો નીકલ્યો
(જીવ) ૧૩ પદવી પામે તે ૨૩માંથી ૭ એકેન્દ્રિયરત્નની વર્જવી. બીજી નરકમાંથી નીં ૧૫ પદવી પામે તે ૧૬
માંથી ૧ ચક્રવર્તીની વર્જવી. ત્રીજી નરકમાંથી નીં ૧૩ પં પામે તે ૧૫માંથી બલદેવ ને વાસુદેવની વર્જવી.
ચોથી નરકમાંથી નીં ૧૨ પં પામે તે ૧૩માંથી ૧ તીર્થકરની વર્જવી. પાંચમી નરકથી નીં ૧૧ પં પામે તે
૧૨માંથી ૧ કેવલીની વર્જવી. છઠી નરકથી નીં ૧૦ પં પામે તે ૧૧માંથી ૧ સાધુની વર્જવી. સાતમી નરકથી
નીં ૩ પદવી પામે અશ્વ, ગજ અને સમક્ષિતદૃષ્ટિની. ભવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષ્કથી નીં ૨૧ પં પામે તે
૨૩માંથી અરિહંતને વાસુદેવની ૨ વર્જવી. પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, ગર્ભજમનુષ્ય અને તિર્યચ (સંખ્યાતવર્ણયુષ્ય
વાલા), ઇદલામાંથી નીં ૧૯ પં પામે તે ૨૩માંથી તીર્થકર, ચક્રવર્તી, બલદેવને વાસુદેવ, ૪ વર્જવી. બે ઇન્દ્રિય,
તેજ્ઞિય, ચૌરિન્દ્રિય, સમુદ્ધિમ મનુષ્ય ને તિર્યચ, એનાંથી નીં ૧૮ પં પામે તે ૧૯માંથી ૧ કેવલીની વર્જવી.
તેજ, વાયુનો નીં ૯, પં પામે, તે ૭ એકેન્દ્રિય રત્ન, અશ્વ ને ગજરત્નની. ૧૫ પરમાધ્યાત્મીને ૧ કિલ્વિષિકનો
નીં ૧૮ પં પામે, તે ૨૩માંથી ૪ ઉત્તમ પુરુષ અને કેવલીની ૫ વર્જવી. ૨ કિલ્વિષિકનાની. ૧૧ પં પામે તે
૧૮માંથી ૭ એકેન્દ્રિયરત્નની વર્જવી. પહેલા-બીજા દેવલોકનો નીં ૨૩ પં પામે. ત્રીજાથી આઠમા દેવના નીં
૧૬ પં પામે, ૭ એકેન્દ્રિયરત્નની વર્જવી. નવમા દેવની નવ ગ્રૈવેયક સુધીનો નીં ૧૪ પં પામે, તે ૧૬માંથી

અશ્વ ને ગજરત્નની વર્જવી. ૧ લોકાંતિક ને ૫ અનુત્તરવિમાનનો નીં ૮, ૫૦ પામે તે ૨૩માંથી ૧૪ રત્નને ૧ વાસુદેવની વર્જવી. સંજ્ઞીમાં ૧૫, ૫૦ લાભે તે ૨૩માંથી ૭ એકેંદ્રિયરત્નને ૧ કેવલીની વર્જવી. અસંજ્ઞીમાં ૮, ૫૦ લાભે તે ૭ એકેંદ્રિયરત્ન ને ૧ સમકિતની. તીર્થકર ને ચક્રવર્તીમાં ૬ ૫૦ લાભે તે ૧ તીર્થકરની, ૨ કેવલીની, ૩ ચક્રવર્તીની, ૪ સાધુની, ૫ સમકીતની, ૬ મંડલીકરાજાની. વાસુદેવમાં ૩ ૫૦ લાભે ૧ વાસુદેવની, ૨ મંડલિકરાજાની, ૩ સમકિતની. બલદેવમાં ૫ ૫૦ લાભે ૧ મંડલિકની, ૨ બલદેવની, ૩ કેવલીની, ૪ સાધુની ૫ સમકિતની. મનુષ્યમાં ૧૩ ૫૦ લાભે તે ૨૩માંથી ૭ એકેંદ્રિયરત્નના અશ્વને ગજરત્નની અને ૧ સ્ત્રીરત્નની ૫ ૧૦ વર્જવી. મનુષ્યનીમાં ૫ ૫૦ લાભે ૧ કેવલીની, ૨ સાધવીની, ૩ શ્રાવિકાની, ૪ સમકિતની, ૫ સ્ત્રીરત્નની. ઇતિ પદવી વિચાર સમાપ્ત.

અથ શ્રી સિદ્ધિનાદ્યાર—

૧ પહેલી નરકના નીકલ્યા(જીવો)એકસસથે ૧૦ સીદ્ધે
૨ બીજી નરકના નીં એકસ ૧૦ સીદ્ધે
૩ ત્રીજા નરકનાનીં એક ૧૦ સીદ્ધે

૪ ચોથી નરકનાનીં એક ૪ સીદ્ધે
૫ ભવનપતિનાનીં એક ૧૦ સીદ્ધે
૬ ભવનપતિની દેવીનાનીં એક ૫ સીદ્ધે

- ७८ पृथ्वी-पाणीनानी० एक० ४ सीद्धे
 ९ वनस्पतिनानी० एक० ६ सीद्धे
 १० गर्भजपंचेंद्रिय तिर्यचनानी० एक० १०
 ११ तिर्गचणीनानी० एक० १० सीद्धे
 १२ गर्भजमनुष्यनानी० एक० १० सीद्धे
 १३ मनुष्यणीनानी० एक० २० सीद्धे
 १४ व्यंतरनानी० एक० १०
 १५ व्यंतरीनानी० एक० ५
 १६ ज्योतिष्कनानी० एक० १०
 १७ ज्योतिष्कनी देवीनानी० एक० २०
 १८ वैमानिक देवनानी० एक० १०८
 १९ वैमानिकनी देवीनानी० एक० २०
 २० स्वर्लिंगे एक स० १०८
 २१ अन्यर्लिंगे एक० स० १०

- २२ गृहस्थर्लिंगे एक० ४
 २३ स्त्रीर्लिंगे एक० २०
 २४ पुरुषर्लिंगे एक० १०८
 २५ नपुंसकर्लिंगे एक० १०
 २६ उर्ध्वलोके एक० ४
 २७ अधोलोके एक० २०
 २८ तिरछालोके एक० १०८
 २९ उत्कृष्ट अवगाहनावाला एक० २
 ३० मध्यम अवगाहनावाला एक० १०८
 ३१ जघन्य अवगाहनावाला एक० ४
 ३२ समुद्रमां एक० २
 ३३ नदी वगेरे शेष जलमां एक० ३
 ३४ तीर्थमां एक० १०८
 ३५ अतीर्थमां एक० १०

૩૬ તીર્થકર એક૦ ૨૦
 ૩૭ અતીર્થકર એક૦ ૧૦૮
 ૩૮ સ્વયંબુદ્ધ એક૦. ૪
 ૩૯ પ્રત્યેકબુદ્ધ એક૦ ૧૦
 ૪૦ બુદ્ધબોધિત એક૦ ૧૦૮
 ૪૧ એકસિદ્ધ એક૦ ૧
 ૪૨ અનેકસિદ્ધ એક૦ ૧૦૮
 ૪૩ પ્રત્યેક વિજયે એક૦ ૨૦
 ૪૪-૪૫-૪૬ મદ્રશાલ, નંદનને સોમનસવનનમાં ૬૪
 ૪૭ પંડકથનમાં એક૦ ૨
 ૪૮ અકર્મભૂમિમાં એક૦ ૧૦૮
 ૪૯ કર્મભૂમિમાં એક૦ ૧૦

૫૦-૫૧-૫૨ પહેલે, થીજે અને છઠ્ઠે આરે ૧૦
 ૫૩ પાંચમેઆરે ૨૦
 ૫૪-૫૫ ત્રીજે ચોથે આરે ૧૦૮
 ૫૬-૫૭ અવસર્પિણી ને ઉત્સર્પિણીમાં ૧૦૮
 ૫૮ નોઅવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણીમાં ૧૦૮
 ૫૯ એકથી માંડી ૩૨ સુધી સીંછે તો ૮ સમય સુધી,
 પછી અવશ્ય અંતર પડે.
 ૬૦-૩૩થી માંડી ૪૮ સુધી, ૭ સમય લાગત સીંછે
 ૬૧-૪૯થી માંડી ૬૦ સુધી, ૬ સમયલગે સીંછે
 ૬૨-૬૧થી માંડી ૭૨ સુધી, ૫ સમય લગી સીંછે
 ૬૩-૭૩થી માંડી ૮૪ સુધી, ૪ સમયલગી સીંછે
 ૬૪-૮૫થી માંડી ૯૬ સુધી, ૩ સમયલગી સીંછે

૬૫-૯૭થી ૧૦૨ સુધી, ૨ સમયલગી સીંચે

૬૬-૧૦૩થી ૧૦૮ સુધી, ૧ સમય સુધી સીંચે;

પછી અવશ્ય વિરહ પડે.

इति सींछणा द्वार समाप्त.

अथ विरहविचार—समुच्चय नरकगतिनो विरहकाल ज० १ समयनो अने उ० १२ मुहूर्तनो पहेली नर-
कथी यावत् ७मी नरकमां ज० १ समयनो अने उ० अनुक्रमे २४ मुहूर्तनो ७ दिवसनो, १५ दिवसनो, १
मासनो, २ मासनो, ४ मासनो, ६ मासनो उपजवानो तेमज चववानो विरह जाणवो. दश भवनपतिनो ज०
१ समयनो, उ० २४ मुहूर्तनो, पांच ऐकेंद्रियनो (उपजवा के चववानो) विरह नथी. त्रण विकलेंद्रियमां (प्रत्ये-
कनो) ज० १ समयनो, उ० अंतर्मुहूर्तनो समुच्छिन्न पंचेंद्रियनो ज० एक समयनो उ० २४ मुहूर्तनो. गर्भजमनु-
ष्यनो ज० १ समयनो, उ० १२ मुहूर्तनो. व्यंतर, ज्योतिष्क अने पहेला-बीजा देवलोकनो ज० १ समयनो, उ०
२४ मुहूर्तनो. त्रीजे देवलोके ज० १ समयनो. उ० ९ दिवस (अहोरात्र) अने २० मुहूर्तनो. चौथे देव० ज० १
समयनो, उ० १२ दिवस अने १० मुहूर्तनो. पांचमे देव० ज० १ समयनो, उ० २२॥ दिवसनो. छठे देव० ज० १
समयनो, उ० ४५ दिवसनो. सातमे देव० ज० १ समयनो, उ० ८० दिवसनो. आठमे देव० ज० १ स० नो, उ०
१० दि० नो, नवमे दशमे देव० ज० १ स० नो, उ० संख्याता मासनो. इग्यारमे-बारमे देव० ज० १ स० नो,

१ सींछणाना सर्व द्वारा पञ्चवणादि सूयमां जणाता नथी. लोकप्रकाशमां चोथा आरामां १०८ बाकीना आरामां १० सींચે अवસર્પિणमां
उत्स० कालमा त्रीजा आरामां १०८ अने शेष आरामां १० सींચે आ चोवीसमां त्रीजा आरामां १०८ सिद्ध भया ते आश्चर्य [अछेरो] छे.

૩૦ સંખ્યાતા વર્ષનો. ૧ ગ્રેવેયકમાં હેઠલી ત્રિકે જ૦ ૧ સ૦નો, ૩૦ સંખ્યાતા સંકડો વર્ષનો મધ્યમ ત્રિકે જ૦
 ૧ સ૦નો, ૩૦ સંખ્યાતા હજાર વર્ષનો. ઉપરલી, ત્રિકે જ૦ ૧ સ૦નો, ૩૦ સંખ્યાતા લાખ વર્ષનો. ચાર અનુત્ત-
 રમાં જ૦ ૧ સ૦નો, ૩૦ પલ્ચના અસંખ્યાતમા ભાગનો. સર્વાર્થસિદ્ધમાં જ૦ ૧ સ૦નો, ૩૦ પલ્ચના સંખ્યાતમા
 ભાગનો. એ વિરહકાલ ઉપપાત અને ચવનનો જાણવો. સિદ્ધમાં જ૦ ૧ સ૦નો, ૩૦ ૬ માસનો. એ ઉપપાતનો
 વિરહ છે. ચાર ગતિમાં પંચેન્દ્રિય આશ્રયી વિરહજ. ૧ સ૦નો, ૩૦ ૧૨ મુંહૂર્તનો. સર્વ ઇન્દ્રસ્થાનકે જ૦ ૧ સ૦નો,
 ૩૦ ૬ માસનો. ઇતિ વિરહ વિચાર સમાપ્ત.

અથ ચતુર્વિંશતિ જિન અંતર [આંતરા] કહે છે-૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમને અંતરે પહેલા શ્રી ઋષભ-
 દેવ (તીર્થકર) વિનિતાનગરીને વિષે થયા. નાભિરાજા પિતા અને મારુદેવીમાતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને વૃષભનું
 લંછન છે. ૫૦૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૮૪ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું તેમાં ૨૦ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને
 ૬૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧ હજાર વર્ષે પ્રભુને કેવલજ્ઞાન
 ઉપનું. ત્યારપછી સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારુપ ચતુર્વિધ સંઘ (તીર્થ) સ્થાપી અને દ્વાદશાંગી-ગણિ પેટી
 આપી ને મહીમંડલમાં વિચરતાં ત્રીજા આરાના ૩ વર્ષ અને સાડાઆઠ માસ બાકી રહ્યા ત્યારે મહાવદિ તેરસ
 ને દિને ૧૦ હજાર સાધુઓ સંઘાતે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરે પ્રભુમોક્ષે પધાર્યાં. પહેલા શ્રીઆદિનાથ તીર્થકર નિર્વાણ

પામ્યા, પછી ૫૦ લાખ કોડી સાગરોપમને અંતરે ત્રીજા અજીતનાથ ભગવાન અયોધ્યાનગરીને વિષે થયા. જીત-
શત્રુ રાજા અને વિજયાદેવીમાતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને હસ્તિનું લંછન છે. સાહાચારસે ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૭૨
લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય. ભોગવ્યું. તેમાં ૧૮ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને ૫૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વની
પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧૨ વર્ષે કેવલજ્ઞાન ઉપનું. સાધુ૦ દ્વાદશાંગી૦ (પૂર્વવત્) મહીમંડલમાં વિચ-
રતાં છેવટે ૧ હજાર સાધુ સંઘાતે સમ્મેતશિખર પર્વત ઉપરે પ્રભુનિર્વાણ પામ્યાં. અજીતનાથ તીર્થંકર મોક્ષ
ગયા પછી ૩૦ લાખ કોડી સાગરને અંતરે, સાવત્થીનગરીને વિષે ત્રીજા સંભવનાથ તીર્થંકર થયા, જીતારિપિતા
અને સેનાદેવીમાતાના પુત્ર, હેમવર્ણ અને અશ્વનું લંછન છે. ચારસે ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૬૦ લાખ પૂર્વનું આયુ-
ષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૧૫ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને ૪૪ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી.
પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧૪ વર્ષે કેવલજ્ઞાન ઉપનું સાધુ૦ દ્વાદશાંગી૦ (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ સંઘાતે પ્રભુ સમ્મે-
તશિખર ઉપરે નિર્વાણ પામ્યા. ત્રીજા સંભવનાથ તીર્થંકર મોક્ષ ગયા પછી ૧૦ લાખ કોડી સાગરને અંતરે

૧ 'થયા' તે જન્મ્યા એમ સંભવતું નથી, જો એમ માનીએ તો તપ્તપ્રદેવ અને મહાવીરસ્વામીનું અંતરનું મેલ થતું નથી; માટે 'થયા' પદ્ધતિ
સિદ્ધ થયા. એમ પ્રવચનસારોદ્ધાર અને કટપસૂત્રમાં કહેલું છે. 'સમુપલે' શબ્દનો અર્થ સિદ્ધ થયા એમ કહેલ છે. ૨ ૫૩ લાખ ને ૧ પૂર્વાંગ અધિક
રાજ્ય પાલવાનું આવશ્યક મૂલ ભાષ્યમાં કહેલું છે. તેમજ ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા, સાતમા, આઠમા ને નવમા તીર્થંકરો ૪-૮-૧૨-૧૬-૨૦-
૨૪ ને ૨૮ પૂર્વાંગ અધિક રાજ્ય પાલ્યું છે. 'પૂર્વાંગ' તે ૮૪ લાખ વર્ષ પ્રમાણ જાણવું,

ચોથા અભિનંદન તીર્થકર વિનિતા નગરીને વિષે થયા. સંવરપિતા અને સિદ્ધાર્થા દેવી માતાના પુત્ર, હેમવર્ણ અને વાનરનું લંછન છે. સાડાત્રણસે ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૫૦ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં સાડાવાર-લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને સાડાછત્રીશલાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧૮ વર્ષે કેવલજ્ઞાન ઉપનું. સાધુ ૦ દ્વાદશાંગી (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ સંમ્મેતશિ ૦ (પૂર્વવત્) ચોથા અભિનંદન તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી ૧ લાખ કોડી સા ૦ ને અંતરે પાંચમા સુમતિનાથ તીર્થકર કુશલપુરી નગરીને વિષે થયા. મેઘરથ પિતા અને સુમંગલાદેવી માતાના પુત્ર, હેમવર્ણ અને ક્રૌંચ (પક્ષી)નું લંછન છે. ૩૫૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૪૦ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૧૦ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને ૨૯ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૨૦ વર્ષે કેવલજ્ઞાન ઉપનું. સા ૦ દ્વાદ ૦ (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ સં ૦ સંમ્મેતશિ ૦ નિર્વાણ પામ્યા. પાંચમા સુમતિનાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી ૫૦ હજાર કોડી સા ૦ ને અંતરે છઠ્ઠા પદ્મપ્રભ તીર્થકર કૌશાંબી ન ૦ ને વિષે થયા. શ્રી ધરપિતા અને સુસીનાદેવીના પુત્ર. રાતે વર્ણે અને પદ્મકમલનું લંછન છે. ૨૫૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૩૦ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં સાડાસાત લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને સાડાએકવીશ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૬ માસે કે ૦ જ્ઞાન ઉપનું. સા ૦ દ્વાદ ૦ (પૂર્વવત્) ૩૦૮ સાધુ સં ૦ સંમ્મેતશિ ૦ (પૂર્વવત્) છઠ્ઠા પદ્મપ્રભ-

૧. પ્રવચનસારોદ્ધારમાં 'તિલ્લિઅટસયા' આ પાઠ છે, અર્થમાં ૩૦૮ લખેલ છે કોઈક આચાર્યો ૮૦૩ પળ કહે છે ઘણે સત્તનું દિપણ આવ-

તીર્થંકર મોક્ષ ગયા પછી સાતમા સુપાર્શ્વ તીર્થંકર વાળારસી નગરીને વિષે થયા. પ્રતિષ્ઠાપિતા અને પૃથ્વી દેવી-
 માતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને સાથિયાનું લંછન છે. ૨૦૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૨૦ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું.
 તેમાં ૫ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને ૧૪ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું. અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા
 પછી ૯ માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૫૦૦ સાધુ સં. સમ્મેતશિ. (પૂર્વવત્) સાતમા સુપાર્શ્વ
 તીર્થંકર મોક્ષ ગયા પછી નવસેં કોડી સા. ને અંતરે શ્રી ચંદ્રપ્રભ તીર્થંકર, ચંદ્રપુરી નગરીને વિષે થયા. મહાસેન
 પિતા અને લક્ષ્મણાદેવી માતાના પુત્ર. ઉજ્જ્વલ વર્ણ અને ચંદ્રમાનું લંછન છે. ૧૫૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૧૦
 લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું, તેમાં અઢીલાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને માઢા છ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ
 પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાઢી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૩ માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ સં.
 સમ્મેતશિ. (પૂર્વવત્). ચંદ્રપ્રભ તીર્થંકર મોક્ષ ગયા પછી ૯૦ કોડી સા. ને અંતરે નવમા સુવિધિ નાથ તીર્થ-
 કર કાકંદી નગરી ને વિષે થયા. ઉજ્જ્વલવર્ણ અને મગરનું લંછન છે. ૧૦૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૨ લાખ પૂર્વનું
 આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં અર્ધ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને અર્ધ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧ લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા
 પાઢી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૪ માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુસં. સમ્મેતશિ.
 (પૂર્વવત્) શ્રી સુવિધિનાથ તીર્થંકર મોક્ષ ગયા પછી દશમા શીતલનાથ તીર્થંકર ભદિલપુર નગરને વિષે હઢરથ

શ્યક દિપણમા છે. થોકડાની છાપેલી પ્રતમાં ૭૩ કદેલ છે. ૧ આવશ્યક માધ્યમાં ૩ મામ કદેલ છે.

પિતા અને નંદા દેવીના પુત્ર. હેમવર્ણ અને શ્રી વત્સનું લંછન છે. ૧૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૧ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં પાલાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહીને અર્ધલાખ પૂર્વ રાજ્ય પાલ્યું અને પા લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૩માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ સં. સમ્મેતશિગ્વર પર્વત. (પૂર્વવત્) શીતલ નાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી એકસો સાગર અને ૬૬ લાખ ૨૬ હજાર વર્ષ ન્યૂન ૧ કોડી સા. ને અંતરે ઢગ્યા-રમાં શ્રી શ્રેયાંસનાથ તીર્થકર, સિંહપુર નગરમાં થયા. વિષ્ણુ પિતા અને વિષ્ણુ દેવીમાતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને ગેંડાનું લંછન છે. ૮૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૮૪ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૨૧ લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૪૨ લાખ વર્ષ રાજ્ય પાલ્યું અને ૨૧ લાખ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી, પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૨ માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુસં. સમ્મેતશિ. (પૂર્વવત્) શ્રેયાંસ નાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી ૫૪ સાગરને અંતરે ચારમાં વાસુપૂજ્ય તીર્થકર, ચંપાપુરી નગરીમાં થયા. વસુપિતા અને જયાદેવી માતાના પુત્ર. રાતેવળે અને મહિષનું લંછન છે, ૭૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૭૨ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૧૮ લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૫૪ લાખ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧ માસે કે. જ્ઞાન ઉપનું, સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્ ?) છસો સાધુસં. ચંપાપુરીમાં (પૂર્વવત્) વાસુપૂજ્ય તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી ૩૦ સા. ને અંતરે તેરમાં શ્રી વિમલનાથ તીર્થકર, કંપિલપુર નગરમાં થયા. કૃતવર્મ પિતા અને શ્યામાદેવી માતાના પુત્ર, હેમવર્ણ અને વરાહ (સુવર)નું લંછન છે. ૬૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૬૦ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૧૫ લાખ વર્ષ

કુંવરપણે રહીને ૩૦ લાખ વર્ષ રાજ્ય પાલ્યું અને ૧૫ લાખ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાઢી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી, ૨ માસે કે० જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ० દ્વાદ० (પૂર્વવત) છ હજાર સાધુ સં० સમ્મેતશિ० (પૂર્વવત્) વિમલનાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી, ૯ સા०ને અંતરે ચૌદમા અનંતનાથ તીર્થકર અયોધ્યા નગરીમાં થયા. સિંહસેન પિતા અને સુયશા દેવી માતાના પુત્ર હેમવર્ણ અને સિંચાણાનું લંછન છે. ૫૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૩૦ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૭૥ લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૧૫ લાખ વર્ષ રાજ્ય પાલ્યું અને સાઢાસાત લાખ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાઢી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૩ વર્ષે કે० જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ० દ્વાદ० (પૂર્વવત્) ૭ હજાર સાધુ સં० સમ્મેતશિ० (પૂર્વવત્) અનંતનાથ મોક્ષ ગયા પછી ૪ સા०ને અંતરે પન્નરમા ધર્મનાથ તીર્થકર, રત્નપુરી નગરીમાં થયા. માનુપિતા અને સુવ્રતા દેવી માતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને વજ્રનું લંછન છે. ૪૫ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૧૦ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં અઢીલાખ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૫ લાખ વર્ષ રાજ્ય પાલ્યું અને અઢીલાખ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૨ વર્ષે કે० જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ० દ્વાદ० (પૂર્વવત્) ૧૦૮ સાધુ સં० સમ્મેતશિ० (પૂર્વવત્) ધર્મનાથ તીર્થકર મોક્ષે ગયા પછી પોળા પત્ન્ય ૭ળા ૩ સા०ને અંતરે સોઢમા શ્રી શાંતિનાથ તીર્થકર, હસ્તિનાપુર નગરમાં થયા. વિશ્વસેન પિતા અને અચિરામાતાના પુત્ર, હેમવર્ણ અને મૃગનું લંછન છે. ૪૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૧ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું, તેમાં ૨૫ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા. ૨૫ હ०વર્ષ મંડલિકરાજાપણે રહી ૨૫ હ० વર્ષ ચક્રવર્તીની પદવી ભોગવી અને ૨૫ હ० વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧ વર્ષે કે०

જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ૦ દ્વાદ૦ (પૂર્વવત્) ૧૦૦ સાધુ સં૦ સમ્મેતશિ૦ (પૂર્વવત્) જ્ઞાંતિનાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી
અર્ધ પલ્યને અંતરે સત્તરમા કુંથુનાથ તીર્થકર, ગજપુર નગરમાં થયા. સુરપિતા અને શ્રી દેવીમાતાના પુત્ર. હેમ-
વર્ણ અને બકરા (અજ)નું લંછન છે. ૩૫ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૯૫ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં પોળા
ચોવીશ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, પોળા ચોવીશહ૦ મંડલિક પણે રહીને પોળા ચોવીશહ૦ ચક્રવર્તીની પદવી
ભોગવી અને પોળાચોવીશ હ૦ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧૬ વર્ષે કે૦ જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ૦ દ્વાદ૦
(પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ૦ સમ્મેતશિ૦ (પૂર્વવત્) કુંથુનાથ તીર્થકર મોક્ષે ગયા પછી ૧ હજાર ક્રોડ વર્ષ ઉળા પા
પલ્યને અંતરે, અઢારમા અરનાથ તીર્થકર, નાગપુરી નગરીમાં થયા. સુદર્શન પિતા અને દેવી રાણી માતાના પુત્ર.
હેમવર્ણ અને નંદાવર્ત માથિયાનું લંછન છે. ૩૦ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૮૪ હજારવર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં
૨૧ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૨૧ હ૦ વર્ષ મંડલિકરાજાપણે રહીને ૨૧ હ૦ વર્ષ ચક્રવર્તીની પદવી ભોગવી અને
૨૧ હ૦ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૩ વર્ષે કે૦ જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ૦ દ્વાદ૦ (પૂર્વવત્) ૧ હજાર સાધુ
સં૦ સમ્મેતશિ૦ (પૂર્વવત્) શ્રી અરનાથ તીર્થકર મોક્ષ ગયા પછી ૧ હજાર ક્રોડવર્ષને અંતરે ડગળીશમા મલ્હિ-
નાથ તીર્થકર, મિથિલા નગરીમાં થયા. કુંભપિતા અને પ્રભાવતી દેવીના પુત્ર. નીલવર્ણ અને કુંભનું લંછન છે.
૨૫ ધનુષ્યનું દેહમાન અને ૫૫ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું. તેમાં ૧૦૦ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૫૪ હજાર ૯ સો
વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી. પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧ અહોરાત્રે કે૦ જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ૦ દ્વાદ૦ (પૂર્વવત્) ૫૦૦ સાધુ સં૦

सम्मेतशि० (पूर्ववत्) मल्लिनाथ तीर्थकर मोक्ष गया पछी ५४ लाख वर्षने अंतरे वीशमा मुनिसुव्रत तीर्थकर, राजगृही नगरीमां थया, सुमित्र पिता अने पद्मावती देवीना पुत्र श्यामवर्ण अने काचवानुं लंछन छे. २० धनुष्यनुं देहमान अने ३० हजार वर्षनुं आयुष्य भोगव्युं. तेमां ७॥ हजार वर्ष कुंवरपणे रहीने १५ ह० वर्ष राज्य पाल्युं अने ७॥ ह० वर्ष प्रव्रज्या पाली. प्रव्रज्या लीधा पछी ११ मासे के० ज्ञान उपनुं. साधु० द्वाद० (पूर्ववत्) १ हजार साधु सं० सम्मेतशि० (पूर्ववत्) मुनिसुव्रत तीर्थकर मोक्ष गया पछी ६ लाख वर्षने अंतरे एकवीशमा श्रीनमिनाथ तीर्थकर मिथिला नगरीमां थया. विजय पिता वप्रादेवी माताना पुत्र. हेमवर्ण अने नीलोत्पल (कमल) नुं लंछन छे. १५ धनुष्यनुं देहमान अने १० हजार वर्षनुं आयुष्य भोगव्युं. तेमां अढीहजार वर्ष कुंवर पणे रहीने ५ ह० वर्ष राज्य पाल्युं अने अढी ह० वर्ष प्रव्रज्या पाली. प्रव्रज्या लीधा पछी ९ मासे के० ज्ञान उपनुं. साधु० द्वाद० (पूर्ववत्) १ हजार साधु सं० सम्मेतशि० (पूर्ववत्) श्री नमिनाथ तीर्थकर मोक्ष गया पछी ५ लाख वर्षने अंतरे बावीशमा नेमीनाथ तीर्थकर सौरिपुर नगरमां थया. ससुद्रविजय पिता अने शिवा- देवी माताना पुत्र. श्यामवर्ण अने शंखनुं लंछन छे. १० धनुष्यनुं देहमान अने १ हजार वर्षनुं आयुष्य भोगव्युं तेमां ३०० वर्ष कुंवरपणे रहीने ७०० वर्ष प्रव्रज्या पाली. प्रव्रज्या लीधा पछी ५४ दिवसे के० ज्ञान उपनुं साधु० द्वाद० (पूर्ववत्) ५३ साधु सं० श्री गिरनार उपर निर्वाण पाया. श्री नेमिनाथ तीर्थकर मोक्ष गयापछी पोणा चौर्यासी हजार वर्षने अंतरे त्रेवीशमा श्री पार्श्वनाथ तीर्थकर, वाणारसी नगरीमां थया. अश्वसेना पिता

અને વામાદેવીમાતાના પુત્ર. નીલવર્ણ અને સર્પનું લંછન છે. ૧. હાથનું દેહમાન અને ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું,
 તેમાં ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૭૦ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી, પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૮૪ દિવસે કે. જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ.
 દ્વાદ. (પૂર્વવત્) ૩૩ સાધુ સં. પ્રભુ સમ્મેતશિખર પર્વત ઉપર નિર્વાણ પામ્યા, શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર મોક્ષ
 ગયા. પછી અઢીસો વર્ષને અંતરે ચોવીશમા શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામી તીર્થંકર ક્ષત્રિયકુંડ ગ્રામ નગરમાં થયા. સિદ્ધા-
 થપિતા અને ત્રિશલાદેવી માતાના પુત્ર. હેમવર્ણ અને સિંહનું લંછન છે. ૭ હાથનું દેહમાન અને ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય
 ભોગવ્યું. તેમાં ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહીને ૪૨ વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાલી, પ્રવ્રજ્યા લીધા પછી ૧૨૥ વર્ષ ને ૧૫ દિવસે કે.
 જ્ઞાન ઉપનું. સાધુ. દ્વાદ. (પૂર્વવત્) કાર્તિક વદિ અમાવાસ્યાની રાત્રિએ ચોથા આરાના ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ
 માસ બાકી રહ્યા ત્યારે બે દિવસનું અનશન કરી એકાકી પળે પાવાપુરી નગરીમાં પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા. પહેલા
 શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી અને ચોવીશમા શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામી વચ્ચે ૪૨ હજાર વર્ષ ઉણા ૧ કોડા કોડી સાગરોગમનું
 અંતર જાણવું. इति चोवीश जिनांतर समाप्त.

શ્રીપાંચ દેવનો વિચાર-૧ નામદ્વાર, ૨ ગુણદ્વાર, ૩ ઉપપાતદ્વાર, ૪ સ્થિતિદ્વાર, ૫ ક્રુદ્ધિતથા વિક્રુવણાદ્વાર,
 ૬ ન્યવનદ્વાર, ૭ સંચિઠણાદ્વાર, ૮ અંતરદ્વાર, અને ૯ અલ્પબહુત્વદ્વાર. ૧૦ દ્વાર પાંચ દેવ ઉપર ઉતારે છે. ૧ નામ-
 દ્વાર-૧ મન્ય દ્રવ્યદેવ, ૨ નરદેવ, ૩ ધર્મદેવ, ૪ દેવાધિદેવ અને ૫ ભાવદેવ. ૨ ગુણદ્વાર-મનુષ્ય અને તિર્થંક પંચે-

દ્રિય, જૈ દૈવગતિમાં ઉપજવાની યોગ્યતાવાળા છે; તેને ભવ્ય દ્રવ્યદેવ કહીએ. જેને ૧૪ રત્ન, ૯ નિધાન હોય અને ષટ્સ્વંડનો અધિપતિ ચક્રવર્તી હોય તેને નરદેવ કહીએ. જે સાધુના ૨૭ ગુણ સહિત હોય તેને ધર્મદેવ કહીએ. જે ૧૮ દોષ રહિત અને ૧૨ ગુણ સહિત હોય તેને દેવાધિદેવ કહીએ. ૧૮ દોષના નામ કહે છે—૧ અજ્ઞાન, ૨ ક્રોધ, ૩ મદ, ૪ માન, ૫ માયા, ૬ લોભ, ૭ રતિ, ૮ અરતિ, ૯ નિદ્રા, ૧૦ શોક, ૧ અસત્ય, ૧૨ ચોરી, ૧૩ માત્સર્ય, ૧૪ ભય, ૧૫ પ્રાણિવધ, ૧૬ પ્રેમ, ૧૭ ક્રીડા પ્રસંગ અને ૧૮ હાસ્ય, એ ૧૮ દોષ રહિત હોય. હવે ૧૨ ગુણ કહે છે. ૧ ભગવાન્ જ્યાં જ્યાં ઉમે વેસે અને સમવસરે ત્યાં ત્યાં (મૂલ સ્કંધ, શાસ્ત્રા વગેરે) બોલ સહિત, પ્રભુથી ૧૨ ગુણો ઉંચો અશોક વૃક્ષ છાયા કરે. ૨ ભગવાન્ જ્યાં જ્યાં સમવસરે ત્યાં ત્યાં ઢીંચણ પ્રમાણ પંચ વર્ણ ફૂલોની વૃષ્ટિ થાય. ૩ દિવ્યદ્રવિ (યોજન પ્રમાણ વિસ્તારવાળી વાણી) સર્વના મનનાં સંદેહને હરવાવાળી હોય. ૪ ચોવીશ જોડ ચામરો વિંજાય. ૫ સ્ફટિક રત્નમય, પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ઉપર પ્રભુ વિરાજે. ૬ મામંડલ, અંબોડાને ઠેકાણે તેજોમય હોય. ૭ આકાશમાં ઢુંદુભિ પ્રમુખ અનેક વાજાં વાજે. ૮ ભગવાન્ની ઉપર ત્રણ છત્ર ઉપરા ઉપરે હોય. ૯ અનંતજ્ઞાનાતિશય, ૧૦ અનંત પૂજાતિશય, (પરમપૂજ્યપણુ), ૧૧ અનંત વચનાતિશય અને ૧૨ અનંત અપાયાપગમ અતિશય (નિર્દોષપણુ). એ ૧૨ ગુણ સહિત હોય, અને ૩૪ અતિશય તથા ૩૫ વચનાતિશય

૧ 'જેને દેવાયુ. વાધેલ છે તેમજ ભવ્ય દ્રવ્ય' દેવ કહેવાય એ યોગ્ય નથી, તેમ માનવાથી ભવ્ય દ્રવ્ય દેવની ૩૦ સ્થિતિ ૩ પર્યોપમની કહી છે; તે ઘટી શકશે નહિ. ૨ ૧૮ દોષ પ્રકારાંતરથી પણ શાસ્ત્રોમાં કહેલ છે.

आदि अनंत गुणसहित जे होय ते देवाधिदेव कहेवाय. भवनपति, व्यंतर, ज्योतिष्क अने वैमानिक ए चार
 जातिना देवो, जे देवगति नामकर्मने वेदे छे तेने भावदेव कहीए. ३ उपपात कहे छे—१ भव्य द्रव्य देवमां
 असंख्यात वर्षनां आयुष्यवाला युगलिया (मनुष्य अने तिर्यचो), अने सर्वार्थसिद्धना देवो शिवाय, शेष
 सर्वस्थानना जीवो उपजे. २ नरदेवमां चारजातिना देवो अने पहेली नरक, ए पांच स्थानना उपजे. ३ धर्मदे-
 वमां छट्टीने सातमी नरकना जीवो, तेउका० ने वायुका० अने युगलिया-[मनुष्य-तिर्यच]-शिवाय, शेष सर्व-
 स्थानना जीवो उपजे. ४ देवाधिदेवमां पहेली, धीजी अने त्रीजी नरकसुधीना [नारक] अने किल्बिषिक देव
 शिवाय वैमानिक देवो उपजे. ५ भावदेवमां तिर्यच पंचेंद्रिय अने संज्ञि मनुष्य, ए वे स्थानना उपजे. ४
 स्थितिद्वार—१ भव्य द्रव्य देवनी स्थिति ज० अंतर्मुहूर्त अने उ० ३ पल्यनी. २ नरदेवनी ज० ७०० वर्षनी
 अने उ० ८४ लाख पूर्वनी. ३ धर्मदेवनी ज० अंत० अने उ० देशेउणी [८ वर्षन्यून] क्रोड पूर्वनी. देवाधिदेवनी
 ज० ७२ वर्ष अने उ० ८४ लाख पूर्वनी. ५ भावदेवनी ज० १० हजार वर्ष अने उ० ३३ सागरोपमनी. ५ ऋद्धि
 तथा विकुर्वणा कहे छे:—१ भव्य द्रव्यदेव [जेने वैक्रेयलब्धि होय ते] एक यावत् अनेक रूप पण विकुर्वे. २
 नरदेवने वैक्रेय लब्धि अवश्य होय ते पण एक यावत् अनेक रूप करे. ३ धर्मदेव [जेने वैक्रेय लब्धि होय ते]
 एक यावत् अनेक रूप करे. ४ देवाधिदेवनी शक्ति अनंत छे पण उत्पुक्तनाना अभावथी विकुर्वणा करे नहिं. ५
 भावदेवने वै० लब्धि अवश्य होय ते ज० १-२-३ नेउ० संख्याता रूप विकुर्वे, शक्ति तो असंख्यात रूप कर-

વાની છે પણ કરે નહિ. ૬ ચવણ દ્વાર કહે છે:- ૧ ભવ્યદ્રવ્ય દેવ, ચવીને દેવ થાય. ૨ નરદેવ X (ચક્રવર્તિપદમાં) ચવીને નરકે જાય. ૩ ધર્મદેવ, ચવીને વૈમાનિક દેવ થાય કે મોક્ષ જાય. ૪ દેવાધિદેવ, મોક્ષમાં જાય. ૫ ભાવદેવ, વાદર પૃથ્વીકાયિક, અપ્કા૦, વનસ્પતિકા૦, ગર્ભજ મનુષ્ય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ એ પાંચમાં જાય. ૭ સંચિઠ-
ણાદ્વાર કહે છે:- સંચિઠણા, સ્થિતિદ્વાર પ્રમાણે છે, પણ ફરક એટલોજ કે ધર્મદેવની સંચિઠણા, જ૦* ૧ સમય અને ૩૦ દેશેડળી પૂર્વકોડની છે. ૮ અંતરદ્વાર+ કહે છે:- ૧ ભવ્યદ્રવ્યદેવનું અંતર, -જ૦ ૧૦ હજારવર્ષને અંતર્મુહૂર્ત અધિક અને ૩૦ અનંતકાલનું. ૨ નરદેવનું અંતર, જ૦ ૧ સાગર દ્વાદ્શેરું અને ૩૦ દેશેડળા, અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનું.

X નરદેવ [ચક્રવર્તી], ધર્મદેવ થાય [દીક્ષા લેતો] સ્વર્ગમાં પણ જાય ભગવતી-દીક્ષા. જ૦ ૧ સમય અશુભ પરિણામને પ્રાપ્ત થઈને પુનઃ એક સમય શુભભાવે રહી મરણ પામે, તે આશ્રયી સ્થિતિ અને સંચિઠણામાં ફેર એટલોજ કે સ્થિતિ તે તેટલા કાલ સામાન્યથી રહેવું, એ કાલ આશ્રયી અને સંચિઠણા તે ભાવ આશ્રયી અર્થાત્ તેટલા કાલસુધી તે ભાવમાં રહેવું એમ સંભવે છે. + કોઈ ૧૦ હ૦ વર્ષના આયુષ્યવાળો દેવ, ચવીને શુભ પૃથ્વીવાદિકમાં અતર્મુહૂર્ત આયુષ્ય ભોગવી ભવ્ય દ્રવ્યદેવમાં ઉપજે તે આશ્રયી અંતર્મુહૂર્ત અધિક કહેલ છે. ૩૦ અંતર, વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થવા આશ્રયી. કોઈક ચક્રી [વિષયવાસનાવાળો] મરીને ૧ સાગરને આયુષ્યે નરકમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાંથી પુનઃ નરદેવ થાય, તે જ્યાસુધી ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાસુધીનો અધિકકાલ ચાળવો. સમકીર્તી સિવાય ચક્રવર્તિપણાની પ્રાપ્તિ ન થાય માટે ૩૦ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તથી અધિક અંતર ન હોવ. ધર્મદેવ [સારું], સૌધર્મકલ્પમાં પૃથક્ત્વ પલ્લોપમના આયુષ્યે ઉત્પન્ન થઈ, પુનઃ નરભવ પામી આઠ વર્ષે ચારિત્ર સ્વીકારે તે આશ્રયી જાણવું, આઠ વર્ષનો સમાવેશ પૃથક્ત્વ પલ્લમાં થાય છે. ૩૦ અંતર માટે પૂર્વની પેરે જાણવું. કોઈક દેવ [ભાવદેવ] ચવીને અતર્મુહૂર્તના આયુષ્યવાળા તિર્યચ-
પણે ઉત્પન્ન થઈને પુનઃ દેવમાં ઉપજે તે આશ્રયી જ૦ અંતર કહ્યું અને ૩૦ અંતર પૂર્વવત્.

૩ ધર્મદેવનું અંતર, જ૦ પૃથક્ત્વ પર્યનું અને ૩૦ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનું. ૪ દેવાધિદેવનું અંતર નથી. ૫ ભાવદેવનું અંતર, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અનંતકાલનું. ૬ અલ્પાબહુત્વ દ્વાર કહે છે:—૧ સર્વથી થોડા નરદેવ. ૨ તેથી દેવાધિદેવ સંખ્યાતગુણા. ૩ તેથી ધર્મદેવ સંખ્યાતગુણા. ૪ તેથી ભવ્ય દ્રવ્ય દેવ અસંખ્યાતગુણા. ૫ તેથી ભાવદેવ અસંખ્યાતગુણા. इति पांच देवविचार समाप्त.

अथ दिसाणुवाय [दिगानुपात] विचार—

૧ સમુચ્ચ જીવો, સર્વથી થોડા પશ્ચિમ દિશામાં છે, કારણ ? ત્યાં ગૌતમદ્વીપ અને ચંદ્ર-સૂર્યના દ્વીપો હોવાથી પાણી થોડું છે; તેથી નીલફુલ પણ થોડી છે માટે જીવો થોડા છે. ૨ તેથી પૂર્વ દિશામાં વિશેષાધિક છે, કારણ ? ત્યાં ગૌતમદ્વીપ નથી. ૩ તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે, કારણ ? ત્યાં ચંદ્ર-સૂર્યના દ્વીપો નથી. ૪ તેથી ઉત્તર દિશામાં વિશેષાધિક છે, કારણ ? ત્યાં અસંખ્યાતમે દ્વીપે સંખ્યાત કોટી યોજન પ્રમાણ, માનસરોવર છે, ત્યાં પાણી ઘણું હોવાથી નીલફુલ પણ ઘણી છે. ૫ પૃથ્વીકાયિક જીવો, સર્વથી થોડા દક્ષિણ દિશામાં છે. કારણ ? ભવનપતિના ભવનો ૪ ક્રોડને ૬ લાખ, દક્ષિણ દિશામાં છે અને નરકાવાસા પણ ઘણા હોવાથી ઘણા ભાગમાં પોલાણ છે, માટે પૃથ્વી થોડી છે. તેથી ઉત્તર દિશામાં વિશેષા૦ છે, કારણ ? ત્યાં ૩ ક્રોડને ૬૬ લાખ ભવનપતિના ભવનો છે અને નરકાવાસા પણ થોડા છે, તેથી પૂર્વ દિશામાં વિશેષા૦ છે, કારણ ? ત્યાં ચંદ્ર-સૂર્યના દ્વીપો હોવાથી પૃથ્વી ઘણી છે. તેથી પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષા૦ છે કારણ ? ત્યાં

ગૌતમ દ્વીપ હોવાથી પૃથ્વી ઘણી છે. ૬ અષ્ટકા°, વનસ્પતિકા°, ઝસકા°, વેદિન્દ્રિય, તેજિન્દ્રિય, ચતુર્િન્દ્રિય અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, એ સાત પ્રકારના જીવો, સમુદ્ધયજીવોની માફક જાણવા. ૭ તેજકાથિક, મનુષ્ય અને સિદ્ધના જીવો, સર્વથી થોડા દક્ષિણને ઉત્તર દિશામાં છે અને પરસ્પર તુલ્ય છે. કારણ ? ક્ષેત્રો* નાના છે. તેથી પૂર્વ દિશામાં સંખ્યાતગુણા છે, ક્ષેત્રો મોટા હોવાથી. તેથી પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષા° છે, ત્યાં અધોગામ વિજય હોવાથી. ૮ વાયુકાથિક, સર્વથી થોડા પૂર્વ દિશામાં છે, કારણ ? ભૂમિ ઘણી ઘન [નક્કર] છે. તેથી પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષા° છે, કારણ ? ત્યાં અધોગામવિજય હોવાથી પોલાણ છે. તેથી ઉત્તર દિશામાં વિશેષા° છે, કારણ ? ત્યાં ભવનો અને નરકાવાસો છે. તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષા° છે, ત્યાં ઉત્તર દિશા કરતાં વિશેષ ભવનો અને નરકાવાસો છે. ૯ સમુદ્ધય નરકના જીવો, સર્વથી થોડા પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં છે, કારણ ? ત્યાં પુષ્પાવકીર્ણ નરકાવાસો છે અને પ્રાયઃ તે સંખ્યાતા યોજનના વિસ્તારવાળા છે. તેથી દક્ષિણ દિશામાં અસં-
ખ્યાત ગુણા છે, કારણ ? ત્યાં કૃષ્ણપાક્ષિક* જીવો ઘણા ઉત્પન્ન થાય છે. હવે પ્રત્યેક નરકના જીવો માટે કહે છે-
સાતમી નરકના દક્ષિણ દિશાના જીવોથી છઠ્ઠી નરકના પૂર્વ, પશ્ચિમ, અને ઉત્તર દિશાના જીવો અસંખ્યાત-

× ભરત અને પેરાવત આશ્રયી જાણવું, વલી સમક્ષેણિય સિદ્ધ થોડા થાય છે તે પણ અમુક કાલે થાય છે અને ૧૮ કોડાકોડી સાગર સુધી સિદ્ધ ગતિ પણ બંધ રહે છે, અર્થાત્ તેટલા કાલમાં કોઈ સિદ્ધ ભરત-પેરાવતમાં થતા નથી. * અર્ધ પુલ્લ પરાવર્તથી વધારે કાલ સંસાર વાકી હોય તે કૃષ્ણ પાક્ષિક કહેવાય અને તેથી ન્યુનકાલ હોય તે શુદ્ધપાક્ષિક.

ગુણા છે, તેથી છઠી નરકના દક્ષિણ દિશાના જીવો અસંખ્યાતા છે. એવી રીતે ક્રમશઃ પહેલી નરક સુધી જાણવું.
૧૦ ભવનનપતિ દેવો, પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશાં થોડા છે, કારણ ત્યાં થોડાં ભવનો છે, તેથી ઉત્તર દિશામાં અસં-
ખ્યાતગુણા છે, ત્યાં ઘણા ભવનો છે અને પોતાનું સ્થાન છે, તેથી દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે, ત્યાં પણ
ભવનો વિશેષ છે. ૧૧ વ્યંતરદેવો, સર્વથી થોડા પૂર્વ દિશામાં છે, ત્યાં ભૂમિ ઘણી કઠણ હોવાથી. તેથી પશ્ચિમ-
દિશામાં વિશેષાધિક છે, ત્યાં અધો લૌકિક ગ્રામોમાં પોલાણનો ભાગ હોવાથી વ્યંતરો ત્યાં જાય છે. તેથી ઉત્તર
દિશામાં વિશેષાં છે, કારણ? ત્યાં પોતાનું સ્થાન છે અને ત્યાં તેના નગરો પણ છે. તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાં છે
ત્યાં નગરો વધારે છે. ૧૨ જ્યોતિષ્ક દેવો સર્વથી થોડા પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં છે, કારણ? ત્યાં ચંદ્ર-સૂર્યના ઉદ્યાન
જેવા દ્વીપોમાં થોડાજ જ્યોતિષ્કો હોય છે. તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાં છે, ત્યાં તેના વિમાનો ઘણા છે અને
કુળ્ળપાક્ષિક જ્યોં દેવો ઘણા છે, તેથી ઉત્તરદિશામાં વિશેષાં છે, કારણ? ત્યાં માનસસરોવર છે ત્યાં ક્રીડા
કરવાની પ્રવૃત્તિવાળા જ્યોં દેવો ઘણા રહે છે. વલી તે સરોવરમાં મચ્છાદિ જલચરો છે, તે નજીકમાં રહેલા
જ્યોંના વિમાનોને દેખવાથી તેઓને જાતિસ્મરણ થાય છે. તેથી તેઓ કંઈક વ્રતને સ્વીકારી અનશનને ગ્રહણ
કરીને નિયાળું કરવાથી જ્યોતિષ્કમાં ઉપજે છે; માટે ઉત્તર દિશામાં ઘણા છે. ૧૩ પહેલા દેવલોકથી ચોથાદેવ.
સુધીના દેવો સર્વથી થોડા પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં છે, કારણ? આવલિકાબંધ વિમાનો ચારે દિશાએ સમાન છે.
પણ પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો ત્યાં ન હોવાથી થોડા છે. તેથી ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાતગુણા છે, કારણ? ત્યાં

પુષ્પાવકીર્ણ વિમાનો ઘણા છે અને અસંખ્યાત યોજનના વિસ્તારવાંલા હોવાથી. તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે, કારણ ? દક્ષિણ દિશામાં કૃષ્ણપાક્ષિકો ઘણા ઉપજે છે માટે. ૧૪ પાંચમાથી યાવત્ આઠમા દેવ૦ સુધીના દેવો, પૂર્વ-પશ્ચિમ અને ઉત્તરદિશામાં થોડા છે, તેથી દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાતગુણા છે; કારણ ? તે દિશામાં ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિક તિર્ય્ચો ઉત્પન્ન થાય છે. નવમાથી યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધીના દેવો, પ્રાયઃ ચારે દિશામાં મરવા જાણવા, કારણ ? ત્યાં કેવલ મનુષ્યો ઉપજે છે. इति दिसाणुवाय समाप्त.

अथ संयत विचार कहे છે:- પન્નવળા વેચ રાગે, કમ્પચરિત્ત* પડિસેવળા નાળે; તિત્થે લિંગ સરીરે, ચિત્તે કાલ ગઢ સંજમ નિગ્ગાસે ॥ ૧ ॥ જોગુવઓગ કસાણ, લેસા પરિણામ બંધ વેદે ય; કમ્મોદીરણ ઉવસં,- પજહ્ન સજ્ઞાય આહારે ॥ ૨ ॥ શવ આગરિસે કાલં,-તરેય સલુગ્ધાય ચિત્ત ફુસળાય; ભાવે પરિમાળે વિય, અપ્પા વહુયં (રાં?) સંજયાળં ॥ ૩ ॥ પ્રથમ ત્રણ ગાથાના શબ્દાર્થ સાથે દ્વારો કહે છે:-૧ પ્રજ્ઞાપનાદ્વાર, ૨ વેદ-દ્વાર, ૩ રાગદ્વાર, ૪ કલ્પદ્વાર, ૫ ચારિત્તદ્વાર, ૬ પ્રતિસેવનાદ્વાર, ૭ જ્ઞાનદ્વાર, ૮ તીર્થદ્વાર, ૯ લિંગદ્વાર, ૧૦ શરીરદ્વાર, ૧૧ ક્ષેત્રદ્વાર, ૧૨ કાલદ્વાર ૧૩ ગતિદ્વાર, ૧૪ સંયમદ્વાર, ૧૫ નિષ્કર્ષદ્વાર, ૧૬ યોગદ્વાર, ૧૭ ઉપ-યોગદ્વાર, ૧૮ કષાયદ્વાર, ૧૯ લેહ્યાદ્વાર, ૨૦ પરિણામદ્વાર, ૨૧ વંધદ્વાર, ૨૨ વેદનદ્વાર, ૨૩ ઉદીરણાદ્વાર, ૨૪ ઉપસંપદ્ધિદ્વાર, ૨૫ સંજ્ઞાદ્વાર, ૨૬ આહારદ્વાર, ૨૭ ભવદ્વાર, ૨૮ આકર્ષદ્વાર, ૨૯ કાલમાનદ્વાર, ૩૦ અંતરદ્વાર,

* 'ચરિત્ત' શબ્દને બદલે નિગ્ગથ' શબ્દ જોડ્યે, નિયંત્રામાં ચરિત્ત શબ્દ યોગ્ય છે આ ગાથાઓ મવગતીજીમા છે.

પુરુષ+ નપુંસક વેદમાં હોય. સૂક્ષ્મ સં० ને યથાખ્યાત એ વે સંયત, અવેદી હોય, તે ઉપશમ અને ક્ષીણ વેદી હોય॥
 ત્રીજું રાગદ્વાર કહે છે:-પહેલા ચાર સંયત, સરાગી અને યથાખ્યાત સં० વીતરાગી, તે ઉપશાંત રાગી અથવા
 ક્ષીણરાગી હોય ॥ ચોથું કલ્પદ્વાર કહે છે-૧ *સ્થિતકલ્પ, ૨ અસ્થિતકલ્પ, ૩ જિનકલ્પ, ૪ સ્થવિરકલ્પ અને ૫
 કલ્પાતીત. સ્થિતકલ્પમાં પાંચે સંયતો હોય, અસ્થિત કલ્પમાં સામાયિક સં० સૂક્ષ્મસંપરાય સં० અને યથાખ્યાત
 સં० હોય, જિનકલ્પ અને સ્થવિરકલ્પમાં પ્રથમના ત્રણ સંયતો હોય કલ્પાતીતમાં સામાયિક, સૂક્ષ્મ સં० અને
 યથાખ્યાત સંયત હોય. પાંચમું નિર્ગ્રંથ દ્વાર કહે છે:-૧ પુલાક, ૨ વક્રુશ, ૩ પ્રતિસેવના, ૪ કષાય કુશીલ ૫
 નિર્ગ્રંથ અને ૬ સ્નાતક. હવે પુલાક, વક્રુશ ને પ્રતિસેવના એ ત્રણમાં સામા० છેદો० એ વે સંયત હોય. કષાયકુ-
 શીલમાં પ્રથમના ચાર સંયતો હોય અને નિર્ગ્રંથ ને સ્નાતકમાં ૧ યથાખ્યાત સં० હોય॥છઠું પ્રતિસેવનાદ્વાર કહે છે
 સામા०ને છેદો० એ વે સંયત, =પતિસેવી પણ હોય. જો પ્રતિસેવી હોય તો મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવક

+ કૃત્તનપુસક *પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના મુનિઓ, દશ પ્રકારના કલ્પમાં સ્થિત હોય, તેઓને તે કલ્પોનું અવશ્ય પાલન કરવું પડે છે,
 માટે સ્થિત કલ્પ કહેલ છે. મધ્યમ ૨૨ તીર્થકરોના અને મહાવિ દેહ ક્ષેત્રના મુનિઓને તે ૧૦ કલ્પોનું પાલન નીયત નથી માટે તેને અસ્થિત કલ્પ
 કહેલ છે. =ચારિત્રમાં અતિચાર તે પ્રતિસેવના, તે આદ્ય વે સંયત, કુશીલ ભાવમાં વર્તતાં મૂલ-ઉત્તરગુણની વિરાધના કરે અને વક્રુશ ભાવમાં વર્તતાં
 મૂલ ઉત્તરગુણની વિરાધના કરે તેમાં મૂલ ગુણની વિરાધના તે અતિચારરૂપ જાણવી, અનાચારરૂપ નહિ.

હોય. પરિ०, સૂક્ષ્મ० ને યથાખ્યાત ૧ ૩ સંયતો અપ્રતિસેવી હોય ॥ સાતમું જ્ઞાનદ્વાર કહે છે:--આગલા ૪ સંય-
 તોમાં જ્ઞાન, બે ત્રણ ને ચાર હોય અને યથાખ્યાત સં०માં પાંચ જ્ઞાનની ભજના છે અજ્ઞાન નથી. સામાયિક. હેદો-
 પ०, સૂક્ષ્મસં०ને યથાખ્યાતસંયતો, જ० આઠ પ્રવચન માતા અને ૩૪ પૂર્વ ભણે, પરિહાર વિશદ્ધિ સંયત, જ०
 નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચારવસ્તુ અને ૩૦ દેશેડના ૧૦ પૂર્વ ભણે ॥ આઠમું તીર્થદ્વાર કહે છે:--તીર્થમાં પાંચે સંયતો
 હોય અને અતીર્થમાં સામા०, સૂક્ષ્મ સં०ને યથાખ્યાત સં० ૧ ૩ હોય અને તીર્થકરને પ્રત્યેકબુદ્ધમાં પળ ૧ ૩ હોય ॥
 નવમું લિંગદ્વાર કહે છે:--દ્રવ્યલિંગ આશ્રયી-સ્વલિંગમાં પાંચે સંયતો હોય અને અન્યલિંગ ને ગૃહસ્થમાં પરિહાર
 વિશુદ્ધિ સંવર્જનિ શેષ ૪ સંયતો હોય. ભાવલિંગ આશ્રયી-સ્વલિંગમાં પાંચે સંયતો હોય અને અન્યલિંગ ને ગૃહ-
 સ્થલિંગમાં એક પળ સંયત ન હોય ॥ દશમું શરીર દ્વાર કહે છે:--સામા० ને હેદોપ० ૧ બે સંયત ને ત્રણ, ચાર ને
 પાંચ શરીર હોય અને પાછલા ૩ સંયતોને ૩ શરીર-ઔદારિક તૈજસને કાર્મણ-હોય. ॥ ઇગ્યારમું ક્ષેત્રદ્વાર કહે છે:--

૨ પરિહાર વિશુદ્ધિક, ઇટલુ જ્ઞાન [દેશેડના ૧૦ પૂર્વ] ભણ્યા પછી થઈ શકે છે: પછી તેમને ભળવાનું હોતું નથી અર્થાત્ ૧ ભણ્યા પછીજ
 પરિહારચારિત્રને પ્રાપ્ત કરી શકે. સૂક્ષ્મ સં० અને યથાખ્યાત સંયત માટે પણ એમજ જાણવું કારણ? અલ્પકાલમાં શ્રેણિગત થયાથી ત્યાં ભળવાનું નથી.
 ૩ અન્યલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગનાં હેદોપસ્થાપનીય સંયત કેમ હોઈ શકે? ૧ માટે એમ સમજાય છે કે કોઈ લઙ્ઘિધર મુનિ કોઈક જૈન શાસનના
 શુભ કાર્ય માટે અન્ય લિંગ ને ગૃહસ્થ લિંગ ને ધારણ કરે. જેમ શ્રેણિકચરિત્રમાં મુનિએ ઓગ્રો ગ્રોરે વાલીને અન્ય લિંગ ધારણ કરેલું. પરિહારવિ०
 સં० લઙ્ઘિ ફોરવતા નથી ૪ પાંચ શરીર યુગવત્ [સાથે] રક્તિરૂપ હોય. આ વિભાવે ન હોય.

કર્મભૂમિમાં જન્મ અને સદ્ભાવ (હત) આશ્રયી પાંચે સંયતો હોય અને અકર્મભૂમિમાં એક પળ ન હોય. સંહરણ આશ્રયી પરિહાર વિ० સં० વર્જીને શેષ ૪ સંયતો હોય ॥ ચારમું કાલદ્વાર કહે છે:-અવસર્પિણી ને ઉત્સર્પિણીકાલમાં પાંચે સંયતો હોય. નો અવસર્પિણી-નો ઉત્સર્પિણી કાલમાં હેદોપ० ને પરિહા० સં० સિવાય શેષ ૩ સંયતો હોય. હવે અવસર્પિણી કાલમાં જન્મ આશ્રયી પહેલા બીજા આરામાં કોઈ પળ સંયત નહોય. ત્રીજા ચોથા આરામાં પાંચે સંયતો હોય. પાંચમાં આરામાં સામા० ને હેદો० બે સં० હોય. છઠ્ઠે આરે એકપળ ન હોય, હવે સદ્ભાવઆશ્રયી પહેલા બીજા ને છઠ્ઠા આરામાં એકે નહિં. ત્રીજા ચોથા ને પાંચમા આરામાં પાંચે હોય. સંહરણ આશ્રયી પરિહાર० સં० સિવાય શેષ ૪ હોય. ઉત્સર્પિણીકાલમાં જન્મ આશ્રયી પહેલે આરે એકે નહિં. બીજે ત્રીજે ને ચોથે આરે પાંચે હોય. પાંચમે ને છઠ્ઠે આરે એકે નહિં. સદ્ભાવ આશ્રયી પહેલા, બીજા આરામાં એકે નહિં. ત્રીજા, ચોથા આરામાં પાંચે હોય, પાંચમા, છઠ્ઠા આરામાં એકે નહિં. સંહરણ આશ્રયી પરિહાર० સિવાય શેષ ચાર હોય. નો ઉત્સ० નો અવસર્પિણીકાલમાં અકર્મભૂમિ મધ્યે એકે નહિં અને પાંચ મહાવિદેહમાં સામા० સૂક્ષ્મ સં० ને યથાહ્યાત ૧ ૩ સંયતો હોય. સંહરણ આશ્રયી ૧ સર્વ ક્ષેત્રમાં પરિહાર० સિવાય શેષ ૪ સંયતો હોય ॥ તેરમું ગતિદ્વાર કહે છે:-પાંચે સંયતો, નરક, તિર્યચ ને મનુષ્ય ૧ ૩ ગતિમાં ન જાય; દેવગતિમાં પળ વૈમાનિક દેવમાં જાય. તે કહે છે:-સામા०, હેદોપ० ૧ બે સંયત, જ० પ્રથમ દેવલોકે અને ઉ० અનુત્તરવિમાને જાય. પરિહા० સંયત, જ० પહેલે દેવ० અને ઉ० આઠમા દેવ० સુધી જાય. સૂક્ષ્મ સં० જ० ને ઉ० અનુત્તરવિમાને જાય. યથાહ્યાત સં०, જ० ને ઉ०

અનુત્તરવિંમાં જાય અને કેટલાક મોક્ષ પળ જાય. ૧ હંદ્રની પદવી, ૨ સામાનિકની, ૩ ત્રાયત્રિંશકની, ૪
 શોકપાલની, અને ૫ અહમિંદ્રની પદવી એ ૫માંથી આરાધક કેટલી પદવી પામે? તે કહે છે:-સામા. ને છેદોપ.
 એ બે સં, પાંચે પદવી પામે. પરિહા. સં, અહમિંદ્ર સિવાય શેષ ચાર પદવી પામે. સૂક્ષ્મ ને યથા. સંયત, એક
 અહમિંદ્રની પદવી પામે. વિરાધક આશ્રયી પાંચે સંયતો, જ. ભવનપતિમાં અને ઉ. સૌધર્મ દેવ. માં ઉપજે, પદવી
 એકે ન પામે. હવે કેટલી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય તે કહે છે:-સામા. ને છેદો. સંયતની જ. બે પલ્લ અને ઉ. ૩૩
 સાગરની સ્થિતિ છે. પરિહારવિ.ની જ. બે પલ્લ અને ઉ. ૧૮ માગ.ની, સૂક્ષ્મસં. ને યથાસ્થાતની જ. બે ઉ. ૩૩
 સાગ.ની ॥ ચૌદમું સંયમસ્થાન દ્વાર કહે છે:-સામા., છેદોપ. અને પરિહા. એ ૩ના અસંખ્યાતા સંયમસ્થાનો છે,
 સૂક્ષ્મ સં.ના અસંખ્યાતા સંયમસ્થાનો છે અને તે અંતર્મુહૂર્તની સ્થિતિ જેટલા છે, યથાસ્થાતનું એક સંયમસ્થાનક છે.
 હવે એઓનું અલ્પબહુત્વ કહે છે:-સર્વથી થોડા યથાસ્થાતના સંયમસ્થાન છે, તેથી સૂક્ષ્મ સં.ના અસંખ્યાતગુણ
 તેથી પરિહા.ના અસંખ્યા. છે, તેથી સામાયિકને છેદોપ.ના અસંખ્યાતગુણ અને પરસ્પર તુલ્ય છે ॥ પન્નરમું નિષ્કર્ષ
 (પર્યવ) દ્વાર કહે છે:-પ્રત્યેક સંયતોના અનંત ચારિત્ર પર્યવો જાણવા. સામા. સંયત, સામા. છેદોપ. અને પરિહા.
 એ ૩ સાથે છ સ્થાન પતિત અને ઉપરલા (બે સૂક્ષ્મ.ને યથા.)થી અનંતગુણ હીન છે. છેદોપ. સંયત, પહેલા ૩ સાથે

૧ યથાસ્થાત સંયત [ઉપશમ શ્રેણિવાલો] પડે છે તે વિરાધક જાણવો ૨ છ સ્થાન પતિત તે ૧ અનંત ભાગ હીન, ૨ અસંખ્યાત ભાગ
 હીન, ૩ સંખ્યાત ભાગ હીન, ૪ સંખ્યાત ગુણ અધિક, ૫ અસંખ્યાત ગુણ અ., અને ૬ અનંત ગુણ અધિક

છ સ્થાનપતિત છે. અને ઉપરલા વેથી અનંતગુણ હીન છે. પરિહાં સંંનું પળ એમજ છે. સૂક્ષ્મ સંં સંયત, પહેલા ૩થી અનંતગુણ અધિક છે. સૂક્ષ્મ સંં સાથે તુલ્ય, જો અધિક હોય તો અનંતગુણ અધિક હોય અને હીન હોય તો અનંતગુણ હીન હોય. યથારૂપાત સાથે અનંત ગુણ હીન છે. યથારૂપાત સંયત, સામાયિકાદિ ૪ સંયતોથી અનંતગુણ અધિક છે, સ્વસ્થાનમાં (યથાં સાથે) તુલ્ય છે. એઓનું અલ્પબહુત્વ:- સામાં ને છેદોપં એ વેના જઘન્ય પર્યવો થોડા છે, તેથી પરિહાંના જં પર્યં અનંતગુણ છે, તેથી પરિહાંના ઉં પર્યં અનંતગુણ છે, તેથી સામાં ને છેદોપંના ઉં પર્યં અનંતગુણ છે, તેથી સૂક્ષ્મ સંંના જં પર્યં અનંં, તેથી સૂક્ષ્મ સંંના ઉં પર્યં અનંં છે, તેથી યથારૂપાતના અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ પર્યવો અનંતગુણ છે ॥ સોલહું યોગદ્વાર કહે છે:- પહેલા ૪ સંયતો સયોગી છે અને યથારૂપાત સંં, સયોગી અને અયોગી પળ છે. સત્તરહું ઉપયોગદ્વાર કહે છે:- સામાં, છેદોપં, પરિહાં અને યથાં એ ૪ સંયતો સાકારોપયોગી અને અનાકારોપયોગી છે, સૂક્ષ્મસંં સંયત, સાકારોપયોગી છે ॥ અઢારહું કષાયદ્વાર કહે છે:- પહેલા ૪ સંયતો સકપાયી અને યથાં સંયત, અકષાયી છે. પહેલા ૩ સંયતોમાં સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ૪ હોય. સૂક્ષ્મસંં સંયતમાં સંજ્વલનનો લોભ હોય

૧ પરિહાર વિશુદ્ધક સંયત, યિશિષ્ટ [ઘાસ અમુક] તપ-ક્રિયાવડે વિશુદ્ધ ભાવવાલો હોવાથી તેના જં પર્યવો પળ સામાં છેદોંના જં પર્યવોથી અનંતગુણ અધિક છે અને પરિહારવિશુદ્ધ સંંના ઉં પર્યવોથી સામાંને છેદોપં સંયતોના ઉં પર્યવો અનંતગુણ અધિક કણા તેનુંકારણ કે પરિહાંવાલો છઠ્ઠે કે સાતમે ગુણઘણે હોય અને સામાંને છેદોં સંયત, નવમાગુણઘણા સુધી હોય માટે અનંતગુણ અધિક છે.

ને યથાખ્યાત સં૦, ઉપશાંત કષાયી અને ક્ષીણકષાયી હોય.॥ ઉગ્રણીશમું લેશ્યાદ્વાર કહે છે:-પહેલા ૪ સંયતો
 લેશ્યા છે, યથાખ્યાત સં૦ સલેશ્યા અને અલેશ્યા પળ છે. સામા૦ને છેદોપ૦ સંયતમાં છ લેશ્યા હોય, પરિ-
 ણાર વિ૦ સંયતમાં પાછલની ૩ લેશ્યા છે અને સૂક્ષ્મ સં૦ને યથા૦ સંયતમાં ૧ શુક્લ લેશ્યા છે ॥ વીશમું પરિણા-
 મદ્વાર કહે છે:-સામા૦, છેદોપ૦ને પરિહા૦ ૬ ૩ સંયતો, ચઢતા પરિણામવાલા હોય, પડતા પરિણામવાલા અને
 સ્થિરપરિણામવાલા પળ હોય, સૂક્ષ્મસંપ૦ સંયત, ચઢતા પરિણામવાલો હોય, પડતા પરિણામવાલો હોય, પળ
 સ્થિર પરિણામવાલો ન હોય. યથા૦સંયત, ચઢતા પરિણામવાલો હોય, સ્થિરપરિણામવાલો હોય, પળ પડતા પરિ-
 ણામવાલો ન હોય. પહેલા ૪ સંયતોના પરિણામની વૃદ્ધિ, જ૦ ૧ સમમની અને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની અને યથાખ્યાત
 સં૦ના પરિ૦ની વૃદ્ધિ, જ૦ને ઉ૦ ૧ અંતર્મુહૂર્તની. પહેલા ૪ સં૦ના પરિણામની હીનતા, જ૦ ૧ સમયનીને ઉ૦ ૧ અંત-
 ર્મુહૂર્તની. યથા૦સં૦નાપરિ૦ની હીનતા નથી. પહેલા ૩ સં૦ના પરિણામની સ્થિરતા, જ૦ ૧ સમયનીને ઉ૦ ૭ સમયની.
 સૂક્ષ્મ સં૦ સંયતનાપરિ૦ની સ્થિરતા, નથી. યથાખ્યાત સં૦ના પરિ૦ની સ્થિરતા, જ૦ ૧ સમયનીને ઉ૦ દેશેડળા
 ક્રોડ પૂર્વની. ॥ એકવીશમું બંધદ્વાર કહે છે:-પહેલા ૩ સંયતો, ૭ કર્મ અથવા ૮ કર્મ બાંધે, સાત બાંધે તો આયુષ્ય
 સિવાય ૭ બાંધે. સૂક્ષ્મ સં૦ સંયત, મોહનીય અને આયુષ્ય સિવાય છ કર્મ બાંધે. યથા૦ સંયત, એક સાતાવેદનીય

૧ સૂક્ષ્મ સં૦ વાલો શ્રેણિ ચઢતાં વર્ધનના પરિણામવાલો હોય અને શ્રેણિથી પડતાં હીયમાન પરિણામવાલો અવશ્ય હોય છે; પળ અવસ્થિત
 [સ્થિર] પરિણામી ન હોય.

સંયત
 વિચાર
 ॥૧૪૧॥

જાંધે, અથવા અબંધક પળ હોય। બાવીશમું વેદન દ્વારા કહે છે:-પહેલા ૪ સંયતો, આઠ કર્મના વેદક હોય, યથા-
 રૂઢાત સંમોહનીય સિવાય સાત કર્મનો વેદક અથવા ઘનઘાતી કર્મ સિવાય ચાર કર્મનો વેદક અને એક સાતા-
 નોવેદક પળ હોય। ત્રેવીશમું ઉદીરણ દ્વારા કહે છે:-પ્રથમના ૩ સંયતો, આઠ, સાત કે છ કર્મની ઉદીરણા કરે,
 ૭ની કરે તો આયુષ્ય સિવાય, ૬ની કરે તો વેદનીય ને આયુષ્ય સિવાય ઉદીરણા કરે. સૂક્ષ્મ સંયત, છ અથવા
 પાંચની ઉદી૦ કરે, છની કરે તો વેદનીય ને આયુષ્ય સિવાય અને પાંચની કરે તો વે૦ આ૦ ને મોહનીય સિવાય
 ઉદી૦ કરે. યથારૂઢાત સં૦, પાંચની અથવા વેની કરે તો કર્મની ઉદી૦ કરે, વેતો નામને ગોત્રની અને અનુદીરક પળ
 હોય। ચોવીશમું ઉપસંપદ્ધાર કહે છે:-સામાયિક સં૦, ચડે તો છેદોપ૦ ને સૂક્ષ્મ સં૦ પળ પામે અને પડે તો અસંયમ
 કે દેશવિરતિપળ પામે. છેદોપ૦ સંયત, ચડે તો સામા૦, પરિહા૦ અને સૂક્ષ્મ સં૦ પળ પામે અને પડે તો અસંયમ કે
 દેશવિરતિપળ પામે. પરિહા૦ સંયત, ચડે તો છેદોપ૦ પળ પામે અને પડે તો અસંયતપળ પામે. સૂક્ષ્મસં૦ સંયત, ચડે

૨ વેદન તે ઉદયાગત, ૩ ઉદયમાં નહિ આવેલા કર્મને, જીવ સ્વવીર્યથી સંચીને ઉદયમાં લાવે તે ઉદીરણા, ઉદીરણા અને વધ એ બન્ને
 જીવને આધીન છે અને ઉદય ને સત્તા એ બન્ને કર્મને આધીન છે ૪ સાતમાં ગુણઠાણાથી વેદનીય અને આયુષ્યકર્મની ઉદીરણા ન હોય. ૫ ઉદી-
 રણનું વિશેષસ્વરૂપ, 'કમ્મપયડી'માં છે ત્યાં જોવું. ૬ ઉદીરણા કરે નહિ તે. ૭ ભગવતીસૂત્રમાં 'ચડવું' કે 'પડવું' એ નથી પણ 'ત્યાગ' અને 'સ્વી-
 કાર' શબ્દ જોવામાં આવે છે તે શબ્દ યોગ્ય જણાય છે. ૮ ઋપમજિનના તીર્થમાંથી અજીતનાથના તીર્થમાં પ્રવેશ કરતાં છેદો૦ સંયત, સામાયિક-
 પળ પામે. ૯ પરિહારવિશુદ્ધ પહેલા-છેલા જિનના વારામાં હોય, તે તપ-ક્રિયા પૂર્ણ કરીને પુનઃ ગચ્છમાં આવે ત્યારે છેદોપ૦ પળ હોય. પણ સામા-

યાख्याતપણું પામે અને પહે તો સામા૦, છેદોપ૦ કે અસંયમપણું પામે. યથા૦ સંયત, મોક્ષમાં જાય, અથવા સં૦ અને અસંયમપણું પામે. પચીશમું સંજ્ઞાદ્વાર કહે છે:-સામા૦, છેદોપ૦, પરિહા૦ એ ૩ સંયતો સંજ્ઞા ક્ત છે અને નોસંજ્ઞા ઉપયુક્ત પણછે. સૂક્ષ્મ સં૦ અને યથાખ્યાત સં૦, નોસંજ્ઞા ઉપયુક્ત છે. છવીશમું આહારકદ્વા- છે:-પ્રથમના ચાર સંયતો, આહારક છે અને યથા૦ સંયત, આહારક ને અનાહારક પણ છે. ॥ સત્યાવી- ભવદ્વાર કહે છે:-સામા૦ ને છેદોપ૦ સંયત, જ૦ ૧ ભવ કરે અને ઉ૦ ૮ ભવ કરે. વાકીના ૩ સંયતો, જ૦ ૧ ભવ કરે અને ઉ૦ ૩ ભવ કરે ॥ અઠાવીશમું આકર્ષ દ્વાર કહે છે:-એક ભવ આશ્રયી સામા૦ જ૦ ૧ વાર અને પૃથક્ત્વ શત (શો) વાર આવે. છેદોપ૦ જ૦ ૧ વાર અને ઉ૦ વીશ પૃથક્ત્વવાર આવે. પરિહા૦ જ૦ ૧ વાર ઉ૦ ૩ વાર આવે. સૂક્ષ્મ સં૦ જ૦ ૧ વાર અને ઉ૦ ૪ વાર આવે. યથાખ્યાત૦ જ૦ ૧ વાર અને ઉ૦ ૨ વાર

ચા૦ ન હોય. સામા૦ ચારિત્રવાલાને પરિહા૦ પણ હોતુંજ નથી કારણ? પરિહા૦ ચારિત્રવાલા છટ્ટા-સાતમા ગુણ૦ સુધીજ હોય છે. પ્રથમના બે રેત્ર, નવમા ગુણ૦ સુધી હોય છે. પરિહા૦ને સૂક્ષ્મ સં૦ની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પરિહારવિશુદ્ધક, મરીને દેવ થાય માટે પડતાં તે અસંયમપણુ પામે. જ્ઞાનોપયોગવાલા. ૨ આકર્ષ=ચારિત્રના પરિણામ અથવા પુનર્ગ્રહણ, ઇટલે જેમ ગાય પાણી પીતાં ઢચકા મરે છે, અર્થાત્ પાણીને મુલ્યથી લેંચે છે તેમ ચારિત્રના જે પરિણામ હોય તેને છોડી ફરીથી તે પરિણામનું પ્રહણ કરવું તે પણ આકર્ષ કહેવાય છે, મ કે એક ભવમાં શત પૃથક્ત્વવાર આવે એમ સમજવું. ૩ એક ભવમાં ઉપશમશ્રેણિ બેવાર આવે ત્યારે ચડતાં ને પડતાં સૂક્ષ્મ સં૦ ૪ વાર આવે. યથાખ્યાતપણુ, શ્રેણિ ચડતા હોય માટે બે વાર આવે.

સંયત
વિચાર
॥૧૪૩॥

આવે. હવે અનેક ભવ આશ્રયી કહે છે:—સામા૦ જ૦ ૨ વાર અને ૩૦ પૃથક્ત્વ હજારવાર આવે. છેદોપ૦ જ૦ ૨ વાર અને ૩૦ નવસેં ઉપર અને ૧ હજારની અંદર આવે. પરિહા૦ જ૦ ૨ વાર અને ૩૦ ૭ વાર આવે. સૂક્ષ્મ સં૦ જ૦ ૨ વાર અને ૩૦ ૧ વાર આવે. યથા૦ જ૦ ૨ વાર અને ૩૦ ૫ વાર આવે આવે ॥ ઉગળત્રીશમું સ્થિતિદ્વાર કહે છે:—૧૦૦૦ જીવઆશ્રયી સામા૦ને છેદોપ૦ સંયતની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમયની અને ૩૦ દેશેડોની ક્રોડ પૂર્વની. પરિહા૦ સંયતની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમયની અને ૩૦ ૨૯ વર્ષ ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વની. સૂક્ષ્મ સં૦ સંયતની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમયની અને ૩૦ અંતર્મુહૂર્તની. યથા૦ સંયતની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમયની અને ૩૦ દેશેડોના ક્રોડપૂર્વની. હવે ઘણા જીવ આશ્રયી કહે છે:—સામા૦ સંયતોની સ્થિતિ, સર્વકાલની. છેદોપ૦ સંયતોની સ્થિતિ, જ૦ ૨૫૦ વર્ષની અને ૩૦ ૫૦ લાખ ક્રોડસાગરોપમની. પરિહા૦ સંયતોની સ્થિતિ, જ૦ દેશેડોની વસો વર્ષની અને ૩૦ દેશેડોની વે ક્રોડ પૂર્વની. સૂક્ષ્મ સં૦ સંયતોની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમયની અને ૩૦ અંતર્મુહૂર્તની. યથા૦ સંયતોની સ્થિતિ, સર્વકાલની. ॥ ત્રીશમું અંતરદ્વાર કહે છે:—૧૦૦૦ જીવ આશ્રયી પાંચે સંયતોનું (પ્રત્યેકનું) અંતર,, જ૦ ૧ અંતર્મુહૂર્તનું અને ૩૦ દેશેડોના અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તકાલનું. હવે ઘણા જીવ આશ્રયી કહે છે:—સામા૦ સંયતોનું અંતર નથી.

૨ ઘણા ભવ આશ્રયી ઉપ૦ શ્રેણિ ૪ વાર આવે તે અપેક્ષાએ આઠવાર અને એકવાર ક્ષપક શ્રેણિ ચડતા સૂક્ષ્મ સં૦ આવે માટે નવવાર કહ્યું. ઘણા ભવઆશ્રયી યથાલ્યા૦ ને ૮૫૦ શ્રેણિ ચારવાર આવે તે ચડતા ૪ વાર યથાલ્યા૦ અને ક્ષપક શ્રેણિ એકવાર આવે તે અપેક્ષાએ એકવાર યથાલ્યાત આવે માટે ૩૦ ૫ વાર કહેલ છે. ૩ દેશેડોની, તે આઠ વર્ષ ઓછી. તે જ૦ અને ૩૦ સ્થિતિ વચ્ચેમાં જાણશું [ભગવતી વૃત્તિ]

१॥
 कारण ? महाविदेहनां हमेशां होय. छेदोप० संयतोनु अंतर, ६३ हजार वर्षनुं अने उ० १८ कोडाकोडी सागरनुं.
 परिहा० संयतोनुं अंतर, ज० ८४ ह० वर्षनुं अने उ० १८ कोडाकोडी सा०नुं. सूक्ष्म सं० संयतोनुं अंतर, ज० १
 समयनुं अने उ० छ मासनुं. यथा० संयतोनुं अंतर नथी ॥ एकत्रीशमुं समुद्रघात द्वार कहे छे:-सामा० ने छेदोप०
 संयतने केवल समु० सिवाय छ समुद्रघात होय. परिहा० संयतने पहेली ३ समु० होय. सूक्ष्म सं० संयतने एके
 समु० न होय. यथा० संयतने १ केवल समु० होय. ॥ चत्रीशमुं क्षेत्रद्वार कहे छे:-प्रथमना ४ संयतो, लोकना
 असंख्यातमा भागमां होय. यथा० संयत, लोकना असंख्यातमे भागे होय, घणा असंख्यात भागोमां होय अने
 संपूर्ण लोकमां पण होय. तेंत्रीशमुं स्पर्शनाद्वार कहे छे:-ते क्षेत्रद्वारनी जेम जाणवुं ॥ चोत्रीशमुं भावद्वार कहे छे:-
 पहेला ४ संयतो, क्षयोपशभावे होय. यथा० संयत, उपशम अथवा क्षायक भावे होय. ॥ पांत्रीशमुं परिमाण-
 द्वार कहे छे:-प्रतिपद्यमान-(चालु वर्तमानकालमां संयतपणुं स्वीकार करनार) सामा० संयत, ते कदाच होय
 अने न पण होय, जो होय तो ज० १-२-३ अने उ० पृथक्त्व हजार होय. छेदोप० ने परिहा० संयत, जो होय
 तो ज० १-२-३ अने उ० पृथक्त्व सो. सूक्ष्म सं० संयत, जो होय तो ज० १-२-३ अने उ० १६२ (ते १०८ क्षपक
 अने ५४ उपशमक मलीने) होय. यथा० संयत, सूक्ष्म सं०नी जेम छे. हवे पूर्व प्रतिपन्न-(भूतकालमां स्वीकारेल)
 ते आश्रयी, ज०जो होय तो सामा० संयतो. पृथक्त्व हजार क्रोड अने उ० पृथक्त्व ह० क्रोड० छेदोप० संयतो, ज०

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११
 पृथक्त्व शत क्रोड अन उ० २- शतक्रोड. परिहा० संयतो, ज० १-२-३ अने उ० ५० हजार सूक्ष्म सं० संयतो,
 ज० १-२-३ अने उ० ५० शत. यथा० संयतो, ज० ५० क्रोड अने उ० ५० क्रोड होय॥ छत्रीशसुं अल्पबहुत्वद्वार
 कहे छे:-सर्वथी थोडा सूक्ष्म सं० संयतो, तेथी परिहा० संयतो, संख्यातगुणा. तेथी यथा० संयतो, संख्या० तेथी
 छेदोप० संयतो, संख्या० तेथी सामा० संयतो संख्यातगुणा. इति संयत (संजया) समाप्त.

કહે છે:—સર્વથા થોડા સૂક્ષ્મતાથી સંયતો સંખ્યાતગુણા. શ્રી ૧૦
 છેલોપ૦ સંયતો, સંખ્યા૦ તેથી સામા૦ સંયતો સંખ્યાતગુણા. શ્રી ૧૦
 અથ ષટ્દ્રવ્ય વિચાર—પરિણામિ જીવ મુક્તા, સપ એસા એગ સ્વિત્ત કરિયાય; નિચં કારણ કત્તા, સંવગય
 ઇયર અપ્પવેસે ॥ ૧ ॥ આ ગાથાનો શબ્દાર્થ કહે છે:—ષટ્દ્રવ્યમાં પરિણામી અને અપરિણામી, જીવ ને અજીવ
 મુર્ત અને અમુર્ત, સપ્રદેશી ને અપ્રદેશી, એક અને અનેક, ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રી, સક્રિય ને અક્રિય, નિત્ય ને અનિત્ય,
 કારણ ને અકારણ, કર્તા અને અકર્તા, સર્વગત ને અસર્વગત, કયા કયા દ્રવ્યો છે? હવે વિસ્તાર રુચિ શિષ્ય, ગુરુ-
 દેવને પંચાગ નમન કરી પૂછે છે કે હે ભગવાન! ષટ્દ્રવ્યમાં પરિણામિ દ્રવ્ય વગેરે કેટલા દ્રવ્યો છે? ગુરુમહારાજ

કારણ ને અકારણ, કત્તો અને ઝાડનાં વૃક્ષોની પરીણામ દ્રવ્ય પદાર્થોનું
 દેવને પંચાગ નમન કરી પૂછે છે કે હે ભગવાન ! શબ્દદ્રવ્યમા પરિણામિ દ્રવ્ય પદાર્થો

૧ પૂર્વ પ્રતિપક્ષ છંદોપ૦ સંયતો જ૦ પદે પૃથક્ત્વ શત ક્રોઢ, તે વિચારણીય છે કારણ ? આ કાલે તો બહુ અલ્પ હોય તેમજ પાંચમા
 આરાને ત્રિયે પણ બહુજ અલ્પ હોય. જ૦ પરિમાણ તો પહેલા તીર્થકરને સમયે સંભવે પાંચમા આરાને છંદે દશ ક્ષેત્રના મલીને વીસ હોય. ‘સૂત્રસ્ય
 વિચિત્રાગતિઃ’ તત્ત્વ કેવળિ ગમ્ય સામાયિક અને યથાહ્યાત સયતો, એ બન્ને હમેશાં હોય અને શેષ ૩ [છંદો૦, પરિહા૦ સૂક્ષ્મ સં૦] ક્યારેક
 હોય અને ન પણ હોય

કહે છે, હે આયુષ્મન્ સુશિષ્ય ! સાંભલ. નિશ્ચય નયથી ષટ્દ્રવ્યો, પોતપોતાનામાં પરિણમી રહ્યા છે. ગુણ-પર્યાયની પરિણતિ રૂપે છા દ્રવ્ય પરિણામી છે અને વ્યવહારનયથી. જીવ દ્રવ્ય ને પુદ્ગલ દ્રવ્ય એ બન્ને વિભાવ પરિણામી છે અને શેષ ૪ દ્રવ્ય (ધર્માસ્તિકાયાદિ), વિભાવ ભાવની અપેક્ષાએ અપરિણામી છે. છ દ્રવ્યમાં એક જીવ દ્રવ્ય તે જીવ છે અને પાંચ દ્રવ્યો અજીવ છે. છ દ્રવ્યમાં એક પુદ્ગલ દ્રવ્ય. મૂર્ત્ત (રૂપી) છે અને પાંચ દ્રવ્યો અમૂર્ત્ત છે. છ દ્રવ્યમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યો સપ્રદેશી છે અને એક કાલ દ્રવ્ય અપ્રદેશી છે; કારણ ? એક સામાયિક કાલ છે. હવે ધર્માસ્તિકાય ને અર્ધાસ્તિકાય દ્રવ્ય, અસંખ્યાત પ્રદેશી છે. આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય, (લોકાલોક પ્રમાણ) અનંત પ્રદેશી છે. એક જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી છે, તેવા અનંત જીવો છે. પુદ્ગલ દ્રવ્ય, એક પરમાણુથી માંડી દ્વિ પ્રદેશી ત્રિ પ્રદેશી યાવત્ અનંત પ્રદેશી છે. છ દ્રવ્યમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ ૩ દ્રવ્યો, એકેક દ્રવ્ય છે અને જીવ, પુદ્ગલ અને કાલ, એ ૩ દ્રવ્યો અનેક છે. કારણ ? જીવો, પુદ્ગલો અને સમયો અનંત છે માટે. છ દ્રવ્યોમાં એક આકાશ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર (આધારભૂત) છે અને શેષ પાંચ દ્રવ્યો, ક્ષેત્રી (આધેય) છે. છ એ દ્રવ્યો નિશ્ચયનયથી સક્રિય છે. ધર્માસ્તિકાય દ્ર૦, ચલન-સહાયરૂપ ક્રિયા કરે છે, અધર્માસ્તિ૦ દ્ર૦, સ્થિર-

૧ કાલદ્રવ્ય, વર્તમાન કાલીન એક સમય છે, ભૂતકાલ વિનશ્વર છે અને અનાગતકાલ અનુત્પન્ન છે. ઘટલે કાલને પ્રદેશો [સમયો]નો સંબંધ નથી. ભૂતકાલના અનત સમયોને કાલદ્રવ્ય તરીકે ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમા વિવક્ષા કહી છે પ્રદેશો સમયો સંબંધ ન હોવાથી કાલદ્રવ્ય ઔપચારિક છે.
૨ આધાર ક્ષેત્રમાં રહેનાર તે આધેય કહેવાય.

સહાયરૂપ ક્રિયા કરે છે, આકાશાસ્તિ° દ્ર°, અવગાહ-દાનરૂપક્રિયા કરે છે, કાલ દ્ર° વર્તનારૂપ ક્રિયા કરે છે, પુદ્ગલ દ્ર°, પૂરણ-ગલનરૂપ ક્રિયા કરે છે અને જીવ°દ્ર, ઉપયોગરૂપ ક્રિયા કરે છે વ્યવહારનયથી જીવ અને પુદ્ગલદ્ર°, સદાસક્તિય છે. નિશ્ચયનયથી છૂદ્ર દ્રવ્યો, નિત્ય છે, કારણ? મૂલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ધ્રૂવ છે. દ્રવ્યો પોતાના સ્વરૂપને કોઈકાલે છોડતો નથી પણ ઉત્પાદ-વ્યય વડે અનિત્ય છે. હવે વ્યવહાર નયથી જીવ અને પુદ્ગલદ્ર°, અનિત્ય છે અને શેષ ૪ દ્રવ્યો નિત્ય છે. જોકે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૂવપણે સર્વ દ્રવ્યો પરિણમે છે; તથાપિ ધર્માસ્તિ°, અધર્માસ્તિ° આકાશાસ્તિ° અને કાલ, એ ૪ દ્રવ્યો સદા અવસ્થિત (સ્થિર) હોવાથી નિત્ય છે. છ દ્રવ્યોમાં એક જીવ દ્રવ્ય અકારણ છે અને શેષ પાંચ દ્રવ્યો કારણ (સાધનરૂપ) છે. કેમ કે એ પાંચ દ્રવ્યો જીવ દ્રવ્યને ઉપભોગમાં આવે છે-સાધનરૂપ થાન છે. તે આ પ્રમાણે—ધર્માસ્તિ°, જીવને ગતિ કરવામાં અધર્માસ્તિ° સ્થિર રહેવામાં અને આકાશાસ્તિ° અવકાશ આપવામાં સહાય કરે છે. તેમજ શુભવર્ણાદિ વિશિષ્ટ પુદ્ગલ, જીવને ઉપભોગમાં આવે છે અને કાલ, બાલ ધૌવનાદિ અવસ્થા આપે છે. વઢી અનાદિ સંસારી જીવની મનસ્થિતિ, પરિપક્વ થયે છતે અંતર્મુહૂર્ત કાલમાં સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી સુખમાં જાય ત્યાં સિદ્ધાવસ્થામાં પણ અનંતકાલ પર્યંત જીવ આત્મિક અવ્યાજાધ અનંત સુખ વિલસે છે માટે કાલદ્રવ્ય પણ જીવને ઉપભોગમાં આવે છે. પણ એક જીવદ્રવ્ય, કોઈ અન્ય દ્રવ્યોને ઉપભોગમાં આવતો નથી માટે જીવદ્રવ્ય, અકારણ છે. છૂદ્ર દ્રવ્યો નિશ્ચયનયથી કર્તા છે, કારણ? સર્વ દ્રવ્યો,

પોતપોતાના સ્વભાવના કર્તા છે. વ્યવહારનયથી એક જીવદ્રવ્ય કર્તા છે અને શેષ પાંચ દ્રવ્યો અકર્તા છે. કારણ? જીવદ્રવ્યના અસંખ્યાત પ્રદેશોનું ચક્ર, એક સામઢું ફરે છે; અર્થાત્ વધા પ્રદેશો મલીને (એક પિંડરૂપે) કામ કરે છે. શેષ પાંચ જડદ્રવ્યોના પ્રદેશોની પ્રવૃત્તિ, સમુહાત્મક નથી પણ જૂદી જૂદી છે; માટે પાંચે દ્રવ્યો અકર્તા છે. છ દ્રવ્યોમાં એક આકાશદ્રૃ, સર્વવ્યાપી છે-લોકાલોક વ્યાપક છે અને શેષ પાંચ દ્રવ્યો અસર્વગત (લોક માત્ર વ્યાપી છે. જોકે છંદ દ્રવ્યો એક ક્ષેત્રમાં સાથે રહે છે, તો પણ કોઈ દ્રવ્ય પોતાથી ભિન્ન દ્રવ્યમાં ઝઢી જતો નથી; અર્થાત્ પોતાનું સૂલ સ્વરૂપ છોડી ને અન્ય દ્રવ્યરૂપે પરિણમે નહિં. હવે લક્ષણાદિ ભેદથી ષડ્દ્રવ્યોનું વર્ણન કરવામાં આવે છે:-૧ ધર્માસ્તિ૦ દ્રૃ, કોને કહીએ ? ગતિમાન્ જીવ અને પુદ્ગલ ને મીનને નીરની જેમ સહાય કરવાનો જે સ્વભાવ તે 'ધર્મ' પ્રદેશો તે 'અસ્તિ' અને તેનો સમુહ તે 'કાય' તેને 'ધર્માસ્તિકાય' કહીએ. એમજ સ્થિતિમાન્ જીવ-પુદ્ગલને સ્થિર થવામાં વૃક્ષની છાયાની જેમ સહાય કરનાર તે 'અધર્માસ્તિકાય. જીવ-પુદ્ગલને અવકાશ આપવામાં મીંતમાં ગ્વીલીની જેમ સહાય કરનાર તે 'આકાશાસ્તિકાય.' દીપકની જેમ સ્વપર પ્રકાશક જ્ઞાનવાન્ તે 'જીવાસ્તિકાય.' પરમાણું અને દ્વિપ્રદેશથી યાવત્ અનંત પ્રદેશાત્મક તે 'પુદ્ગલાસ્તિકાય' ૫ પાંચ દ્રવ્યો 'અસ્તિકાય' કહેવાય છે અને કાલના પ્રદેશ ન હોવાથી તે 'અસ્તિકાય' ન કહેવાય. હવે ષડ્દ્રવ્યના ગુણ-પર્યાય કહે છે:-૧ ધર્માસ્તિ૦ના ૪ ગુણ:-૧ અરૂપી, ૨ અચેતન, ૩ અક્રિય ૪ ચલેન સહાય અને પર્યાય પણ ૪

૨ પરસંયોગથી વિભાવનો કર્તા છે. ૩ અસ્તિ ને કાયનો અર્થ પૂર્વવત્ જાણવો. ૪ પરમાણુમાં પણ સ્કંધની યોગ્યતા છે ૫ દરેક દ્રવ્યના ચાર ગુણમાં જે છેહો ગુણ છે તે અસાધારણ [મુખ્ય] ગુણ છે.

૧ સ્કંધ, ૨ દેશ, ૩ પ્રદેશ, ૪ અગુરુલઘુ. અધર્માના ૪ ગુણ-૧ અરુઠ, ૨ અચેઠ, ૩ અક્રિઠ, અને સ્થિર સહાય અને પર્યાય પળ ૪ પૂર્વવત્. આકાશાસ્તિના ૪ ગુણ-૧ અરુઠ, ૨ અચેઠ, ૩ અક્રિઠ, ૪ અવકાશદાન. પર્યાય ૪ પૂર્વવત્ કાલના ૪ ગુણ-૧ અરુઠ, ૨ અચેઠ, ૩ અક્રિઠ, ૪ વર્તના અને ૪ પર્યાય-૧ અતીત, ૨ વર્તમાન, ૩ અનાગત, ૪ અગુરુલઘુ. પુદ્ગલાસ્તિના ૪ ગુણ-૧ રૂપી, ૨ અચૈતન્ય, ૩ સક્રિય, ૪ પુરણ-ગલન અને પર્યાય પળ ૪ તે ૧ સ્કંધ, ૨ દેશ, ૩ પ્રદેશ, ૪ અગુરુલઘુ. અથવા બીજા પળ ૪ પયાયો છે-૧ વૈર્ણ, ૨ ગંધ, ૩ રસ, ૪ સ્પર્શ. જીવના ૪ ગુણ-૧ અનંતજ્ઞાન, ૨ અનંતદર્શન, અનંતસુખ (ચારિત્ર), ૪ અનંતવીર્ય (શક્તિ). પર્યાય પળ ૪ તે

૨ કાલદ્રવ્યના પર્યાયો, ઔપચારિક છે, કારણ ? નિશ્ચયનયથી પંચાસ્તિકાયની 'વર્તના તેજકાલ અને વ્યવહારનયથી સમય, આવલિઙ્ગાદિ-લક્ષણકાલ છે. ૩ વર્ણાદિ ચાર ૫ પુદ્ગલદ્રવ્યના ગુણો છે અને એક ગુણ કાલત્વાદિક પર્યાયો છે. છતાં પળ વર્ણાદિને પર્યાય કહેવાનું કારણ કે પર્યાયના બે પ્રકાર છે, છતી પર્યાય અને સામર્થ્ય પર્યાય છતી ૫૦ તે ગુણ૦ અને સામર્થ્ય૫૦ તે એક ગુણકાલત્વાદિ સિદ્ધાંતમાં દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક ૫ બે નય કહેલ છે, પળ ગુણાર્થિક નય ક્યાંય નથી માટે સંક્ષેપ વ્યાખ્યાથી ગુણ-પર્યાય અમેદ છે અને વિસ્તૃત વ્યાખ્યા ૫ કયંચિત્ મેદ છે. તેથી સૂત્રમાં કેવલ જ્ઞાનાદિ ગુણોને કેવલપર્યાય, ચારિત્રપર્યાય કહેવામાં આવેલ છે. વલી સહમાવી તે ગુણ અને ક્રમમાવી તે પર્યાય કહેલ છે વર્ણાદિ ગુણો, સદા દ્રવ્યના સહમાવી છે અને એક ગુણકાલત્વાદિ પર્યાયો ક્રમમાવી છે. ૪ જીવના મૂલ ૪ ભાવ પ્રાણ અનંતજ્ઞાનાદિ છે પળ કર્મની ઉપાધિથી અનંત જ્ઞાનને બદલે ઉચ્છવાસ પ્રાણ, દર્શનને બદલે ઇન્દ્રિયપ્રાણ, સુખ [ચારિત્ર]ને બદલે આયુષ્ય પ્રાણ અને વીર્યને બદલે યોગબલ પ્રાણ. આ ચાર નકલી પ્રાણ દરેક જીવને હોય છે, તેના ૧૦ મેદ થાય છે; તે ૧૦માંથી મૂલ ૪ દ્રવ્યપ્રાણ, જીવનું બાહ્ય લક્ષણ છે. જીવનું વિશેષ [મુખ્ય] લક્ષણ જ્ઞાન છે અને શ્વાસોચ્છવાસ બાહ્ય મુખ્ય લક્ષણ છે. દર્શન, જીવનું સામાન્ય લ૦ છે તેમ ઇન્દ્રિય જીવનું બાહ્ય સા૦ લ૦ છે. અનંત ચારિત્ર

૧ અવ્યાબાધ, ૨ અનવગાહ, ૩ અમૂર્ત, ૪ અગુરુલઘુ. હવે પુદ્ગલનો વિશેષ વિચાર કહે છે—એક પરમાણુમાં ૧ વર્ણ, ૧ ગંધ, ૧ રસ અને ૨ સ્પર્શ હોય. બે પરમાણુ મળે ત્યારે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ થાય, તેમાં ૨ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૨ રસ અને ૪ સ્પર્શ હોય. ત્રણ પરમાણુ મળે ત્યારે ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ થાય, તેમાં ૩ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૩ રસ અને ૪ સ્પર્શ હોય. ચાર પરમાણુ મળવાથી ચતુષ્પ્રદેશી સ્કંધ થાય તેમાં ૪ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૪ રસ અને ૪ સ્પર્શ હોય. પાંચ પરમાણુ મળવાથી પંચ પ્રદેશી થાય, તેમાં ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ અને ૪ સ્પર્શ હોય. એવી રીતે એકેક પરમાણુ વધારતાં યાવત્ સંખ્યાતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી અને અનંતપ્રદેશી સ્કંધ થાય. એ અનંત પ્રદેશી સ્કંધની વર્ગણા, કોઈપણ જીવને ગ્રહણ યોગ્ય ન થાય. અર્થાત્ તે વર્ગણા ને જીવ, ગ્રહણ ન કરી શકે. ત્યારે કઈ વર્ગણા ગ્રહણ કરવાને યોગ્ય થાય? તે કહે છે—અભવ્ય જીવથી અનંતગુણા અને સિદ્ધના અનંતમે ભાગે પરમાણુઓ એકઠા મળે, ત્યારે ઔદારિક શરીરપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વર્ગણા થાય. તેથી એકેક પરમાણુ અધિક અનંત વર્ગણા, ઔદારિક શરીરપણે ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે. જઘન્ય ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા, અનંતભાગ અધિક જાણવી. પછી ગ્રહણ ન કરવા યોગ્ય અનંત વર્ગણાઓ છે. ઔદારિક શરીરપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જે ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા તેથી સિદ્ધના અનંતમે ભાગે અને અભવ્યથી અનંતગુણા પરમાણુઓ, વઢી મળે ત્યારે તે વર્ગણા

[સુલ્] છે. તેમ જીવને આયુષ્ય પ્રાણ બાહ્ય સુસ્વરૂપ છે, અને જીવ અનંત શક્તિમાન છે તેમ બાહ્યતઃ યોગવીર્યવાળો છે, એમ જાણવું. ૨ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ એ ચાર સ્પર્શમાંથી અવિરોધી બે સ્પર્શ હોય બાકીના ગુરુ-લઘુ વગેરે ન હોય. ૩ અહિં અનેક ભાંગા થાય છે.

વૈક્રેય શરીરપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય થાય. તેથી અનંતગુણા પરમાણુઓ મળે ત્યારે તે વર્ગના, આહારકશરીરપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય થાય. તેથી અનંતગુણા પરમાણુઓ મળે ત્યારે તે વર્ગના, તૈજસ શરીરપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય થાય, પછી ભાષા વર્ગના, શ્વાસોચ્છવાસ વર્ગના મનોવર્ગના અને કાર્મણવર્ગના જાણવી. એ પ્રત્યેક વર્ગના, એકેકથી અનંતગુણી (પૂર્વોક્ત અભવ્યથી અનંતગુણ પરમાણુની) છે. તેની વચમાની અનંત વર્ગનાઓ, ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી. સર્વ જઘન્ય ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વર્ગનાથી એકેક પરમાણુ અધિક યાવત્ અનંત ભાગાધિક અનંત-વર્ગનાઓ છે. એ આઠે વર્ગનાઓ અનુક્રમે અનંતગુણી અને સૂક્ષ્મપરમાણુઓની બનેલી હોવાથી અંગુલના અસં-ખ્યાતમે ભાગે હીન હીન અવગાહનાવાળી છે. તેમાં પહેલી ૪ વર્ગનાઓ, વાદર ગુરુલઘુ પરિણામવાળી હોવાથી ૬ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ અને ૮ સ્પર્શ, એમ ૨૦ ગુણવાળી હોય છે અને બાકીની ચાર વર્ગનાઓ સૂક્ષ્મ અગુરુલઘુ પરિણામવાળી હોવાથી ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ અને ૪ સ્પર્શ, એ ૧૬ ગુણવાળી હોય છે. હવે ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, આઠ પક્ષથી કહે છે તે આઠ પક્ષના નામ-૧ નિત્ય, ૨ અનિત્ય, ૩ એક, ૪ અનેક, ૫ સત્, ૬ અસત્, ૭ વક્તવ્ય અને ૮ અવક્તવ્ય, ધર્માસ્તિ અને અધર્માસ્તિના ૪ ગુણ અને એક (લોકપ્રમાણ) સ્કંધપર્યાય નિત્ય છે, શેષ ૩ પર્યાય અનિત્ય છે. આકાશાસ્તિના ૪ ગુણ અને એક (લોકાલોક પ્રમાણ) સ્કંધપર્યાય નિત્ય છે, શેષ ૩ પર્યાય અનિત્ય છે. કાલના ૪ ગુણ નિત્ય છે અને ૪ પર્યાય અનિત્ય છે. પુદ્ગલાના ૪ ગુણ નિત્ય છે અને ૪ પર્યાય અનિત્ય છે.

૨ વર્ગનાનો વિચાર બહુજ ગહન છે જિજ્ઞાસુ એ વિશેષાવશ્યક ને પચમ કર્મગ્રન્થને અવલોકવું,

જીવાસ્તિ० ના ૪ ગુણ, ૩ પર્યાય નિત્ય છે અને એક અગુરુલઘુપ० અનિત્ય છે. ૧ રીતે નિત્ય-અનિત્ય બે પક્ષ કહ્યા.
 હવે એક-અનેક પક્ષ કહે છે:-ધર્માસ્તિ० અને અધર્માસ્તિ०નો (લોક પ્રમાણ) સ્કંધ એક છે અને ગુણ અનંત છે, પર્યાય
 અનંત છે; પ્રદેશ અસંખ્યાત છે તેથી અનેક પણ છે. આકાશાસ્તિ०નો (લોકાલોક પ્રમાણ) સ્કંધ એક છે અને ગુણ,
 પર્યાય અને પ્રદેશ અનંત છે; માટે અનેક પણ છે. કાલદ્રવ્યનો વર્તનારૂપ ગુણ એક છે અને ગુણ-પર્યાય અનંત છે;
 કેમકે સમયો અનંતા છે. અતીત કાલના અનંત સમયો ગયા, અનાગત કાલના અનંત સમયો આવશે અને વર્ત-
 માન કાલનો માત્ર એકજ સમય છે; તેથી અનેક પણ છે. પુદ્ગલાના પરમાણુઓ અનંત છે, એકેક પરમાણુમાં
 અનંત ગુણ-પર્યાયો છે તેથી અનેક છે અને સર્વ પરમાણુઓમાં પુદ્ગલપેણું એકજ છે માટે એક છે જીવાસ્તિ० દ્રવ્ય,
 અનંત છે, ગુણ-પર્યાયો અનંત છે અને એકેક જીવના પ્રદેશો અસંખ્યાત છે તેથી અનેક છે અને સર્વ જીવોમાં જીવ-
 પેણું એકજ છે માટે એક છે. હવે સત્ અસત્ પક્ષ કહે છે:-છાદ્રવ્યો, સ્વદ્રવ્ય સ્વક્ષેત્ર-સ્વકાલ અને સ્વભાવપણે
 સત્ (છતા=અસ્તિરૂપ) છે અને પરદ્રવ્ય-પરક્ષેત્ર પરકાલ અને પરભાવપણે અસત્ (અછતા=નાસ્તિરૂપ) છે. છાદ્રવ્ય
 દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક કહે છે-૧ ધર્માસ્તિ०નો સ્વદ્રવ્ય, તે મૂલગુણ ચલણ-સહાય વગેરે ગુણોનો સમુદાયરૂપ.
 સ્વક્ષેત્ર, તે દ્રવ્યનું અવગાહપણ (પ્રદેશોનુંમાન), તે અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણ છે. સ્વકાલ, તે વર્તના=અગુરુ લઘુ-
 ની ષટ્ગુણહાનિ વૃદ્ધિરૂપ છે. સ્વભાવ, તે પોતાના ગુણ પર્યાયની પરિણતિ પરિણમનરૂપ. અધર્માસ્તિ०નો સ્વદ્રવ્ય,

૨ 'પુત્'=પૂરણ થવું અને 'ગલ્'=ઘટવું, ૬ વ્યુત્પત્તિ અર્થ છે: અર્થાત્ પુદ્ગલમાં 'વખ-ઘટ' થવારૂપ ધર્મ છે. જીવા દ્રવ્યોના હાનિ-વૃદ્ધિ નથી.

મૂલગુણ સ્થિર સહાયાદિગુણ-સમુદાયરૂપ. આકાશાસ્તિ^૦નો સ્વદ્રવ્ય, મુલગુણ અવકાશદાન પ્રમુખગુણ-સમુદાયરૂપ. કાલનો સ્વદ્રવ્ય, વર્તનાદિ ગુણ-સમુદાયરૂપ. પુદ્ગલા^૦નો સ્વદ્રવ્ય, તે મુલગુણ પુરણ ગલનાદિ ગુણ-સમુદાયરૂપ. જીવાસ્તિ^૦નો સ્વદ્રવ્ય, તે મૂલગુણ ઉપયોગ પ્રમુખગુણ-સમુદાયરૂપ. સ્વક્ષેત્ર, તે દ્રવ્યનું અવગાહપણું (પ્રદેશમાન). તે ધર્માસ્તિ^૦ અને અધર્માસ્તિ^૦ એ બે દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર, અસંખ્યાત પ્રદેશ છે અને આકાશાસ્તિ^૦નું સ્વક્ષેત્ર, અનંત પ્રદેશ છે. કાલદ્રવ્યનું સ્વક્ષેત્ર, સમય છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યનું સ્વક્ષેત્ર, એક પરમાણુ એવા અનંતા પરમાણુઓ છે. જીવ દ્રવ્યનું સ્વક્ષેત્ર, અસંખ્યાત પ્રદેશ છે. સ્વકાલ, તે પોત-પોતાના દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુનો, ષડ્ગુણહાનિ-વૃદ્ધિરૂપ છે. સ્વભાવ, તે પોતપોતાના ગુણ-પર્યાયની પરિણતિ એ સર્વ દ્રવ્યો પરિણમે છે. એમ દરેક દ્રવ્યમાં પોતાના સ્વદ્રવ્યાદિ ૪ બોલ છે; પણ બીજા દ્રવ્યના ૪ બોલ નથી. માટે સ્વદ્રવ્યાદિકથી સત્ અને પરદ્રવ્યાદિકથી અસત્ છે. હવે વક્તવ્ય અને અવક્તવ્ય પક્ષ કહે છે:-વક્તવ્ય તે વચનથી કહેવા યોગ્ય, છા દ્રવ્યોમાં અનંતગુણ-પર્યાય છે અને અવક્તવ્ય તે વચનથી ન કહી શકાય, તેવા અનંતગુણ-પર્યાયો છે. જે વક્તવ્ય છે તેથી અવક્તવ્ય અનંતગુણ છે; તે સર્વ ભાવો કેવલીપ્રભુ દીઠા, તેને અનંતમે ભાગે પ્રરૂપ્યા અને તેના અનંતમે ભાગે ગણધર મહારાજે સૂત્રરૂપે ગુંથ્યા છે; તેના અસંખ્યાતમે ભાગે વર્તમાનકાલમાં આગમો રહ્યા છે. એ આઠ પક્ષો કહ્યા. હવે નિત્યાનિત્ય પક્ષની-ચતુર્ભંગી કહે છે:-જેની આદિ નથી અને અંત પણ

નથી તે 'અનાદિઅનંત' પહેલો ભાંગો. જેની આદિ નથી પણ અંત છે તે 'અનાદિસાંત' ત્રીજો ભાંગો. જેની આદિ છે અને અંત નથી તે 'સાદિઅનંત' ચોથો ભાંગો છે. ધર્માસ્તિ° અધર્માસ્તિ° અને આકાશાસ્તિ° એ ૩ દ્રવ્યના ચારગુણ તથા સ્કંધ, અનાદિ અનંત ભાંગે છે અને દેશ, પ્રદેશ ને અગુરુલઘુ, એ ૩ સાદિસાંત ભાંગે છે. સિદ્ધના જીવમાં જે ધર્માસ્તિ કાયાદિક ત્રણના પ્રદેશો રહેલા છે; તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સાદિ અનંતભાંગે છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યના ૪ ગુણો, અનાદિઅનંત છે. જીવ-પુદ્ગલનો સંબંધ, અભવ્ય-ને આશ્રયી અનાદિઅનંત ભાંગે છે અને ભવ્ય જીવને આશ્રયી અનાદિ સાંત ભાંગે છે. પુદ્ગલનો સ્કંધ, સાદિસાંત ભાંગે છે. કાલના ૪ ગુણ, અનાદિઅનંત ભાંગે છે. પર્યાયોમાં અતીતકાલ, અનાદિસાંત ભાંગે છે. વર્તમાનકાલ, સાદિ સાંત ભાંગે છે અને અનાગતકાલ, સાદિ અનંત ભાંગે છે. કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઔપંચારિક જાણવું. જીવ દ્રવ્યના ૪ ગુણ. અનાદિ અનંત છે. અભવ્ય જીવને કર્મનો સંબંધ અનાદિ અનંત છે. ભવ્ય જીવને કર્મનો સંબંધ, અનાદિસાંત છે કારણ ! કર્મ અનાદિ (પ્રવાહરૂપથી) છે, તથાપિ ક્યારેક પણ કર્મનો અંત આવશે અર્થાત્ નાશ થશે માટે સાંત (અંતસહિત) છે. નરકાદિક ગતિના જે ભવ કરવા, તે સાદિસાંત ભાંગે છે અને જીવને સિદ્ધપણુ તે અનાદિઅનંત છે ષટ્દ્રવ્યનું સંક્ષિપ્ત વિચાર સમાપ્ત.

૨ પદ્મવળા, ઉત્તરાધ્યયનાદિસૂત્રો અને તત્ત્વાર્થ સૂત્રમા કાલને ઉપચારિક કહેલ છે. વ્યવહારનયથી કાલદ્રવ્ય છે, તે સમય. આવલિકાદિરૂપ કાલ-સમયક્ષેત્ર (અઢીદ્વીપ)માં છે. તિશ્રયનયથી કાલ, પર્યાય દ્રવ્ય છે. દ્રવ્યની વર્તનાનેજ કાલદ્રવ્યનો ઉપચાર કરેલ છે. કેટલાક આચાર્યો કાલને મુખ્યદ્રવ્ય માને છે અને કેટલાક કાલને ઉપચારથી માને છે.

हवे बहिरादि ३ आत्मानुं स्वरूप कहे छे:-१ बहिरात्मा, २ अंतरात्मा अने ३ परमात्मा. बहिरात्मानुं
 रवरूपकहे छे जे जीव तन, धन, स्वजन, कर्म प्रमुख सर्व पुद्गलिक परवस्तुने पोतानी माने वळी
 शरीरादिक ते हुं अने स्वजनादिक ते मारा एवी परिणतिए वर्ते, ते बहिरात्मा कहेवाय. दोहरो-पुद्गलशुं रातो
 रहे, जाणे एह निधान; तस लाभे लोभ्यो रहे, बहिरातम अभिधान ॥१॥ बहिरात्मा, प्रथमगुणस्थानथी यावत
 त्रीजा गुणठाणा सुधी होय. अंतरात्मानुं स्वरूप:-दोहरो-पुद्गल खलसंगी परे, सैवे अवसर देख; तनु अशक्तज्युं
 लकडी, ज्ञान भेद पद लेख ॥१॥ जे जीव, पुद्गलना संबंधने दुर्जनना संग जेवो माने, पण न छटके पुद्गलनो
 संग करे ते पण साक्षी मात्र रहे तेमां आसक्त न थाय. जेम अशक्त माणस, लाचारीथी लाकडी राखे पण
 मनमां शरमाय. जो हुं सशक्त थाउं तो लाकडीने छोडी दउं, एम सम्यक् ज्ञान बडे विचारीने आत्मा अने पुद्ग-
 लने सर्वथा जूदा जाणे, अंतरंग उदासीन परिणमी होय. पापकर्म करतां बहु भय राखे अने स्व आत्माने परमा-
 त्मा समान जाणी तेने प्रगट करवानी रुचिवाळो ते अंतरात्मा कहेवाय. ते चोथा गुणस्थानथी बारमा गुणठाणा
 सुधी होय. परमात्मानुं स्वरूप:-दोहरो-प्यारो आप स्वरूपमें, न्यारो पुद्गल खेल; सो परमात्मा जानीए, नहि
 जस भवको मेल ॥१॥ आत्मस्वरूपमां मग्न-ज्ञान दर्शनमां अखंड उपयोग होय-अने पुद्गलना प्रपंचथी भिन्न
 रही घनघाती कर्ममलने दूर करीने अघाती कर्मने दूर करनार ते परमात्मा कहेवाय. ते तेरमा-चौदमा गुणठाणे
 अने सिद्धमां होय. हवे जीवनुं स्वरूप, अनेक लक्षणोथी कहे छे:-दोहरो-समता रमता उर्ध्वता, जायकता सुख-

ભાસ, વેદકતા-ચૈતન્યતા, એ સર્વ જીવ-વિલાસ ॥૧॥ આત્મા, 'સમતા' નામના લક્ષણ વડે યુક્ત છે. વર્તમાન સમયે અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક જે ચૈતન્ય સ્થિતિ, આત્માની છે; તે ભૂતકાલના અનંત સમયમાં હતી અને અનંત ભવિ-
ષ્યકાલમાં પણ એજ સ્થિતિ રહેવાની. જેમાં વધ-ઘટ થવાનું નથી તે 'સમતા'-સમપણું તે જેનું લક્ષણ છે-તે જીવ છે. વૃક્ષાદિ, પશુ, પક્ષી અને મનુષ્ય પ્રમુખને વિષે જે કાંઈ રમણીયપણું જણાય છે, અથવા જેના વડે તે સર્વ (વૃક્ષાદિ), પ્રગટ સ્ફુર્તિવાળાં-સુંદરપણા સહિત દેખાય-છે તે રમણીયપણું-'રમતા' છે લક્ષણ જેનું તે જીવ પદાર્થ છે. કોઈપણ જાણકાર, પોતાના અવિદ્યમાનપણે કોઈપણ વસ્તુને જાણે એ બનવા યોગ્ય નથી. પ્રથમ પોતાનું (આત્માનું) વિદ્યમાન (અસ્તિ) પણું ઘટે છે અને કોઈપણ પદાર્થનું ગ્રહણ, કે ત્યાગાદિ કરવામાં પોતેજ કારણ છે. એવો જે સર્વથી પ્રથમ રહેનારો જે પદાર્થ તે જીવ છે;-તેને ગૌણ કરી કોઈપણ કાંઈ જાણવા માગે તો તે બનવું અશક્ય છે. માટે તે'જ મુખ્ય હોય તો સર્વ કાર્ય શક્ય છે. એવો જે પ્રગટ 'ઉર્ધ્વતા' ધર્મ, તે જેને વિષે છે તે જીવ છે. અથવા એક સમયમાં સમશ્રેણીએ ઉર્ધ્વગતિ કરી મોક્ષ પહોંચે એવો ઉર્ધ્વતા ધર્મ (સ્વભાવ) વાળો જીવ છે. પ્રત્યક્ષ એવા જડ પદાર્થો અને ચેતન, તે જે લક્ષણે કરી ભિન્ન પડે છે તે લક્ષણ જીવનું 'જ્ઞાયકપણું' છે. કોઈપણ સમયે જ્ઞાયક સિવાય 'આ જીવ છે આ જડ છે,' એમ કોઈપણ અનુભવી શકે નહિ અને જ્ઞાયકપણું જીવ વિના વીજા કોઈપણ પદાર્થમાં સંભવી શકેજ નહિં. માટે જેમાં 'જ્ઞાયકપણું' છે તે જીવ છે. શબ્દાદિ વિષયોમાં અથવા સમાધિ આદિ જોગ સર્વથી સ્થિતિમાં સુખ સંભવે છે-જણાય છે, તેનું પૃથક્કરણ (ભિન્નભિન્ન) કરી જોતાં છેવટે

તે સર્વને વિષે સુખનું કારણ એકજ જીવ પદાર્થ સંભવે છે; કારણ? જીવના અવ્યાયાધ આત્મિક સુખનો 'મામ' ત્યાંપણ થાય છે વસ્તુતઃ શબ્દાદિમાં સુખ નથી અને સુખ નું લક્ષણ પણ નથી. માટે તીર્થંકર દેવે 'સુખમાસ' (સુખનું સ્પષ્ટ થવું) તે જીવનું લક્ષણ કહેલ છે. આ ગ્વાહું છે, આ મધુર છે, હું આ સ્થિતિમાં છું, હું સુખી છું, દુઃખી છું આ વગેરે જે વેદન (જ્ઞાન)=અનુભવપણું, તે જો કોઈમાં પણ હોય તો તે કેવલ આ જીવ પદાર્થને વિષે છે. અર્થાત્ 'વેદકપણું' એ જીવનું લક્ષણ છે. અનંત અનંત કોટી તેજસ્વી દીપક, મણિ, ચંદ્ર, સૂર્યાદિકની કાંતિ, જેના પ્રકાશ વિના પ્રગટવા સમર્થ નથી. અર્થાત્ જે પદાર્થના પ્રકાશકને વિષે ચૈતન્યપણાથી તે પદાર્થો જાણ્યા જાય છે, તે પ્રદાર્થો પ્રકાશ પામે છે; સ્પષ્ટ માસે છે તે જે કોઈ છે તે જીવ છે. માટે નિરાયાધ પ્રકાશમાન ચૈતન્ય તે જીવનું લક્ષણ છે. એ પૂર્વોક્ત લક્ષણો-વિલાસો જીવના છે. હવે આઠ પ્રકારના આત્માનું સ્વરૂપ કહે છે:-૧ દ્રવ્યાત્મા, તે અસંખ્યાત પ્રદેશી, જે બહિરાત્મભાવે પરિણમ્યો તે બહિરાત્મા, અંતરાત્મ-પરિણતિઃ પરિણમ્યો તે અંતરાત્મા અને પરગાત્મભાવે પરિણમ્યો તે પરમાત્મા. ૨ કષાયાત્મા, તે નિશ્ચય અને વ્યવહાર નયે બહિરાત્માજ કહીએ. ૩ યોગાત્મા, તે નિશ્ચય નયથી બહિરાત્મા અને વ્યવહાર નયે શુદ્ધ યોગ તે અંતરાત્મા, અશુદ્ધ યોગ તે બહિરાત્મા. ૪ ઉપયોગાત્મામાં, પહેલા ચાર જ્ઞાનનો ઉપયોગ તે અંતરાત્મા અને કેવલજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે પરમાત્મા. ત્રણ

૨ જ્ઞાન-દર્શન અને ઉપયોગમાં શું વિશેષપણું છે? ઉત્તર-જ્ઞાનદર્શન તે રુચિ અને ઉપયોગરૂપ છે. ઉપયોગ તે ઉપયુક્તકાલે હોય. જેમ છદ્મ-સ્થનો ઉપયોગ, અંતર્મુદ્દર્શન પરાવર્તન પામે છે, પણ રુચિરૂપે હોય છે, જ્ઞાન, દર્શન અને એક સાથે હોય છે પણ વસ્તુનો ઉપયોગ એક કાલે ન હોય; કેવલેને પણ ઉપયોગ, સમયાંતર હોય છે.

દર્શનનો ઉપયોગ તે અશુદ્ધ પરિણતિએ બહિરાત્મા, અને શુદ્ધ પરિણતિએ અંતરાત્મા. કેવલદર્શનનો ઉપયોગ તે પરમાત્મા. ત્રણ અજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે બહિરાત્મા. ૫ જ્ઞાનાત્મા અને ૬ દર્શન આત્માનું સ્વરૂપ:-ઉપયોગાત્મા પ્રમાણે જાણવું. ૭ ચારિત્રાત્મામાં સામાયિકાદિ ચાર ચારિત્ર અને વિરતિપણું. ૮ પાંચ ક્ષાયોપશમિક ભાવે અંતરાત્મા, યથારૂપાત ચા૦, છદ્મસ્થ-આશ્રયી અંતરાત્મા અને કેવલી-આશ્રયી પરમાત્મા. ૯ વીર્યાત્મામાં બાલવીર્યની પરિણતિએ (મિથ્યાત્વી) બહિરાત્મા અને સમકીર્તી અંતરાત્મા. બાલપંડિતવીર્ય, દેશ વિરતિની પરિણતિએ અંતરાત્મા. પંડિતવીર્ય, તે છદ્મસ્થ-આશ્રયી અંતરાત્મા અને કેવલી આશ્રયી પરમાત્મા. ૧૦ આત્માનું લેશ માત્ર સ્વરૂપ કહ્યું. ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, વિસ્તારરુચિ જીવોએ સાતનય, ચારનિક્ષેપ, ષટ્ઉપક્રમ, નવ અનુગમ, ઓષ નિષ્પન્ન, નામ નિષ્પન્ન અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપ નિયુક્તિ સહિત અને સ્યાદ્વાદ શૈલીએ અનંત નયાત્મક સિદ્ધાંતથી જાણવા પ્રયાસ કરીએ તોપણ સર્વથા ષટ્દ્રવ્યના સ્વરૂપનું પાર ન પામીએ. તથાપિ ષટ્દ્રવ્યમાં અસંખ્યાત પ્રદેશી, અનંત કેવલજ્ઞાન-કેવલદર્શન-ચારિત્ર અને વીર્યરૂપ અનંત ચતુષ્ટયમય, આત્માની શુદ્ધ સત્તાની શ્રદ્ધા (પ્રતીતિ) કરીને વિચારવું કે હું યોગત્રય રહિત છું, રાગ-દ્વેષ રહિત છું, સત્તાએ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છું, પૂર્ણાનંદમયી છું. હું સિદ્ધ સમાન છું. તેમ સર્વ જીવો સિદ્ધ સમાન છે. એમ જે જીવ માને-અનુભવે તે જીવ શુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિ જાણવો અને જે શુદ્ધ આત્મિક શુદ્ધ સત્તાને ન માને તેની સઘલી ક્રિયા, સાધ્યશૂન્ય (નિષ્ફલ)

જાણવી. જો જીવ, સત્તાં સિદ્ધ સમાન છે તો સત્તામાં કેવલજ્ઞાન પળ છે. જો સત્તામાં કેવલજ્ઞાન ન હોય તો, કેવલજ્ઞાનાવરણીય પ્રકૃતિ કોનું આવરણ કરશે ? પઢી નંદી સૂત્રમાં 'અક્ષર'નો અનંતમો ભાગ (સર્વ જીવનો) મદા ઉઘાડો (નિરાવરણ) છે, આ વસ્તુ કેમ ઘટી શકશે ? વલી જો કેવલજ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો મત્યાદિ ૪ જ્ઞાન પળ સંભવે નહિ, કારણ ? તે ચારે જ્ઞાન, કેવલ જ્ઞાનના અંશો (પેટા વિભાગરૂપ) ક્ષાયોપશમિક ભાવે છે. માટે મૂલરૂપ કેવલજ્ઞાનજ સત્તામાં ન હોય તો શાખારૂપ મત્યાદિજ્ઞાન પળ ન હોઈ શકે. "મૂલનાસ્તિકુતઃ શાખા?" અરે સંસારી ભવ્ય જીવને તો કેવલજ્ઞાન, સત્તામાં છે, પળ અભવ્ય જીવને પળ સત્તામાં છે, પળ તેનો પલટવાનો સ્વભાવ ન હોવાથી-નિવડ આવરણ હોવાથી અને શુદ્ધ સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ કોઈકાલે ન થવાથી તેને કેવલ પ્રગટતું નથી, ભવ્યો પળ વધાય કેવલજ્ઞાન પ્રગટ કરીને મોક્ષે જશે નહિ પળ યોગ્યતા હોવાથી ભવ્ય કેહ-લ છે સર્વ જીવોને 'જ્ઞાન' સત્તાં સમાન છે. પળ આવરણની તરમતા અને ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાથી ઓછુ-વધતું જ્ઞાન થાય છે. માટે શુદ્ધ શ્રદ્ધા વડે જ્ઞાન-ક્રિયાના બલથી કેવલજ્ઞાન પ્રગટાવવા પ્રયાસ કરવો. શુદ્ધ શ્રદ્ધાન વિના દ્રવ્ય ક્રિયા તે પુણ્ય ફલને આપનાર છે, તેથી જીવનું કાર્ય થાય નહિ. માટે વૃત્ત્યાદિ સહ આચારંગાદિ સૂત્રો અને તત્ત્વાર્થોદિ ગ્રંથોનું અવલોકન કરી કેવલજ્ઞાનને પ્રગટ કરવા જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા રુચિવાળા થવું. અનેક જીવો સિદ્ધ થયા, થાય છે અને થશે તે સમ્યક્ જ્ઞાન સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રના પ્રભાવથી માટે જે જીવને કલ્યાણ કરવું છે તે તો પીતાના હાથમાં છે. इति षट्द्रव्यं विचार समाप्त.

રુપિ-અરુપિના બોલ-ગાથા-કમ્મટ્ટપાવટ્ટાણા, મળ વય જોગા ય કમ્મદેહાય; એસા ચડ ચડફાસા, ઘણો-
 દહિ ઘણવાય તણુવાયા ॥૧॥ ડરાલાઈ ચડદેહા, પુગ્ગલત્થિકાયે દવ્ય લેસાય; તહ [ચેવ] કાયજોગો, નાયવ્વા
 અટ્ટફાસાય ॥૨॥ ધમ્માધમ્મા ગાસા, જીવ અદ્ધા પાવટ્ટાણ નિવ્વત્તી; દિટ્ઠિતિ પંચુટ્ટાણા, ઉવઓગા ભાવલેસાય
 ॥૩॥ ડગ્ગહ સન્ના બુદ્ધી, ચડ ચડ ચડ ચેવ એગસટ્ઠીય, એસવ્વે ખાણિયા, અરુવિણો હત્થં નાયવ્વા ॥૪॥ હવે આ
 ચાર ગાથાનો શબ્દાર્થ કહે છે:-૮ કર્મ, ૧૮ પાપસ્થાન, ૧ મનોયાગ, ૧ વચ્ચનયોગ અને ૧ કાર્મણ શરીર. ૯ (૨૯)
 ચાર સ્પર્શવાળા છે. એનો ભાવાર્થ કહે છે:-આઠ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલો વાદર હોવાથી કર્મવર્ગણાને યોગ્ય ન હોય
 માટે કર્મને ચતુઃસ્પર્શી કહ્યા. આત્મા જે પરિણામ વડે કર્મ બાંધે તે પરિણામ-મિથ્યાત્વાદિભાવ-, ચતુઃ સ્પર્શી-
 પુદ્ગલ જન્ય હોવાથી પાપસ્થાનોને ચતુઃસ્પર્શી કહેલ છે. મન, વચ્ચન અને કાર્મણ શરીરના પુદ્ગલો સૂક્ષ્મ-ઇન્દ્રિય
 ગોચર નહિ-હોવાથી ચતુઃસ્પર્શી કહેલ છે. ઘનોદધિ, ઘનવાયુ, તનુવાયુ, ઉદારિકાદિ ૪ શરીર, પુદ્ગલાસ્તિકાય,
 ૬ દ્રવ્યલેશ્યા અને કાયયોગ. ૯ ૧૫ વાદર પરિણામિ હોવાથી આઠસ્પર્શી જાણવા. જોકે કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યલેશ્યાના
 પુદ્ગલો આઠસ્પર્શી હોવા છતાં પણ સૂક્ષ્મ હોવાથી અતિશય જ્ઞાની સિવાય કોઈ જોઈ શકે નહિ. પૂર્વોક્ત ૨૯ ને
 ૧૫ મલીને ૪૪ બોલ રૂપી જાણવા. હવે અરૂપી કહે છે:-૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય,

૨ આ ગાથાનો અગ્રુદ્ધ હોવાથી યથામતિ સુધારેલ છે. ૩ લેશ્યાનું વિશેષ વર્ણન લેશ્યાના ધોકદાથી જાણવું.

૪ જીવાસ્તિકાય, ૫ કાલ, અઢાર પાપસ્થાનની નિવૃત્તિ, દૃષ્ટિ ૩:-સમકિતદૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિશ્રદૃષ્ટિ. ૧ ઉત્થાન, ૨ ચલ, ૩ કર્મ, ૪ વીર્ય, અને ૫ પુરુષાકાર. ૧૨ ઉપયોગ, ૬ ભાવલેશ્યા, ૧ અવગ્રહ, ૨ રૂઢા, ૩ અવાય અને ૪ ધારણા, આહારાદિ ૪ સંજ્ઞા અને ૪ બુદ્ધિ-૧ ઔત્પાતિકી, ૨ વૈનયિકી, ૩ કાર્મિકી, અને ૪ પારિણામિકી. ૫ ૬૧ બોલ અરૂપી જાણવા.

અથ પ્રમાણબોધ-વિચાર. શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રમધ્યે ગણધરદેવે ભવ્ય જીવના સુખ બોધને માટે ત્રણ પ્રકારના અંગુલ અને ત્રણ પ્રકારના પલ્લોપમનુ સ્વરૂપ વર્ણવેલું છે. તે કહે છે:-ત્રણ પ્રકારના અંગુલના નામ-૧ આત્માગુલ, ૨ ઉત્સેધાંગુલ અને ૩ પ્રમાણાંગુલ. હવે આત્માંગુલનું સ્વરૂપ કહે છે:-ભરતાદિ ૧૫ ક્ષેત્રમાં જે કાલે જે આરે જે મનુષ્ય હોય તે કાલે તે આરે તે મનુષ્યના પોતપોતાના ૧૨ અંગુલે તેનું સુગ્વ થાય તેને નવ ગુણા કરતાં ૧૦૮ અંગુલનો તે પુરુષ ડંચો હોય તે પુરુષ, પ્રમાણોપેત કહીએ. અથ માનોપેત પુરુષ કોને કહીએ? પુરુષ પ્રમાણે ડંડી જલથી ભરેલી કૂંડી હોય તેમાં તે પુરુષને બેસાડતાં તે કૂંડીમાંથી એક દ્રોણ પ્રમાણ જલ બાહર નીકળે તો તે પુરુષને માનોપેત કહીએ. હવે દ્રોણનો માન કહે છે:-બે અસલીએ એક પશલી, બે પશલીએ એક શાહ, ચાર શાહએ એક કુડવ,

૪ પાપસ્થાનની નિવૃત્તિ, જે પરિણામો વડે થાય છે તે અધ્યવસાયો જીવના હોદ્દને તે અરૂપી છે. ૫ મિથ્યાત્વના દલિકોની શુદ્ધતા અશુદ્ધતાદિ સ્થિતિને લઢ્ઢને જીવના પરિણામ તેવા થાય છે માટે અરૂપી છે. ૬ ઉત્થાનાદિ, આત્માની શક્તિરૂપ છે માટે અરૂપી છે. તેમજ ઉપયોગાદિક માટે બુદ્ધિ-માન પુરુષે સ્વયં સમજી લેવું.

ચાર કુડવે એક પ્રસ્થ, ચાર પ્રસ્થે એક આઢક, ચાર આઢકે એક દ્રોણ થાય. ઉન્માનોપેત કોને કહીએ? જે પુરુષને
 તોલતાં અર્ધ્ધભારનું વજન થાય તેને ઉન્માનોપેત પુરુષ કહીએ. અર્ધ્ધભારનું માન કહે છે:-ચાર કર્ષનું એક પલ્ય,
 ૧૦૫ પલ્યે એક તુલા અને ૧૦ તુલાએ અર્ધ્ધભાર થાય. એ પ્રમાણે પ્રમાણ, માન અને ઉન્માનયુક્ત હોય. વલી લક્ષણ,
 (રેખાદિ) વ્યંજન (તલમસાદિ) અને ગુણ (ક્ષમાદિ) સહિત હોય તે ઉત્તમ પુરુષ જાણવો. ઉત્તમ પુરુષ ૧૦૮ અંગુ-
 લનો ઉંચો હોય, મધ્યમ પુરુષ ૧૦૪ અંગુલનો ઉંચો હોય અને કનિષ્ઠ પુરુષ ૯૬ અંગુલનો ઉંચો હોય. પૂર્વોક્ત
 પ્રમાણોપેત પુરુષના છ આત્માંગુલે એક પાદ (પગના મધ્ય ભાગનો વિસ્તાર), બે પાદે એક વેંત, બે વેંતે એક હાથ,
 બે હાથે એક કુક્ષિ, બે કુક્ષિએ એક દંડ અથવા ધનુષ્ય, બે હજાર ધનુષ્યે એક ગાડ, ચાર ગાડએ એક યોજન થાય.
 જે કાલે જે આરે જે મનુષ્યનું આત્માંગુલ હોય તેના વડે તે વચ્ચતના ગામ, નગર, વન, કૂવા, તલાવ, વાવ, ગઢ,
 પોલ, કોઠા, યાન (રથાદિક) વગેરે ૭૩ બોલનો માન મપાય છે. હવે ઉત્સેધાંગુલનું માન કહે છે:-અનંત સૂક્ષ્મ
 પરમાણુઓનો એક વ્યવહારિક પરમાણુ થાય છે. તે વ્યવહારિક પરમાણુ પણ શસ્ત્રથી છેદાય નહિ, અગ્નિથી બળે
 નહિ, ગંગા નદીના પ્રવાહમાં પણ નાશ પામે નહિ. જેના બે વિભાગ થઈ શકે નહિ. તેને તત્ત્વજ્ઞોએ માપ માટે
 સહુથી પ્રથમ ગ્રહણ કરેલ છે. તેવા અનંત પરમાણુઓની એક ઉત્શ્લક્ષણ શ્લક્ષણિકા થાય, આઠ ઉત્શ્લક્ષણ શ્લક્ષ-

૨ આ માપ મગધદેશમાં પ્રચલિત હતો, વૈદિક શાસ્ત્રમાં એક 'કર્ષ'ને એક રુપિયાભાર ગણે છે અને ૪ કર્ષનું પલ્ય, ૧૬ પલ્યનું પ્રસ્થ, ૪
 પ્રસ્થનો એક આઢક, ૪ આઢકનો એક દ્રોણ એમ હાલમાં ગણતરી કરવામાં આવેલ છે. ૩ નિશ્ચય નયથી તે સંકેત કહેવાય.

ખિકાની એક શ્લક્ષણ શ્લક્ષણિકા થાય, આઠ શ્લક્ષણોની એક ઉર્ધ્વરેણુ થાય, આઠ ઉર્ધ્વરેણુનો એક ત્રસરેણુ થાય, આઠ ત્રસરેણુનો એક રથરેણુ થાય, આઠ રથરેણુનો દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુના ગુગલિયાનો એક કેશાગ્ર થાય, કુરુક્ષે-
ત્રના મનુષ્યના આઠ વાઙાગ્રવદે હરિચર્પ-રમ્યક વર્ષના મનુષ્યનો એક વાઙાગ્ર થાય, તેવા આઠ કેશાગ્રથી હૈમ-
વંત-હૈરણ્યવન ક્ષેત્રનામનો એક કેશાગ્ર થાય, તેવા આઠ કેશાગ્રથી પૂર્વ-પશ્ચિમ મહાવિદેહ નામનો એક કેશાગ્ર
થાય, તેવા આઠ કેશાગ્રથી ભરત-ઐરાવત ક્ષેત્રનામનો એક કેશાગ્ર થાય, તેવા આઠ કેશાગ્રે એક લીલ થાય,
આઠ લીલથી એક જું થાય, આઠ જું થી એક યવમધ્ય થાય, આઠ યવમધ્યથી એક ઉત્સેખાંગુલ થાય, ચોવીશ
આઠ ઉત્સેખાંગુલે એક હાથ થાય, ચાર હાથે એક મનુષ્ય થાય અને બે હજાર મનુષ્ય વદે એક ગાઉ થાય, એ ઉત્સેખાં-
ગુલથી ચોવીશ વંદકના જીવોના શરીરની અવગાહના (ઉંચાઈ) મપાય છે. હવે પ્રમાણાંગુલનું માન કહે છે:—શ્રી
ભરતાવિક ચક્રવર્તીઓનું જે કાંગળી રત્ન છે તેનું આઠ સોનૈયાભાર વજન હોય, હવે સોનૈયાનું માપ કહે છે:—
૪ મધુરતૃણફલનો એક શ્વેત સરસવ થાય, ૧૬ સરસવે એક અલવ થાય, બે અલવે એક ગુજા થાય, ૫ ગુજાએ એક
માસો થાય અને ૧૬ માસાનો એક સોનૈયો થાય. એવા આઠ સોનૈયાભારનું એક કાંગળી રત્ન હોય. તેનાં છ તઢાં,
આઠ સૂળા, બાર હાંસો અને સોનીની ઇરણને આકારે છે. તે કાંગળી રત્નની એકેકી હાંમ, એકેક ઉત્સેખાંગુલની
હોય છે. એ ઉત્સેખાંગુલ, તે શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના આત્માંગુલથી અર્ધું થાય. શ્રી મહાવીર

૧ શરા જીવના પાલપાથી જે રજ વહે તે. ૨ પાપિ પાલપાથી જે રજ વહે તે. ૩ ઉત્સેખાંગુલથી વીરપ્રભુનું આત્માંગુલ દબલ થાય.

સ્વામીના પાંચસેં આત્માંગુલ વડે એક પ્રમાણાંગુલ થાય. પાદ, વેંત અને યાવત્ યોજન સુધીનું માન પૂર્વવત્ જાણવું. એ પ્રમાણાંગુલ વડે પૃથ્વી, પર્વત, વિમાન, નરકાવાસ, દ્વીપ, સમુદ્ર, નરક-ભૂમિ દેવલોક, લોક, અને અલોકાદિક ૨૯ ચોલની લંબાઈ, પહોળાઈ, ડુંચાઈ અને પરિધિ વગેરેનું માપ થાય છે. એ ૩ પ્રકારના અંગુલ કહ્યા. તે પ્રત્યેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ છે:- ૧ શ્રેણિ (સુચી) અંગુલ, ૨ પ્રતર અંગુલ અને ૩ ઘન અંગુલ. સુચી અંગુલ=તે એક પ્રદેશ જાડી ને પહોળી અને એક આંગુલની લાંબી એવી એક એક આકાશ પ્રદેશની શ્રેણિ, તે અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક હોવા છતાં અસત્કલ્પના એ ત્રણ પ્રદેશ રૂપ આ : પ્રમાણે છે પ્રતરાંગુલ=તે સુચી અંગુલને સુચી અંગુલથી ગુણવાથી પ્રતરાંગુલ થાય. તે અસત્કલ્પના એ સમાન લંબાઈ-પહોળાઈવાળા નવ પ્રદેશાત્મક $\begin{bmatrix} \circ & \circ & \circ \\ \circ & \circ & \circ \\ \circ & \circ & \circ \end{bmatrix}$ આ પ્રમાણે છે. ઘનાંગુલ-તે પ્રતરાંગુલને સુચી અંગુલથી ગુણતાં ઘનાંગુલ થાય. તે અસત્કલ્પના એ ૨૭ પ્રદેશાત્મક થાય, એની લંબાઈ-પહોળાઈ જાડાઈ સમાન હોય છે. વસ્તુતઃ અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ લાંબી, એક આકાશ પ્રદેશની પહોળી અને જાડીતે શ્રેણિ. તે શ્રેણિને શ્રેણિગુણો કરતાં પ્રતર થાય. (અહિંયાં લંબાઈ-પહોળાઈ સરખી હોય) પ્રતરને શ્રેણિ ગુણો કરતાં ઘન થાય. (અહિં લંબાઈ વગેરે સમાન હોય) ઘનીકૃત લોકને સંખ્યાત ગુણો કરતાં સંખ્યાતા લોક થાય. તે ઘનીકૃત લોકને અસંખ્યાત ગુણો કરતાં અસંખ્યાતા લોક થાય અને અનંતગુણો કરતાં અનંતા લોક થાય. તે અનંતા લોકના આકાશ પ્રદેશ જેટલા, નિગોદના એક શરીરમાં

‡ યથાપિ શ્રી ધીરસ્યામીના આત્માંગુલથી પ્રમાણાંગુલ બસેગણું થાય, તથાપિ અહોગણી પહોળાઈ વડે ગુણવાથી પાંચસેંગણું થાય.

॥

જીવો છે એ ત્રણ પ્રકારના અંગુલ કહ્યા. હવે ત્રણ પ્રકારના પલ્લોપમનું સ્વરૂપ કહે છે:-૧ ઉદ્ધાર પલ્લોપમ, ૨ અદ્ધાપલ્લોપમ અને ૩ ક્ષેત્ર પલ્લોપમ. એકેક પલ્લોપના બાદર અને સૂક્ષ્મ બે ભેદ છે. પ્રથમ બાદર ઉદ્ધાર પલ્લોપમ કહે છે:-ઉત્સેધાંગુલને માપે એક યોજનનો લાંબો-પહોળો, ઊંડો અને ત્રણ ગુણી પરિધિ જેની હોય તેવો પાલો, દેવકુરુ ને ઉત્તર કુરુક્ષેત્રના એક દિનથી યાવત્ સાત દિન સુધીના જન્મેલા યુર્ગલિયા, તેના વાઝાગ્રે કરી નિવડ-ઠાંસી ઠાંસીને ભરીએ. જે અગ્નિથી વહે નહિ, પ્રવંડ વાયુથી એક રજ માત્ર ઊડે નહિ, ચક્રવર્તીના સૈન્યથી દબાય નહિ, ગંગા નદીનો પ્રવાહ ચાલે તોપણ ખીંજાય કે ભેદાય નહિ. એવી રીતે ભરેલ પાલામાંથી સમયે સમયે વાલાગ્ર કાઢતાં જેટલે કાલે તે પાલો સ્વાલી થાય તેટલા કાલને બાદર ઉદ્ધાર પલ્લોપમ કહેલ છે. તે સંખ્યાતા સમયોનું જાણવું એવા દશ કોડાકોડી પલ્લોપમનું બાદર ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય. સૂક્ષ્મ ઊં નું સ્વરૂપ સુગમતાથી સમજવા માટે બાદર ઊં ની પ્રરૂપણા કરેલ છે પણ. એનું કાંઈ પ્રયોજન (ઉપયોગ થતો) નથી. હવે સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્લોપનું સ્વરૂપ કહે છે:-પૂર્વે કહેલ એકેક વાલાગ્રના અસંખ્યાત શ્વંડ કલ્પવા. તે ચક્ષુથી ન જોઈ શકાય એવા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે હોય, નિગોદના જીવના શરીરથી અસંખ્યાત ગુણા અને બાદર પૃથ્વી કાયિક જીવના શરીર જેવડા શ્વંડ હોય તેવા વાલાગ્ર વડે પૂર્વની માફક પાલો ભરીએ, પછી સમયે સમયે એકેક વાલાગ્ર કાઢતાં જેટલે કાલે તે પાલો (જેટલા વસ્તુમાં) સ્વાલી થાય તેટલા કાલને સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્લોપ કહીએ;

૨ અંગુલનું વિશેષ સ્વરૂપ જાણવા માટે અંગુલ સિત્તરી ગ્રંથ જોવું.

૧ અસંખ્યાતા સમયોનું જાણવું. એવા દશ કોડાકોડી પલ્લોપમેં સૂક્ષ્મ ડહ્વાર સાગરોપમ થાય. આ પલ્લોં ને સાગરોંથી દ્વીપ અને સમુદ્રનું માન થાય છે. અઢી સાગરોંના અથવા પચીશ કોડાકોડી પલ્લોંના જેટલા સમયો થાય તેટલા દ્વીપ સમુદ્રો છે. અર્થાત્ અસંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્રો છે. આજંબૂદ્વીપ, એક લાખ યોજનનો લાંબો-પહોલો છે, એમ અનુક્રમેં વમણા કરતાં છેલ્લો સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર, અર્ધરજ્જુ (રાજ)નો લાંબો-પહોલો છે. હવે અઢ્ઢાપલ્લોપમનુ સ્વરૂપ કહે છે:-પૂર્વની જેમ પાલો, યુગલિયાના વાળાગ્રથી ભરીએ અને શો શો વર્ષેં એકેક વાલાગ્ર કાઢતાં જેટલે કાલે સ્વાલી થાય તેટલા કાલને વાં અઢ્ઢા પલ્લોં કહીએ, તે સંખ્યાત કોટી વર્ષનું થાય છે; એવા દશ કોડાકોડી પલ્લોપમેં વાં અઢ્ઢા સાગરોપમ થાય. એપણ પ્રરૂપણા માત્ર છે એનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. હવે સૂક્ષ્મ અંનું સ્વરૂપ કહે છે:-પૂર્વવત્ વાલાગ્રોના એકેકના અસંખ્યાત ઁંડ કરીને પૂર્વવત્ ભરીએ તેમાંથી સો સો વર્ષેં એકેક ઁંડ કાઢતાં જેટલે કાલે તે સ્વાલી થાય; તેટલા કાલને સૂક્ષ્મ અઢ્ઢા પલ્લોં કહે છે. એવા દશ કોટી-કોટી પલ્લોપમેં સૂં અઢ્ઢા સાગરોં થાય. આ સૂં અઢ્ઢા પલ્લોં અને સાગરોંથી નારક પ્રમુલ્લના આયુષ્યો, કર્મની સ્થિતિ અને પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોની કાયસ્થિતિ મપાય છે. હવે ક્ષેત્ર પલ્લોપમનું સ્વરૂપ કહે છે:-પૂર્વોક્ત રીતિએ ભરેલ પાલાને સ્પર્શીને રહેલા આકાશ પ્રદેશોમાંથી એકેક પ્રદેશનો સમયે સમયે આકર્ષણ કરતાં જેટલે કાલે તે પાલો સ્વાલી થાય; તેટલા કાલને વાં ક્ષેત્ર પલ્લોપમ કહીએ, તેવા દશ કોડાકોડી પલ્લોપમેં વાં ક્ષેત્ર સાગરોપમ થાય. તેમાં અસંખ્યાતા કાલચક્રો જાય છે; તે પણ નિષ્પ્રયોજન છે. પૂર્વનીપરે ભરેલ

પાલોને સ્પર્શી અને અસ્પર્શી રહેલા આકાશ પ્રદેશોમાંથી એકેક પ્રદેશને સમયે સમયે કાઢતાં જેટલે વચ્ચે, તે પાલો છાલી થાય તેટલા કાલને સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લો કહીએ, તેવા દશ કોટીકોટી પલ્લોપમે સૂ. ક્ષેત્ર સાગરોપમ થાય. આ સૂ. ક્ષેત્ર પલ્લોપમ અને સાગરોપમનો ઉપયોગ, દ્રવ્ય પ્રમાણ સંબંધી વિચારણાને પ્રસંગે દૃષ્ટિવાદમાં કરવામાં આવે છે; અર્થાત્ એનો દૃષ્ટિવાદમાં કામ પડે છે. इति प्रमाण बोध समाप्त.

શ્રીસિદ્ધાંત-માનવિચાર—૧ આચારાંગ સૂત્ર, અધ્યયન ૨૮, મૂલ શ્લોક સંખ્યા ૨૫૦૦, નિર્યુક્તિ-શ્લોક ૪૫૦ ચૂર્ણી-શ્લોક ૮૩૦૦, ટીકા-શ્લોક ૧૨૦૦૦ ॥ ૨ સૂચગણાંગસૂત્ર, અધ્યયન ૨૩, મૂલશ્લોક ૨૧૦૦, નિર્યુક્તિ-શ્લોક ૨૫૦, ચૂર્ણી-શ્લોક ૧૦૦૦૦, ટીકા-શ્લોક ૧૨૮૫૦ ॥ ૩ ણાંગસૂત્ર, અધ્ય. ૧૦, મૂ. ૩૭૭૦, ટીકા ૧૫૨૫૦ ॥ ૪ સમવાયાંગસૂત્ર, મૂ. ૧૬૬૭, ચૂર્ણી ૪૦૦, ટીકા ૩૭૭૬ ॥ ૫ વ્યાખ્યાપત્રતી (ભગવતી) સૂત્ર, શતક ૪૧, મૂ. ૧૫૭૫૨, ચૂર્ણી ૪૦૦૦, ટીકા ૧૮૬૧૬ ॥ ૬ જ્ઞાતા ધર્મકથાંગસૂત્ર, અધ્ય. ૧૯, મૂ. ૫૫૦૦, ટીકા ૪૨૫૨ ॥ ૭ ઉપાશકદશાંગસૂત્ર, અધ્ય. ૧૦, મૂ. ૮૧૨, ટીકા ૯૦૦ ॥ ૮ અંતગઢદશાંગસૂત્ર, અધ્ય. ૯૦, મૂ. ૭૯૦, ટીકા ૩૦૦ ॥ ૯ અનુત્તરોવવાહસૂત્ર, અધ્ય. ૩૩, મૂ. ૨૯૨, ટીકા ૧૦૦ ॥ ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકર્ણસૂત્ર, અધ્ય. ૧૦, મૂ.

૨ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમના વિચારમાં ચાલાગ્રના અસંભવ સંદર્ભ કરવાની જરૂર જણાતી નથી. કારણ ? અસ્પર્શી આકાશ પ્રદેશ ગ્રહણ કરાયેલ છે, છતાં જૂની છપાયેલ પ્રતોમાં સંદર્ભ કરવાનું લખેલ છે. ૩ પંચ સમ્રાટમાં જીવોના પ્રમાણની સંખ્યા માટે ક્ષેત્ર પલ્લોપમ લીધું છે. આવશ્યકમાં પણ સામાયિકના સ્વરૂપમાં શ્રુત, સમકિત, દેશ વિરતિના આકર્ષમાં એનું પ્રયોજન બનાવેલ છે.

૧૨૫૦, ટીકા ૪૬૦૦ ॥ ૧૧ વિપાકસૂત્ર, અધ્ય ૨૦, મૂ ૧૨૧૬, ટીકા ૧૦૦ ॥ મૂલસૂત્ર સુથર્માસ્વામીકૃત છે. પ્રથમના વે અંગસૂત્રની ટીકા શીલાંકાચાર્યકૃત છે અને નવ અંગની ટીકા અભયદેવસૂરિકૃત છે, નિર્યુક્તિ ભદ્રવા-
હુસ્વામી કૃત છે અને ચૂર્ણી પૂર્વાચાર્યકૃત છે. ૧૨ ઉપાંગસૂત્ર:—૧ ઉવવાહ સૂત્ર, મૂ ૧૨૦૦, ટીકા ૩૧૨૫, અભય-
દેવસૂરિકૃત છે. ૨ રાયપ્રસેનીસૂત્ર, મૂ ૨૦૭૮, ટીકા ૩૭૦૦, મલયગિરિકૃત છે. ૩ જીવાભિગમસૂત્ર, મૂ ૪૭૦૦,
ટીકા ૧૪૦૦૦, મલયગિરિકૃત છે. ૪ પન્નવણાસૂત્ર, મૂલક્યામાચાર્યકૃત છે. શ્લોક ૭૭૮૭, અને ટીકા (લઘુવૃત્તિ)
હરિભદ્રસૂરિકૃત છે, વૃહદ્વૃત્તિ ૧૬૦૦૦, મલયગિરિકૃત છે. ૫ જંત્રુદ્વીપપન્નતી સૂત્ર, મૂ ૪૧૪૩, ચૂર્ણી ૧૮૬૦, અને
ટીકા ૧૨૦૦૦, મલયગિરિકૃત છે પણ હાલ ઉપલબ્ધ થતી નથી; પરંતુ હાલ શાંતિચન્દ્રઉપાધ્યાય કૃત છે તથા
ઉપા ૦ ધર્મસાગરકૃત અને હીરસૂરિકૃત પણ છે. ૬ ચંદ્રપન્નતીસૂત્ર, મૂ ૨૨૦૦, ટીકા ૯૪૧૧, મલયગિરિ-
કૃત છે. વીજી લઘુવૃત્તિના ૧૦૦૦ શ્લોક છે. ૭ સૂર્યપન્નતીસૂત્ર મૂ ૨૩૦૦, લઘુવૃત્તિ ૧૦૦૦ અને વૃહદ્વૃત્તિના
૯૦૦૦ શ્લોક મલયગિરિકૃત છે. ૮-૧૨ નિરયાવલિકાસૂત્રના અધ્યયન ૫ છે ૧ કપ્પિયા, ૨ કપ્પવડંસિયા, ૩
પુષ્કિયા, ૪ પુષ્કચુલિયા અને ૫ વિન્હિદશા. ૯ પાંચના પેટા અધ્યયન ૫૨ છે મૂ ૧૧૦૯ છે અને ટીકા
શ્રી ચંદ્રસૂરિકૃત શ્લો ૭૦૦ છે. ૬ છેદસૂત્ર કહે છે:—૧ વ્યવહારસૂત્ર, મૂલઅધ્ય ૧૦ ભદ્રવાહુ સ્વામીકૃત

૧ વ્યવહારસૂત્રની નિર્યુક્તિની સંખ્યા મલી શકતી નથી માપ્યકારે તેની અદર સ્વીકારેલ છે, માપ્યમા અતગંત થયેલ છે તેવી જૂદી સંખ્યા
જણાતી નથી.

શ્લોક ૬૦૦ છે, માળ્યના શ્લો ૬૦૦૦, ચૂર્ણીના ૧૦૩૬૧, ટીકા મલયગિરિકૃત ૩૩૬૨૫ શ્લો ૭૨
 બૃહદ્કલ્પસૂત્ર, મૂં શ્લો ૪૭૩, અધ્ય ૨૪, લઘુમાળ્ય ૮૦૦૦, બૃહદ્માળ્ય ૧૩૦૦૦, ચૂર્ણી ૧૪૩૨૫, ટીકા ક્ષેમ-
 કીર્તિસૂરિકૃત ૪૨૦૦૦ શ્લોક છે. ૩ નિશીથસૂત્ર, અધ્ય ૨૦ મૂં શ્લો ૮૧૫, લઘુમાળ્ય-૭૪૦૦, બૃહદ્માળ્ય-
 ૧૨૦૦૦, ચૂર્ણી ૨૮૦૦૦, શ્લોક છે. ૪ મહા નિશીથસૂત્ર, મૂલ-લઘુવાચના-૩૬૦૦, મધ્યમવાચના-૪૨૦૦ અને
 બૃહદ્વાચના-૪૫૦૦ શ્લોક છે. ૫ દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્ર, મૂં શ્લો ૧૮૩૫, નિર્યુક્તિ-૧૬૮, ચૂર્ણી-૨૨૪૫, ૬ પંચ-
 કલ્પસૂત્ર, મૂં શ્લો ૧૧૩૩, અધ્ય-૧૬, માળ્ય ૩૧૨૫, ચૂર્ણી-૨૧૩૦ શ્લોક છે. જીતકલ્પ, મૂં શ્લો ૧૦૮,
 ચૂર્ણી-૧૦૦૦ માળ્ય-૩૧૨૪ અને ટીકા-૧૨૦૦૦ શ્લોક છે. ચાર મૂલસૂત્રોનુંમાન-૧ આવશ્યકસૂત્ર, મૂં શ્લો
 ૧૨૫, નિર્યુક્તિ ભદ્રબાહુસ્વામીકૃત શ્લો ૩૧૦૦, ચૂર્ણી ૧૮૦૦૦, બૃહદ્ટીકા હરિભદ્રસૂરિકૃત શ્લો ૨૨૦૦૦,
 લઘુવૃત્તિ તિલકાચાર્યકૃત ૧૨૩૨૧, અંચલગચ્છાચાર્યકૃત ૧૨૦૦૦, માળ્ય-૪૦૦૦ અને મલ્લધારી હેમચંદ્રસૂરિકૃત
 દ્વિપણ શ્લો ૪૬૦૦ છે વિશેષાવશ્યક, ૧ મૂલ આવશ્યક સૂત્રના વિશેષમાળ્યરૂપ છે, તેના શ્લો ૫૦૦૦, લઘુ-
 વૃત્તિ ૧૪૦૦૦, બૃહદ્વૃત્તિ-૨૮૦૦૦ અને સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ પણ છે. ૨ દશવૈકાલિકસૂત્ર, મૂં શ્લો ૭૦૦, શ્રીશર્ય-

૨ બૃહદ્કલ્પની મલયગિરિકૃત ટીકા હાલ ઉપલબ્ધ નથી. ૩ વિશેષાવશ્યક સૂત્ર, અતિશય ગમ્ભીર અર્થવાહું હોવાથી તે મહામાળ્યના નામથી
 ઓળખાય છે, તેના રચનાર શ્રી જિનભદ્રગણી ક્ષમા ધ્રમણ છે. કોટયાચાર્યકૃત લઘુવૃત્તિ છે અને મલધારીકૃત બૃહદ્વૃત્તિ છે. ૪ મૂલના રચનારે જે
 મૂલની ટીકા (વૃત્તિ) કરેલ હોય તે 'સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ' કહેવાય છે.

ભવસૂરિકૃત છે, નિર્યુક્તિના ૪૫૦, ચૂર્ણીના ૭૦૦૦, દીપિકા (લઘુવૃત્તિ)ના ૨૬૦૦, તિલકાચાર્યકૃત ટીકાના ૭૦૦૦, મલયગિરિકૃત વૃત્તિના ૭૭૦૦, હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકાના ૬૮૧૦ શ્લોક છે. ૩ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, અધ્ય૦ ૩૬ મૂં શ્લો ૨૦૦૦, વાદિવૈતાલ શાંતિસૂરિકૃત વૃહદ્વૃત્તિના ૧૮૦૦૦, નિર્યુક્તિના ૭૦૦, ચૂર્ણીના ૬૦૦૦ શ્લોક છે; લક્ષ્મીવલ્લભકૃત ટીકા વગેરે અનેક ટીકાઓ છે. ૪ પિંડનિર્યુક્તિ, મૂલ-ભદ્રબાહુસ્વામીકૃત છે. શ્લો ૭૦૦, મલ-યગિરિકૃત ટીકાના ૭૦૦૦, વીરાચાર્યકૃત ટીકાના ૭૫૦૦, લઘુવૃત્તિના ૪૦૦૦ શ્લોક છે. ઓઘનિર્યુક્તિ-કર્તા ભદ્રબાહુસ્વામિ. શ્લો ૧૪૦૦, માઘ્યના ૩૦૦૦ ચૂર્ણીના ૭૦૦૦ અને દ્રોણાચાર્યકૃત ટીકાના ૭૦૦૦ શ્લોક છે. વેચૂલિકાસૂત્ર છે:- ૧ નંદીસૂત્ર, શ્રી દેવવાચકકૃત છે, મૂં શ્લો ૭૦૦, ચૂર્ણીના ૨૦૦૦, હરિભદ્રસૂરિકૃત લઘુવૃત્તિના ૨૩૧૨, મલયગિરિકૃત વૃહદ્વૃત્તિના ૭૭૩૫. શ્રી ચન્દ્રસૂરિકૃત દ્વિપણ ૩૦૦૦ શ્લોક છે. ૨ અનુયોગદ્વાર, મૂં શ્લો ૧૮૯૯, ચૂર્ણીના ૩૦૦૫, હરિભદ્રસૂરિકૃત લઘુવૃત્તિના ૩૫૦૦, મલ્લધારી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત વૃહદ્વૃત્તિના ૬૦૦૦ શ્લોક છે. ૧૦ પયત્રા કહે છે:- ૧ ચડશરણપદ્મો-મૂં ગાથા ૬૩, ૨ આડરપચ્ચક્ષાણપદ્મો-મૂં ગા ૮૪, ૩ ભક્તપચ્ચક્ષાણપદ્મો મૂં ગા ૧૭૨, ૪ સંયારગપદ્મો, મૂં ગા ૧૨૨, ૫ તંદુલવેયાલિયપદ્મો, મૂં ગા ૪૦૦, ૬ ચંદ્રાવેધક, મૂં ગા ૩૧૦, ૭ દેવેન્દ્રસ્તવ, મૂં ગા ૨૦૦, ૮ ગણિવિજ્ઞાપદ્મો, મૂં ગા ૧૦૦, ૯ મહાપચ્ચક્ષા-ણપદ્મો, મૂં ગા ૧૩૪, ૧૦-મરણસમાધિપદ્મો, મૂં ગા ૭૨૦ છે. ૧ ની અવચૂરીના શ્લો ૨૨૫ અને ૨ ની વૃત્તિના ૧૦૦ શ્લોક છે. ૫ ૪૫ આગમની ગણનાપ્રમાણે ૧૦ પદ્મો કહેલ છે. બીજા પણ પદ્મોઓ છે-૧ વીરસ્તવ પદ્મો,

गाथा ४३, २ सिद्धिप्राभृत, श्लोक १५०, टीकाना ७५० श्लोक छे, ३ द्वीप सागरपञ्चती, श्लो० २५०, टीका-
२५००, श्लोक छे, ४ ज्योतिष्करंडक, मू० ५०० टीका मलयगिरिकृत-१००० श्लोक छे, ५ अंगविद्यापद्मो,
श्लोक ८८००, ६ अजीवकल्प, मू० ४५, ७ आराधना पताकामूल-१९३, ८ ऋषिभाषितना ७५० श्लोक छे ९
गच्छाचार पद्मो, मू० १३८ श्लोक छे. इत्यादि अनेक छे आवधां अंग सूत्रोमांथी पूर्वाचार्यो उद्धृत करेल छे
पट्टले अंगमां अंतर्गत छे.

हवे नंदीसूत्रमां ७३ सूत्रना नाम कहेल छे ते सूत्रो त्रण प्रकारना छे:-१ कालिक सूत्र, २ उत्कालिक सूत्र
अने ३ तद्व्यतिरिक्त. कालिकसूत्र, पहले अने छेले पहोरे (दिवस के रात्रि) भणाय के वंचाय, शेष ४ पहो-
रमां कालिकसूत्रनी सझाय त थाय. ते कालिकसूत्रना नाम कहै छे:-१ आचारंगादि ११ अंग, १२ उत्तराध्य-
यन, १३ दशाश्रुतस्कंध, १४ बृहत्कल्प, १५ व्यवहार, १६ निशीथ, १७ महानिशीथ, १८ ऋषिभाषित, १९
जंबुद्वीप प्रज्ञप्ति, २० द्वीपसागर प्रज्ञप्ति, २१ चंद्रप्रज्ञप्ति २२ खुडिया विमाण पविभक्ति (विमानोनुं वर्णन करनार
लघुशास्त्र), २३ महलियाविमाण पविभक्ति (विमानोनुं वर्णनकर० महोदुं शास्त्र) २४ अंग चूलिया (अंगसू-
त्रोनी चूलिका), २५ वगचूलिया (अध्ययननो जे ममुह ते वर्ग तेनी चूलिका) २६ विवाहचूलिया, २७ अरुणोप-
पात. (ते अध्ययन भणवाथी अरुणदेवनुं आववुं थाय), २८ वरुणोपपात, २९ गरुडोपपात, ३० धरणोपपात,

२ एपद्मो, प्रश्न व्याकरण सूत्रमांभी उद्धृत भयानुं कहैवाय छे. जेसलमेरना गंदारमा छे.

३१ वैश्रमणोपपात, ३२ वेलंधरोपपात, ३३ देवेंद्रोपपात, (२७थी ३३मां वरुण वगेरेनुं आवहुं जाणवुं), ३४ उत्थानसूत्र (विषमासने बेसी क्रोधयुक्त अप्रसन्न मनथी ए सूत्र भणवाथी ग्रामादिक त्रास पामे-कंपी उठे), ३५ समुत्थान सूत्र (उत्थानथी विपरीत जाणवुं), ३६ नागपरिआवणिआ (नागकुमार देवो त्यां स्थिर थइने साधुने वंदनादि करे), ३७ निरयावलिआ, ३८ कप्पिया, ३९ कप्पवडंसिया, ४० पुप्फिया, ४१ पुप्फचूलिया, ४२ विन्हि-
दशाए ४२ सूत्रो कालिक छे. उत्कालिकसूत्रना नाम कहे छे:—१ दशवैकालिक, २ कल्पाकल्प, ३ चूलाकल्प-
श्रुत, ४ महाकल्पश्रुत, ५ उववाह, ६ रायपसेणी, ७ जीवाभिगम, ८ पन्नवणा, ९ महापन्नवणा, १० पमत्तापमत्त, ११ नंदी, १२ अनुयोगद्वार, १३ देवेंद्रथव (देवेंद्रस्तव), १४ तंदुलवेयालिय, १५ चंदावेधक, १६ सूर्यपन्नती, १७ पोरसीमंडल, १८ मंडल प्रवेश, १९ विद्याचारण विनिश्चय, २० गणिविद्या, २१ ध्यानविभक्ति, २२ मरणवि-
भक्ति, २३ आत्मविशुद्धि २४ वीतरागश्रुत २५ संलेखणासूत्र, २६ विहार कल्प, २७ चरणविशोधि, २८ आतुर-
प्रत्याख्यान, २९ महापञ्चक्खाण, ३० दृष्टिवाद, ए ३० सूत्रो उत्कालिक छे, ते चार अकाल तथा ३२ असंज्ञायने
टालीने आठ पहोर संज्ञाय थाय. हवे तद्व्यतिरिक्त कहे छे—१ आवश्यकसूत्र, ते कालिक उत्का० बनेथी जूहुं छे. ए
७३ सूत्रना नामो कहा, तेमांथी हाल केटलाक सूत्रो नथी पाक्षिक सूत्रमां ८४ नामो (आगमो कहेल) छे तेमानां
केटलाक नामो नंदीसूत्रमां नथी पण ते ठाणांगसूत्रमां छे. परंतु हाल सर्वसिद्धांतो उपलब्ध थता नथी. ४५:
आगमो तो हाल सुलभउपलब्ध छे. पूर्वकालमां ८४ आगमो हता, पण कालदोष वगेरे कारणोथी घणा आगमो-

વિચ્છેદ ગયા છે; તેમજ વાચનાભેદ અને પાઠાંતરો પણ થયેલ છે ઉત્કાલિક સૂત્રોમાંથી કેટલાક લભ્ય છે અને કેટલાક લભ્ય નથી. જેટલા વર્તમાનમાં વિદ્યમાન આગમો છે તેનું રહસ્ય સ્વાદ્વાદશૈલીએ વિચારી-અનુભવીને જે જીવ પોતાના જીવનમાં (વર્તનમાં) મૂકશે તે જીવ પોતાનું કલ્યાણ કરશે. इति सिद्धांतमान विचार समाप्त.

અથ વત્રીશ અસજ્ઞાય વિચાર—ઠાણાંગસૂત્રના દશમા ઠાણામાં ૧૦ પ્રકારની અંતરિક્ષ (આકાશને આશ્રયી) અસજ્ઞાય હોય તેના નામ-૧ ઉલ્કાપાત તે તારો ગ્વરે (રેખા સહિત વિવિધ પ્રકાશ સહિત પડે), અથવા જ્વાલા રહિત અગ્નિ આકાશમાંથી પડે તે ઉલ્કાપાત કહેવાય. જો થોડી ઉલ્કાપાત હોય તો અલ્પકાલ અસજ્ઞાય હોય અને મોટો ઉલ્કા. હોય તો ૧૫ પહોર સુધી અસજ્ઞાય હોય. રાત્રિને અંતે તારો ગ્વરે તો સૂર્યોદય લગે અસજ્ઞાય હોય. ૨ દિસિદાહ તે આકાશમાં કોઈપણ દિશામાં મહાન્ નગરદાહ સમાન ઉદ્યોત જણાય તો અસજ્ઞાય. ૩ ગર્જના-અકાલે ગાજે તો અસ., ૪ વિદ્યુત્-અકાલે વીજળી થાય તો અસ., ૫ નિર્ઘાત-અકાલે કડાકા-મહાન્ દ્વનિ થાય તો અસ., ૬ જુયપ્ (ગુપક)-શુક્લપક્ષના ચાલચંદ્રમાનો ઉદય થઈને અસ્ત થાય ત્યાંસુધી અસ., ૭ જલ્વાલિય-આકાશમાં ભૂતાદિકના ચાઝા થાય ત્યાંસુધી અસ. ૮ ધૂમિકા-દીવસ ઉગ્યા પછી જેટલા સમય

૨ અસજ્ઞાય-પાંચે પ્રકારની સજ્ઞાય ન થાય તે ૩ ઉલ્કાપાતાદિ સમયે તે સ્થાને સજ્ઞાય કરવાથી દેવતા હલના કરે. ૪ ધૂમસ ને જ્વાલ પડવા વચ્ચે સૂક્ષ્મપણાથી અપ્કાય ભાવિત સર્વત્ર થવા પામે છે.

સુધી ધૂન્ન વર્ષે તેટલો સમય અસ૦, ૧ મહિકા-જ્ઞાકલ જ્યાં સુધી વર્ષે ત્યાંસુધી અસ૦ ૧૦ રજોદ્વાત-વાયુ
વળો ગુંજે અને આકાશમાં ધૂળી ચહે દિશા ધુંધલી થાય તે જ્યાંસુધી હોય ત્યાંસુધી અસઙ્ગાય.

હવે ૧૦ ઔદારિક શરીર સંબંધી અસઙ્ગાય કહે છે:—૧ અંસ્થિ (હાડકા)ની અસ૦, ૨ માંસની અસ૦,
૩ રુધિર (લોહી)ની અસ૦, ૪ અશુચિ-સામિપ્ય (વિષ્ટાદિ નજીકમાં હોય તો) અસ૦, ૫ સ્મશાન-સામિપ્ય
(મસાણ નજીકમાં હોય તો) અસ૦, ૬ ચંદ્ર-ગ્રહણ (જે રાત્રિ થાય તે રાત્રિ)ની અસ૦ ૭ સૂર્યગ્રહણમાં અહો
રાત્રિની અસ૦, ૮ પતન (તે રાજા, મોટો અધિકારી અમાત્યાદિક)ની અહોરાત્રી અસ૦ ૯ રાજ-વિગ્રહ (નગરની
સમીપમાં જ્યાં સુધી યુદ્ધ ચાલે ત્યાંસુધી)ની અસ૦, ૧૦ ઉપાશ્રયમાં ઔદારિક પંચેન્દ્રિયનું કલેવર જ્યાંસુધી પહેલું
હોય ત્યાંસુધી અસઙ્ગાય તે સો હાથની અંદર હોય તો. ૧ ૨૦ અસઙ્ગાય. ૧ આષાઢ સુદિ પૂર્ણિમાની અસઙ્ગાય,
૨ આષાઢ વદિ ૧ ની અસ૦, ૩ આસુ સુદિ પુનમની અસ૦, ૪ આસુ વદિ ૧ ની અસ૦, ૫ કાર્તિક સુદિ પૂર્ણિ-

૨ ઠાળાંગની ટીકામાં—“ શોણિત માંસં ચર્માસ્થિ, મવંત્યપિ ચત્વારી, ” રુધિર, માસ, ચામડુ અને હાડકું. ૧૫ ચારની અસઙ્ગાય ક્ષેત્રથી ૬૦
હાથની અંદર હોય. કાલથી યથા સંભવકાલ. પ્રતિયંચ સર્વથિ કહેલ છે. મનુષ્ય સંબંધી ઇંદુલ વિશેષ છે કે ૧૦૦ હાથ ક્ષેત્રથી કાલથી અહોરાત્ર
કાલ. આર્તવ [ક્રતુ] માટે ૩ દિવસ, છોકરીના જન્મમાં ૮ અને છોકરાના જન્મમાં ૭ દિવસ કહેલ છે. ૩ ચંદ્ર-સૂર્યગ્રહણને અંતરિક્ષમાં ન ગણતાં
ઔદારિક-અસઙ્ગાયમાં ગણવાનું કારણ તેના ચિમાનો પૃથ્વીકાય હોવાથી ઔદારિક અસ૦ મા ગણેલ છે. ૪ ઠાળાંગસૂત્રમાં ‘ ઇંદ્રમહે ’ પાઠ છે તેનો અર્થ,
ટીકામાં ‘ આસુ ’ માસ કરેલ છે. પ્રવચન સારોદ્ધારમાં પણ ઇમજ કહેલ છે. કેટલાક ‘ માદરવો ’ કહે છે, સૂત્રમાં પુનમનો નામ જણાતો નથી

માની અસ૦, ૬ કા૦ વદિ ૧ ની અસ૦, ૭ ચૈત્ર સુદિ પુનમની અસ૦, ૮ ચૈ૦ વદિ ૧ ની અસ૦, ૯-૧૨ પ્રભાતની બે ઘડી, મધ્યાન્હની બે ઘડી, સંધ્યાકાલની બે ઘડી અને મધ્યાન્હરાત્રિની બે ઘડી અસંખ્યાય. ૧ ૧૨ અસંખ્યાય, ઠાળાંગને ચોથે ઠાળે અને છેદ સૂત્રમાં કહેલ છે. ૧ ૩૨ અસંખ્યાયમાં જો સિદ્ધાંતનું વાંચવું મળવું (સંખ્યાય) કરે તો આશાતના લાગે દેવાદિકનો ઉપદ્રવ થાય અને તીર્થકરની આજ્ઞાનો મંગ થાય. ઇતિ ૩૨ અસંખ્યાય સમાપ્ત.

શ્રી નિયંઠાવિચાર—પત્રવળા વેય રાગે, કપ્પ ચરિત્ત પડિસેવણાનાળે; તિત્થે લિંગ સરીરે, સ્થિતે કાલે ગડ સંજમ નિગાસે ॥૧॥ જોગુવઓગે કસાણ, લેસા પરિણામ બંધ વેદેય; કમ્મોદીરણ ઉવસં, પજ્જણ સન્નાય આહારે ॥૨॥ મવ આગરિસે કાલં, -તરેય સમુગ્ધાય સ્થિત્ત ફુસણાય; માવે પરિમાણેવિય, અપ્પા બહુયં (તં ?) નિયંઠાણં ॥૩॥ ૧ ૩૬ દ્વારની ગાથાઓ કહી. પહેલું પ્રજ્ઞાપના દ્વાર—તે નિર્ગ્રથના છે મેદ ૧ પુલાક, ૨ વકુસ, ૩ પ્રતિસેવના કુશીલ, ૪ કષાયકુશીલ, ૫ નિર્ગ્રથ, અને ૬ સ્નાતક. પુલાક તે સદુસા ધાન્ય સહિત પૂઝા જેવો. વકુસ તે સદુસ ધાન્ય જેવો. પ્રતિસેવનાકુ૦ તે મશાલ્યા ધાન્ય જેવો. કષાયકુ૦ તે ઉપળ્યા ધાન્ય જેવો. નિર્ગ્રથ તે કળકી સહિત ચોગ્વા

‘ પાડિવળ ’ પાઠ છે; ટીકામાં લખેલું છે કે જે જે દેશમાં પડ્યા સુધી મહોત્સવ પ્રવર્તે ત્યાસુધી અસ્વાધ્યાય આસુમાસમાં લોકિક [વિજયાદશમી વગેરે] પર્વોમાં હિંસાની ઘણી પ્રવૃત્તિ થાય છે અને ક્ષુદ્રદેવના આગમનનો પણ સંભવ છે. માટે આશ્વિન માસજ યોગ્ય જણાય છે.

૨ મગવતીસૂત્રમાં નિયંઠાના પાંચ મેદ છે, કુશીલના બે મેદ ગળગાથી છ થાય છે; તે ઉત્તરોત્તર [પૃષ્ઠકથી] વિશદ્ધ વિશદ્ધતર છે.
૩ કળશલા સહિત ચોગ્વા [ચાવલ]નો પુલો.

(ધાન્ય) જેવો. સ્નાતક તે અગ્નિ ચોખા જેવો. હવે પુલાકના વે ભેદ તેમાં ૧ લઘિપુલાક તે ચક્રવર્તીની સેનાને પળ ચૂરણ કરવા સમર્થ હોય. ૨ પ્રતિસેવના પુ. તે મૂલગુણ-ઉત્તરગુણમાં અતિચાર લગાડે. વલી પુલાકના પાંચ ભેદ ૧ જ્ઞાનપુ., ૨ દર્શનપુ., ૩ ચારિત્રપુ. ૪ લિંગપુ. અને ૫ સૂક્ષ્મપુલાક. જ્ઞાનાદિકમાં અતિચાર સેવવાથી ચારિત્રને પોલો (અસાર) કરે તે માટે પુલાક કહેવાય છે. વકુસના વે ભેદ-તેમાં ૧ શરીરવકુશ તે શરીરની શુશ્રૂષા-શોભા કરે. ૨ ઉપકરણવકુશ તે ઉપકરણ (પાત્રાદિ) ફલ્લહલ્લતા રાખે, અધિક સંગ્રહ કરે પ્રક્ષાલનાદિ કરે. હવે વકુશના પાંચ ભેદ તેમાં ૧ આભોગ વકુશ તે જાળી જોડેને દોષ લગાડે. ૨ અનાભોગ વકુશ તે અજાણતાં દોષ લગાડે. ૩ સંવૃત્ત વ. તે લોક ન જાણે તેમ (જ્ઞાનો) દોષ લગાડે. ૪ અસંવૃત્ત વ. તે પ્રગટ દોષ લગાડે. ૫ યથાસૂક્ષ્મ વ. તે કિંચિત્ (અલ્પ) દોષ લગાડે. કુશીલના વે ભેદ-૧ પ્રતિસેવના કુ. અને ૨ કષાય કુશીલ. પ્રત્યેકના પાંચ ભેદ-૧ જ્ઞાનપ્રતિસે. કુશીલ, ૨ દર્શન પ્ર., ૩ ચારિત્ર પ્ર., લિંગ પ્ર., અને ૫ યથાસૂક્ષ્મ પ્ર. કુશીલ. તેમજ જ્ઞાન કષાયકુશીલ આદિ પાંચ ભેદ કષાયકુ.ના જાણવા. પ્રતિસેવના કુ. તે વિપરીત આરાધના કરે, કાંઈક મૂલગુણ-ઉત્તરગુણની વિરાધના કરે અને કષાય કુ. તે સંજ્વલન કષાયના ઉદ-

૨ તથા ચોક્ત “ સંધાઈઅઝ્જમિ, ચુન્નતિ ચન્નવટ્ટિ સેનપિ. ”—૩ પાંચ મહાવ્રત મૂલ ગુણ અને દશવિધ પચ્ચક્ષાણ તે ઉત્તર ગુણ. ૪ લઘિ પુલાક, મંધાદિકના કાર્ય વિના લઘિ પ્રયુજનાર જાણવો. આ સેવના પુ. તે જ્ઞાનાદિમાં અતિચાર લગાડનાર જે હોય તે પુલાકનેજ ૫ લઘિ હોય છે: વીજાને ન હોય અર્થાત્ લઘિપુલાક તે જ્ઞાનપુલાક. [પચ નિર્ગંધ ટીકા] ૫ પચ નિર્ગંધી શાસ્ત્રમા લિંગકુ. ને તપકુશીલ પણ કહે છે.

યથી જે કુત્સિત (દોષસહિત) ચારિત્રવાલો હોય અથવા જ્ઞાનાદિક વડે આજીવિકા કરનાર હોય. નિર્ગ્રંથ (મોહ-
નીય કર્મની ગાંઠથી છૂટેલો) તેના બે ભેદ-૧ ઉપશાંત મોહ અને ૨ ક્ષીણ મોહ. તેના વલી પાંચ પ્રકાર-૧ પ્રથમ
સમય નિર્ગ્રંથ, ૨ અપ્રથમ સમયનિ૦, ૩ ચરમ સમયનિ૦, ૪ અચરમ સમયનિ૦ અને ૫ યથા સૂક્ષ્મ નિર્ગ્રંથ. ઇગ્ધા-
રમા કે બારમા ગુણઠાણાના પ્રથમ સમયમાં જે વર્તતો હોય તે પ્રથમ સ૦ નિ૦, પહેલા સમય સિવાયના શેષ
સમયમાં જે વર્તતો હોય તે અપ્રથમ સ૦ નિ૦, જે છેલ્લા સમયમાં વર્તતો હોય તે ચરમ સ૦ નિ૦, છેલ્લા સિવાય
શેષ સમયમાં જે વર્તતો હોય તે અચરમ સ૦ નિ૦ અને જે સમયાદિકની વિવક્ષા રહિત તે યથા સૂક્ષ્મ નિર્ગ્રંથ.
સ્નાતક (જે ઘાતી કર્મરૂપ મલને પ્રક્ષાલવાથી સ્નાન કરનારની જેમ શુદ્ધ થયેલ તેના પાંચ ભેદ—

૧ અશરીરી, ૨ અશબલ (તે નિરતિચાર ચારિત્રી), ૩ અકર્માશ (તે ઘાતીકર્મ રહિત), ૪ સંશુદ્ધ (તે
અપ્રતિહત જ્ઞાન-દર્શન ધારક અરિહંત-જિનકેવલી), ૫ અપરિશ્રાવી (કર્મબંધ રહિત). એ પાંચ ભેદ, અવસ્થા

૧ આ પાંચ ભેદો, સૂક્ષ્મ ઋજુસૂત્ર-સ્થૂલ ઋજુસૂત્ર અને વ્યવહાર નય એ ત્રણ નયની અપેક્ષા કરેલ છે. ૨ નિર્ગ્રંથમા અને તેના ઉત્તર
ભેદમાં જે તફાવત છે તેનો સુલાશો-મૂલ નિર્ગ્રંથ, ક્ષયોપશમ ભાવે મોહની ગાંઠથી નીકરેલો છે માટે નિર્ગ્રંથ અને તેના ઉત્તર ભેદરૂપ નિર્ગ્રંથ તે ઉપ-
શમ ભાવે અને ક્ષાયક ભાવે મોહની ગાંઠથી નીકરેલા છે ૩ તેરમા અને ચૌદમા ગુણઠાણે વર્તનાર આત્માની અવસ્થાના ભેદને લઈને આ પાંચ ભેદ
સ્નાતકના કહેલ છે 'અશરીરી' શબ્દથી 'સિદ્ધ' સમજવા નહિ. કારણ ? સ્નાતકની સ્થિતિ જે દેશે ઊનીકોડ પૂર્વની કહી છે તે તેરમા ગુ૦ આશ્રયી છે.
જો સિદ્ધ ગણ્યા હોત તો સાદિ-અનત સ્થિતિ કહેત. અશરીરી કહેવાનો હેતુ એ છે કે:-ચૌદમા ગુ૦ ના છેલ્લા સમયે અશરીરી તે કારણ ? શરીર

ભેદથી (શક્ર-પુરંદરાદિક શબ્દની જેમ શબ્દનયની વ્યાખ્યાથી) છે. વીજું વેદદ્વાર-પુલાક તે પુરુષવેદી અને પુરુષ નપુંસકવેદી હોય, સ્ત્રીવેદી ન હોય. વકુશ ને પ્રતિસેવના કુ૦, ત્રણે વેદવાલા હોય. કષાય કુશીલ, ત્રણે વેદવાલા હોય અથવા અવેદી પણ હોય તો ઉપશાંતવેદી કે ક્ષીણવેદી હોય અને સ્નાતક, ક્ષીણવેદી હોય, ત્રીજું રાગદ્વાર-પહેલા ૪ નિર્ગથો, સરાગી હોય. નિર્ગથ ઉપશાંતરાગી કે ક્ષીણરાગી હોય. સ્નાતક ક્ષીણરાગી હોય. ચોથું કલ્પદ્વાર તેના ૫ ભેદ-૧ સ્થિતકલ્પ, ૨ અસ્થિતકલ્પ, ૩ જિનકલ્પ, ૪ સ્થવિરકલ્પ અને ૫ કલ્પાતીત. છાં નિર્ગથો, સ્થિતકલ્પ અને અસ્થિતકલ્પમાં હોય. પુલાક, સ્થવિરકલ્પમાંજ હોય. વકુશ અને પ્રતિસેવના કુ૦, જિનકલ્પ અને સ્થવિરકલ્પમાં હોય કષાયકુ૦, જિનકલ્પ-સ્થવિરકલ્પ અને કલ્પાતીતમાં હોય. નિર્ગથ અને સ્નાતક, કલ્પાતીત કલ્પમાંજ હોય. પાંચમું ચારિત્રદ્વાર-પુલાક, વકુશ અને પ્રતિસેવનાકુ૦ એ ત્રણ, પ્રથમના બે ચારિત્રવાલા હોય. કષાયકુ૦, યથાખ્યાત ચા૦ સિવાય પહેલા ચાર ચારિત્રવાલા હોય. નિર્ગથ અને સ્નાતક, એક

છૂટવાના સમયે શરીર છોડ્યું કહેવાય. ' ક્રીયમાણ કૃત ' ની જેમ આ વ્યાખ્યા ઋજુસૂત્રને મતે છે. તેમજ શાસ્ત્રમાં પણ કહેલું છે કે ' અલોગ પઢિહયા સિદ્ધા, લોગતેય પઢિહિયા, ઇઅં બોદિચિદ્તાણં, તત્થ ગંતુણ સિજ્ઞહ્. " માટે અશરીરી તે સિદ્ધ નહિ.

- ૧ જન્મતઃ નપુસક ન હોય પણ કૃત નપુસક. અર્થાત્ પછીથી નપુસક વેદના ઉદયવાલો જાણવો. જન્મ નપુંસકને સંયમની પ્રાપ્તિ ન હોય.
- ૨ નવમા ગુણઠાણાના સંખ્યાત ભાગ ગયા બાદ અવેદી થાય છે અને કષાય કુશીલપણુ દશમા ગુ૦ સુધી છે. માટે કષાય કુ૦, વેદ રહિત પણ હોય.
- ૩ કષાય કુશીલમાં કલ્પાતીત હોવાનું કારણ કે છદ્મસ્થ તીર્થકરો કલ્પાતીત હોય છે.

यथाख्यात चारित्रवालाज होय. छठुं प्रतिसेवनाद्वार-पुलाक अने प्रतिसेवना निर्ग्रथो, मूलगुण अने उत्तरगुणमां दोष लगाडे. बकुश, उत्तरगुणमां दोष लगाडे. कषाय कुशील, निर्ग्रथ अने स्नातक ए त्रण अप्रतिसेवी होय दोष न लगाडे. सातसुं ज्ञान द्वार-पुलाक, बकुश अने प्रतिसेवना ए त्रण निर्ग्रथो, बे ज्ञान अथवा त्रण ज्ञानवाला होय. कषायकुशील अने निर्ग्रथ, बे ज्ञान. त्रण ज्ञान के चार ज्ञानवाला पण होय. स्नातक, केवल ज्ञानवालाज होय. पुलाक ने श्रुतज्ञान, जघन्यथी नवमा पूर्वनी त्रीजी आचार वस्तु सुधी अने उत्कृष्टथी संपूर्ण नव पूर्वनुं ज्ञान होय. बकुश अने प्रतिसेवना कु०ने श्रुतज्ञान, ज० अष्टप्रवचन मातानुं ज्ञान अने उ० दश पूर्वनुं ज्ञान होय. कषाय कु० निर्ग्रथने ज० अष्ट प्रवचन मातानुं ज्ञान अने उ० चौद पूर्वनुं ज्ञान होय. स्नातक, श्रुतातीत छे. आठसुं तीर्थ-द्वार-पहेला त्रण निर्ग्रथो, तीर्थमांज होय. शेषत्रण निर्ग्रथो, तीर्थमां अने अतीर्थमां पण होय. जो अतीर्थमां होय तो तीर्थकर के प्रत्येक बुद्ध होय. नवसुं लिंगद्वार-छए निर्ग्रथो, द्रव्यलिंग आश्रयी स्वलिंग, अन्यलिंग के

२ अनामोगथी संभव मात्र दोष जाणवो, जाणी जोइ जो लगाडे तो चारित्र केम सभवे ? कदाच अतिचार दोष लागे तो तेने प्रायश्चितादि वडे शुद्धि करे. जो मूलगुणमां अनाचार सेवे तो सर्वथा व्रत भंग थाय ३ अष्ट प्रवचन मातृकार्य अध्ययनना ज्ञान सिवाय चारित्रनु पालन न सभवे, माटे पटलु ज्ञानजघन्यथी पण होवु जोइए. तेमां पण 'मासतुपादि' मुनिओनो अपराद जाणवो (पंच निर्ग्रथ टीका). ४ केवल ज्ञानमां श्रुतज्ञानतो अतरमान होवाथी.

ગૃહસ્થ-લિંગમાં પળ હોય. ભાવલિંગ આશ્રયી સ્વાલિંગમાંજ હોય. દશમું શરીરદ્વાર-પુલાક, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક એ ત્રણ નિર્ગ્રંથોને ઔદારિક, તૈજમ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીર હોય. વકુશ અને પ્રતિસેવના કુ. ને વૈક્રેય સહિત ચાર શરીર પળ હોય. કષાયકુશીલને આહારક સહિત પાંચ શરીર પળ હોય. હૃગ્યારમું ક્ષેત્રદ્વાર-પુલાક, જન્મ અને સદ્ભાવ આશ્રયી કર્મ ભૂમિમાંજ હોય. શેષ પાંચ નિર્ગ્રંથો, જન્મ અને સદ્ભાવ આશ્રયી કર્મ ભૂમિમાં હોય પળ સંહરણ આશ્રયી અકર્મ ભૂમિમાંય હોય. પુલાકનું સંહરણ દેવાદિકથી પળ થતુ નથી. ચારમું કાલદ્વાર-પુલાક, અવસર્પિણી કાલમાં જન્મ આશ્રયી ત્રીજા-ચોથા આરામાં હોય. સદ્ભાવ આશ્રયી ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા આરામાં પળ હોય. જે ચોથા આરાનો જન્મેલો હોય તેજ પાંચમા આરામાં હોય. ઉત્સર્પિણી કાલમાં જન્મ આશ્રયી ત્રીજા, ત્રીજા અને ચોથા આરામાં હોય. સદ્ભાવ આશ્રયી ત્રીજા ચોથા-આરામાં હોય. નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલમાં (મહા વિદેહમાં) જન્મ અને સદ્ભાવ આશ્રયી પળ હોય. વકુશ, પ્રતિસેવના અને કષાય કુશીલ એ ત્રણ, અવસર્પિણીમાં જન્મ અને સદ્ભાવ આશ્રયી ત્રીજા-ચોથા-પાંચમા આરામાં હોય.

૨ પુલાક સિમાયના નિર્ગ્રંથો, ભરતાદિવત્ ગૃહસ્થાદિલિંગમા સંભવે પરંતુ નવપૂર્વધારી જે પુલાક, તે કારણત્રયાત્ અન્યલિંગ કે ગૃહસ્થલિંગમાં હોય છે ૩ પુલાકને વૈક્રેયલલ્લિધ છતાં વૈક્રેય શરીર કેમ નહોય? ઉત્તર-પુલાક, સંઘાદિના કાર્ય પ્રસંગે લલ્લિધ પ્રયુજતાં પુલાક ભાવને છોડીને અવશ્ય કષાય કુશીલ ભાવને પામે છે કારણ? પરિણામની વૃદ્ધિ થવાથી. માટે વૈક્રેય શરીર ન હોય. લલ્લિધનું સામર્થ્ય છતાં જો સંઘાદિ કાર્ય માટે લલ્લિધ ન પ્રયુજે તો સપ્તનો દ્રોણ થવાથી વિરાધક થાય. [પચ નિર્ગ્રંથની ટીકા]

उत्सर्पणी कालमां तथा नोअव० नोउत्स० कालमां पुलाकनी जेम जाणवुं निर्ग्रथ अने स्नातक, जन्म अने सद्-
 भाव आश्रयी पुलाकनी जेम जाणवुं, नो अव० नो उत्सर्पि० मां जन्म अने सद्भाव आश्रयी सर्वे निर्ग्रथो होय.
 संहरण आश्रयी पुलाक सिवाय शेष निर्ग्रथो, सर्व कालमां होय. तेरसुंगति-स्थितिद्वार-पहेला चार निर्ग्रथोनी
 गति, जघन्यथी सौधर्म देवलोकनी होय. उत्कृष्टथी पुलाकनी आठमा देवलोक सुधी होय. बकुश अने प्रति-
 सेवना कु० नी चारमा देवलोक सुधी अने कषाय कु० नी अनुत्तर विमान सुधी होय. निर्ग्रथनी अजघन्य अने
 अनुत्कृष्ट अनुत्तर विमाननी होय. स्नातकनी सिद्धिगति होय. पहेला त्रण निर्ग्रथो, अविराधक भावे १ इंद्रनी,
 २ सामानिकनी, ३ त्रायत्रिंशकनी अने ४ लोकपालनी ए चार पदवी पामे. कषाय कु०, अहमिंद्र महित पांच
 पदवी पामे. निर्ग्रथ, अहमिंद्रनीज पदवी पामे. विराधकपणे पांचे निर्ग्रथो, ज० भुवनपतिमां अने उ० सौधर्म
 देवलोकमां जाय. अविराधकनी स्थिति पहेला चार निर्ग्रथोनी ज० पृथक्त्व पत्न्योपमनी अने उ० पुलाकनी १८
 सागरोपमनी, बकुश अने प्रतिसेवना कु० नी २२ सागरनी, कषाय कु० नी ३३ सा० नी. निर्ग्रथनी अजघन्य-
 अनुत्कृष्ट ३३ सागरनी. चौदसुं रांगम-(स्थान) द्वार-पहेला चार निर्ग्रथोना अनंत पर्यवयुक्त असंख्याता

२ विराधक भावे निर्ग्रथोनी स्थिति पण भुवनपति अने सौधर्म देवलोक प्रमाणे जाणनी

३ चारिण मोहनीयना क्षयोपशमनी विधियताथी होय छे. जेदथा कषायना रम्यंभना अध्वयसाग स्थानको तेदथाज नयमना रमानको छे;
 तेनो क्षयोपशम के क्षय थगाथी चारिणी प्राप्ति भाय छे.

સંયમ-સ્થાનો છે. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકનું એક એક સંયમ-સ્થાનક છે. તે નિર્ગ્રંથને ઉપશમભાવે અથવા ક્ષાયકભાવે હોય અને સ્નાતકને તો ક્ષાયકભાવેજ હોય તેઓનું અલ્પ બહુત્વ-સર્વથી થોડા નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકના સંયમ સ્થાનક. તેથી પુલાકના અસંખ્યાતગુણા સં૦ સ્થા૦ છે. તેથી વકુશના અસંખ્યા૦ સં૦ સ્થા૦ છે તેથી પ્રતિસેવના કુ૦ ના અસં૦ સં૦ સ્થા૦ છે. તેથી કષાય કુ૦ ના અસં૦ મં૦ સ્થા૦ છે. પંદરમું સન્નિકર્ષદ્વાર-(તે પરસ્પર સંયો-જન-સંબંધ). સ્વસ્થાનમાં અને પરસ્થાનમાં પર્યવોને આશ્રયીને પુલાક, પુલાક સાથે સમાન હોય, અથવા છ સ્થાન-પતિત (છઠાણવડિયો) હોય. વકુશ અને પ્રતિસેવનાથી અનંત ગુણહીન હોય. કષાય કુ૦ સાથે છ સ્થાનપતિત હોય. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકથી અનંત ગુણહીન હોય. વકુશ, પુલાકથી અનંત ગુણ અધિક હોય અને ૧ વકુશ ૨ પ્રતિસેવના અને ૩ કષાય કુ૦ સાથે છ સ્થાન પતિત અને ઉપરના વે નિર્ગ્રંથોથી અનંતગુણ હીન હોય. પ્રતિસેવના કુ૦, પુલાકથી અનંતગુણ અધિક હોય. વકુશ, પ્રતિ સે૦ ને કષાય કુ૦ ૫ ત્રણ સાથે છ સ્થાન પતિત અને ઉપ-રના વે નિર્ગ્રંથોથી અનંત ગુણ હીન હોય. કષાય કુ૦ પેલા ચાર નિર્ગ્રંથો સાથે છ સ્થાન પતિત અને ઉપરના વે નિર્ગ્રંથોથી અનંત ગુણ હીન હોય. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક, પહેલા ચાર નિર્ગ્રંથોથી અનંત ગુણ અધિક અને પરસ્પર તુલ્ય હોય. તેઓનું અલ્પ બહુત્વ-પુલાક અને કષાય કુ૦ ના જઘન્ય પર્યવો, સર્વથી થોડા હોય.

૨ છ સ્થાન પતિત તે ૧ અનંત ભાગ હીન, ૨ અસંખ્યાત ભાગ હીન, ૩ સંખ્યાત ભાગ હીન, ૪ સંખ્યાત ગુણ હીન, ૫ અસંખ્યાત ગુણ હીન અને ૬ અનંત ગુણ હીન, ૭ ષટ્ગુણ હાની તેમજ ષટ્ગુણ વૃદ્ધિ તે ૧ અનંત ભાગ વૃદ્ધિ, વગેરેજાણવી.

તેથી પુલાકના ઉ૦ પર્યવો, અનંતગુણા. તેથી બકુશ અને પ્રતિ સે૦ ના જ૦ પર્યવો, અનંતગુણા અને પરસ્પર તુલ્ય. તેથી બકુશના ઉ૦ પર્યવો અનંતગુણા. તેથી પ્રતિ સે૦ ના ઉ૦ પર્યવો અનંતગુણા તેથી કષાય કુ૦ ના ઉ૦ પર્યવો અનંતગુણા. તેથી નિર્ગ્રથ અને સ્નાતકના અજ૦ને અનુત્કૃષ્ટ પર્યવો અનંતગુણા અને પરસ્પર તુલ્ય છે. સોલમું યોગદ્વાર-પહેલા પાંચ નિર્ગ્રથો, સયોગી (ત્રણે યોગવાલા) હોય. સ્નાતક, સંયોગી હોય તો ત્રણે યોગવાલો હોય અને અયોગી પણ હોય. સત્તરમું ઉપયોગદ્વાર-છપ નિર્ગ્રથો, સાકારોપયોગી અને અનાકારોપયોગી પણ હોય. અઠારમું કષાયદ્વાર-પહેલા ત્રણ નિર્ગ્રથોને સંજ્વલની ચોકડી હોય કષાય કુ૦ ને સંજ્વ૦ની ચોકડી પણ હોય અથવા ક્રોધ સિવાય ત્રણ કષાય, માન સિવાય બે કષાય અને માયા સિવાય એક સંજ્વ૦ નો લોભ પણ હોય. નિર્ગ્રથ ઉપશાંત કષાયી અથવા ક્ષીણકષાયી હોય. સ્નાતક, ક્ષીણકષાયીજ હોય. ઊગળીશમું લેશ્યાદ્વાર-પહેલા ત્રણ નિર્ગ્રથો, પ્રશસ્ત ત્રણ લેશ્યાવાલા હોય. કષાય કુ૦, છપ લેશ્યાવાલા હોય. નિર્ગ્રથ, શુક્લ લેશ્યાવાલો હોય.

૨ સ્નાતકને માવ મન હોતુ નથી, પરંતુ જ્યારે અનુત્તર વિમાનના દેવો કેવલીને પ્રશ્ન પૂછે છે ત્યારે કાયયોગ વડે મનોવર્ગણના પુદ્ગલોને પ્રહણ કરી દ્રવ્ય મનપણે પરિણામીને ઉત્તર આપે છે, તેથી સ્નાતક ત્રણ યોગવાલો હોય. ૩ ચાર કષાય. ૪ કષાયકુ૦ ને અપ્રશસ્ત ૩ લેશ્યા હોય છે કારણ ? લેશ્યાના અધ્યવસાય સ્થાનો અસહ્યાતા છે અને લેશ્યા, રસવધનુ કારણ છે, માટે જેરી લેશ્યા તેવો રસ હોય જેમ કોઈ લલ્લિમાન સાધુ, સંઘાદિકના પ્રયોજને દુષ્ટ નૃપાદિકને શિક્ષા કરવા જ્યારે લલ્લિધ ફોરવે ત્યારે સઘાદિ ઉપર પ્રશસ્તરાગ હોવાથી પ્રથમ પ્રશસ્ત લેશ્યા હોય છે, પછી દુષ્ટ નૃપાદિ ઉપર કલુષ માવ આવવાથી-રૂપાયની પ્રવલતાથી-અપ્રશસ્ત-લેશ્યા પરિણમે છે. પરંતુ તત્કાલ અપ્રશસ્ત લેશ્યાથી તે નિવૃત્ત થઈ શુભ લેશ્યામાં પરિણમે છે.

સ્નાતક, પરમ શુક્લ લેશ્યાવાલો હોય અને અલેશ્યા પળ હોય. વીશમું પરિણામદ્વાર-ચાર નિર્ગ્રંથોમાં વર્દ્ધમાન, હીયમાન અને અવસ્થિત એ ત્રણે પરિણામ હોય. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકમાં હીયમાન પરિણામ ન હોય. પહેલા ચાર નિ. માં વર્દ્ધમાન અને હીયમાન પરિણામ, જ. એક સમય અને ડ. અંતર્મુહૂર્ત હોય. અવસ્થિત પરિ., જ. એક સમય અને ડ. સાત સમય હોય. નિર્ગ્રંથમાં અવસ્થિત પરિ., જ. ૧ સમય અને ડ. અંતર્મુ. અને વર્દ્ધમાન પરિ. જ.-ડ. અંતર્મુ. હોય, સ્નાતકમાં વર્દ્ધમાન પરિ., જ.-ડ. અંતર્મુ. અને અવસ્થિત પરિ., જ. અંત. અને ડ. દેશે ડગા (નવવર્ષન્યૂન) પૂર્વકોડી સુધી હોય. એકવીશમું વંધદ્વાર-પુલાક, આયુષ્ય સિવાય ૭ કર્મ બાંધે. બકુશ અને પ્રતિ સે., સાત કે આઠ કર્મ બાંધે. સાત બાંધે તો આયુષ્ય સિવાય. કષાયકુ., સાત આઠ અથવા છ કર્મ બાંધે. છ બાંધે તો આયુષ્ય ને મોહનીય સિવાય. નિર્ગ્રંથ, એક સાતાવેદનીય બાંધે. સ્નાતક, એક સાતાવેદનીય બાંધે અથવા અવંધક પળ હોય. બાવીશમું વેદનદ્વાર-પહેલા ચાર નિર્ગ્રંથો, આઠે કર્મને વેદે (ભોગવે). નિર્ગ્રંથ, મોહનીય સિવાય સાત કર્મ વેદે. સ્નાતક, ચાર અઘાતિ કર્મ વેદે. ત્રેવીશમું ઉદીરણદ્વાર-પુલાક, વેદનીયને આયુષ્ય સિવાય છ કર્મની ઉદીરણા કરે. બકુશ અને પ્રતિસેવ., આઠ સાત કે છ કર્મની ઉદી. કરે. સાતની

જો વધારે વસ્ત્ર અપ્રશસ્ત લેશ્યા રહે તો પ્રમત્ત ગુણસ્થાનનો ઘાત કરે. અપ્રશસ્ત લેશ્યા પળ પ્રમત્ત ગુ. મા હોય લલિવ-પ્રયુજન પળ પ્રમત્ત ભાવમા હોય છે. પુલાકાદિ સયત લલિવ પ્રયુજન સમયે અવશ્ય કપાય કુ. ભાવને પામે છે

૧ પુલાકને આયુષ્ય-વંધના અધ્યવસાય સ્થાનોનો અભાવ હોવાથી આયુષ્ય-વંધનથી. [પંચનિગ્રંથી ટીકા].

કરે તો આયુષ્ય સિવાય અને છની કરે તો વેદનીય ને આયુષ્ય સિવાયની. કષાય કુ०, આઠ માત્ર છ અને પાંચ કર્મની પળ ઉદી० કરે. પાંચની કરે તો વેદ०, આયુ० અને મોહનીય સિવાયની. નિર્ગ્રંથ, પાંચ અથવા બે કર્મની ઉદી० કરે. બેનીકરે તો નામ અને ગોત્રની. સ્નાતક, બે કર્મની કરે અથવા અનુદીરંક પળ હોય. ચોવીશમું ઉપસંપદાદ્વાર-(પૂર્વ ભાવનો ત્યાગ અને અન્ય ભાવની પ્રાપ્તિ તે ઉપસંપદા)-પુલાક, પુલાક ભાવનો ત્યાગ કરી કષાય કુ० પળું પામે અથવા અસંયતપળ થાય. ચકુશ, ચકુશ ભાવનો ત્યાગ કરી પ્રતિસેવના કુ०, કષાય કુ०, દેશચિરતિ અને અસંયતપળું પામે. પ્રતિસેવના કુ०, પ્રતિસે० નો ત્યાગ કરી ચકુશ, કષાય કુ०, દેશચિરતિ અને અસંયતપળું પામે. કષાય કુ०, કષાય કુ० નો ત્યાગ કરી પુલાક, ચકુશ, પ્રતિસે०, નિર્ગ્રંથ, દેશ ચિરતિ અને અસંયતપળું પામે. નિર્ગ્રંથ, નિર્ગ્રંથપેણાનો ત્યાગ કરી અસંયતપળું, કષાય કુ० પળું અને સ્નાતકપળું પામે. સ્નાતક, સ્નાતક ભાવનો ત્યાગ કરી સિદ્ધિગતિ પામે. પચ્ચીશમું સંજ્ઞાદ્વાર-પુલાક, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક ઇત્રણ, નો સંજો.

૨ ચૌદમા ગુણઠાળે ઉદોરણા નથી. ૩ નિ०, દેશ ચિરતિપળું ન પામે કારણ? ઉપજ્ઞામ શ્રેણિથી આવ [આયુષ્ય] ક્ષયે જે મરણ પામે તે અનુત્તર નિ० માં જાય ત્યાં દેવપળું હોવાથી અસંયતપળુંજ હોય અને કાલ [ગુણઠાળાના કાલ] ક્ષયે પડે તો દ્વન્નમં ગુણ० જાય માટે કષાય કુ० થાય પામે. ક્ષયક શ્રેણિગત નિ०, સ્નાતકપળું પામે. ૪ અર્થિ ' નો ' શબ્દ દેશથી ગિયેષક છે. કારણ? ઔદ્ગિક માયે આહારાદિ ચાર મજા પડે ઉપયુક્ત નથી પણ ક્ષયોપશમ માટે વિશિષ્ટજ્ઞાનાદિ ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞાવડે ઉપયુક્ત છે; માટે નો શબ્દ કહેલ છે. પુલાકાદિ નિ०, ને જ્ઞાનની વિશિષ્ટતા હોવાથી આહારાદિની ઇચ્છા થતી નથી. જો કે પુલાકનું ચારિત્ર્ય મદ હોય છે પરંતુ જ્ઞાન વિશિષ્ટ હોય છે.

પયુક્ત હોય. શેષ ૩ નિર્ગ્રંથો, સંજોપયુક્ત અને નો સંજોપયુક્ત પળ હોય. છવીશમું આહારકદ્વાર-પહેલા પાંચ નિર્ગ્રંથો, આહારક હોય. સ્નાતક, આહારક અને અનાહારક પળ હોય. સત્યાવીશમું ભવદ્વાર-પહેલા પાંચ નિર્ગ્રંથો, જ૦ થી એક ભવ કરે, ૩૦ પુલાક, ૩ ભવ કરે. વકુશ, પ્રતિસે૦, કષાય કુ૦ એ ત્રણ ૮ ભવ કરે. નિર્ગ્રંથ, ૩ ભવ કરે અને સ્નાતક, તેજ ભવમાં મોક્ષ જાય. અઠાવીશમું આકર્ષદ્વાર-આકર્ષ તે (ચારિત્રના પરિણામ] પુલાકાદિ સર્વ નિર્ગ્રંથોને જ૦ થી એક ભવમાં એકવાર આવે અને ૩૦ થી પુલાકને ૩ વાર. વકુશ, પ્રતિસે૦ અને કષાય કુ૦ એ ત્રણને પૃથક્ત્વશત (નવશો)વાર. નિર્ગ્રંથને બે વાર અને સ્નાતકને એકવાર આવે. ઘણા ભવ આશ્રયી પહેલા પાંચ નિર્ગ્રંથોને જ૦ થી બે વાર આવે અને ૩૦ થી પુલાકને સાતવાર. વકુશ, પ્રતિસેવ૦ અને કષાય કુ૦ને સહસ્ર પૃથક્ત્વવાર. નિર્ગ્રંથને પાંચવાર આવે અને સ્નાતકને પુનર્ભવજ નથી. ઊગળત્રીશમું સ્થિતિદ્વાર-પુલાકની જ૦ ને ૩૦ સ્થિતિ, અંતર્મુહૂર્તની. વકુશ, પ્રતિસે૦ અને કષાય કુ૦ ની સ્થિતિ જ૦ એકસમયની અને ૩૦ દેશે ડળી

૨ અહિં ' ભવ ' તે પુલાકાદિ ભાવના જાણવા પળ દેવાદિના ભવ ન ગણવા. ૩ ' સહસ્રપૃથક્ત્વ ' શબ્દથી નવ હજાર નહિ, પળ ૭૨૦૦ ગણવા. કારણ ? એક ભવમાં ૩૦ થી ૯૦૦ વાર આવે છે, તેને આઠ ભવથી ગણતાં ૭૨૦૦ થાય છે. ૪ ચાર વસ્તુત ઉપશમ શ્રેણિમાં અને એક વસ્તુત ક્ષપકશ્રેણિમાં એમ પાંચ વાર આવે. ૫ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તથી ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુ૦ મોડુ જાણવું, પુલાક ભાવને પામી અંતર્મુહૂર્ત સુધી મૃત્યુ ન પામે અને પુલાક ભાવથી પડે પળ નહિ. ૬ એક સમય ચારિત્રને પામી મરણ પામે માટે જ૦ ૧ સમયની સ્થિતિ કહી છે.

होय अने संपूर्ण लोकमां पण होय. तेन्नीशमुं स्पर्शनाद्वार-ते क्षेत्रद्वारनी जेम जाणवुं, पण आजु-बाजुना प्रदे-
शोने स्पर्श माटे कांडक अधिक स्पर्शना जाणवी. चोन्नीशमुं भावद्वार-पहेला चार निर्ग्रथो. क्षयोपशम भावे
होय. निर्ग्रथ, उपशम अथवा क्षायक भावे होय अने स्नातक, क्षायक भावे होय. पांन्नीशमुं प्रमाणद्वार-
प्रतिपद्यमान आश्रयी पुलाको, ज० थी एक बे अथवा त्रण अने उ० शतपृथक्त्व होय. पूर्वप्रतिपन्न आश्रयी
पुलाको, ज० एक, बे के त्रण अने उ० सहस्रपृथक्त्व होय. प्रतिपद्यमान आश्रयी वक्रुशो अने प्रतिसे० कुशीलो
ज० १-२-३ अने उ० शतपृथक्त्व होय. पूर्वप्रतिपन्न आ० कोटी शतपृथक्त्व होय. प्रतिपद्यमान आ० कषाय-
कुशीलो, ज० १-२-३ अने उ० सहस्र पृथ० होय. पूर्वप्रतिपन्न आ० कोटीसहस्र पृथ० होय. प्रतिपद्यमान-आ०
निर्ग्रथो, ज० १-२-३ अने उ० १६२ तेमां ५४ उपशम श्रेणिवाला अने १०८ क्षपकश्रेणिवाला होय. पूर्वप्रतिपन्न
आ० ज० १-२-३ अने उ० शतपृथ० होय. प्रतिपद्यमान आ० स्नातको, ज० १-२-३ अने उ० १०८ होय. पूर्व-
प्रतिपन्न आ० कोटी पृथक्त्व होय. छन्नीशमुं अल्प बहुत्वद्वार-सर्वथी थोडा निर्ग्रथो, तेथी पुलाको, संख्यातगुणा,
तेथी स्नातको, संख्यातगुणा, तेथी वक्रुशो संख्यात गुणा, तेथी प्रतिसे० कुशीलो, संख्यात गुणा, तेथी कषाय

१ “प्रतिपद्यमान” ते पुलाकादि भागने वर्तमानमा पामनारा. २ “पूर्वप्रतिपन्न” ते भूतकालमां ए भावने पामेला. ३ वक्रुश अने प्रतिसे०
कुशीलो वझे ‘शतपृथक्त्व’ छे, त्यारे वक्रुशथी प्रतिसेवना संख्यातगुणा केम सभवे ? उत्तर-वक्रुशानु शतपृथ०, नानु अने प्रतिसे० नु मोडुं जाणवुं.
वेथी नव सुधीनी संख्याने पृथक्त्वनी सज्ञा छे

કુશીલો, સંખ્યાતગુણા. इति निर्ग्रथ विचार समाप्त.

શ્રી કાયસ્થિતિ વિચાર—ગાથા-જીવ ગદ્ય હિંદિય કાણ, જોગે વેચે કસાય લેસાય; સમ્મત નાણ દંસણ, સંજય ઉવઓગ આહારે ॥ ૧ ॥ માસગ પરિત્ત પજ્જસ, સૂદુમ સન્ની ભવત્થિ ચરિમેય; એતેસિં તુ પયાણં કાયઠિહ હોહ નાયબ્વા. ॥ ૨ ॥ ૧ જીવ, ૨ ગતિ, ૩ હિંદ્રિય, ૪ કાય, ૫ યોગ, ૬ વેદ, ૭ કષાય, ૮ લેશ્યા, ૯ સમ્યક્ત્વ, ૧૦ જ્ઞાન, ૧૧ દર્શન, ૧૨ સંયત, ૧૩ ઉપયોગ, ૧૪ આહાર, ૧૫ ભાષક ૧૬ પરિત્ત, ૧૭ પર્યાપ્ત, ૧૮ સૂક્ષ્મ, ૧૯ સંજી, ૨૦ ભવસિદ્ધિક, ૨૧ અસ્તિકાય, ૨૨ ચરમ, ૫ ૨૨ પદોની કાયસ્થિતિ જાણવા યોગ્ય છે. ૧ જીવ, જીવ-સ્વરૂપે સર્વકાલ રહે છે. ૨ નારક, નારકપણે જ૦ દશ હજાર વર્ષ અને ૩૦ તેત્રીશ સાગરોપમ રહે. તિર્યંચ, તિર્યંચસ્વરૂપે રહે તો જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અનંતકાલ રહે, તે કાલથી અનંતી ઉત્સાર્પિણી-અવસર્પિણી, ક્ષેત્રથી અનંતા લોકના આકાશ પ્રદેશ સમાન પુદ્ગલપરાવર્ત આશ્રયી, આલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ અસં-ખ્યપુદ્ગલપરાવર્ત રહે. તિર્યંચણી જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ ત્રણ પત્થને પૂર્વકોટી પૃથક્ત્વ અધિક કાલ રહે. મનુષ્ય

૨ ભગવતીસૂત્ર-શ્લોક ૨૫ માં છઠ્ઠે ઉદ્દેશે આ નિયંત્રકનો અધિકાર છે. પચનિગ્રંથી પ્રકરણમાં પણ ૫ વર્ણન છે. વિશેષ જિજ્ઞાસુ પંચ નિગ્રંથી ટીકા જોવી. ૩ કાયસ્થિતિ ગુણે પુનઃપુન. [ફરી ફરી] તે તે પર્યાય વડે ઉત્પન્ન થઈને અવસ્થિત રહેવું તે. ૪ નારક, મરીને ફરીથી નારક થતા નથી તેમજ દેવપણ. ૫ તિર્યંચપણે અનંત કાલ રહે તે વનસ્પતિ આશ્રયી સમજવું. ૬ પૂર્વકોટી પૃથક્ત્વ અધિક કહેવાનું કારણ ૫ છે કે-સાત અથવા આઠ ભવ કરે, સાત ભવ કરે તે સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા અને ૬૮ યુગલિક તિર્યંચણીનો ભવ કરીને દેવમા ઉપજે.

અને મનુષ્યની કાયસ્થિતિ, તિર્યચ્છની પ્રમાણે જાણવી. દેવની નારકની જેમ જાણવી. દેવીની જ૦ દશ હજાર વર્ષ અને ૩૦ ૫૫ પલ્લવી. સિદ્ધની સાદિ-અનંત કાલની. નારક, અપર્યાપ્તપણે રહે તો જ૦-૩૦ અંતર્મુ૦ રહે, એમ યાવત્ અપર્યાપ્ત દેવી સુધી પણ એમજ જાણવી. નારક, પર્યાપ્તપણે રહે તો જ૦ અંતર્મુ૦ ન્યૂન દશ હજાર વર્ષ અને ૩૦ અંતર્મુ૦ ન્યૂન ૩૩ સાગર રહે. તિર્યચ્છ પર્યાપ્ત, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અંતર્મુ૦ ન્યૂન ૩ પલ્લવ રહે. તિર્યચ્છની, મનુષ્ય અને મનુષ્યની એ ત્રણ પર્યાપ્તની સ્થિતિ, તિર્યચ્છપર્યાપ્તની પરે જાણવી. દેવ પર્યાપ્તની નારક પર્યાપ્તની માફક જાણવી અને દેવી પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ ન્યૂન દશ હ૦ વર્ષની અને ૩૦ અંતર્મુ૦ ન્યૂન ૫૫ પલ્લવી. ૩ સેન્દ્રિય (ઇન્દ્રિય સહિત) જીવ બે પ્રકારના છે ૧ અનાદિ-અનંત તે અભવ્ય જીવની અપેક્ષા. અને ૨ અનાદિ-સાંત તે ભવ્ય જીવની અપેક્ષા. એકેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અસંખ્યપુદ્ગલ પરાવર્તની. ત્રણ વિકલેન્દ્રિયની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષસહસ્રની. પંચેન્દ્રિયની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ હજાર સાગરોપમ ઝાઝેરી. અનિન્દ્રિયની સાદિ-અનંત કાલની સ્થિતિ. સેન્દ્રિય અપર્યાપ્તની સ્થિતિ, જ૦-૩૦ અંતર્મુ૦ હૃત્ત; એમ યાવત્ અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય લગે જાણવી. સેન્દ્રિય પર્યાપ્તની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ શાંત પૃથક્ત્વ સાગરોપમ

૨ અહિં લઘ્વિરૂપ ભાવેન્દ્રિય સમજવી અન્યથા ઉક્ત સ્થિતિ સંભવી શકે નહિ 'લઘ્વિ' ઇન્દ્રિય, વિગ્રહ ગતિમાંય હોય અને ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તને પણ હોય છે. ૩ ઉત્કૃષ્ટ શતપૃથક્ત્વ (૧૦૦) સાગરની જે સ્થિતિ કહેલું છે તે લઘ્વિ પર્યાપ્તની અપેક્ષા જાણવી. કારણ અપર્યાપ્ત કાલે જો કે પર્યાપ્ત પૂરણ કરેલ નથી પણ પૂરણ કર્યા વિના મરણ ન પામે તે 'લઘ્વિ પર્યાપ્ત' કહેવાય અને પર્યાપ્ત પુરી કર્યા વગર મરે તે 'લઘ્વિ અપર્યાપ્ત' કહેવાય અહિં લઘ્વિપર્યાપ્તની વિવક્ષા છે.

શ્રાક્ષેરી. એકેન્દ્રિયપર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા હજાર વર્ષની. બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષની. તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષની. પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષની. ૪ સકાયિક-
 કજીવ બે પ્રકારના છે:-૧ અનાદિ-અનંત, ૨ અનાદિ-સાંત. પૃથ્વીકાયિકની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અસંખ્યાતોકાલ-અસંખ્યાત ઉત્તમર્પિણી-અવસર્પિણી, કાલથી. ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ, અપ્કાયિક, તેજોકા૦ અને વાયુકા૦ ની સ્થિતિ પણ એમજ જાણવી. વનસ્પતિકાયિકની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અનંત કાલની-અનંત કાલચક્ર એ કાલથી, અને ક્ષેત્રથી અનંત લોક પ્રમાણ, અસંખ્યાત પુદ્ગલપરાવર્તની. ત્રસકાયિક-
 કની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષ સહસ્ર અધિક બે હજાર સાગરની સકાયિક અપર્યાપ્તથી યાવત ત્રસકાયિક અપર્યાપ્તની સ્થિતિ, જ૦-૩૦ અંતર્મુહૂર્તની. પર્યાપ્ત પૃથ્વીકા૦ ની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષ સહસ્રની. પર્યાપ્ત અપ્કા૦ની પણ પૃથ્વી પ્રમાણે. પર્યાપ્ત તે ઉકા૦ ની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા

૨ ઉક્ત સ્થિતિ જે કહેલી છે તે વ્યવહાર રાશિ ચાલાજીવોની અપેક્ષા છે. જે જીવો સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી બાદર નિગોદાદિ ભાવને પ્રાપ્ત કરીને પુનઃ સૂક્ષ્મનિગોદમાં જાય તોપણ તે વ્યવહાર રાશિવાલા કહેવાય અને જે જીવો, અનંતાનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા છતાં પણ સૂક્ષ્મ નિગોદને છોડી બાદર નિગોદાદિ પર્યાયને પામેલા નથી. તે અન્યવહાર રાશિવાલા કહેવાય. જેટલા જીવો વ્યવહાર રાશિમાંથી મોક્ષ જાય તેટલાજ જીવો અન્ય-
 વહાર રાશિમાંથી નીકળીને વ્યવહાર રાશિમાં આવે. વિશેષ જિજ્ઞાસુ પદ્મવળા સૂત્રના અઢારમા પદની ટીકા જોવી.

દિવસની. પર્યાં વાયુકાં ની જાં અંતર્મું અને ઉં સંખ્યાતા વર્ષ હજારની. પર્યાં વનસ્પતિકાં ની જાં
 અંતર્મું અને ઉં સંખ્યાતા વર્ષ હજારની. પર્યાં ત્રસકાં ની જાં અંતર્મું અને ઉં સાગર શતપૃથક્ત્વ દ્વાદ્વેરી.
 સૂક્ષ્મની સ્થિતિ, જાં અંતર્મું અને ઉં અસંખ્યાતો કાલ-કાલથી અસંખ્યાતા કાલચક્રની. ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત
 લોકપ્રમાણ. સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાં, અપ્કાં, તેડકાં, વાયુકાં, વનસ્પતિકાં, અને સૂક્ષ્મનિગોદની સ્થિતિ, જાં
 અંતર્મું અને ઉં અસંખ્યાતા કાલની, સૂક્ષ્મ અપર્યાં પૃથ્વીકાં થી યાવત્ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાં ની સ્થિતિ, જાં
 ઉં અંતર્મુંહૃતની. સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત પૃથ્વી આદિ પાંચની પળ એમજ જાણવી. વાદરની સ્થિતિ, જાં અંતર્મું અને ઉં
 અસંખ્યાતા કાલની-કાલથી અસંખ્યાતા કાલચક્રની, ક્ષેત્રથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ. વાદર પૃથ્વી-
 કાયિક આદિ ચારની સ્થિતિ, જાં અંતર્મું અને ઉં ૭૦ કોડાકોડી સાગરની. વાદર વનસ્પતિકાં ની જાં
 અંતર્મું અને ઉં અસંખ્યાતા કાલની-કાલથી અસંખ્યાત કાલચક્રની, ક્ષેત્રથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ
 પ્રમાણની. પ્રત્યેક વાં વનસ્પતિ કાં ની સ્થિતિ, જાં અંતર્મું અને ઉં ૭૦ કોડાકોડી સાગરની. નિગોદની
 સ્થિતિ, જાં અંતર્મું અને ઉં અનંતકાલની. ક્ષેત્રથી અઢીપુદ્ગલ પરાવર્તકાલની. વાદર નિગોદની જાં અંતર્મું
 અને ઉં ૭૦ કોડાકોડી સાગરની. વાદરત્રસકાં ની જાં અંતર્મું અને ઉં સંખ્યાતા હજાર વર્ષ અધિક વે હજાર

૨ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ક્ષેત્રમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશો હોય તેને પ્રતિ સમયે અપહરતાં તે પ્રદેશો જેટલે કાલે ખાલી થાય. તે કાલ
 અસંખ્યાતી ઉત્સાર્પણી અવસાર્પણી પ્રમાણ થાય. કારણ ? કાલથી ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ હોય છે,

સાગરની. બાદર અપર્યાપ્તની સ્થિતિ, જ૦-૩૦ અંતર્મુહૂર્તની. બાદર પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ અને ૩૦ શતપૃથક્ત્વ
 સાગર અધિકની બા૦ પર્યા૦ પૃથ્વીકા૦ અને અપ્કા૦ ની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા હજાર વર્ષની.
 બા૦ પર્યા૦ તેડકા૦ ની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા દિવસની. બાદર વાયુકા૦, બા૦ વનસ્પતિકા૦-પ્રત્યેક
 વનસ્પતિકા૦ પર્યાપ્તની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ સંખ્યાતા વર્ષ હજારની. નિગોદ પર્યાપ્ત અને બાદર નિગોદ પર્યા૦ની
 જ૦ અને ૩૦ અંતર્મુહૂર્તની બા૦ ત્રસકા૦ પર્યા૦ની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ શતપૃથક્ત્વ સાગર અધિકની. ૫ સ-
 યોગી બે પ્રકારના છે:- ૧ અનાદિ-અનંત અને ૨ અનાદિ-સાંત. મનયોગી અને વચનયોગીની સ્થિતિ, જ૦ એક
 સમય અને ૩૦ અંતર્મુ૦ની. કાયયોગીની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ વનસ્પતિ-કાલની. અયોગીની સાદિ-અનંત-
 સ્થિતિ. ૬ સવેદીના ત્રણ પ્રકાર:- ૧ અનાદિ-અનંત, ૨ અનાદિ-સાંત અને ૩ સાદિ-સાંત. તેમાં સાદિ-સાંતની
 સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ૩૦ અર્દ્ધપુદ્ગલ-પરાવર્તકાલની. સ્ત્રી વેદની સ્થિતિના પાંચ આદેશ છે, તે કહે છે:-
 પહેલા આદેશથી જ૦ એક સમયની અને ૩૦ એકશો દશ પલ્લ્ય અધિક પૂર્વ કોટી પૃથક્ત્વવર્ષની. બીજા આદેશથી
 જ૦ એક સમયની અને ૩૦ પૂર્વકોટી અધિક ૧૮ પલ્લ્યની. ત્રીજા આદેશથી જ૦ એકસ૦ની અને ૩૦ પૂર્વ કોટી
 પૃથક્ત્વ અધિક ચૌદ પલ્લ્યની. ચોથા આદેશથી જ૦ એકસ૦ની અને ૩૦ પૂર્વ કોટી પૃથક્ત્વ અધિક એકશો

૨ સાદિસાંત તે ઉપશમ શ્રેણિને પ્રાપ્ત કરી અવેદી થાય પુનઃ સવેદી થઈને અંતર્મુહૂર્ત ઉપશમ શ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી અવેદી થાય ત્ સૈદ્ધાંતિકમતે અને
 કાર્મગ્રંથિક મતાનુસારે અંતર્મુ૦માં ક્ષપક શ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી અવેદી પણ થાય. ૩ થી તો અર્દ્ધપુદ્ગલ પરાવર્તમાં અવશ્ય મોક્ષ જાય. ૩ કથન અથવા મતભેદ.

પલ્યની, પાંચમા આદેશથી જ૦ એક સમયની અને ઉ૦ પૂર્વકોટી પૃથક્ત્વવર્ષ અધિક પૃથક્ત્વ પલ્યોપમની. પુરુષ વેદની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ઉ૦ સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ અધિકની. નપુંસકવેદની જ૦ ૧ સમયની અને ઉ૦ વનસ્પતિ-કાલની. અવેદીની સ્થિતિ બે પ્રકારની છે:-૧ સાદિ-અનંત અને ૨ સાદિ-સાંત. સાદિ સાંત અવેદીની સ્થિતિ, જ૦ ૧ સમય અને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની. ૭ સકષાયી ત્રણ પ્રકારના છે:-અનાદિ-અનંત, ૨ અનાદિ સાંત, ૩ સાદિ-સાંત. તેમાં સાદિ-સાંતની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મુ૦ અને ઉ૦ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તની. ક્રોધ, માન અને માયાકષાયી એ ત્રણની જ૦ અને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની. લોભ કષાયીની જ૦ એક સમયની અને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની. અકષાયી બે પ્રકારના છે:-૧ સાદિ-અનંત અને ૨ સાદિ-સાંત. તેમાં સાદિ-સાંતની સ્થિતિ, જ૦ એક સમય અને ઉ૦ અંતર્મુ૦ની. ૮ સલેશ્યી બે પ્રકારના છે:-૧ અનાદિ-અનંત અને ૨ અનાદિ-સાંત. કૃષ્ણ લેશ્યીની સ્થિતિ,

૨ કોઈ સ્ત્રી ઉપશમશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી અવેદી થઈને શ્રેણિથી પડી એક સમય સ્ત્રી વેદને અનુભવી દેવ થાય માટે સ્ત્રી વેદીની એક સમયની સ્થિતિ કહી છે નપુસક વેદીની પણ જે એક સમયની સ્થિતિ છે તે માટે પણ સ્ત્રી વેદીની માફક સમજવું. જ્યારે એક સમય અવેદી થઈ બીજે સમયે મરણ પામે માટે ત્યારે એક સમયની સ્થિતિ હોય. ૩ લેશ્યાની જ૦ સ્થિતિ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ આશ્રયી જાણવી. કારણ ? તેના લેશ્યા દ્રવ્યો, અવસ્થિત રહેતા નથી અતર્મુહૂર્તે પરાવર્તે પામે છે; તેનું કારણ માત્ર કષાય છે. કષાય નાશ થયા વાદ કેવલીને અવસ્થિત રહે છે. અપ્રશસ્ત લેશ્યાની ઉ૦ સ્થિતિ, નારક આશ્રયી અને પ્રશસ્ત લેશ્યાની સ્થિતિ, દેવ આશ્રયી સમજવી, તે પણ પૂર્વભવ અને પરભવના બે અતર્મુ૦ અધિક હોય છે છતાં બે અંતર્મુ૦નો એક અતર્મુ૦માં સમાવેશ કરેલ છે. દેવ અને નારકના લેશ્યાદ્રવ્યો, અવસ્થિત હોય છે. વદલાતા નથી. દર્પણમાં પ્રતિબિંબ માફક આકાર માત્રને મળે છે.

જ૦ અંતર્મુ૦ અને ઉ૦ તેત્રીસ સાગરોપમ અંતર્મુ૦ અધિકની. નીલ લેશ્મીની જ૦ અંતર્મુ૦ અને ઉ૦ પલ્થના અસં-
 ख्यातमो भाग अधिक दश सागरनी. कापोत लेश्मीनी ज० अंतर्मु० અને ઉ૦ પલ્થના અસંख्याતમો भाग
 अधिक त्रण सागरनी. तेजो लेश्मीनी ज० अंतर्मु० અને ઉ૦ પલ્થના અસંख्या૦ अधिक वे सागरनी. पद्म
 लेश्मीनी ज० अंतर्मु० અને उ० अंतर्मु० अधिक दश सागरनी. शुक्ल लेश्मीनी ज० अंतर्मु० અને उ० अंतर्मु०
 अधिक तेत્રीश सागरनी. अलेश्मीनी स्थिति, सादि-अनंतकालनी. ९ सम्यग्दृष्टि बे प्रकारना छे:-१ सादि-अनंत
 અને २ सादि-सांत. तेमां सादि-सांतनी स्थिति, ज० अंतर्मु० અને उ० ६६ सागर-झाझेरी. मिथ्यादृष्टि त्रण
 प्रकारना छे:-१ अनादि अनंत, २ अनादि-सांत અને ३ सादि-सांत. तेमां सादि-सांतनी स्थिति, ज० अंतर्मु०
 અને उ० देशेउणी अर्द्धपुद्गल-परावर्त्तनी. मिश्र (सम्यग्-मिथ्या) दृष्टिनी ज० उ० अंतर्मुहूर्त्तनी. १० ज्ञानी
 बे प्रकारना छे:-१ सादि-अनंत અને २ सादि-सांत. तेमां सादि-सांतनी स्थिति, ज० अंतर्मु० અને उ० ६६
 सागर झाझेरी, मति અને श्रुतज्ञानी नीपण स्थिति एमज जाणवी. अवधिज्ञानीनी ज० एक समय અને उ० ६६
 सागर झाझेरी. मन:-पर्यव ज्ञानीनी ज० एक समयनी અને उ० देशे उणी पूर्व कोटीनी. केवलज्ञानीनी स्थिति,
 सादि-अनंतकालनी. अज्ञानी અને मति-श्रुतअज्ञानीना त्रण प्रकार छे:-१ अनादि-अनंत, २ अनादि-सांत અને
 ३ सादि-सांत. तेमां सादि-सांतनी स्थिति, ज० अंतर्मु० અને उ० देशे उणी अर्द्धपुद्गल परावर्त्तनी. विभंग-
 ज्ञानीनी ज० एक समय અને उ० तेत્રीश सागर-पूर्वकोटी-देशे उणी झाझेरी. ११ चक्षुदर्शनीनी स्थिति, ज०

અંતર્મું અને ૩૦ હજાર-સાગર દ્વાદશેરી. અચક્ષુદર્શની વે પ્રકારના છે:-૧ અનાદિ-અનંત અને ૨ અનાદિ-સાંત. અવધિ દર્શનીની જ૦ એક સમય અને ૩૦ ૧૩૨ સાગર દ્વાદશેરી. કેવલદર્શનીની, સાદિ-અનંતકાલની સ્થિતિ. ૧૨ સંયતની સ્થિતિ, જ૦ એક સમય અને ૩૦ દેશે ઉળી પૂર્વ કોટીની. અસંયત ત્રણ પ્રકારના છે:-૧ અનાદિ-અનંત, ૨ અનાદિ-સાંત અને ૩ સાદિ-સાંત. તેમાં સાદિ-સાંતની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મું અને ૩૦ દેશેઉળી અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તની. સંયતા સંયતની જ૦ અંતર્મું અને ૩૦ દેશે ઉળી પૂર્વકોટીની. નોસંયત નોઅસં નો સંયતા સંયતની સાદિ-અનંતકાલની. ૧૩ સાકારોપયોગી અને અનાકારોપયોગીની સ્થિતિ, જ૦ ૩૦ અંતર્મુંહર્તની. ૧૪ આહારક વે પ્રકારના છે-છદ્મસ્થ અને કેવલી. છદ્મસ્થ આહારકની સ્થિતિ, જ૦ વેસંમયન્યૂન ક્ષુલ્લકભવ (૨૫૬ આવલીકા) ની અને ૩૦ અસંખ્યાતા કાલચક્રની, ક્ષેત્રથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની. કેવલી આહારકની સ્થિતિ, જ૦ અંતર્મું અને ૩૦ દેશેઉળી પૂર્વકોટીની. અનાહારક વે પ્રકારના છે:-છદ્મસ્થ અને કેવલી. છદ્મસ્થ અનાહારકની સ્થિતિ, જ૦ એક સમય અને ૩૦ વે સમયની. કેવલી અનાહારકના વે પ્રકાર છે:-૧ સિદ્ધ કેવલી અને ૨ ભવસ્થ કેવલી. સિદ્ધ કે૦ ની સ્થિતિ, સાદિ-અનંત. ભવસ્થ કે૦ અનાહારકના વે ભેદ ૧ સયોગી કેવલી અને અયોગી કેવલી. સયો૦ કેવલી અનાહારકની સ્થિતિ, અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ ત્રણ

૨ ત્રણ સમયની વિગ્રહગતિમાં વે સમય અનાહારકના હોય છે, માટે વે સમય ન્યૂન કહેલ છે. ૪-૫ સમયની પણ વિગ્રહગતિ ક્વચિત્ હોય છે પરંતુ તેની અત્ર વિવક્ષા કરી નથી. ઉત્કૃષ્ટ અનંતકાલ ન થાય, કારણ ? અસંખ્યાતે કાલે અવશ્ય વિગ્રહગતિ કરે; તેમાં અનાહારકપણું પ્રાપ્ત થાય.

સાગની (તે કેવલી સમુદ્રવાત વલ્લને હોય) અયોગી કે० અનાહારકની સ્થિતિ, જ० ને ઉ० અંતર્મુહૂર્તની. ૧૫
 માયકની સ્થિતિ, જ० એક સમય અને ઉ० અંતર્મુહૂર્તની. અભાષક ત્રણ પ્રકારના છે:—૧ અનાદિ-અનંત, ૨ સાદિ-
 અનંત અને ૩ સાદિ-સાંત. તેમાં સાદિ-સાંતની સ્થિતિ, જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० વનસ્પતિ કાલની. ૧૬ પરિત્તના
 બે ભેદ:—૧ કાયપરિત્ત (પ્રત્યેક શરીરી) અને ૨ સંસારપરિત્ત. કાયપરિત્તની સ્થિતિ, જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ०
 પૃથ્વી० જીવના કાલ જેટલી (અસંખ્યાત કાલચક્રની). સંસારપરિત્તની જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० દેશેડળી અર્ધ-
 પુદ્ગલ પરાવર્તની. અપરિત્તના બે ભેદ છે—૧ કાયઅપરિત્ત અને ૨ સંસાર અપરિત્ત. કાયઅપરિત્તની સ્થિતિ, જ०
 અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० વનસ્પતિ-કાલની. સંસાર અપરિત્તના બે ભેદ:—૧ અનાદિ-અનંત અને ૨ અનાદિ-સાંત. નોપરિત્ત
 નોઅપરિત્ત (સિદ્ધ)ની સ્થિતિ, સાદિ-અનંત. ૧૭ પર્યાપ્તની સ્થિતિ, જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० પૃથક્ત્વશત સાગ-
 રોપમ અધિકની. અપર્યાપ્તની જ० અને ઉ० અંતર્મુહૂર્તની. નોપર્યાપ્ત નોઅપરિત્તની સાદિ-અનંત. ૧૮ સૂક્ષ્મની સ્થિતિ,
 જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० પૃથ્વી-કાલ પ્રમાણ, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાતા લોકાકાશ પ્રમાણ. બાદરની સ્થિતિ, જ० અંતર્મુહૂર્ત
 અને ઉ० અસંખ્યાતો કાલ, ક્ષેત્રથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ. નોસૂક્ષ્મ નોબા० ની સાદિ-અનંત, ૧૯
 સંજ્ઞીની સ્થિતિ, જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० શતપૃથક્ત્વ સાગર અધિક. અસંજ્ઞીની જ० અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ० વનસ્પતિ-
 કાલની. નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞીની સાદિ-અનંત. ૨૦ ભવ્ય સિદ્ધિકની સ્થિતિ, અનાદિ-સાંત. અભવ્યસિદ્ધિકની
 અનાદિ-અનંત અને નોભવસિં નો અભવસિં ની સાદિ-અનંત. ૨૧ પાંચે અસ્તિકાયની સ્થિતિ, અનાદિ-અનંત

છે. અદ્વા સમય પળ પ્રવાહની અપેક્ષા અનાદિ-અનંત છે. ચરમ (જેનો છેલ્લો ભવ થવાનો હોય તે)ની સ્થિતિ-અનાદિ-સાંત. અચરમતા વે મેદ:-૧ અનાદિ-અનંત (તે અભવ્ય જીવ આશ્રયી) અને ૨ સાદિ-અનંત, (તે સિદ્ધ આશ્રયી). ઇતિ કાયસ્થિતિ (અષ્ટાદશમ પ્રજ્ઞાપના પદ) સમાપ્ત.

અથ ચક્રવર્તિ ચતુર્દશદ્વાર વર્ણન—૧ ભરતચક્રી, ૨ વનિતામાં ઉપના, ૩ ઋષભદેવજી પિતા, ૪ સુમંગલા માતા, ૫ ચોર્યાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ૬ પાંચસેં ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭ સત્તોતેર લાખ પૂર્વલગેં કુંવરપણે રહ્યા, ૮ એક હજાર વર્ષ લગેં મંડલિકપણે રહ્યા, ૯ સાઠ હજાર વર્ષ લગેં દેશ સાધના કરી, ૧૦ એક હજાર વર્ષ ન્યુન છ લાખ પૂર્વ લગેં ચક્રવર્તિ પદવી ભોગવી, ૧૧ સુભદ્રારાણી સ્ત્રી રત્ન, ૧૨ આરીસા ભુવનમાં કેવલ પામ્યા પછી એક લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાલી, ૧૩ મુક્તેં ગયા, ૧૪ ઋષભદેવજીના વારામાં થયા. ॥ વીજા સગર ચક્રી ૧ અયોધ્યાનગરીમાં ૩૦, ૨ સુમિત્ર રાજા પિતા, ૩ યશોમતી માતા, ૪ બહુંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ૫ સાડા-ચારસેં ધનુષ્યનું દેહમાન, ૬ પચાસ હજારપૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા, ૭ પચાસ હજાર પૂર્વ સુધી મંડલિક પણે રહ્યા, ૮ ત્રીશ હજાર વર્ષ લગેં દેશ સાધના કરી, ૯ સિંતેરલાંખ પૂર્વ લગેં ચક્રીપદ, ૧૦ ભદ્રા સ્ત્રી રત્ન, ૧૧

૨ સગર ચક્રીનું રાજ્યકાલ વિચારણીય છે કારણ ? અજીતનાથ પ્રમુના તેઓ કાકાઈ માઈ થાય છે અજીતનાથ પ્રમુ દિક્ષા લીધા બાદ તેઓ રાજ્યે બેઠા છે અને પ્રમુ પાસે દિક્ષા લીધી છે માટે રાજ્યકાલ બહુ અલ્પ ઘટી શકે. ગૃહવાસમાં ૭૧ લાખ પૂર્વ રહેલ છે એમ સમવાયંગમા છે પણ કુંવરપણે બહુકાલ જણાય છે માટે વિદ્વાનોએ વિચાર્યું.

एक लाख पूर्व दीक्षा पाली, १२ मुक्तें गया, १३ अजीतनाथना वारामां थया १४ ॥ त्रीजा मधवाचक्री, १ साव-
त्थिनगरी, २ समुद्रविजय राजा पिता, ३ भद्रामाता, ४ पांच लाख वर्ष आयुष्य, ५ ४२११ धनुष्यनुं देहमान, ६
पचीस हजार वर्ष कुंवरपणे रणा, ७ पचीस हजार वर्ष मंडलिकपणे रणा, ८ बीस हजार वर्ष लगे देश साधना,
९ त्रण लाख ने असी हजार वर्ष राज्य, १० सुनंदा स्त्री रत्न, ११ पचास हजार वर्ष दीक्षा पाली, १२ त्रीजे
देवलोकें गया, १३ धर्मनाथना तीर्थमां थया. १४ ॥ चोथासनत्कुमार चक्री १ हस्तिनापुर नगर, २ अश्वसेन राजा
पिता, ३ सहदेवी माता, ४ त्रण लाख वर्षनुं आयुष्य, ५ ४१११ धनुष्यनुं देहमान, ६ पचास हजार वर्ष कुंवरपणे
रणा, ७ पचास हजार वर्ष मंडलिक०, ८ एक हजार वर्ष देश साधना, ९ नवाणु हजार वर्ष लगे राज्य, १०
जया स्त्री रत्न, ११ एक लाख वर्ष लगे दीक्षा०, १२ त्रीजे देवलोकें गया, १३ धर्मनाथना तीर्थमां थया. १४ ॥
पांचमा शांति चक्री १ हस्तिनापुर नगर, २ विश्वसेन राजा पिता, ३ अचिरा माता, ४ एक लाख वर्षनुं
आयुष्य, ५ चालीश धनुष्यनुं देहमान, ६ पचीश हजार वर्ष कुंवरपणे रणा, ७ पचीश हजार वर्ष मंडलिक०
८ आठसैं वर्ष देश साधना, ९ चोवीश हजार वसैं वर्ष राज्य, १० विजया स्त्री रत्न, ११ पचीश हजार वर्ष
दीक्षा०, १२ मुक्तें गया १३ स्वयं तीर्थकर थया. १४ ॥ छठा कुंथु चक्री १ हस्तिनापुर नगर, २ सुरसेन राजा
पिता, ३ श्रीदेवी माता, ४ पंचाणु हजार वर्षनुं आयुष्य, ५ पांचस धनुष्यनुं देहमान, ६ पोणी चोवीश हजार
वर्ष कुंवर०, ७ पोणी चोवीश हजार वर्ष मंडलिक०, ८ छसो वर्ष देश साधना, ९ त्रेवीश हजारने दोढसो वर्ष

राज्य, १० कृष्णश्री स्त्री रत्न, ११ पौणी चोवीश हजार वर्ष दीक्षा०, १२ मुक्तें गया, १३ स्वयं तीर्थकर थया
 १४ ॥ सातमा अरचक्री १ हस्तिनापुर नगर २ सुदर्शन राजा पिता ३ देवी माता ४ चौर्याशी हजार वर्षनुं
 आयुष्य ५ त्रीश धनुष्यनुं देहमान ६ एकवीश हजार वर्ष कुंवर० ७ एकवीश हजार वर्ष मंडलिक० ८ पांचसैं
 वर्ष देश साधना ९ साडीवीश हजार वर्ष राज्य १० सुरश्री स्त्री रत्न ११ एकवीश हजार वर्ष दीक्षा० १२ मुक्तें
 गया १३ स्वयं तीर्थकर थया १४ ॥ आठमा सुभूम चक्री १ वाणारसी नगरी २ कीर्त्तिवीर्य राजा पिता ३ तारा
 राणी माता ४ साठ हजार वर्षनुं आयुष्य ५ अठ्यावीश धनुष्यनुं देहमान ६ पांच हजार वर्ष कुंवर० ७ पांच
 हजार वर्ष मंडलीक० ८ चारसैं वर्ष देश साधना ९ ओगणपचास हजार ने छसो वर्ष राज्य १० दशमश्री
 राणी स्त्री रत्न ११ दीक्षा न लीधी १२ सातमी नरके गया १४ अरनाथना तीर्थमां थया. १४ नवमा महापद्म
 चक्री १ हस्तिनापुर नगर २ पद्मरथ राजा पिता ३ ज्वाला माता ४ त्रीश हजार वर्षनुं आयुष्य ५ वीश धनु-
 ष्यनुं देहमान ६ पांच हजार वर्ष कुंवर० ७ पांच हजार वर्ष मंडलिक० ८ त्रणसैं वर्ष देश साधना ९ अठार
 हजार सातसैं वर्ष राज्य १० वसुंधरा स्त्री रत्न ११ एक हजार वर्ष दीक्षा० १२ मुक्तें गया १३ मुनीसुव्रत स्वा-
 मीना तीर्थमां थया १४ ॥ दशमा हरिषेण चक्री १ कंपीलपुर नगर. २ महाहरी राजा पिता ३ मेरादेवी माता
 ४ दश हजार वर्षनुं आयुष्य ५ पंदर धनुष्यनुं देहमान ६ सवात्रणसैं वर्ष कुंअर० ७ सवात्रणसैं वर्ष मंडलिक०
 ८ दोढसो वर्ष देश साधना ९ एकहजार आठसे सित्तेर वर्ष राज्य १० देवीराणी स्त्रीरत्न ११. सातहजार त्रणसे

त्रीश वर्ष दीक्षा ० १२ मुक्ते गया १३ नमीनाथना तीर्थमां थया १४ इग्यारमा जयचक्री १ राजगृहि नगरी २
 समुद्रविजयराजा पिता ३ विप्रामाता ४ त्रणहजार वर्षनुं आयुष्य ५ बार धनुष्यनुं देहमान ६ त्रणसो वर्ष
 कुंअर ० ७ त्रणसो वर्ष मंडलिक ० ८ एकसो वर्ष देशसाधना ९ एकहजार नवसो वर्ष राज्य १० लक्ष्मणा स्त्रीरत्न
 ११ चारसो वर्ष दीक्षा १२ मुक्ते गया १३ नमीनाथना तीर्थमां थया १४ बारमा ब्रह्मदत्त चक्री १ कंपीलपुरनगर
 ब्रह्मराजा पिता ३ चूलणी माता ४ सातसो वर्षनुं आयुष्य ५ सातधनुष्यनुं देहमान ६ अट्यावीश वर्ष कुंअर ० ७
 छपन वर्ष मंडलिक ० ८ सोल वर्ष देश साधना ९ छसो वर्ष राज्य १० कुर्मती स्त्रीरत्न ११ दीक्षा न लीधी १२
 सातमी नरके गया १३ नेमीनाथ ने पार्श्वनाथना आंतरामां थया. १४ ॥ इती चक्रवर्ति चतुर्दश द्वारवर्णनं समाप्तं ॥

अथ वासुदेव बलदेवना २२ द्वारोनुं वर्णन-पेला त्रिपृष्ठ वासुदेव १ अचल बलदेव २ वासु ० सातमा देव
 लोकथी चवीने उपना ३ बल ० अनुत्तर विमानथी चवीने उपना ४ पोतनपुर नगर ५ प्रजापतिराजापिता ६ वासु ०
 नी माता मृगावती ७ बल ० नी माता भद्रा ९ वासु ० नुं आयुष्य ८४ लाख वर्षनुं ९ बल ० नुं आयुष्य ८५ लाख वर्षनुं
 १० ऐंसी धनुष्यनुं देहमान ११ गौतमगोत्र १२ वासु ० नीलेवर्णे १३ बल ० श्वेतवर्णे १४ संभूति नामना पूर्वभवना
 धर्माचार्य १५ पचीश हजार वर्ष कुंअर ० १६ पचीश हजार वर्ष मंडलीक ० १७ एकहजार वर्ष देशसाधना १८

२ आधर्माचार्य [पूर्वभवना] वासुदेवना जाणवा पूर्वभवे चारित्रपालीनीयाणु करनार वासुदेव थाय छे बलदेव अनियाण कृत होय छे जेथी
 वासुदेव नरके जाय छे ने बलदेवनी सद्गती थाय छे कुमारविकाल वासुदेवनी अपेक्षाण जाणनु वन्नो प्रेम अत्यंत होय छे बलदेव मोदा होय छे.

एक ह० वर्ष न्युन ३॥ लाख वर्ष राज्य १९ वासु० सातमी नरकें गया २० बल० मुक्तें गया २१ श्रेयांसनाथना
 तीर्थमां थया २२ ॥ बीजा द्विष्ट वासु० १ विजयबल० २ वासु० दशमा देवलोकथी० ३ बल० अनुत्तरविमानथी०
 ४ द्वारिकानगरी ५ ब्रह्मराजा पिता ६ वासु०नी माता उमाराणी ७ बल०नी माता सुभद्रा ८ वासु०नुं आयुष्य
 ७२ लाख वर्षनुं ९ बल०नुं आयुष्य ७५ लाख वर्षनुं १० सितेर धनुष्यनुं देहमान १० गौतमगोत्र १२ वासु०
 नीलेवर्णे १३ बल०श्वेतवर्णे १४ सुभक्ति पूर्व०ना धर्माचार्य १५ पचीश हजार वर्षकुंवर० १६ पचीशहजार वर्ष
 मंडलिक० १७ एकसो वर्ष देशसाधना १८ एकसो वर्ष ओछा साडाएकोतेरलाख वर्ष राज्य १९ वासु० छट्टी
 नरकें गया २० बल० मुक्तें गया २१ वासुपूज्यस्वामीना तीर्थमां थया ॥ २२ त्रीजा स्वयंभूवासु० १ भद्रबल० २
 वासु०वारमा देवलोकथी ३ बल०अनुत्तर० ४ द्वारिका नगरी ५ रुद्रराजापिता ६ वासु०नी माता पृथ्वी ७ बल०नी
 माता सुप्रभा ८ वासु०नुं आयुष्य साठलाख वर्षनुं ९ बलदेवनुं आयुष्य ६५ लाख वर्षनुं १० साठ धनुष्यनुं देह-
 मान ११ गौतम गोत्र १२ वासु० नीलेवर्णे १३ बल० श्वेतवर्णे १४ सुदर्शन नामना पूर्वभवना धर्माचार्य १५ बार-
 हजार वर्ष कुंवर० १६ बारहजार वर्ष मंडलिक० १७ नेवु वर्ष देश साधना १८ ओगणसाठ लाख पंचोत्तेरहजार
 नवसो दश वर्ष राज्य १९ वासु० छट्टी नरकें गया २० बलदेव मुक्तें गया २१ विमलनाथना तीर्थमां थया २२ ॥
 चोथा पुरुषोत्तम वासु० सुप्रभ बल० २ वासु०ने बल० बन्ने आठमा देव०थी चवी आव्या ३-४ द्वारिका नगरी
 ५ सोमराजापिता ६ वासु०नी माता सीता ७ बल०नी माता सुदर्शना ८ वासु०नुं त्रीश लाख वर्षनुं आयुष्य ९

बल०नुं पंचावनलाखवर्षनुं आयुष्य १० पचास धनुष्यनुं देहमान ११ गौतम गोत्र १२ वासु० नीलेवर्णे १३ बल०
श्वेतवर्णे १४ श्रेयांस पूर्व० धर्माचार्य १५ सातसो वर्ष कुंवर० १६ तेरसो वर्ष मंडलिक० १७ एंसी वर्ष देशसा-
धना १८ ओगणत्रीश लाख सताणुहजार नवसो ने बीश वर्ष राज्य १९ वासु० छट्टी नरके गया २० बल०
सुवर्ते गया २१ अनंतनाथना तीर्थमां थया २२ ॥ पांचमा पुरुषसिंह वासु० १ सुदर्शन बल० २ वासु० इशान
देवलोक० ३ बल० आठमा देव० ४ अश्वपुरी नगरी ५ शिवराजा पिता ६ वासु०नी माता उमया ७ बल०नी
माता विजया ८ वासु०नुं दशलाख वर्षनुं आयुष्य ९ बल०नुं सतरलाख वर्षनु आयुष्य १० पिस्तालीश धनु-
ष्यनुं देहमान ११ गौतमगोत्र १२ वासु० नीलेवर्णे १३ बल० श्वेतवर्णे १४ कृष्ण नामना पूर्व० धर्माचार्य १५
त्रणसो वर्ष कुंवर० १६ साडावारसो वर्ष मंडलिक० १७ सित्तेर वर्ष देशसाधना १८ नवलाख अठाणुहजार
त्रणसो एंसी वर्ष राज्य १९ वासु० छट्टी नरके० २० बल० मुक्तें० २१ धर्मनाथना तीर्थमां थया २२ ॥ छट्टा पुरुष
पुंडरिक वासु० १ आनंद बल० २ वासु० चोथा देव० ३ बल० आठमा देव० ४ चक्रपुरनगर ५ महाशिवराजा
पिता ६ वासु०नी माता लक्ष्मी ७ बल०नी माता विजयंती ८ वासु०नुं आयुष्य ६५ ह० वर्षनुं ९ बल०नुं आयु-
ष्य ८५ ह० व० १० ओगणत्रीश धनु० देहमान ११ वासु० नीले० १२ बल० श्वे०व० १३ गौतम गोत्र १४ पूर्व०
धर्माचार्य मंगदत्त १५ अढीसो व० कुंवर १६ अढीसो व० मंडलिक० १७ साठ व० देशसाधना १८ चोसठ ह०
चारसो चालीश व० राज्य १९ वासु० छट्टी नरके० २० बल० मोक्ष० २१ अरनाथना तीर्थमां थया ॥ २२ सातमा

દત્ત વાસુ ૦ ૧ નંદન વલ ૦ ૨ વાસુ ૦ સૌધર્મ દેવ ૦ ૩ વલ ૦ પાંચમા દેવ ૦ ૪ વાણારસી નગરી ૫ અગ્નિસિંહરા-
 જાપિતા ૬ વાસુ ૦ની માતા શેષવતી ૭ વલ ૦ની માતા જયંતી ૮ છેવીશ ધનુષ્યનું દેહમાન ૯ વાસુ ૦નું આયુષ્ય
 ૫૬ હ ૦ વ ૦ ૧૦ વલ ૦નું આયુષ્ય ૬૫ હ ૦ વ ૦ ૧૧ ગૌતમગોત્ર ૧૨ વા ૦ની વ ૦ ૧૩ વ ૦ શ્વે ૦ વ ૦ ૧૪ પૂર્વ ૦ ધર્મા-
 ચાર્ય સાગર ૧૫ નવસો વ ૦ કુંવર ૦ ૧૬ પચાસ વ ૦ મંડલિક ૦ ૧૭ પચાસ વ ૦ દેશસાધના ૧૮ ૫૫ હ ૦ વ ૦
 રાજ્ય ૧૯ વાસુ ૦ પાંચમી નરકે ૦ ૨૦ વલ ૦ સુક્તે ૦ ૨૧ અરનાથજીના તીર્થમાં થયા. ૨૨ ॥ આઠમા લક્ષ્મણ
 વાસુ ૦ ૧ પદ્મ (રામચન્દ્ર) વલદેવ ૨ વાસુ ૦ ત્રીજા દેવ ૦ ૩ વલ ૦ પાંચમા દેવ ૦ ૪ અયોધ્યાનગરી ૫ દશરથ
 રાજાપિતા ૬ વાસુ ૦ની માતા સુમિત્રા ૭ વલ ૦ની માતા અપરાજીતા (કૌશલ્યા) ૮ વાસુ ૦ આયુષ્ય ૧૨ હ ૦
 વ ૦ ૯ વલ ૦નું આયુષ્ય ૧૫ હ ૦ વ ૦નું ૧૦ સોલ ધનુષ્યનું દેહમાન ૧૧ ગૌતમગોત્ર ૧૨ વા ૦ની વ ૦ ૧૩ વ ૦ શ્વે ૦
 વ ૦ ૧૪ પૂર્વ ૦ ધર્માચાર્ય સમુદ્રદત્ત ૧૫ એકસો વ ૦ કુંવર ૦ ૧૬ ત્રીશ વ ૦ મંડલિક ૦ ૧૭ અગ્યારહજાર આઠસો
 સિંતેર વ ૦ રાજ્ય ૧૮ વાસુ ૦ ચોથી નરકે ૦ ૧૮ વલ ૦ મોક્ષે ૨૦ સુતીસુવ્રતજીના તીર્થમાં થયા ૨૧ ॥ નવમા
 કૃષ્ણ વાસુ ૦ ૧ રામ વલ ૦ ૨ વાસુ ૦ સાતમા દેવ ૦ ૩ વલ ૦ પાંચમા દેવ ૦ ૪ મથુરાનગરીમાં ઉપના ૫ વસુદેવજી

૨ દત્ત વાસુ ૦નું દેહમાન પાંત્રીશ ધનુષ્યનું સમવાયગમાં કહેલ છે પણ તે ઘટી શકતું નથી આવશ્યકાદિ ઘણા ગ્રંથોમાં ૨૬ ધનુષ્યનું
 કહેલ છે અને તે અરનાથ તથા મલીનાથના આતરામાં થયેલ હોવાથી ઇટલુજ ઘટી શકે માટે સુવ્રતારનું આશય વહુશ્રુત ગમ્ય છે. ૩ મથુરાનગરીમાં
 કસને ત્યાં વા ૦ જનમ્યા વૃદ્ધિ ગોકુલ ગામમાં પાશ્વરાજ્ય દ્વારિકામાં કર્યું અને કૌશાંબી અટવીમાં મૃત્યુ થયું ૫ વિચિત્રતા થઈ વલદેવજીનું જન્મ તો

પિતા ૬ વાસુની દેવકીમાતા ૭ બલની રોહિણીમાતા ૮ વાસુનું આયુષ્ય એકહજાર વ૦ ૯ બલનું આયુષ્ય
 વારસો વ૦નું ૧૦ ધનુ દશનું દેહમાન ૧૧ ગૌતમગોત્ર ૧૨ વાની વ૦ ૧૩ વ૦ શ્વે વ૦ ૧૪ પૂર્વ ધર્માચાર્ય
 દુરંતસેન ૧૫ સોલવ૦ કુંવર ૧૬ છપન વ૦ મંડલિક૦ ૧૭ નેવસો અઘ્યાવીશ વ૦ રાજ્ય ૧૮ વાસુ૦ ત્રીજી નરકે
 ૧૯ બલ૦ પાંચમે દેવ૦ ગયા ૨૦ નેમનાથના સમયમાં થયા ૨૧ ॥

હવે નવ પ્રતિવાસુદેવના નામ કહે છે:—૧ અશ્વગ્રીવ ૨ તારક ૩ મેરક ૪ મધુ ૫ નિશુંમ ૬ બલી ૭ પ્રહ્લાદ
 ૮ રાવણ ૯ જરાસિંધુ૦ પ્રતિ૦ પ્રથમ ત્રણ સ્વંડના ભોક્તા હોય પછી વાસુ૦ તેને તેનાજ ચક્રવટે મારી વાસુ૦ ત્રણ
 સ્વંડના ભોક્તા થાય છે. વાસુદેવના સાત રત્નના નામ તથા આકાર અને પ્રમાણ કહે છે:—૧ ચક્રરત્ન વૃત્તાકારે
 ચાર હાથ પ્રમાણ ૨ ધનુ ૨૦ ચક્રાકારે ચાર હાથ પ્રમાણ ૩ સ્વડ્ગરત્ન વૃત્તાકારે બત્રીશ અંગુલ પ્રમાણ ૪ કૌસ્તુ-
 ભરત્ન સ્તંબલંબાકારે વામ પ્રમાણ ૫ ગદા રત્ન વત્સાકારે હસ્ત પ્રમાણ ૬ વનમાલારત્નલંબાકારે બત્રીશ અંગુલ
 પ્રમાણ ૭ શંખરત્ન ચતુષ્કોણ ચાર અંગુલ પ્રમાણે હોય છે. વાસુ૦ના વસ્ત્ર પીલા બલ૦ના વસ્ત્ર લીલા વાસુની
 ધ્વજાણે તાડનો ચિન્હ બલની ધ્વજાણે ગરુડનો ચિન્હ વાસુદેવને આયુધ પાંચ ૧ પંચાયન શંખ ૨ સુવર્ણચક્ર
 ૩ કૌમુદી ગદા ૪ સારંગ ધનુ ૫ નંદન સ્વર્ણ બલ૦ ને આયુધ બે, હલ અને સૂશલ इती વાસુ૦ બલ૦ વર્ણન સમાપ્ત ॥

સૌરીપુરમાં થયું છે કારણ જાદવો મૂલ સૌરીપુરના છે. ૨ આઠમા તથા નવમા વાસુદેવની દેશ સાધનાનો કાલ થોડો છે તે રાજ્યકાલમા અતર્ગત
 જાણવો જુદો બતાવેલ નથી.

अथ गणधरोना १२ द्वारोनुं वर्णन—पेला गणधर गोवरगाममां उपना १ वसुभूति पिता २ पृथ्वीमाता
 ३ ज्येष्ठा नक्षत्रे जनम्या ४ इन्द्रभूति नाम ५ गौतम गोत्र ६ जीव छे के नहिं ए संशय हतो ते प्रभुए टाल्यो ७
 पांचसो जणा साथे दीक्षा लीधी ८ पचास वर्ष गृहवास ९ त्रीश वर्ष छद्मस्थपणुं १० बार वर्ष केवल पर्याय
 ११ सर्वायुष्य १२ वर्षनुं १२ ॥ बीजा गणधर गोवर गामे उपना १ वसुभूति पिता २ पृथ्वी माता ३ कृत्तिका
 नक्षत्रे जनम्या ४ अग्निभूति नाम ५ गौतमगोत्र ६ कर्म छे के नहिं ए संशय० ७ पांचसो जणा साथे दीक्षा
 लीधी ८ छेतालीश वर्ष गृहवास ९ बार वर्ष छद्मस्थपणुं १० सोल वर्ष केवल० ११ सर्वायुष्य ७४ वर्ष १२ ॥
 त्रीजा गणधर गोवर गामे उपना १ वसुभूति पिता २ पृथ्वी माता ३ स्वाति नक्षत्रे जनम्या ४ वायुभूति नाम
 ५ गौतमगोत्र ६ जीव छे तेज शरीर छे के जुदो छे ए संशय० ७ पांचसो जणा साथे दीक्षा लीधी ८ वेतालीश
 वर्ष गृहवास ९ दश वर्ष छद्मस्थपणुं १० १८ वर्ष केवल० ११ सर्वायुष्य ७० वर्ष १२ ए त्रणे सगा भाइ हता ॥
 चोथा गणधर कोलागसन्निवेशे उपना १ धनमित्र पिता २ वारुणी माता ३ श्रवण नक्षत्रे जनम्या ४ व्यक्त
 नाम ५ भारद्वाज गोत्र ६ पृथव्यादि पांच भूतो छे के नहिं ए संशय० ७ पांचसो जणा साथे दीक्षा० ८ पचास
 वर्ष गृहवास ९ बार वर्ष छद्मस्थपणुं १० अठार वर्ष केवल० ११ सर्वायुष्य अैंसी वर्ष १२ ॥ पांचमा गणधर
 कोलागसन्निवेशे उपना १ धम्मिल पिता २ भदिला माता ३ उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रे जनम्या ४ सुधर्मा नाम
 ५ अग्निवैश्यायन गोत्र ६ मनुष्य मरीने मनुष्यज थाय के केम ए संशय० ७ पांचसो जणा साथे दीक्षा० ८

पचास वर्ष गृहवास ९ बेतालीश वर्ष छद्मस्थपणुं १० आठ वर्ष केवल ११ सर्वायुष्य एकसो वर्ष १२ ॥ छट्ठा
गणधर मौर्यसन्निवेशों उपना १ धनदेव पिता २ विजय देवी माता ३ मघा नक्षत्रे जनम्या ४ मंडित नाम ५
वाशिष्ठ गोत्र ६ बंध मोक्ष छे के नहिं ए संशय ० ७ साडा त्रणसो जणा साथे दीक्षा लीधी ८ त्रेपन वर्ष गृहवाम
९ चौदवर्ष छद्मस्थपणुं १० सोल वर्ष केवल ११ सर्वायुष्य ८३ वर्ष १२ ॥ सातमा गणधर मौर्यसन्निवेशों उपना
१ मौर्यदेव पिता २ विजयदेवी माता ३ रोहिणी नक्षत्रे जनम्या ४ मौर्यपुत्र नाम ५ काश्यप गोत्र ६ देव छे के
नहिं ए संशय ० ७ साडा त्रणसो जणा साथे दीक्षा ८ पांसठ वर्ष गृहवाम ९ चौद वर्ष छद्मस्थपणुं १० सोल
वर्ष केवल ११ सर्वायुष्य ९५ वर्ष १२ ॥ आठमा गणधर मिथिलामां उपना १ देवदिन पिता ३ जयतीमाता
३ उत्तराषाढा नक्षत्रमां जनम्या ४ अकंपित नाम ५ गौतमगोत्र ६ नरक छे के नहिं ए संशय ० ७ त्रणसो
जणा साथे दीक्षा ८ अडतालीश वर्ष गृहवास ९ नव वर्ष छद्मस्थ १० एकवीश वर्ष केवल ११ सर्वायुष्य
७८ वर्ष १२ ॥ नवमा गणधर कोशालामां उपना १ वसुदेव पिता २ नंदामाता ३ मृगशिर नक्षत्रे जनम्या ४
अचलभ्राता नाम ५ हारितगोत्र ६ पुण्य पाप छे के नहिं ए संशय ० ७ त्रणसो जणा साथे दीक्षा ८ छेतालीश
वर्ष गृहवास ९ बार वर्ष छद्मस्थ १० चौद वर्ष केवल ११ सर्वायुष्य ७२ वर्ष १२ ॥ दशमा गणधर वत्स-
भूमीमां तुंगिक सन्निवेशनी अंदर उपना १ दत्तपिता २ वरुणदेवी माता ३ अश्वनी नक्षत्रे जनम्या ४ मेतार्यनाम

૫ કૌડિન્ય ગોત્ર ૬ પરલોક છે કે નહિ એ સંશય ૭ ત્રણસો જણા સાથે દીક્ષા ૮ છત્રીશ વર્ષ ગૃહવાસ ૯ દશ વર્ષ છદ્મસ્થ ૧૦ સોલવર્ષ કેવલ ૧૧ સર્વાયુષ્ય ૬૨ વર્ષ ૧૨ ॥ ઇગ્યારમા ગણધર રાજગૃહિ નગરીમાં ઉપના ૧ વલપિતા ૨ અતિભદ્રામાતા ૩ પુષ્ય નક્ષત્રે જનમ્યા ૪ પ્રભાસનામ ૫ કૌડિન્ય ગોત્ર ૬ મોક્ષ છે કે નહિ એ સંશય ૭ ત્રણસો જણા સાથે દીક્ષા ૮ સોલ વર્ષ ગૃહવાસ ૯ આઠ વર્ષ છદ્મસ્થ ૧૦ સોલ વર્ષ કેવલ ૧૧ સર્વાયુષ્ય ૪૦ વર્ષ ૧૨ ॥ સર્વે ગણધરો જાતિવંત બ્રાહ્મણો હતા વલી તેઓ વિદ્વાન અધ્યાપકો હતા સર્વે દ્વાદશાંગીના ધારણ કરનારા થયા નવ ગણધરો વીર પ્રભુની હયાતીમાં રાજગૃહી નગરીમાં મોક્ષે ગયા વીર પ્રભુ મોક્ષે ગયા પછી ઇંદ્રભૂતિ (ગૌતમ) તથા સુધર્મા સ્વામી અનુક્રમે રાજગૃહી નગરીમાં મોક્ષે ગયા સર્વે ગણધરોએ છેવટે એક માસનું પાદપોષગમન અનશન કરેલ છે. સર્વલબ્ધિ યુક્ત પ્રથમ સંવયણ અને સમચરંસ સંઠાણવાલા સર્વે ગણધરો હતા इती ગણધર વર્ણનં સમાપ્ત ॥

અથ વીશ વિહરમાન જિનના સોલદ્વાર કહે છે-પેલા સીમંધર સ્વામી ૧ જંબૂદ્વિપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં થયા ૨ આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય ૩ પુંડરગિણિ નગરીમાં જનમ્યા ૪ શ્રેયાંસરાજા પિતા ૫ સત્યકી માતા ૬ વૃષભલંછન ૭ રુકમણી સ્ત્રી ૮ સુવર્ણ વર્ણદેહ ૯ પાંચસે ધનુષ્ય દેહમાન ૧૦ ચોર્યાંશી લાખ પૂર્વનું સર્વ આયુષ્ય ૧૧ તેમાં ૨૦ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા ૧૨ ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ રાજ્ય ભોગવ્યું ૧૩ એક લાખ પૂર્વ

૨ હાલ વિહરમાન વીશ તિર્થંકરો મહાવિદેહમાં કેવલી તરિકે વિચરે છે પણ થયા એ મૂતકાલનુ વચન જન્મને આશ્રયી સમજવું.

चारित्र्य० १४ एकसोकोड साधुओनो परिवार १५ दश लाख केवलीनो परिवार १६ ॥ बीजा युगमंधर स्वामी
१ जंबू० महा० २ नवमीवप्र विजय ३ विजयापुरी नगरी० ४ सुद्रढराजा पिता ५ सुतारा माता ६ गजलंछन ७
प्रीयमंगला स्त्री ८ शेष आठ बोल पूर्ववत् ॥ त्रीजा बाहुस्वामी १ जंबू० महा० २ चोवीशमी वत्स विजय ३
सुसीमापुरी नगरी ४ सुग्रीव राजा पिता ५ विजया माता ६ मृगलंछन ७ मोहनी स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ चोथा
सुबाहुस्वामी १ जंबू० महा० २ पचीशमी नलीनावती विजय ३ अयोध्या नगरी ४ निषधराजा पिता ५ मुनंदा
माता ६ कपीलंछन ७ किंपुरीसा स्त्री ८ शेषपूर्व० ॥ पांचमा सुजातस्वामी १ पूर्वधातकी खंड० २ आठमी पुष्क-
लावती विजय ३ पुंडरगिणि नगरी ४ देवसेनराजा पिता ५ देवसेना माता ६ सूर्यलंछन ७ जयसेना स्त्री ८ शेष-
पूर्ववत् ॥ छठा स्वयंप्रभस्वामी १ पूर्वधातकी खंड० २ नवमी वप्रविजय ३ विजयापुरी नगरी ४ कीर्त्तिगजराजा
पिता ५ मंगला माता ६ चंद्रलंछन ७ प्रीयसेना स्त्री ८ शेषपूर्ववत् ॥ रातमा ऋषभानन स्वामी १ पूर्वधातकी खंड
२ चोवीशमी वच्छविजय ३ सुसीमापुरी नगरी ४ कीर्त्तिधरराजा पिता ५ वीरसेना माता ६ सींहलंछन ७ जया-
वती स्त्री ८ शेषपूर्ववत् ॥ आठमा अनंतवीर्यस्यामी १ पूर्व धातकी खंड० २ पचीशमी नलीनावती विजय ३
अयोध्या नगरी ४ मेघरथ राजा पिता ५ मंगलावती माता ६ गजलंछन ७ विजयावती स्त्री ८ शेषपूर्ववत् ॥
नवमा सूरप्रभस्वामी १ पश्चिम धातकी खंड० २ आठमी पुष्कलावती विजय ३ पुंडरगिणि नगरी ४ विजयरजा

पिता ५ विजया माता ६ चंद्रलंछन ७ नंदसेना स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ दशमा विशालप्रभ स्वामी १ पश्चिम
 धातकी० २ नवमीवप्र विजय ३ विजयापुरी नगरी ४ श्रीनागराजा पिता ५ भद्रामाता ६ सूर्यलंछन ७ विमला
 स्त्री ८ शेषपूर्व० इग्यारमा वज्रंधर स्वामी १ पश्चिम धातकी० २ चोवीशमीवत्स विजय ३ सुसीमापुरी नगरी
 ४ पदमरथ राजा पिता ५ सरस्वति माता ६ शंखलंछन ७ विजया देवी स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ९ बारमा चंद्रानन
 स्वामी १ पश्चिम धातकी० २ पचीशमी नलीनावती विजय ३ अयोध्या नगरी ४ वाल्मिक राजा पिता ५ पदमा-
 वती माता ६ वृषभलंछन ७ लीलावती स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ तेरमा चंद्रबाहु स्वामी १ पूर्व पुष्करार्द्ध० २ आठमी
 पुष्कलावती विजय ३ पुंडरगिणि नगरी ४ देवानंद राजा पिता ५ रेणुका माता ६ कमललंछन ७ सुगंधा स्त्री
 ८ शेष पूर्ववत् ॥ चौदमा भुजंगस्वामी १ पूर्व पुष्करार्द्ध० २ नवमी वप्रविजय ३ विजयानगरी ४ महाबल राजा
 पिता ५ महिमा माता ६ कमल लंछन ७ सुगंधसेना स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ पंदरमा इश्वर स्वामी १ पूर्व पुष्क-
 रार्द्ध० २ चोवीशमीवत्स विजय ३ सुसीमापुरी नगरी ४ गजसेन राजा पिता ५ यशोज्ज्वला माता ६ चंद्रलंछन
 ७ भद्रावती स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ सोलमा नेमिप्रभ स्वामी १ पूर्व पुष्करार्द्ध २ पचीशमी नलीनावती विजय ३
 अयोध्या नगरी ४ वीरभद्र राजा पिता ५ सेनावती माता ६ सूर्यलंछन ७ मोहनी स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ सतरमा
 वीरसेन स्वामी १ पश्चिम पुष्करार्द्ध० २ आठमी पुष्कलावती विजय ३ पुंडरगिणि नगरी ४ भूमीपाल राजा पिता
 ५ भानुमती माता ६ वृषभ लंछन ७ राजसेना स्त्री ८ शेष पूर्ववत् ॥ अठारमा महाभद्र स्वामी १ पश्चिम पुष्क-

રાજ્ઞ૦ ૨ નવમીવપ્ર વિજય ૩ વિજયાપુરી નગરી ૪ વેનસેન રાજા પિતા ૫ ઉમા માતા ૬ ગજલંછન ૭ સુરિકંતા સ્ત્રી ૮ શેષ પૂર્વવત્ ॥ ઓગણીશમા દેવગણા સ્વામી ૧ પશ્ચિમ પુષ્કરાજ્ઞ૦ ૨ ચોવીશમીનત્સ વિજય ૩ સુસીમા-પુરી નગરી ૪ સંવરભૂતી રાજા પિતા ૫ ગંગાવતી માતા ૬ નંદ્રલંછન ૭ પદમાવતી સ્ત્રી ૮ શેષ પૂર્વવત્ ॥ ત્રીશમા અજીતવીર્ય સ્વામી ૧ પશ્ચિમ પુષ્કરાજ્ઞ૦ ૨ પચીશમી નલિનાવતી વિજય ૩ અયોધ્યા નગરી ૪ રાજપાલ રાજા પિતા ૫ કનકાવતી માતા ૬ શંખલંછન ૭ રત્નમાલા સ્ત્રી ૮ શેષ પૂર્વવત્ ૨૩૦ વિદ્યુતગાન જિન પોદશદ્વાર વર્ણન સમાપ્ત ॥

અથ લેશ્યા-વિચાર-જેના વટે આત્મા કર્મથી લેપાય તે લેશ્યા. અભવા ક્રુષ્ણાદિ દ્રવ્યના સંયોગથી સ્ફટિક રત્નનો જેમ અન્ય નવીન પરિણામ થાય છે, તેમ યોગાંતર્ગત ક્રુષ્ણાદિ પરમાણુ દ્રવ્યની પ્રધાનતાથી જે આત્માનો પરિણામ થાય છે તે લેશ્યા કહેવાય છે. જ્યાંસુધી યોગ હોય છે, ત્યાંસુધી લેશ્યા હોય છે અને જ્યાં યોગનો અભાવ હોય છે ત્યાં લેશ્યા હોતી નથી. માટે આ અન્વય-વ્યતિરેક સંબંધથી લેશ્યાનું કારણ યોગ છે. જેટલા પ્રમાણમાં કષાયનો સદ્ભાવ હોય તેટલા પ્રમાણમાં કપાયોને આ લેશ્યા દ્રવ્યો ગ્રહાયક પત્તીને પ્રગટ કરે છે. કેમકે યોગાંતર્ગત અન્ય દ્રવ્યો પણ કષાયને ઉદ્દીપન (ચલવાન) કરવાને સમર્થ થાય છે. જેમકે પિત્ત દ્રવ્યમાં ક્રોધને ઉદ્દીપન કરવાનો ગુણ દેખાય છે; ક્રોધાતુર માણસની અતિ પિત્ત પ્રકૃતિ હોય છે. વળી મદિરા

૨ કારણના સદ્ભાવે કાર્યનો સદ્ભાવ તે અન્વય અને કારણના અભાવે કાર્યનો અભાવ તે વ્યતિરેક.

દહિં વગેરે બાહ્ય દ્રવ્યો, જ્ઞાનોવરણીય-દર્શનાવરણીય કર્મોદયના હેતુભૂત (નિમિત્ત કારણ) થાય છે અને બ્રાહ્મી વજ આદિક દ્રવ્યો, જ્ઞાના વરણીયાદિ કર્મના ક્ષયોપશમના હેતુભૂત પળ થાય છે. જ્યારે આ બાહ્ય દ્રવ્યોમાં આ પ્રમાણે દેખાય છે, ત્યારે યોગાંતર્ગત લેશ્યા દ્રવ્યોમાં પળ સ્થામર્થ્ય હોય એ યોગ્યજ છે. અર્થાત્ લેશ્યા દ્રવ્યો, કષાયના કારણ છતાં પળ લેશ્યા કષાયની સાથે તદાત્મક થતી નથી; કારણ ? કષાયના અભાવમાં પળ લેશ્યા હોય છે. કહ્યું છે કે “ જોગપરિણામો લેસ્સા. ” માટે યોગના ઉદયથી લેશ્યા છે અને તેરમા ગુણઠાણા સુધી તે હોય છે. લેશ્યા છ પ્રકારની છે:-૧ કૃષ્ણલેશ્યા, ૨ નીલલેશ્યા, ૩ કાપોતલેશ્યા, ૪ તેજોલેશ્યા, ૫ પદ્મલેશ્યા, અને ૬ શુક્લલેશ્યા, કૃષ્ણલેશ્યા મેઘ અંજન અને યંજન વગેરેના રંગ જેવી કાઢી છે. નીલ લેશ્યા, પોપટ (શુક), ચાસપક્ષી અને નીલ કમલ વગેરેના રંગ જેવી નીલી છે. કાપોતલેશ્યા ચેરસાર, કરીરસાર અને

૨ કપાય સ્વરૂપ થયું તે ૩ લેશ્યા, યોગજન્ય કહેલ છે તે પદ્મવળા-વૃત્તિકારના અભિપ્રાયે છે. કર્મગ્રંથની વૃત્તિમાં ત્રણ મતો વતાવ્યા છે:-કેટલાક આચાર્યો, કર્મ-પરિણામને લેશ્યા માને છે, છુટલે માઠ કર્મના ઉદયથી માને છે અન્ય આચાર્યો કપાયના ઉદયથી લેશ્યા માને છે. વળી વીજા આચાર્યો યોગના ઉદયથી માને છે આ ત્રણ મતમાં ‘ યોગજન્ય લેશ્યા ’ એ મત વિશેષ માનનીય છે. વીજા બે મત પળ સાપેક્ષતાએ ઘટી શકે છે. સારાંશ એ છે કે:-જે દ્રવ્ય લેશ્યા તે યોગજન્ય છે અને ભાવ લેશ્યાનું કારણ છે: ભાવ લેશ્યા કપાય જન્ય છે. પળ તે, દ્રવ્ય લેશ્યાની અપેક્ષા રાખે છે. ભાવ લેશ્યા, દ્રવ્ય લેશ્યા સિવાય હોતી નથી; પરંતુ ભાવ લેશ્યા સિવાય દ્રવ્ય લેશ્યા હોય છે. કારણ ? કપાયના નાશ પછી પળ દ્રવ્ય લેશ્યા હોય છે.

વૃંતાક (રીંગણા)ના પુષ્પ વગેરેના રંગ જેવી છે. તેજોલેશ્યા, પદ્મરાગમણિ હીંગલો અને પરવાલા વગેરેના રંગ જેવી લાલ છે. પદ્મલેશ્યા, સુવર્ણ ચંપાના ફૂલ અને કળેરના પુષ્પ વગેરેના રંગ જેવી પીઠી છે. શુક્લ લેશ્યા, ગાયના દૂધ-દહિં, સમુદ્રફીણ અને શરદ્ ઋતુના વાદળા વગેરેના રંગ જેવી ધોળી છે. કૃષ્ણ લેશ્યાનો રસ કડવી તુબડી, લીંબડો અને કડુ વગેરેના રસ જેવો કડવો છે. નીલ લેશ્યાનો રસ, પીપર, આદુ અને શૂંઠ વગેરેના રસ જેવો તીવ્રો છે. કાપોત લેશ્યાનો રસ કાચાં બિજોરાં, કોઠ અને આમલા વગેરેના રસ જેવો ગ્વાટો રસ છે. તેજો લેશ્યાનો રસ પાકેલાં આંબાના રસ જેવો છે. પદ્મલેશ્યાનો રસ દ્રાક્ષ, જ્વર અને ઇશ્તુ (શેલડી)ના રસ જેવો મધુર છે. શુક્લ લેશ્યાનો રસ ગોઝ, શાંડ અને સાકરના રસ જેવો મધુર છે. પહેલી ત્રણ લેશ્યાનો ગંધ ગાયના સર્પના અને હાથી વગેરેના મહાદાંના દુર્ગંધથી અનંતગુણો દુરભિગંધ છે. પાછલી ત્રણ લેશ્યાનો ગંધ, સુગંધી પુષ્પો (ચંપા વગેરે)ના સુગંધથી અનંતગુણો સુરભિગંધ છે. પ્રથમની ત્રણ લેશ્યાઓનો સ્પર્શ, ગાયની જીભ અને કર-વતના સ્પર્શથી પણ અનંતગુણો કર્કશ છે. છેલ્લી ત્રણ લેશ્યાઓનો સ્પર્શ, માલ્ખણ વૂર અને સરસવના ફૂલથી પણ અનંતગુણો કોમલ છે. પહેલી ત્રણ લેશ્યાઓ અપ્રશસ્ત (અશુભ) છે અને પાછલની ત્રણ લેશ્યાઓ પ્રશસ્ત (શુભ) છે. પહેલી ત્રણ લેશ્યાઓ સંકિલ્પ છે અને પાછલી ત્રણ લેશ્યાઓ અસંકિલ્પ છે. પ્રથમની ત્રણ લેશ્યાઓ, શીત અને રુક્ષ સ્પર્શવાળી છે અને પાછલી ત્રણ લેશ્યાઓ, ઉષ્ણ અને સિન્ધ સ્પર્શવાળી છે. પહેલી ત્રણ લે. દુર્ગતિની દેનારી છે અને પાછલી ત્રણ લે. સુગતિની દેનારી છે. વઢી જેમ વૈદુર્યમણિ, ભિન્ન ભિન્ન સૂત્રના સંસર્ગથી વિવિધ

વર્ણવાલો દેશાય છે, તેમ દેવ અને નારકની લેશ્યાઓ, અન્ય લેશ્યા-દ્રવ્યોના સંસર્ગથી તદાકાર માત્રને ભજે છે; પરંતુ પોતાના સ્વરૂપને છોડતી નથી. માટે દેવ-નારકની દ્રવ્ય લેશ્યાઓ અવસ્થિત (યાવત્ જીવ સુધી) રહે છે અને અધ્યવસાયના પરાવર્તનથી હંપ લેશ્યાઓ હોય છે; તેથી દુષ્ટ લેશ્યાવાલા નરકના જીવોને તેજો લેશ્યા-દિથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. કારણ ? સમકિતની પ્રાપ્તિ શુભ લેશ્યામાં હોય છે અને પૂર્વ પ્રતિપન્ન (સમકિત-પામેલ) હંપ લેશ્યાવાલા હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચોની દ્રવ્ય લેશ્યાઓ, અન્ય લેશ્યા દ્રવ્યોના સંસર્ગથી સ્વરૂપનો ત્યાગ કરી તદ્રુપ પળ થઈ જાય છે. જેમ શ્વેત વસ્ત્રને રંગમાં ડૂબોલવાથી રંગિત (તદ્રુપ) બની જાય છે, તેમ મનુષ્ય-તિર્યચોની દ્રવ્ય લે. અંતર્મુહૂર્તે અંતર્મુહૂર્તે વદલી જાય છે; અર્થાત્ મનુષ્ય અને તિર્યચોની દ્રવ્યને ભાવ લેશ્યાનું પરાવર્તન થાય છે. લેશ્યાના પરિણામ ૩ પ્રકારે, ૯ પ્રકારે, ૨૭ પ્રકારે, ૮૧ પ્રકારે, ૨૪૩ પ્રકારે અને બહુ પ્રકારે પળ પરિણમે છે. જે લેશ્યાના પરિણામ હોય તેના પહેલા અને છેલ્લા ક્ષણમાં મરણ થતું નથી. છેલ્લું અંતર્મુહૂર્ત શેષ (બાકી) હોય ત્યારે અથવા પ્રથમ અંતર્મુહૂર્ત વ્યતીત થયું હોય ત્યારે મૃત્યુ થાય છે. એમાં પળ દેવ-નારકનું મરણ, અંતર્મુહૂર્ત શેષ લેશ્યા રહે ત્યારે થાય અને મનુષ્ય અને તિર્યચનો મૃત્યુ, પ્રથમ અંતર્મુહૂર્ત વીત્યા બાદ થાય. પ્રત્યેક લેશ્યાઓની અનંત વર્ગણાઓ છે અને તે અનંત પ્રદેશવાલી હોય છે, તેની અવગાહના અસંખ્યાત પ્રદેશોની હોય છે. લેશ્યાના અધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્યાતા હોય છે, તે અસંખ્યાત લોકાકાશ જેટલા

૨ કૃષ્ણ લેશ્યાવાલા નારકને તેજો દ્રવ્યના સંસર્ગથી કૃષ્ણ લેશ્યા-દ્રવ્યો અવસ્થિત હતા તેજો લેશ્યા, ભાવથી આકાર માત્ર હોય છે.

છે. કૃષ્ણ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ઠસ્થિતિ ૩૩ સાગર-અંતર્મુહૂર્ત અધિક નીલ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉહૂર્ત દશ સાગર અને પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક. કાપોત લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉહૂર્ત ત્રણ સાગર-પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક. તેજો લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉહૂર્ત વે સાગર-પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક. પદ્મ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉહૂર્ત દશ સાગર અંતર્મુહૂર્ત અધિક શુક્લ-લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉહૂર્ત ૩૩ સાગર-અંતર્મુહૂર્ત અધિકની. એ ઓધિક સ્થિતિ કહી, હવે ભિન્ન-ભિન્નગતિ આશ્રયી સ્થિતિ કહે છે:-નારકોની કાપોત લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષ અને ઉહૂર્ત ત્રણ સાગરો-પમને પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે અધિક. નીલ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ ત્રણ સાગર ને પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક. અને ઉહૂર્ત સ્થિતિ દશ સાગર ને પલ્યના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક. કૃષ્ણ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દશ સાગરને પલ્યના અસંખ્યાતમે ભાગે અધિક, અને ઉહૂર્ત ૩૩ સાગરની. દેવગતિમાં કૃષ્ણ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષ અને ઉહૂર્ત પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગની. નીલ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ તે કૃષ્ણ લેશ્યાની ઉહૂર્ત સ્થિતિથી એક સમય અધિક અને ઉહૂર્ત પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગે અધિક. કાપોત લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ તે નીલ લેશ્યાની ઉહૂર્ત સ્થિતિથી એક સમય અધિક અને ઉહૂર્ત પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે અધિક (આ ત્રણ લેશ્યાની સ્થિતિ ભવનપતિ અને વ્યંતર આશ્રયી જાણવી) તેજોલેશ્યાની (ભવનપતિ અને વ્યંતર આશ્રયી) જઘન્ય સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષની અને

૩૦ ભવનપતિમાં એક સાગર દ્વાદશેરી અને વ્યંતરમાં એક પલ્યની. જ્યોતિષ્કમાં જ૦ પલ્યનો આઠમો ભાગ અને
 ૩૦ એક પલ્યને એક લાખ વર્ષની. પહેલા દેવલોકમાં જ૦ એક પલ્ય અને ૩૦ વે સાગરની. બીજા દેવલોકમાં જ૦
 પલ્યોપમ દ્વાદશેરી અને ૩૦ વે સાગર ને પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગની. પદ્મલેશ્યાની (ત્રીજે ચોથે અને પાંચમે)
 દેવલોકે જ૦ સ્થિતિ, તેજો લેશ્યાની ૩૦ સ્થિતિથી એક સમય અધિક અને ૩૦ દશ સાગરની. શુક્લ લેશ્યાની
 (છઠ્ઠા દેવલોકથી યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધમાં) જ૦ સ્થિતિ દશ સાગર સમયાધિક અને ૩૦ ૩૩ સાગરની હોય.
 તિર્યચ આશ્રયી છા લેશ્યાની સ્થિતિ, અંતર્મુહૂર્તનીજ હોવ અને મનુષ્ય આશ્રયી શુક્લ લેશ્યા સિવાય પાંચ
 લેશ્યાની સ્થિતિ, અંતર્મુહૂર્તનીજ હોય. મનુષ્યમાં છદ્મસ્થ આશ્રયી શુક્લ લેશ્યાની અંતર્મુહૂર્તની અને કેવલી
 આશ્રયી જ૦ અંતર્મુહૂર્તની અને ૩૦ નવ વર્ષ ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વની હોય. ઇતિ લેશ્યા સ્વરૂપં સમાપ્તં.

અથ ભવ-સંવેધ વિચાર-વર્તમાન અને ભાવિભવનો તેમજ આયુષ્યનો જે સંબંધ તે ભવસંવેધ. પૂર્વભવ
 અને પરભવ સંબંધી જે જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યના ભેદને લઈને ચાર ભાંગા થાય છે તે કહે છે:-૧ પૂર્વભવ અને
 પરભવનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય હોય તે પ્રથમ ભંગ. ૨ પૂર્વભવનું ૩૦ આયુષ્ય અને પરભવનું જ૦ આયુષ્ય હોય તે દ્વિતી-
 યભંગ. ૩ પૂર્વભવમાં જ૦ આયુષ્ય અને પરભવમાં ૩૦ આયુષ્ય હોય તે તૃતીય ભંગ. ૪ પૂર્વભવ અને પરભવ
 (આગામિભવ)માં પણ જ૦ આયુષ્ય હોય તે ચતુર્થભંગ. આ ચારે ભાંગામાં સંક્ષીપ્તમનુષ્ય, અને તિર્યચ પ્રથમથી

૩ પદ્મવળાસૂત્ર-લેશ્યાપદ, વિશેષ જિજ્ઞાસુએ જોવું. ૪ ભગવતીજીમાં નવ ભાંગા કહેલ છે, અહિં ચાર ભાંગામાં સંક્ષેપથી સમાવેશ કરેલ છે.

છટ્ટી નરકભૂમિઓમાં પૃથક્ પૃથક્ ઉત્કૃષ્ટ આઠ ભવ પૂરે છે-કરે છે, તે આ પ્રમાણે:-કોઈક મનુષ્ય કે તિર્યચ, કોઈ પણ નરક પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાંથી મૃત્યુ પામી મનુષ્ય કે તિર્યચની ગતિમાં જાય અને ત્યાંથી પુનઃ તેજ નરકપૃથ્વીમાં ઉપજીને ફરીને મનુષ્ય કે તિર્યચ ગતિમાં જાય; એવી રીતે આઠ ભવ કરે. ત્યારવાદ નવમે ભવે અવશ્ય અન્ય પર્યાયને પામે પરંતુ મનુષ્ય કે તિર્યચ ન થાય. આ પ્રમાણે સર્વત્ર ભવ-સંવેધ માટે જાણવું. એવીજ રીતે મનુષ્ય કે તિર્યચ, ભવનપતિમાં, વ્યંતરમાં જ્યોતિષ્કમાં અને સૌધર્મ વગેરે આઠ દેવલોકમાં ઉં થી આઠ ભવ કરે છે અને જં થી નરક અને દેવ ગતિમાં પણ બે ભવ કરે છે. સંજ્ઞીતિર્યચ (જલચરમચ્છ પર્યાય હોય તે) જઘન્ય આયુષ્યથી સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય. તે ઉં આયુષ્યવાલો કે જં આયુષ્યવાલો હોય તો ઉં થી સાત ભવ કરે છે. તે આ પ્રમાણે:-કોટિપૂર્વના આયુષ્યવાલો તિર્યચ, સાતમી નરકમાં જં આયુષ્યે ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંથી તિર્યચ થાય; પાછો સાતમી નરકમાં જાય એવીજ રીતે સાત ભવ કરે. પછી નરકમાં તે જતો નથી અર્થાત્ અવશ્ય પર્યાય (ભવ) વદલે. ઉં આયુષ્યવાલો અથવા જં આયુષ્યવાલો તિર્યચ, ઉં આયુષ્યે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તો પાંચ ભવ કરે. જઘન્યથી તો ચારે ભાંગામાં ત્રણ ભવ કરે છે. કારણ ? સાતમી નરકથી નીકલીને અવશ્ય સંજ્ઞીતિર્યચ થાય. સંજ્ઞીમનુષ્ય, ચારે ભાંગા વડે સાતમી નરકમાં જાય તો બે ભવ કરે. આનતાદિ ચાર દેવલોક અને નવ ગ્રૈવેયકમાં ચારે ભાંગે ઉત્પન્ન થતો મનુષ્ય, ઉં થી સાત ભવ કરે અને જં થી ત્રણ ભવ કરે, પછી

૩ મનુષ્ય મરીને દેવ થાય, પૃથ્લે એક ભવ મનુષ્યનો અને બીજો દેવનો પછી તે તિર્યચ થાય; બે ભવ વિના સંવેધ કહેવાય નહિ.

અવશ્ય અન્ય પર્યાય પામે. ઉ૦ થી સાત ભવ કરે તેમાં પાંચ મનુષ્યના ચાર અને દેવના ત્રણ ભવ કરે. જ૦ થી બે ભવ કરે તે એક મનુષ્યનો અને એક દેવનો એમ જાણવું. વિજયાદિ ચાર અનુત્તર-વિમાનમાં ઉત્પન્ન થતો મનુષ્ય, જ૦ થી ત્રણ ભવ અને ઉ૦ થી પાંચ ભવ ચારે ભાંગે કરે. સર્વાર્થ સિદ્ધમાં જ૦ ને ઉ૦ ત્રણ ભવ કરે પછી અવશ્ય મોક્ષ જાય છે. યુગલિક મનુષ્ય અને તિર્યચો, ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષ્ક અને પહેલા બે દેવલોકમાં બે ભવ કરે. કારણ ? દેવ મરીને યુગલિક થાય નહિં. અસંજી પર્યાય તિર્યચ, પહેલી નરક ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં બે ભવ કરે. કારણ ? નરક કે દેવમાંથી અસંજી તિર્યચમાં જાય નહિં. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક તથા સહસ્રાર સુધી દેવલોકના દેવો અને પહેલી છ નરકના નારકો એ સર્વ, સંજી તિર્યચ અને મનુષ્ય પર્યાયમાં આઠ ભવ કરે પછી અવશ્ય અન્ય ભવ કરે. જ૦ સ્થિતિવાલા સાતમી નરકના નારકો, સંજી પર્યાય તિર્યચમાં ઉ૦ થી છ ભવ કરે. અને ઉ૦ સ્થિતિવાલા નારકો, ચાર ભવ કરે અને જ૦ થી બે ભવ કરે. આનત આદિ ચાર દેવલોકના દેવો અને નવ ગ્રૈવેયકના દેવો, મનુષ્ય ગતિમાં ઉ૦ થી છ ભવ કરે અને વિજયાદિ ચાર અનુત્તરના દેવો ઉ૦ થી ચાર ભવ કરે અને જ૦ થી આનતાદિ સર્વ દેવો બે ભવ કરે. સર્વાર્થ સિદ્ધના દેવો, જ૦ ને ઉ૦ થી બેજ ભવ કરે. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને સૌધર્મ ને ઇશાન દેવલોકના દેવો, પૃથ્વી કા૦ અપ્કા૦ અને વન-સ્પતિકા૦ માં ઉપજે તો બેજ ભવ કરે. અસંજીપંચેન્દ્રિય તથા સંજીપંચેન્દ્રિય તિર્યચો અને સંજી મનુષ્યો, યુગલિક મનુષ્ય અને તિર્યચમાં બેજ ભવ કરે. પૃથ્વીકાયિક જીવ, જ૦ સ્થિતિમાં અપ્કા૦, તેડકા૦ અને વાયુકા૦ માં

૩૦ થી ૧૬૦૦૦ અસંખ્યાત ભવ કરે. અપકાયિકજીવ પણ, પૃથ્વી, તે ૩૦ અને વાયુકાયમાં ૩૦ થી અસંખ્યાત ભવ કરે. તે ૩૦ કાયિક જીવ પણ, પૃથ્વી, અપ અને વાયુકાયમાં ૩૦ થી અસંખ્યાત ભવ કરે. વાયુકાયિક જીવ પણ, પૃથ્વી, અપ અને તે ૩૦ કાયમાં ૩૦ થી અસંખ્યાત ભવ કરે. પૃથ્વીઆદિ ચાર કાયના જીવો, વનસ્પતિકાયમાં ઉત્પન્ન થતાં ૩૦ અસંખ્યાત ભવ કરે. વનસ્પતિકાયિક જીવ પણ, પૃથ્વી આદિ ચાર કાયમાં ૩૦ અસંખ્યાત ભવ કરે. વનસ્પતિકાયિક જીવ, વનસ્પતિકાયમાં ૩૦ અનંત ભવ કરે. ત્રણ વિકલેન્દ્રિયો, પૃથ્વી આદિ પાંચે કાયમાં ઉત્પન્ન થતાં ૩૦ સંખ્યાતા ભવ કરે અને વિકલેન્દ્રિયો, વિકલેન્દ્રિયમાં પણ ૩૦ સંખ્યાતા ભવ કરે. પૂર્વોક્ત આયુષ્યની ચતુર્ભંગીમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાલા, પ્રથમના ત્રણ ભાંગામાં પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવો, આઠ ભવ કરે છે, તે આ પ્રમાણે:—૩૦ આયુષ્યવાલો પૃથ્વીકાયિક, ૩૦ આયુષ્યવાલા અપકાયમાં ૧૬૦૦૦ ચારવાર ઉપજે એટલે આઠ ભવ થાય; વળી અવશ્ય અન્ય ભવ કરે. ૩૦ આયુષ્યવાલો પૃથ્વીકા, ૩૦ આયુષ્યવાલા અપકાયમાં ઉત્પન્ન થઈને પણ આઠ ભવ ઉત્કૃષ્ટથી કરે. ૩૦ આયુષ્યવાલો પૃથ્વીકા, ૩૦ આયુષ્યવાલા અપકાયમાં ઉત્પન્ન થઈને ૩૦ આઠ ભવ કરે. એવીજ રીતે ૩૦ આયુષ્યવાલા ત્રણે ભાંગામાં અપકાયિક વગેરેનો અને વિકલેન્દ્રિયનો પણ આઠ ભવ સંવેધ જાણવો. વળી ૩૦ આયુષ્યવાલાઓનો ૩૦ આયુષ્યવાલાની અંદર પાંચે સ્થાવરોનો પરસ્પર અસંખ્યાત ભવ સંવેધ જાણવો. સ્થાવરોનો વિકલેન્દ્રિયો સાથે સંખ્યાત ભવ સંવેધ, ૩૦ ભાંગે જાણવો. અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટથી એટલા ભવ ચોથે ભાંગે કરે. ૩૦ અને ૩૦ આયુષ્યરૂપ ચારે ભાંગાઓની અંદર પૃથ્વીકાયિક આદિ

સ્થાવરો અને વિકલેન્દ્રિયોનો જ૦ થી બે ભવ સંવેધ જાણવો. યુગલિક સિવાયના મનુષ્યો અને સંજી-અસંજી તિર્ય્ચો, પરસ્પર ઉ૦ થી ચારે ભાંગે આઠ ભવ કરે. વલી તેઓ, પૃથ્વી આદિ પાંચ સ્થાવર કાયમાં અને ત્રણ વિકલેન્દ્રિયમાં પણ ચારે ભાંગે ઉ૦ થી આઠ ભવ કરે અને જ૦ બે ભવ કરે, સંજી-અસંજી (યુગલીક સિવાયના) મનુષ્યો, વાયુકા૦ અને તેડકા૦ માં ઉત્પન્ન થઈને જ૦ ને ઉ૦ થી બે ભવ કરે; કારણ ? તેડ૦-વાયુકાયથી નીકળેલાને મનુષ્ય-ગતિ પ્રાપ્ત થતી નથી. હવે ઉક્ત ભવસંવેધોનું કાલમાન નિશ્ચિત કરવા માટે નીચે પ્રમાણે આમ્નાય છે:—જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વક્રોડની સ્થિતિવાલા તિર્ય્ચો, સર્વ નરકોમાં જાય છે અને નારકો પણ તેડલીજ સ્થિતિવાલા તિર્ય્ચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જ૦ અંતર્મુ૦ અને ઉ૦ ક્રોડ પૂર્વની સ્થિતિવાલા તિર્ય્ચો. ભવ-નપતિથી માંડી યાવત્ સહસ્રાર દેવલોક પર્યંત જાય છે અને સહસ્રાર સુધીના દેવો પણ તેડલીજ સ્થિતિવાલા તિર્ય્ચોમાં ઉપજે છે. અસંખ્યાતા (વર્ષ) આયુષ્યવાલા તિર્ય્ચો, ઇશાન દેવ૦ સુધી ઉપજે છે, તે પણ પોતાના મમાન આયુષ્યવાલા અગર નેથી ન્યુન આયુષ્યવાલા દેવો થાય છે. પૃથક્ત્વ માસના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, પહેલી નરક સુધી જાય છે, ૫૦ વર્ષના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, શર્કરાદિ છ નરક સુધી જાય છે અને ક્રોડ પૂર્વ સુધીના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય. સાતે નરકમાં જાય છે. રત્નપ્રમાના નારકો, જ૦ થી પૃથક્ત્વ માસના આયુષ્યવાલા મનુષ્યો થાય છે. બીજીથી છઠ્ઠી નરકના નારકો, જ૦ થી ૫૫૦ વર્ષવાલા મનુષ્યો થાય છે. સાતમી નરકના

નારકો, મનુષ્ય થતા નથી. છાં નરકના નારકો, ઉત્કૃષ્ટથી ક્રોડ પૂર્વના આયુષ્યવાલા મનુષ્યોમાં ઉપજે છે. પૃથ્ઠા
 મામના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, ઉત્કૃષ્ટથી વે દેવલોક સુધી જાય છે અને પૃથ્ઠા વર્ષના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, છેક
 સર્વાર્થ સિદ્ધ સુધી જાય છે. ક્રોડ પૂર્વ સુધીના આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, સર્વત્ર જાય છે અને ઉઠી ત્રણ પત્થના
 આયુષ્યવાલો મનુષ્ય, હશાન દેવઠ સુધી જાય છે. જઠ અંતર્મુઠ આયુષ્યવાલો તિર્યચ અને પૃથ્ઠા માસના આયુઠ
 મનુષ્ય, યુગલિક મનુષ્ય અથવા તિર્યચ થાય છે. ઉઠ ક્રોડ પૂર્વના આયુઠ મનુષ્ય અને તિર્યચો, યુગલિક મનુ-
 ષ્ય અને તિર્યચમાં જાય છે. ક્રોડ પૂર્વથી અધિક આયુઠ મનુષ્ય અને તિર્યચો, યુગલિકમાં ઉપજતા નથી. હવે
 બાકી રહેલા (સ્થાવરાદિક)ની પૂર્વાપર બન્ને ભવની ઉઠ અને જઠ સ્થિતિ, તેઓના ઉઠ અને જઠ આયુષ્યની
 અપેક્ષા જાણવી. વલી એવીજ રીતે વિવક્ષિત વર્તમાન ભવની અને પ્રાપ્ત થનારા ભવની ઉઠ ને જઠ સ્થિતિ, તેમજ
 ઉઠ ને જઠ ભવસંખ્યા સ્વયં જાણીને વિવક્ષિત પ્રાણિઓના ભવસંવેધનું કાલ-માન ઉઠ ને જઠ થી વિચારીને
 કહેવું. જેમકે પહેલી નરકમાં ઉઠ આયુષ્ય પામેલા ઉઠ આયુષ્યવાલા મનુષ્યનો ઉઠ ભવ સંવેધકાલ, ચાર સાંઘર
 અધિક ચારક્રોડ પૂર્વનો હોય છે અને તે બન્ને ગતિના ઉઠ આયુષ્યવાલાનો ભવસંવેધકાલ, જઠ થી એક સાંઘર
 અધિક એક ક્રોડ પૂર્વનો હોય. ઉઠ આયુષ્યવાલા મનુષ્ય અને જઠ આયુષ્યવાલા નારકનો ઉઠ ભવસંવેધકાલ,
 ચાલીશ હજાર વર્ષ અધિક ચાર ક્રોડ પૂર્વનો હોય છે. ઉઠ આયુષ્યવાલા મનુષ્ય અને જઠ આયુષ્યવાલા નાર-

૨ ઉત્કૃષ્ટથી ચાર ભવ મનુષ્યના અને ચાર ભવ નરકના કરે. જઘન્યથી એક ભવ મનુષ્યનો અને એક ભવ નરકનો માટે,

કનો જ૦ ભવસંવેધકાલ, દશ હજાર વર્ષ અધિક એક ક્રોડ પૂર્વનો હોય છે. જ૦ આયુષ્યવાલા મનુષ્ય અને ઉ૦ આયુષ્ય૦ નારકનો ઉ૦ ભવ સં૦ કાલ, ચાર સાગર અને ચાર પૃથક્ત્વ માસનો છે અને તેનો જ૦ ભવસંવે૦ કા૦ એક સાગર અને પૃ૦ માસનો હોય. જ૦ આયુષ્યવાલા તે વન્નેનો ઉ૦ ભવ સંવેધકાલ, ચાલીશ હ૦ વર્ષ અને ચાર પૃથ૦ માસનો અને તેઓનો જ૦ ભવસંવે૦, દશ હ૦ વર્ષ અને પૃથ૦ માસનો છે. જ૦ આયુષ્ય વડે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થતાં ઉ૦ આયુષ્યવાલા તિર્યચનો ઉ૦ ભવસંવેધકાલ, ચાર ક્રોડ વર્ષ અધિક છાસઠ સાગરનો અને જ૦ આયુષ્યવાલા તિર્યચનો ભવસં૦ કાલ, છાસઠ સાગર અને ચાર અંતર્મુ૦નો હોય. ઉ૦ આયુષ્ય વડે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થતાં ઉ૦ આયુષ્યવાલા મનુષ્યનો ભવ૦ સં૦ કાલ, તેત્રીશ સાગર અને ક્રોડ પૂર્વ અધિક હોય. જઘન્ય અને ઉ૦ થી પળ તેટલોજ કાલ થાય કારણ ? સાતમી નરકથી પુનઃ મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ૦ આયુષ્યે, સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થતાં જ૦ આયુષ્યવાલા મનુષ્યનો ભવસં૦ કાલ, બાવીશ સાગર અને પ્રથ૦ વર્ષનો છે. એ પ્રમાણે સર્વ ભાંગાને વિષે સઘઠ્ઠા પ્રાણિઓનો ઉ૦ કે જ૦ ભવસં૦ કાલ સ્વયં સમજી લેવું. વિશેષ જિજ્ઞાસુએ ભગવતી-શતક ૨૪ મું જોવું. ઇતિ ભવસંવેધ સમાપ્ત.

અથ સમુદ્ઘાત-સ્વરૂપ-સમ્ ઉત્ અને ઘાત, એ ત્રણ શબ્દ મઢીને સમુદ્ઘાત શબ્દ થયેલ છે તેનો સમુદાયાર્થ આ પ્રમાણે થાય છે:-એકી માવે (સમસ્ત પણે) આત્મ વીર્યની પ્રવલતાથી વેદનાદિવડે ભોગવાઈને કર્માશો (કર્મ પરમાણુઓ)નો જે નાશ તે સમુદ્ઘાત કહેવાય છે. સમુદ્ઘાત કરનાર જીવ, ઘણા કાલ સુધી

ભોગવવા યોગ્ય કર્મપુદ્ગલોને તરતમાં જાપાવી નાખે છે. અર્થાત્ કાલાંતરે વેદવા લાયક કર્મપુદ્ગલોને ઉદીરણા કરણ વડે જાંચીને-ઉદયમાં લાવી તેને ભોગવીને જીરવી (નાશ કરી) નાખે છે. તે સમુદ્ઘાતના સાત ભેદ છે:-
 ૧ વેદના સમુદ્ઘાત, ૨ કષાય સં, ૩ મરણાંતિક સં, ૪ વૈક્રેય સં, ૫ તૈજસ સં, ૬ આહારક સં અને ૭ કેવલિસમુદ્ઘાત. પહેલા છ સમુદ્ઘાતો, છદ્મસ્થ જીવોને હોય છે અને છેલ્લો સમુ. સયોગી કેવલીને હોય છે. પહેલા છ સમુદ્ઘાતોની એક એક અંતમુ. ની સ્થિતિ હોય છે અને છેલ્લા કેવલી સં ની આઠ સમયની સ્થિતિ હોય છે. તે આ પ્રમાણે:- ૧ વેદનાથી દુઃખી થયેલ જીવ, અનંત કર્મ પરમાણુઓથી વીંટાયેલ (આચ્છાદિત) એવા પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીરથી બાહ્ય કાઢીને જામા વગેરેના અંતરોને તથા મુખ વગેરેના પોકલ ભાગોને પૂરીને લંબાઈ-પહોળાઈથી શરીર-પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વ્યાપીને અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે એ અંતર્મુહૂર્તમાં વહુ અશાતા વેદનીય કર્મના ઘણા અંશો (પુદ્ગલો) ને જીરવી (નિર્જરી) નાખે છે. એ વેદના સમુદ્ઘાત. ૨ કષાયથી વ્યાકૂલ પ્રાણી આત્મપ્રદેશો વડે પૂર્વવત્ મુખાદિ પોકલ ભાગોને પૂરીને લંબા-પહોળા શરીર પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વ્યાપીને કષાય મોહનીય કર્મના ઘણા અંશોને જીરવે છે અને જીરવતે છતે સ્વહેતુ વડે અન્ય અનેક નવીન કર્મ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. એ કષાય સમુદ્ઘાત તે ક્રોધાદિક હેતુઓ વડે ચાર પ્રકારનો કહેલ છે. ૩ મરણાંતથી દુઃખિત થયેલા

૨ ક્રોધ વડે ક્રોધ અને માન વડે માન, ૪ પ્રમાણે કષાયોથી કષાય-પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવા વડે. જો નવીન કર્મને ગ્રહણ ન કરે તો મુક્તિનો પ્રસંગ આવી જાય માટે નવીન કર્મને ગ્રહણ કરે છે.

જીવનું જ્યારે આયુષ્ય અંતર્મુહૂર્ત વકાંત રહ્યું હોય ત્યારે તે જીવ, આત્મપ્રદેશો વડે પૂર્વવત્ સુખાદિકના છિદ્રોને પૂરીને જાડાઈ-પહોળાઈમાં પોતાના શરીર પ્રમાણે અને લંબાઈમાં જઘન્યતઃ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલો અને ઉત્કૃષ્ટતઃ એક દિશામાં છેક ઉત્પત્તિસ્થાન સુધી અસંખ્યાત યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વ્યાપીને અંતર્મુઁનાં મૃત્યુ પામે છે. ૧ જીવ ઘણા આયુષ્ય કર્મના પુદ્ગલોને खेरવી નાखે છે; પણ નવીન આયુષ્યકર્મ-પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતો નથી. અહિં એટલી વિશેષતા છે કે કોઈક જીવ, એકજ મરણાંતિક સમુદ્ઘાત કરીને નરકાદિકમાં ઉત્પન્ન થાય છે; ત્યાં આહાર લે છે અને શરીર પણ વાંધે છે. વલી કોઈક જીવ, મ૦ સમુદ્ઘાત કરીને ઉત્પત્તિ સ્થાને જઈને સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થઈ પાછો સ્વશરીરમાં આવી પુનઃ સમુદ્ઘાત કરી ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉપજે છે. ૪ વૈક્રેય સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત થયેલો વૈક્રેય શક્તિવાલો જીવ, કર્મથી વીંટાયેલા આત્મપ્રદેશોને શરીરથી બાહર કાઢીને જાડાઈ-પહોળાઈમાં સ્વશરીર પ્રમાણે અને લંબાઈમાં સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ દંડ બનાવીને પછી પૂર્વોપાર્જિત વૈક્રેય શરીર નામ કર્મના પુદ્ગલોને खेरવતો અને વૈક્રેય શરીરને યોગ્ય અન્ય પુદ્ગલ-સ્કંધોને લઈને સમુદ્ઘાત કરે છે તે વૈક્રેય સમુદ્ઘાત. ૫ તૈજસ સમુદ્ને પ્રાપ્ત થયેલો તેજોલેશ્યા નામની શક્તિવાલો જીવ, વૈક્રેય શ૦ની જેમ કર્મોથી વીંટાયેલા આત્મ પ્રદેશોને બાહર કાઢીને સ્વશરીર પ્રમાણે જાડો-પહોળો અને સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ લાંબો દંડ

૨ આ હકીકત ભગવતી સૂત્રના છઠ્ઠા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં કહેલ છે, તે નરકાદિથી માઢી યાવત્ અનુત્તર વિમાન સુધી સર્વ સ્થાનોમાં પણ એમ સમજવું.

કરીને પૂર્વચદ્ધ તૈજસ નામ કર્મના પુદ્ગલોને સ્વેચ્છે છે અને અન્ય તૈજસ યોગ્ય પુદ્ગલોને લઈને તેજો લેશ્યા મૂકે છે તે તૈજસ સમુદ્ઘાત. ૬ આહારક લબ્ધિવાલા ચૌદ પૂર્વધરમુનિ, તીર્થકરની સમૃદ્ધિ જોવા માટે અને કોઈ સૂક્ષ્મ અર્થનો સંદેહ નિવારવા વગેરે ધ્યાસ હેતુથી આત્મપ્રદેશો વડે સ્વશરીર પ્રમાણે જાડો—પહોળો અને સંખ્યાત યોજનનો લાંબો દંડ કરીને પૂર્વસંચિત આહારક શરીર નામ કર્મના પુદ્ગલો વિચેરી અને નવીન આહારક શરીર યોગ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને જે એક હસ્ત પ્રમાણ આહારક શરીર કરે છે તે આહારક સમુદ્ઘાત. ૭ જે સર્વજ્ઞ કેવલીને આયુષ્ય કર્મથી વધારે વેદનીય નામ અને ગોત્ર કર્મ હોય તે કેવલીસમુદ્ઘાત કરે છે. પ્રથમ અંતર્મુહૂર્તમાં આવર્જીકરણ (શુભયોગનો વ્યાપાર) કરે તે સર્વ કેવલિઓને અવશ્ય કરવું પડે છે. ત્યારપછી શેષ અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે કેવલી સમુદ્ઘાત કરે, તેનું ક્રમ અને સ્વરૂપ કહે છે:—પ્રથમ સમયમાં કેવલી-પ્રભુ, આત્મ પ્રદેશો વડે સ્વશરીર પ્રમાણે જાડો—પહોળો અને લંબાડમાં ઊંચે અને નીચે લોકના અંતને સ્પર્શ કરે તેવો દંડ અર્થાત્ ચૌદ રાજલોક પ્રમાણ કરે. બીજે સમયે તે દંડનો પૂર્વ-પશ્ચિમ લાંબો કપાટ કરે. ત્રીજે સમયે એમાંથી પ્રદેશોને વિસ્તારીને ઉત્તર-દક્ષિણમાં લાંબા મંથાન કરે અને ચોથે સમયે એના આંતરા પૂરે. આ ચોથા સમયમાં આત્મપ્રદેશો વડે સર્વ લોકમાં વ્યાપ્ત થાય છે. કારણ ? લોકાકાશના અને એક જીવના પ્રદેશો સમાન

૨ પરને ઉપઘાત કરવા રોપયુક્ત તેજોલેશ્યા, તૈજસ શરીરથી મૂકે છે અને પરને અનુગ્રહ કરવા (વીર પ્રભુની જેમ) તૈજસ શરીરથી તૈજસપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને શીતલેશ્યા પણ મૂકે છે.

છે. પછી પાંચમે સમયે આંતરાને સંહરે, છઠ્ઠે સમયે મંથાનને સંહરે, સાતમે સમયે કપાટને સંહરે અને આઠમે સમયે દંડને સંહરીને સ્વશરીરમાં સ્થિર થાય; પછી એક અંતર્મુહૂર્ત બાદ યોગનિરોધ કરીને મોક્ષે જાય. પહેલા અને છેલ્લા સમયમાં કેવલીને ઉદારિક યોગ હોય છે. ત્રીજા, છઠ્ઠા અને સાતમા સમયમાં ઉદા. મિશ્રયોગ હોય છે અને ત્રીજા ચોથા, પાંચમા સમયમાં કાર્મણ યોગ હોય છે. સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થઈને કેવલી ભગવાન્ ત્રણે પ્રકારના યોગને સ્વાસ પ્રસંગે પ્રવર્તવે છે. જ્યારે અનુત્તર વિમાનના દેવો, મનવડે કંઙ્કણ પ્રશ્ન કરે ત્યારે કેવલી ભગવાન્ મનોવર્ગણના પુદ્ગલો લઈને મનપણે પરિણમાવીને મનોયોગ વડે તે દેવોને ઉત્તર આપે છે અને મનુષ્યાદિકના પૃષ્ઠ અપૃષ્ઠ સંશયો ટાલવા માટે બોલવું પડે છે આવે પ્રસંગે વચનયોગ પ્રવર્તવે છે અને ગમના ગમનાદિ ક્રિયામાં તેમજ પટ્ટપીઠ ફલક આદિ પાછા સોંપવા હોય ત્યારે કાયયોગની પ્રવૃત્તિ કરે છે. છેવટે ત્રણ યોગના રંધનનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે-પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના મનોયોગથી અસંખ્યાત ગુણહીન એવા મનોયોગને સમયે સમયે રંધન કરતાં અસંખ્યાત સમયોમાં મનો યોગનું સર્વથા રંધન કરે, પછી પર્યાપ્ત વેદેન્દ્રિયના જઘન્ય વચનયોગથી અસંખ્યાત ગુણહીન એવા વચન યોગને સમયે સમયે રંધન કરતાં અસંખ્યાત સમયોમાં વચનયોગનું

૧ સત્ય મનોયોગ અને અસત્યામૃપા [વ્યવહાર] મનો, સત્ય અને અસત્યા મૃપા વચન યોગ અને ૩. કાયયોગ. ૨ કોઈ એમ કહે છે કે છ માસ આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે કેવલી સમુદ્ઘાત કરે, તે અયુક્ત છે. જો તેમજ હોય તો પટ્ટ આદિકનું પુનઃ ગ્રહણ સમયે પરંતુ સિદ્ધાંતમાં તો પાછા સોંપવાનું કહેલ છે વિશેષ જિજ્ઞાસુ પત્રવળના, છેલ્લા પદની વૃત્તિ જોવી.

સર્વથા સંધન કરે અને ત્યારબાદ સૂક્ષ્મ પર્માણુ એકંદ્રિયના જન્મ કાર્યયોગથી અસંખ્યાત ગુણહીન એવા કાર્યયોગનું
 સમયે સમયે સંધન કરતા થકાં અસંખ્યાત સમયોમાં સર્વકાર્ય યોગનું સંધન કરીને સિદ્ધ થાય છે. એમ અનંત
 કેવલીઓ કે. સમુદ્ધાત કરીને સિદ્ધ થયા છે અને અનંત કેવલીઓ કે. સમુદ્ધાત કર્યા વગર પણ સિદ્ધ થયા
 છે. હવે ત્યાં જીવોનું કયો સમુદ્ધાત કેટલીવાર કરેલ છે અને કરશે તે કહે છે-પહેલા પાંચ સમુ. (વેદનીયથી
 તૈજસ પર્યંત) સર્વ જીવોનું અનંતવાર કરેલ છે અને ભવિષ્યકાલમાં તો કેટલાક લઘુકર્મી જીવોને તે સમુ.
 થવાના નથી જ્યારે કેટલાકને તો એક બે અથવા અનેક થવાના છે કેટલાકને સંખ્યાતા કેટલાકને અસંખ્યાતા અને
 કેટલાક બહુલકર્મી જીવોને અનંત સમુ. પણ થવાના હોય છે. આ પ્રમાણે અનુત્તર વિમાનના દેવો સિવાય સર્વ
 વંટકમાં સમજવું. પરંતુ અનાદિ (સૂક્ષ્મ) નિગોદના જીવો આશ્રયી ભૂતકાલમાં આવ્યત્રણ સમુ. કરેલા હોય
 છે અને ભવિષ્યકાલ આશ્રયી તો પ્રથમની માફક જાણવું. આહારક સમુ. મનુષ્ય સિવાયના અન્ય જીવોનું ભૂત-
 કાલમાં ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણજવાર અનુભવેલ હોય છે અને કેટલાક જીવોનું મુદ્દલ પણ ન અનુભવેલ હોય; ભવિષ્યકાલ

૨ અર્ધ સમજાવવાનું ન છે કે છ માસ આયુષ્ય થાકી હોય ત્યારે જેમને કેાલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તેઓ અગર સમુ. કરે અને થાકીના કે-
 લીઓ જો આયુષ્યથી કોય ત્રણ કર્મો વધારે હોય તો કે. સમુ. કરે અને આયુષ્યથી સમાન કર્મો હોય તો ન પણ કરે. ૨ આહારક સમુ. મનુષ્યમાં
 ચૌદ પૂર્વધરને હોય તે પણ આહારક લબિધવાલાનેજ, પણ સર્વ ચૌદ પૂર્વધરને ન હોય, ૪ મનુષ્ય સિવાય અન્ય મતિમાં આહારક સમુ. ચાર વાર
 કરેલ ન હોય કારણ? ચોથી યજ્ઞત આહાર સમુ. કરનાર તેજ અગમાં અગર મોક્ષે જાય એમ પત્તવળા સૂત્રની દીક્ષામાં કહેતું છે ત્રીજી ગ્રંથાત્તરમાં
 કહ્યું છે કે-ચત્તારિયવારાઓ, ચંડાસ પૂજી કરેહ આહારં; સંસારમ્મિ વસંતા, દુઃખજમ્મો યુષ્ણીવારાઓ.

આશ્રયી ૩૦ થી ચાર વાર સંભવે. કેટલાકને ભૂત અને ભવિષ્ય આશ્રયી મુદ્દલ પળ ન હોય. કેવલી સમુ० મનુષ્ય સિવાય અન્ય જીવોએ ભૂતકાલમાં કરેલ નથી. ભવિષ્યકાલ આશ્રયી પળ ૩૦ થી કોઈકને એકવાર સંભવે, મનુષ્ય આશ્રયી કોઈકને અતીતકાલે એક થયેલ હોય છે અર્થાત્ કેવલિ સમુ० થી ઉત્તીર્ણ થયેલા આશ્રયી જાણવું. અને ભવિષ્ય આશ્રયી પળ એકજ ઘટી શકે. પહેલો સમુદ્ઘાત, અસાતા વેદનીય કર્મના આશ્રયવાલો છે. બીજો સમુ०, કષાય મોહનીય કર્મના આશ્રયવાલો છે. ત્રીજો સં, શેષ અંતર્મુદ્દર્ત આયુષ્ય કર્મના આશ્રયવાલો છે. ચોથો, પાંચમો અને છઠ્ઠો એ ત્રણ સમુદ્ઘાત, નામ કર્મના આશ્રયવાલા છે અને સાતમો સમુ०, વેદનીય નામ અને ગોત્ર કર્મના આશ્રયવાલો છે. એ સાત સમુદ્ઘાતો જીવોના કહ્યા. હવે અજીવ-સમુદ્ઘાત કહે છે:-અચિત્ત મહા સ્કંધરૂપ અજીવથી થયેલ જે સમુદ્ઘાત તે અજીવસમુ० કહેવાય છે. તે પુદ્ગલના વિશ્રસા-પરિણામથી (સ્વભાવથી) થાય છે અને તે સર્વલોક વ્યાપી થાય છે. તેનો કાલ કેવલિ સમુદ્ઘાતની જેમ આઠ સમયનો છે અર્થાત્ આઠ સમયમાં સમાપ્ત થાય છે. ઇતિ સમુદ્ઘાત સ્વરૂપ સમાપ્ત.

અથ પાંચ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ-જ્ઞાન પાંચ પ્રકારના છે:- ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃ પર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવલજ્ઞાન. હવે પાંચે જ્ઞાનના ક્રમશઃ લક્ષણ કહે છે:- ૧ પાંચ ઇન્દ્રિય અને મન એ છના વ્યાપાર વડે જે વસ્તુનું જ્ઞાન થાય તે મતિજ્ઞાન. ૨ કંબૂગ્રીવાદિ આકારે જે વસ્તુ હોય તે 'ઘટ' અને જલાદિ ધારણ કરે

એવું પૂર્વાપર પર્યાય વિશિષ્ટ મતિપૂર્વક જે જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાન. ૧ બન્ને (મતિ-શ્રુત) જ્ઞાન, અક્ષ (આત્મા) તે
 થકી પર, ઇન્દ્રિય અને મન જેના નિમિત્ત થાય છે માટે પરમાર્થતઃ પરોક્ષ અને લોક વ્યવહારમાં તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન
 કહેવાય છે. ૩ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ ૧ ચાર મર્યાદા વડે ઇન્દ્રિયની અપેક્ષા વિના રૂપી (મૂર્ત) દ્રવ્યને
 જે વિષય કરનાર તે અવધિજ્ઞાન. તે ૧ દ્રવ્યથી જઘન્ય અનંત પ્રદેશી એક સ્કંધ એવા અનંત સ્કંધને જાણે અને
 ઉત્કૃષ્ટથી પરમાણુમાત્ર જાણે. ૨ ક્ષેત્રથી જ૦ સૂક્ષ્મ પનકના શરીર પ્રમાણ ક્ષેત્રને જાણે, ૩૦ સર્વલોક પ્રમાણ
 અસંખ્યાતા ગ્વંડ અલોકમધ્યે સ્થાપીએં પટલું ક્ષેત્ર જાણે. ૩ કાલથી જ૦ આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ પર્વા-
 પર જાણે, ૩૦ અસંખ્યાતા કાલચક્ર-ભૂત ભવિષ્ય જાણે. ૪ ભાવથી જ૦ સર્વ પર્યાયનો અનંતમો ભાગ જાણે,
 ૩૦ એક દ્રવ્યના અસંખ્યાત પર્યાય, એમ સર્વ દ્રવ્યના પર્યાય અસંખ્ય અસંખ્ય ગણતાં અનંત પર્યાય જાણે. ૪
 મનુષ્યલોકને વિષે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના મનોગત ભાવનું જાણવું તથા મનના પર્યાયને પણ જે પ્રત્યક્ષ જાણે તે મનઃ
 પર્યવજ્ઞાન. અવધિ અને મનઃ પર્યવજ્ઞાન. દેશતઃ પ્રત્યક્ષ છે. ૫ સંપૂર્ણજ્ઞાન-ત્રણે કાલમાં સમસ્ત લોકાલોક (સર્વ
 દ્રવ્ય. ગુણ અને પર્યાય) જેના વડે જણાય તે કેવલજ્ઞાન. ૧ સર્વતઃ પ્રત્યક્ષ છે. હવે પાંચ જ્ઞાનમાં પ્રથમ મતિ
 જ્ઞાનના ૨૮ ભેદ કહે છે:—૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૨ ધ્રાણેન્દ્રિય વ્યં, ૩ રમનેન્દ્રિય વ્યં, ૪ સ્પર્શનેન્દ્રિય
 વ્યંજનાવગ્રહ. ૧ ચાર ઇન્દ્રિયથી વ્યંજનાવગ્રહ થાય છે. પાંચ ઇન્દ્રિય અને મન ૧ જ્ઞાન ૧ અર્થાવગ્રહ, ૨ રૂપા,

૨ અલોક અરૂપી (અમૂર્ત) હોવાથી જાણે નહિ, પણ રૂપી પદાર્થ પટલા હોય તો જાણી શકે પટલી શક્તિ છે.

૩ અવાય અને ૪ ધારણા. એ ચાર ચાર ભેદ કરતાં ૨૪ ભેદ અને ૪ ભેદ વ્યંજનાવગ્રહના; એ સર્વ મલી ૨૮ ભેદ થાય છે. દીપક, જેમ ઘટાદિકને પ્રગટ કરે છે તેમ જે છતા પદાર્થોને પ્રગટ કરે તે વ્યંજન અથવા ઇન્દ્રિય સાથે શબ્દાદિકનાં પુદ્ગલોનું જે સંબંધ થવું તે વ્યંજન. આ વ્યંજનાવગ્રહજ્ઞાન, અત્યંત અસ્ફુટ છે. ગ્રાણેન્દ્રિયાદિ ચાર ઇન્દ્રિયોમાં શ્રોત્રેન્દ્રિય વડે શબ્દ, સ્પર્શ માત્રથીજ સંભળાય છે; ગંધ રસ અને સ્પર્શ, ડ્યારે બદ્ધ-સ્પૃષ્ટ થાય ત્યારે તે ગ્રાણેન્દ્રિયાદિથી જગાય છે. ચક્ષુ અને મન, અપ્રાપ્યકારી હોવાથી રૂપાદિક સાથે વસ્ત્રનો સંબંધ થતો નથી. અર્થાત્ એ વસ્ત્રનો વ્યંજનાવગ્રહ થતો નથી. શ્રોત્રાદિ ચાર ઇન્દ્રિયો પ્રાપ્યકારી છે. સ્પર્શનાદિ ઇન્દ્રિયોનો વ્યંજનાવગ્રહ થયા પછી 'આ કંઈક વસ્તુ છે' એવું જે અવ્યક્ત જ્ઞાન તે અર્થાવગ્રહ. ચક્ષુ અને મનનો વ્યંજનાવગ્રહ થયા પછી પ્રથમથીજ અર્થાવગ્રહ થાય છે. વ્યંજનાવગ્રહનો કાલ જઘન્યથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ અને ૩૦ થી પૃથક્ત્વ શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણ છે. અર્થાવગ્રહનો એક સમયનો કાલ છે. (તે નૈશ્વર્યિક અર્થાવગ્રહનો જાણવો) અને વ્યવહારિક અર્થાવગ્રહનો એક અંતર્મુહૂર્ત કાલમાન છે. જે અવગ્રહિત અર્થ તેના વર્ણ, ગંધ અને રસાદિ ધર્મની વિચારણા તે 'હિ' તેનો કાલ એક અંતર્મુહૂર્ત છે. તે પછી હિત અર્થનું નિર્ણય કરવું તે 'અપાય' તેનું પણ કાલમાન અંતર્મુહૂર્ત છે. ત્યારપછી નિર્ણિત અર્થને અમૂક કાલ સુધી ધારી રાખે તે 'ધારણા' તેની સ્થિતિ સંખ્યાતા તથા અસંખ્યાતાકાલની છે. જાતિ સ્મરણજ્ઞાન પણ ધારણાનોજ ભેદ છે. એવં

૨ ધારણાના વાસના, સંસ્કાર અને સ્મૃતિ એ ત્રણ ભેદ થાય છે.

મતિજ્ઞાનના ૨૮ ભેદ થયા. વલી એકેકના ચાર ભેદ પણ કહેલ છે. તે આ પ્રમાણે:- ૧ વહુ, ૨ અવહુ, ૩ વહુવિધ, ૪ અવહુવિધ, ૫ ક્ષિપ્ર, ૬ અક્ષિપ્ર, ૭ નિશ્ચિત, ૮ અનિશ્ચિત, ૯ સંદિગ્ધ, ૧૦ અસંદિગ્ધ, ૧૧ ધ્રુવ અને ૧૨ અધ્રુવ. આ ચાર ભેદથી ૨૮ ને ગુણતાં ૩૩૬ ભેદ, શ્રુત નિશ્ચિત મતિના થાય છે અને અશ્રુત નિશ્ચિત મતિના ચાર ભેદ તે ૧ ઔત્પાતિકી, ૨ વૈનયિકી, ૩ કાર્મિકી અને ૪ પારિણામિકી એ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ ભેદવતાં સર્વ ૩૪૦ ભેદ પણ મતિ જ્ઞાનના થાય છે. હવે શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ ભેદ કહે છે:- ૧ અક્ષરશ્રુત, ૨ અનક્ષરશ્રુત, ૩ સંજ્ઞિશ્રુત, ૪ અસંજ્ઞિશ્રુત, ૫ સમ્યક્શ્રુત, ૬ અસમ્યક્ (મિથ્યા) શ્રુત, ૭ સાદિશ્રુત, ૮ અનાદિશ્રુત, ૯ મપર્યવસિતશ્રુત, ૧૦ અપર્યવસિતશ્રુત, ૧૧ ગમિકશ્રુત, ૧૨ અગમિકશ્રુત, ૧૩ અંગપ્રવિષ્ટ અને ૧૪ અંગચાણશ્રુત. હવે પ્રથમ અક્ષર શ્રુતના ત્રણ ભેદ ૧ સંજ્ઞાક્ષર, ૨ વ્યંજનાક્ષર અને ૩ લઘ્યક્ષર. તેમાં ૧ સંજ્ઞાક્ષર તે બ્રાહ્મીઆદિ અઢાર લીપીરૂપ અઢાર પ્રકારનું છે. ૨ વ્યંજનાક્ષર તે 'અ' કારથી માંડી 'હ' કાર પર્યંત અક્ષર-ઉચ્ચારરૂપ છે. એ બે પ્રકારો યથાપિ જ્ઞાનાત્મક નથી તથાપિ શ્રુતના કારણરૂપ હોવાથી ઉપચાર વડે એ વજેને શ્રુતજ્ઞાન કહેલું છે. ૩ લઘ્યક્ષર તે શબ્દ-શ્રવણ તથા રૂપ દર્શનાદિથકી અર્થ-પરિજ્ઞાન ગર્ભિત જે અક્ષરની ઉપલબ્ધિ (સાક્ષાત્કાર થવું) તે લઘ્યક્ષર જાણવું. આ ત્રણ પ્રકારના અક્ષરો વડે વાણીગમ્ય પદાર્થોને પ્રતિપાદન કરનારું જે જ્ઞાન તે અક્ષરશ્રુત. વાકીનું જ્ઞાન તે-શ્વાસ લેવા-મૂકવાથી સ્વાંસી સ્વાવાથી થુંકવાથી હુંકારો (સોંસારો) કરવાથી ચપટી ચગાડવા ચગેરેથી જે જ્ઞાન થાય છે તે ત્રીજું અનક્ષરશ્રુત કહેવાય છે. ત્રીજું સંજ્ઞિશ્રુત, તે સંજ્ઞાના ૩ પ્રકાર છે:- ૧ દીર્ઘ-

કાલિકી, ૨ હેતુવાદોપદેશિકી અને ૩ દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી. તેમાં જે જીવોને ભૂત ભવિષ્યકાલાદિ દીર્ઘકાલની જે સંજ્ઞા હોય તે દીર્ઘકાલિકીસંજ્ઞા. તાત્કાલિક ઇષ્ટ-અનીષ્ટ વસ્તુ જાણીને પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ કરવી તે હેતુવાદો પદેશિકીસંજ્ઞા અને ક્ષાયોપશમિકજ્ઞાન વડે સમ્યગ્દૃષ્ટિને જે વિશિષ્ટજ્ઞાનરૂપ સંજ્ઞા તે દૃષ્ટિવાદોપદેશિકીસંજ્ઞા. એ ત્રણ સંજ્ઞામાં હેતુવાદોપદેશિકીસંજ્ઞા, વિકલેન્દ્રિય તથા અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયને હોય છે અને સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયને દીર્ઘ-કાલિકી સંજ્ઞા હોય છે. એકેન્દ્રિયને કોઈપણ સંજ્ઞા ન હોય. માટે સિદ્ધાંતમાં દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા વડેજ સંજ્ઞીપણું કહેલું છે; તે સંજ્ઞિનું જે શ્રુત તે સંજ્ઞિશ્રુત. ચોથું અસંજ્ઞીશ્રુત એટલે-મનરહિત (અસંજ્ઞી) જીવોને કેવળ ઇન્દ્રિયથી ઉત્પન્ન થયેલું જે જ્ઞાન તે. જે જિનેશ્વર પ્રણીત આવશ્યકાદિશ્રુત તે પાંચમું સમ્યક્શ્રુત અને સ્વકલ્પનાથી રચિત જે શ્રુત તે છઠું અસમ્યક્શ્રુત. હવે ૭ સાદિશ્રુત, ૮ અનાદિશ્રુત, ૯ સપર્યવસિત (સાંત) શ્રુત અને ૧૦ અપર્યવસિત (અનંત) શ્રુત. એ ચારનું સ્વરૂપ સાથે કહે છે:-૧ દ્રવ્યથી એક જીવ આશ્રયી દ્વાદશાંગી, સાદિ-સાંત

૨ સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્યનેજ હોય. ૩ સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવે ગ્રહણ કરેલું મિથ્યાશ્રુત પણ સમ્યક્શ્રુત હોય છે અને મિથ્યાત્રિણુ ગ્રહણ કરેલું આવશ્ય-કાદિસૂત્ર મિથ્યાશ્રુત થાય છે. આ સંબંધે માધ્યકાર કહે છે કે:-સદમદ વિસેસણાઓ, ભવહેતુ જહચ્છિઓવલંભાઓ; નાણફલાભાવાઓ, મિચ્છાદિદ્વિસસ અજ્ઞાણ. ૧ મન્ અસત્ત્વો તપાવત ન હોવાથી, અમુક અપેક્ષાએ વસ્તુ, સત્ અને અમુક અપેક્ષાએ અસત્ એમ અનેકાંત જ્ઞાનના અભાવથી, સંસારના હેતુભૂત અને યદ્વચ્છા [સ્વેચ્છા] પળે કહેલ હોવાથી તેમજ જ્ઞાનનું ફળ જે વિરતિ તેનો અભાવ હોવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિનું સર્વશ્રુત અજ્ઞાનજૂઠું વિપ-ર્યામણાથી મિથ્યાદૃષ્ટિને દેશે ડગા દશ પૂર્વ સુધીનું સમ્યક્શ્રુત પણ મિથ્યાશ્રુત થાય છે. દશ પૂર્વના જ્ઞાનવાળો નિયમા સમ્યક્દૃષ્ટિ હોય છે

છે અને ઘણા જીવો આશ્રયી અનાદિ-અનંત છે. ૨ ક્ષેત્રથી ભરત-ઐરાવત આશ્રયી સાદિ-સાંત અને મહાવિદેહ આશ્રયી અનાદિ-અનંત છે. ૩ કાલથી ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીકાલ આશ્રયી સાદિ-સાંત અને મહાવિદેહ આશ્રયી સદાકાલ હોવાથી અનાદિ-અનંત છે. ૪ ભાવથી મન્ય જીવ આશ્રયી સાદિ-સાંત અને અમન્ય આશ્રયી (મિથ્યાશ્રુત) અનાદિ-અનંત છે. ૧૧ જે સૂત્રમાં જે આલાપક (આલાવા) સરખા હોય તે ગમિકશ્રુત, તે પ્રાયઃ દૃષ્ટિવાદ સૂત્રને વિષે હોય અને ૧૨ જે સૂત્રમાં આલાપક સરખા ન હોય તે અગમિકશ્રુત, તે પ્રાયઃ કાલિકશ્રુતમાં હોય. ૧૩ જે દ્વાદશાંગીરૂપ તે અંગ પ્રવિષ્ટ તેમાં પહેલું આચારાંગ ૧૮ હજાર પદનું છે એમ ક્રમશઃ ઇગ્યાર અંગ સુધી પદનું પ્રમાણ ચમણું (ડબલ) જાણવું. ચારમું દૃષ્ટિવાદ અંગ તેના પાંચ ભેદ છે-૧ પરિકર્મ, ૨ સૂત્ર, ૩ પૂર્વાનુયોગ, ૪ પૂર્વગત અને ૫ ચૂલિકા. ચોથા પૂર્વગત ભેદમાં ૧૪ પૂર્વો છે. તેનાં નામઃ-૧ ઉત્પાદપૂર્વ, એકકોડ પદનું છે. ૨ અગ્રાહણી (અગ્રેણીય) પૂર્વ તે ૯૬ લાખ પદનું છે. ૩ વીર્યપ્રવાદ પૂર્વ, તે ૭૦ લાખ પદનું છે ૪ અસ્તિપ્રવાદ પૂર્વ, તે ૬૦ લાખ પદનું છે. ૫ જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વ, તે એકપદ ન્યૂન કોડ પદનું છે. ૬ સત્યપ્રવાદ પૂર્વ, તે છ પદ અધિક એક કોડ પદનું છે. ૭ આત્મપ્રવાદ પૂર્વ, ૨૬ કોડ પદનું છે. ૮ કર્મપ્રવાદ પૂર્વ, એક કોડ એંસીલાખ પદનું છે. ૯ પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદપૂર્વ, ૮૪ લાખ પદનું છે. ૧૦ વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વ, એકકોડ દશ લાખ પદનું છે. ૧૧ કલ્યાણ (અવંધ્ય) પૂર્વ, ૨૬ કોડ પદનું છે. ૧૨ પ્રાણાયુઃ પૂર્વ, એક કોડ છપન્નલાખ પદનું છે. ૧૩ ક્રિયા

વિશાલ પૂર્વ, ૧ ક્રોડ પદનું છે. અને ૧૪ લોકચિંદુસાર પૂર્વ, ૧૨૧૧ ક્રોડ પદનું છે. ૫ સર્વ અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત કહેવાય છે. ચૌદમું અંગબાહ્યશ્રુત તે આવશ્યક, દશવૈકાલિકાદિક જાણવું. પ્રકારાંતરે શ્રુત જ્ઞાનના ૨૦ ભેદ પળ થાય છે તે કહે છે:—૧ પર્યાયશ્રુત, ૨ પર્યાય સમાસશ્રુત, ૩ અક્ષર૦, ૪ અક્ષર સમાસ૦, ૫ પદ૦, ૬ પદસમાસ૦, ૭ સંઘાત૦, ૮ સંઘાત સમાસ૦, ૯ પ્રતિપત્તિ૦, ૧૦ પ્રતિપત્તિ સમાસ૦, ૧૧ અનુયોગ૦, ૧૨ અનુયોગ સમાસ૦, ૧૩ પ્રામૃત પ્રામૃત૦, ૧૪ પ્રામૃત પ્રા૦ સમાસ૦, ૧૫ પ્રામૃત૦, ૧૬ પ્રામૃત સ૦, ૧૭ વસ્તુ૦, ૧૮ વસ્તુ સ૦, ૧૯ પૂર્વશ્રુત, અને ૨૦ પૂર્વ સ૦ શ્રુત. હવે તેનું સ્વરૂપ કહે છે:—૧ પર્યાય શ્રુત-લઙ્ઘિઅપર્યાય સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોનું જે સર્વથી જઘન્યશ્રુત હોય છે તેનાથી અન્ય જીવોમાં એક અવિભાજ્ય અંશ (પર્યાય)ની જે વૃદ્ધિ તે પર્યાયશ્રુત અને તેવા બે ત્રણ આદિ પર્યાયની જે વૃદ્ધિ તે બીજું પર્યાય સમાસશ્રુત. અકારાદિ અક્ષરોમાંથી એક લઙ્ઘ્યક્ષરનું જે જ્ઞાન તે ત્રીજું અક્ષરશ્રુત અને તેવા બે ત્રણ વગેરે અક્ષરનું જે જ્ઞાન તે ચોથું અક્ષર સ૦શ્રુત. આચારંગાદિના અઠાર હજાર વગેરે પદોની જે સંખ્યા કહેલ છે તેમાંથી એક પદનું જે જ્ઞાન તે પાંચમું પદશ્રુત અને બે ત્રણ વગેરે ઘણા પદોનું જે જ્ઞાન તે છઠું પદ સ૦શ્રુત. ગતિ આદિક બાશઠ માર્ગણામાંથી એક માર્ગણાનું જે જ્ઞાન તે સાતમું સંઘાતશ્રુત અને વિશેષ માર્ગણાનું જે જ્ઞાન તે આઠમું સંઘાત સ૦ શ્રુત. સંપૂર્ણ ગતિ આદિક દ્વારોમાંથી એક દ્વારમાં જે જીવાદિ વગેરેની માર્ગણા (વિચારણા) તે નવમું પ્રતિપત્તિશ્રુત અને બે ત્રણ દ્વારોને વિષે જે

૨ ચૌદ પૂર્વના પદનું પ્રમાણ નંદી સૂત્રની ટીકાના અનુવારે લલેહ છે. પ્રથાતરમાં મતાંતર છે.

માર્ગણા તે દશમું પ્રતિપેત્તિ સંશ્રુત. જે સત્પદ પ્રરૂપણાદિ દ્વારોમાંથી એક દ્વારનું વર્ણન તે હગ્યારમું અનુયોગશ્રુત અને એકથી વધારે દ્વારનું જે વર્ણન તે ચારમું અનુયોગ મંશ્રુત. જેમ સૂત્રમાં ઉદ્દેશ છે તેમ પૂર્વના પ્રાપ્ત પ્રાપ્ત-તોમાંથી એક પ્રાપ્ત પ્રાનું જે જ્ઞાન તે તેરમું પ્રાપ્ત પ્રાં શ્રુત અને અનેક પ્રાપ્ત પ્રાનું જે જ્ઞાન તે ચૌદમું પ્રાં પ્રાં સમાસ શ્રુત. અધ્યયનોની જેમ પૂર્વમાં વસ્તુ-અંતર્વર્તીરૂપ પ્રાપ્ત (પાહુડા)માંથી એક પ્રાપ્તનું જે જ્ઞાન તે પંદરમું પ્રાપ્તશ્રુત અને અનેક પ્રાપ્તનું જે જ્ઞાન તે સોલમું પ્રાપ્ત સંશ્રુત. શ્રુત સ્કંધની જેમ પૂર્વમાં વસ્તુઓ (અધિકાર વિશેષ)માંથી એક વસ્તુનું જે જ્ઞાન તે સત્તરમું વસ્તુશ્રુત અને અનેક વસ્તુનું જે જ્ઞાન તે અઠારમું વસ્તુ સંશ્રુત. ઉત્પાદાદિ ૧૪ પૂર્વમાંથી એક પૂર્વનું જે જ્ઞાન તે ઉગળીશમું પૂર્વશ્રુત અને અનેક પૂર્વનું જે જ્ઞાન તે વીશમું પૂર્વ સંશ્રુત. હવે અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ કહે છે:-૧ અનુગામી-જે નેત્રની જેમ સાથે ચાલે તે. ૨ અનનુગામી જે ક્ષેત્રે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યાંજ જાણે પણ સાથે ન ચાલે (એક સ્થાનમાં સ્થિર રહેલ દીપકની જેમ) તે. ૩ વર્ધ-માન-જે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિને પામતું જ્ઞાન તે. જઘન્યથી ઉત્પન્ન વેલા એક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગે જાણે પછી વૃદ્ધિ પામતાં અસંખ્યાતા લોકપ્રમાણ જાણે. ૪ હીયમાન-પ્રથમ શુભ અધ્યવસાયથી ઘણા પ્રમાણમાં જાણે પછી અશુભ અધ્યવસાયથી ઘટતું જાય તે. ૫ પ્રતિપાતી-જે સંખ્ય અસંખ્ય યોજન અને સંપૂર્ણ લોકને જાણીને પણ

૧ પ્રતિપત્તિઓ પ્રાય. અત્યારે જીવાભિગમસૂત્રમાં દેખાય છે ૨ શ્રુતના ૨૦ મેટ્રનો વિશેષ સ્વરૂપ કર્મપ્રથાદિ શાસ્ત્રથી જાણવું. ૩ પ્રતિપાતી [પડવાઈ] અવધિ તે એકદમ જાય અને હીયમાન તે ક્રમશઃ ઘટે. પ્રતિપાતી અવધિ, પ્રમાદથી અથવા ભ્રાંતરથી જાય.

પડે તે. ૬ અપ્રતિપાતી-જે સંપૂર્ણ લોક જાણીને અલોકનો એક આકાશ પ્રદેશને જાણવાનું સામર્થ્ય તે. અપ્રતિ-
 પાતી જ્ઞાનવાલાને અવશ્ય કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. આ છ પ્રકારનું અવધિજ્ઞાન, દેવ અને નારકને ભવપ્રત્યયિક
 હોય છે અને મનુષ્ય અને તિર્યચને ગુણ પ્રત્યયિક હોય છે. ચોથું મનઃ પર્યવજ્ઞાન, તેના બે ભેદ:-૧ ઋજુમતિ અને
 ૨ વિપુલમતિ. તે અપ્રમત્ત અને લઘ્વિસંપન્ન સંયમીને હોય છે. “અમુકે ઘડો ચિંતવ્યો છે” એવું જે સામાન્યરૂપે
 જાણવું તે ઋજુમતિ અને એ ઘડો, દ્રવ્યથી સુવર્ણાદિકનો, ક્ષેત્રથી પાટલી પુત્રાદિનો, કાલથી શીતકાલાદિનો અને
 ભાવથી પીતવર્ણાદિનો છે એવી રીતે વિશેષ જાણે તે વિપુલમતિ. ઋજુમતિ કદાચ પડે પણ સ્વરો અને વિપુલમતિ,
 તદ્ભવ મોક્ષગામી હોય છે. પાંચમું કેવલજ્ઞાન તે એકજ પ્રકારનું છે. કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી શેષ ક્ષાયોપ-
 શમિક ચાર જ્ઞાન હોતાં નથી. કેવલજ્ઞાન, સર્વ લોકાલોકનું પ્રકાશક છે. હવે અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને ભેદ કહે છે
 અજ્ઞાન એટલે કુત્સિત (અયથાર્થ) જ્ઞાન. જોકે તે જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમ જન્ય છે તોપણ મિથ્યાત્વ મોહ-
 નીયના યોગથી મલિન થયેલું છે માટે આગમમાં મર્વજ્ઞ તીર્થકરોએ તેને અજ્ઞાન કહેલું છે, જેમ ઉત્તમ પુરુષ
 નીચના સંગથી નીચ ગણાય છે તેમ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન પણ મિથ્યાત્વના યોગથી અજ્ઞાન સંજ્ઞાને પામેલ છે.
 વિષ્ટલે વિરુદ્ધ અને ભંગ એટલે વિકલ્પ, અર્થાત્ વિરુદ્ધ વિકલ્પો જેમાં થાય એવું જે જ્ઞાન તે વિભંગજ્ઞાન કહેવાય
 છે. હવે પાંચ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી કહે છે:-૧ મતિજ્ઞાની, આદેશથી (સામાન્યથી)

૧ કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે ચાર જ્ઞાન કેવલજ્ઞાનમાં અતર્ભાવ પામે છે.

દ્રવ્યતઃ સર્વ દ્રવ્યોને જાણે પણ દેખે નહિ. ક્ષેત્રતઃ આદેશથી સર્વક્ષેત્ર-લોકાલોકને જાણે પણ દેખે નહિ. કાલતઃ આઠથી સર્વ કાલને જાણે પણ દેખે નહિ. અને ભાવતઃ આઠથી સર્વ ભાવને જાણે પણ દેખે નહિ. અથવા આદેશ ઇટલે શ્રુત, તે શ્રુત જેને પ્રાપ્ત થયેલું હોય તેને અક્ષરની પરિપાટી વિના પણ મતિજ્ઞાન શ્રુતાનુસારે પ્રસરે છે. દ્રવ્યતઃ શ્રુતજ્ઞાની (દશ પૂર્વી વગેરે) કેવલ અભિલાષ્ય દ્રવ્યોને ઉપયોગથી જાણી શકે છે અને દેખે છે. તે સિવાયના શ્રુતજ્ઞાનીના સંબંધમાં ભજના જાણવી. ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી પણ એમજ જાણવું. કારણ ? શ્રુત કેવલીને કેવલજ્ઞાની સમાન, સિદ્ધાંતમાં કહેલ છે. અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યતઃજઘન્યથી રૂપી (મૂર્ત) દ્રવ્યોને જુવે છે. - તે તૈજસ અને ભાષા દ્રવ્યના મધ્યમાં રહેલ દ્રવ્યોને જુવે છે અને ડઠથી સૂક્ષ્મ અને વાદર સર્વ રૂપી-દ્રવ્યોને વિશેષાકારથી જુવે છે. ક્ષેત્રતઃ જઠ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રને જુવે છે અને ડઠ અસંખ્યાતા લોકાકાશ પ્રમાણ જોઈ શકે છે. કાલતઃ જઠ એક આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ડઠ અસંખ્યાતા કાલચક્ર ભૂત ભવિષ્યને જુવે છે. ભાવતઃ જઠ અનંત દ્રવ્યોના અનંત પર્યાયોને જાણે છે, પરંતુ પ્રત્યેક દ્રવ્યના ઇટલા પર્યાયો

૨ પદ્મવળા સૂચમાં શ્રુત જ્ઞાનમાં દેખવાપણુ કહેલ છે. કારણ ? ગ્રંથેયક અને અનુત્તરવિમાન આદિના ચિત્રો પણ સૂત્રજ્ઞાની આલેખી શકે છે. તે દેખવા સિવાય કેમ ઘટી શકે ? માટે શ્રુતજ્ઞાની દેખે છે એમ કહેલું છે તે વિશેષ સ્ફુટ જાણે છે; અર્થાત્ એમને તદ્દન સાક્ષાત્કાર જેવું જણાય છે એમ સમજાય છે. વસ્તુતઃ તે પરોક્ષજ્ઞાન છે. ૨ " જાવહર તિસમયાહારગસસ સુહમસસ પળગ જીવસસ ઓગાહના જહન્ના ઓહિસ્તિત જહન્નતુ " ઇતિ નવી-નૃત્તો.

જાણે નહિ. ૩૦થી અનંત પર્યાયોને જાણે છે; તે અનંત પર્યાયો, સર્વ પર્યાયોના અનંતમા ભાગે છે. હવે ક્ષેત્ર અને કાલના વિષયનો પરસ્પર સંબંધ કહે છે:—૧ જે કાલથી આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે, તે ક્ષેત્રથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે. ૨ જે કાલથી આવલિકાનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે, તે ક્ષેત્રથી અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે. ૩ જે આવલિકાની અંદર જાણે, તે ક્ષેત્રથી સંપૂર્ણ અંગુલને જાણે. ૪ જે કાલથી આવલિકા પર્યંત જાણે, તે ક્ષેત્રથી અંગુલપૃથક્ત્વ જાણે. ૫ જે કાલથી એક અંતર્મુહૂર્ત જાણે, તે ક્ષેત્રથી એક હાથ જાણે. ૬ જે કાલથી એક દીવસની અંદર જાણે, તે ક્ષેત્રથી એક ગાઉ જાણે. ૭ જે કાલથી પૃથક્ત્વ દીવસ જાણે, તે ક્ષેત્રથી એક યોજન જાણે. ૮ જે કાલથી પક્ષની અંદર જાણે, તે ક્ષેત્રથી ૨૫ યોજન જાણે. ૯ જે કાલથી સંપૂર્ણ પક્ષ જાણે, તે ક્ષેત્રથી ભરત ક્ષેત્ર જેટલું જાણે. ૧૦ જે કાલથી એક માસ અધિક જાણે, તે ક્ષેત્રથી જંત્રુદ્વીપ જેટલું જાણે. ૧૧ જે કાલથી એક વર્ષ જાણે, તે ક્ષેત્રથી અખિલ મનુષ્યલોક (અઢીદ્વીપ) જાણે. ૧૨ જે કાલથી પૃથ્વિ વર્ષ જાણે, તે ક્ષેત્રથી રુચકદ્વીપ સુધી જાણે. ૧૩ જે કાલથી સંખ્યાતા વર્ષ જાણે, તે ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્ર જાણે. ૧૪ જે કાલથી અસંખ્યાતા વર્ષ જાણે, તે ક્ષેત્રથી અસંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્ર અથવા સંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્ર જાણે. કાલમાં વૃદ્ધિ થાય ત્યારે ક્ષેત્ર, દ્રવ્ય અને ભાવમાં અવશ્ય વૃદ્ધિ થાય અને ક્ષેત્રમાં વૃદ્ધિ થતાં કાલમાં વૃદ્ધિ થાય અથવા ન પળ થાય. કારણ ? કાલથી ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ છે. ક્ષેત્ર-વૃદ્ધિથી દ્રવ્ય-ભાવ

૨ સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર કહેવાનું કારણ કે મોટો સમુદ્ર એક પણ અસંખ્યાત યોજનનો હોવાથી યોજન અસંખ્યાતજ થાય.

વંધે છે. મનઃપર્યવજ્ઞાની-ઋજુમતિ, દ્રવ્યતઃ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સંજીવ્યાન્ત્રી જીવોએ ગ્રહણ કરેલા અનંત મનોદ્રવ્ય-સ્કંધોને ઉપયોગ આપતાં જુવે છે (જાણે છે) અને મનઃ પર્યવજ્ઞાની-વિપુલમતિ, તેજ સ્કંધોને દ્રવ્ય-પર્યાયની અપેક્ષાએ વિશેષ સ્પષ્ટપણે અને અધિક જાણે છે. ક્ષેત્રતઃ ઋજુમતિ, નીચે તિર્યગ્લોકના મધ્યભાગથી રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સહસ્રયોજન પર્યંત અને ઉંચે ય્યોતિષ્કમંડલના ઉપરના ભાગ સુધી; તેમજ તિરછો (અઢી અંગુલન્યૂન) વે સમુદ્ર અને અઢીદ્વીપ સુધી જાણે છે વિપુલ૦ પુરું જાણે છે કાલતઃ ઋજુમતિ, જ૦ થી પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલો અતીત—અનાગત કાલને જાણે અને ઉ૦ પળ તેટલોજ જાણે. વિપુલમતિ, તેટલોજ જાણે પણ વિશુદ્ધ જાણે. ઋજુમતિ ભાવતઃ સર્વ પદાર્થોના અનંતમા ભાગે રહેલા અનંતા પર્યાયો જાણે અને વિપુલમતિ, તેટલાજ પર્યાયોને વિશુદ્ધપણે જાણે. કેવલજ્ઞાની દ્રવ્યતઃ સર્વ (રૂપી-અરૂપી) દ્રવ્યોને, ક્ષેત્રતઃ સર્વ લોકાલોકને, કાલતઃ સર્વકાલને અને ભાવતઃ સર્વભાવોને એક સમયે જાણે. મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન બન્ને સાથે હોય છે. એ બન્નેની સાથે અવધિજ્ઞાન અથવા મનઃ પર્યવજ્ઞાન હોય તો ત્રણ જ્ઞાન સાથે હોય. શ્રમણપણામાં કેવલ સિવાય ચાર જ્ઞાન પણ સાથે હોય છે. કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયે સંપૂર્ણ એકજ કેવલજ્ઞાન હોય છે. ઇતિજ્ઞાન સ્વરૂપ સમાપ્ત. ॥ સમાપ્તોઽયં ગ્રંથઃ ઉપાધ્યાય શ્રીમદેવચંદ્રજી મહારાજ સુપ્રસાદાત્ ॥

૨. એનો વિશેષ સ્વરૂપ વિશેષાવશ્યકાદિથી જાણવું. ૩. મનઃપર્યાયના અતિશય ક્ષયોપશમપણાથી જે ઘટાદિ વસ્તુ જુવે છે તે અવશ્ય વિશેષ સહિત જુવે છે. સિદ્ધાંતમાં મનઃપર્યવજ્ઞાન, વિશેષજ્ઞાન કહેલ છે તેથી મનઃપર્યવજ્ઞાન વર્ણન કહેલ નથી.

